



CC
P

C. 183

20,000 P

fa 33

A. 118 =

Repasado
completo

12
11

12
12

132

6h - 42op - 16h



K 00001533430

R. 137400

FR. 149

51

11

51

51

5 2 1



FAMIANI
STRADÆ
ROMANI
E SOCIETATE
IESV

*PROLVSIONES
ACADEMICÆ.*

NVNC SECVNDO AB AVCTORE
recognitæ, atque suis INDICIBVS
illustratæ.



LUGDVNI,
Sumpt. Iacobi Cardon & Petri Cauellat.

M. DC. XXVII.

FAMILIA

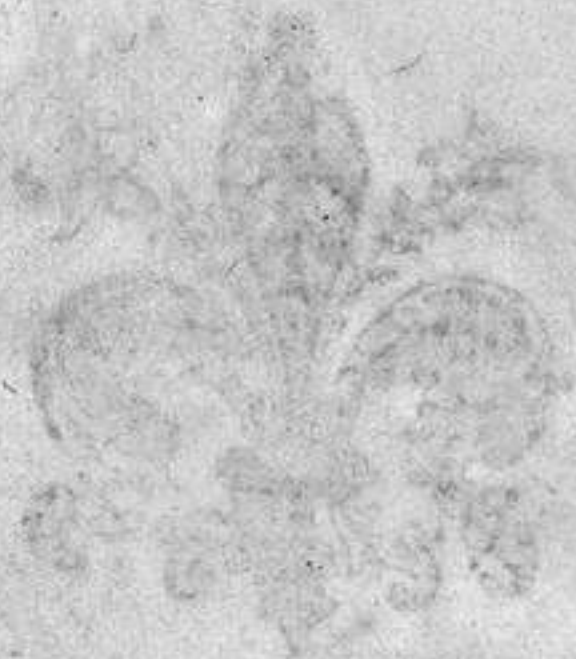
STANDARD

ROMANI

SOCIETATE

PROLIVZNOVE

ACADEMIA



REVISTA

Publications of the Romanian Academy

ALBUKARIC



ALEXANDRO

CARDINALI

URSINO

FAMIANVS STRADA S. D.



ON ego vnquam, ALEXANDER URSINE, consuetudinem improbaui dicandorum voluminum ad nos Veterum authoritate deductam: eorum consilium laudare tantundem haud potui, qui aut statim inuolant in splendida quæque nomina, quâquam inania eius artis, quam ipsi pertractant, aut claritudinem generis post virtutem habentes non nisi summos eligunt literarû Antistites, quorum iudicio committant lucubrationes suas. Etenim illiquem,

† 2 rogo,

rogo, fructum gratiamve colligant, si vel abstemio vinum misceant, vel furdo citharam donent? hi verò non sibi nihil tribuere videntur; dum ad se legendos aliquem acerrimi virum ingenij nominatim prouocant, & cuius iudicium formidare debuerát, vltro inuitant. Neque enim inopiam suam causari perinde potest is, qui cœnam offert, atque ille cui offertur hospes cœnaturus. Sed mihi in te, Princeps Illustrissime, nominando neutrum sanè pertimescendum fuit. Nam etsi me trahere ad se vnicè potuit ista nobilitas, quæ vt eminent in hac luce Populi Quiritium, ita præcipua inter omnes illecebra oculos inuitat; tamen tu mihi tam magnus Virtutibus tuis, tamque per te spectandus ipse occurris; nõ modò in rerum administratione maximarum, atque in hoc, quod tecum nuper omnium gratulatione cõmunicatum est, pa-

tro

trocinio Galliarum, sed in iis potissimum contemplatricis animæ facultatibus, studioque sapiëntiæ, atque in hac ipsa politiorum peritia litterarum, ad quas à natura factus egregiè videris, vt quoties ego aut de te cogito, aut tecum præsens loquor, & istius Purpuræ decus, & natalium splendor opésque familiæ, & Maiorum Virtus consilio manúque præstantium, & quidquid non in Italia modò, atque in Gallia, sed in Germania, Britániâque dominationis atq; amplitudinis obtinetis, excidant hæc mihi cuncta pariter ex animo. Adeo tu ornamentis tuis occupas propemodum omnia, nec extra te relinquis vllum apud tuos admirationi locũ. Ex altera verò parte iudicium ingenij tui, quod profectò numquam à me hisce inscriptionibus laceffitum esset, cur ego in præsentia timerẽ, expertus illud aduersum me adeò beneuolum

† 3 honori

honorificumque, ut tenuitati meae,
ne sibi aliquid inde tribuat, sedulo
laborandum sit? Quid enim? quanta
haec sunt, quae tu Florentiam ad me
Romam scribebas etiamdum puer?

Strada, meos tibi pollicitus conscribere

versus,

Ingratus videar potius, stultusque

Poeta,

Quam fregisse fidem, iurataque foedera
forsan

Carminibus licet insulsis, pinguisque

Minervae,

Ingenium, cui nulla fuit facundia

venae,

Et ternis tantum lustris numerabilis

aetas

Prestabunt veniam: tuque haud ingra-

tus amico

Scribendi praecepta dabis, quae sedulus

ipse

Auribus accipiam, et memori sub pecto-

re condam.

Interea

*Interea tibi dum plaudit Romana iu-
uentus,*

*Atque efferre tuæ gestit præconia lin-
guæ, &c.*

Hoc autem beneuolentiæ testimoniū,
in quo illa iā tum apparebat indoles
ingenij in sinu Musarū feliciter ado-
lescētis, amplificasti tu postea multis
ac magnis argumentis, cū Romam
reuersus exigere à me quæcūque apud
auditores meos proludere consueui,
eāque non modò auidè perlegere, at-
que apud te muneris loco habere, sed
etiam magnificè communicare cum
aliis, interpretari eorū sensa peracu-
tè, nempe ex ingenio tuo, admirari,
extollere, gratiam iis abs te concilia-
re plurimam voluisti. Quare cū in
hisce, quæ nunc prodeunt, lucubra-
tionibus meis, integram iam non sic
mihi subterfugere iudiciū tuum: ne-
mo me temeritatis arguerit, quòd te,
Quiritiū Nobilissime Ingeniosissimè-
que,

que, compellare vnum ex omnibus,
meaq; hæc offerre tibi sim ausus no-
minatim. Quin potius dicar egisse
sapienter, hæc ad te delegando, vt
quem Preconem feliciter sortita iam
sint, Patronum constanter habeant
in posterum, túque me, & iudicium
de me tuum vnà tuearis. Ego interea
(quoniam non modò solutioni,
sed professioni etiam impar sum)
satis habuero, si tuum, quod mihi al-
tè hæret in animo, hærebítque per-
petuò, nomen in fronte operis expo-
nam, argumentum beneficij tui
pariter, atque authoramen-
tum obseruantia
meæ. Vale.

MVTIVS

MVTIVS VITELLESVS
Societatis IESV Præpositus Generalis.

CV M *Prolusionum Academicarum libros tres*
P. Famiani Stradæ nostræ Societatis Sacerdotis,
tres eiusdem Societatis Sacerdotes, quibus id
cōmissimus, recognouerint, & in lucem edi posse
probauerint: facultatem concedimus, vt typis
inadentur, si ita iis ad quos pertinebit, videbi-
tur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra
subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus
Romæ 10. Februarij 1617.

MVTIVS VITELLESVS.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV in
Prouincia Lugdunensi.

EGO BARTHOLOMÆVS IACQVINOT Societa-
tis IESV in Prouincia Lugdunensi Præposi-
tus Prouincialis, iuxta priuilegium eidem Socie-
tati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10.
Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. &
Ludouico XIII. nunc regnãte, 14. Februarij 1611.
concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibe-
tur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis
compositos absque superiorum eius permissione
imprimant, permitto HORATIO CARDON Lug-
dunensi Bibliopolæ, vt Opus quod inscribitur,
*Famiani Stradæ Romani è Societate IESV Prolu-
siones Academicæ,* ad sex primos annos imprime-
re, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni
Calend. Iulij 1617.

B. IACQVINOT.

APPRO

A P P R O B A T I O.

IOANNES CLAVDIUS DEVILLE in sacra Theologia Magister, in S. Pauli huiusce ciuitatis Canonicus, librorum Censor in hac Lugdunensi Diœcesi designatus: fidem facimus nos hunc librum, cui inscriptio est, *Famiani Strada Romani è Societate IESV Prolusiones Academicae*, vidisse, nihilque Catholicæ Apostolicæ ac Romanæ fidei contrarium inuenisse, Lugduni apud S. Paulum 10. Iunij anno 1617.

DEVILLE.

*R. D. D. Thomæ de Meschatin la Faye huius
libri imprimendi facultas.*

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, in suprema Domborum Parlamenti Curia Consiliarius, Galliarum Primate Officialis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi, Opus inscriptum, *Famiani Strada Romani è Societate IESV Prolusiones Academicae*, vt in lucem edatur facultatem concedo. Lugduni Calend. Iulij anno 1617.

MESCHATIN LA FAYE.

INDEX



I N D E X

P R O L U S I O N V M

A C A D E M I C A R V M.

L I B E R P R I M V S.

- Prolus. I.* **A**N proprium sit Oratoris præstare solùm memoria: reliquis autem ornamentis animi, præsertim intelligentiæ acumine, atque Iudicio, carere tutò possit. Quídque de Oratoria cum facultatibus aliis comparata sentiendum sit. pag. 1
- Prolus. II.* An congruenter honestatis, & Historiæ legibus faciant ij, qui in rerum narrationibus ad callida & politica, vt ipsi vocant, præcepta diuertunt. quo loco de Cornelij Taciti scribendi ratione multa disceptantur. 25
- Prolus. III.* An Poëtæ dicendi sint obscœnorum carminum scriptores. 64
- Prolus. IV.* Idem argumentum: An poëticè faciant, qui versus faciunt impudicos. 101
- Prolus. V.* An rebus sacris idonea commentationibus poëticis argumenta proueniant æquè ac ex profanis. 131

Liber secundus.

- Prolus. I.* **D**E stylo Oratorio: & an acumina dictorum vellicantésque sententiæ Oratoribus vsurpanda sint. 157
- Prolus. II.* An omnia dicere debeat, aliqua omittere possit Historicus: & an iudicia, & coniecturæ

ræ aliena sint ab eo, quæ gemino exemplo ad
Liuianam Cornelianamque scribendi ratio-
nem conformato illustrantur. 181

Prolus. III. An Historici cum Poëtis Oratoribusque sty-
lo conueniant : plerisque Historicorum ob
id examinatis : exemploque composito ad
conciones pugnâsque narrandas ; ac demum
vna eadêmque re historicè, oratoriè, ac poëti-
cè discriminis ergo descripta. 213

Prolus. IV. Ciuilis institutio, & Politica præcepta ad
omnem vitam cum in pace, tum in bello
temperandam, ex narrationibus rerum ge-
starum, quæ vna Liuiana decade continen-
tur, expressa. 246

Prolus. V. De stylo poëtico, qui partim Poëtis ob ocu-
los positus, partim explicata Poëscos natura
monstratur. 274

Prolus. VI. De stylo poëtico, qui tum admotis rursus
ad oculos Poëtis, tum exemplis ad eorum
imitationem conformatis, tum demum iudi-
cio de singulis prolato, qualis esse debeat,
ostenditur. 296

Liber tertius.

Prælect. I. **S** Atyra Varroniana, Poësi Poëtisque co-
gnoscendis accommodata. 323

Prælect. II. Poëtæ Comici virtutes ad Plauti commen-
dationem explicari cœptæ. 347

Prælect. III. Virtutes reliquæ Comici Poëtæ ad Plauti
quoque commendationem absolutæ. 373

Prælect. IV. Πρόβλημα, Cur sternuentes saluentur. 400



I
PROLVSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER PRIMVS.

PROLVSIO PRIMA.

An proprium sit Oratoris prestare solum memoria: reliquis autem ornamentis animi, presertim Intelligentie acumine, atque Iudicio carere tuto possit. Quidque de Oratoria cum facultatibus aliis comparata sentiendum sit.

SUPERIORE, qui se proximè conuoluit, atque elapsus est, anno (Præsules ac Patres, aliique nobilitate, atque eruditione clarissimi) meminidum ex hoc loco novos Rhetores more maiorum salutarem, ostendere me illis, quantum opis haberent in ea Arte, quam ipsi recens amplecterentur, quãtoque ciuitatum bono tripartita Oratoriae, Historiae, ac Poëseos facultate ad publica, priuatãque commoda uti possent. Illa mihi in aliud tempus argumenta reseruabam, ut rem à capite resumendo, singulas harum quas dixi triũ, partes aliquanto diligentius expendere, easque à

Fam. Strada.

A

certis

In Satyri-
co.

Cōsiliū
in hīce
Prolusio-
nibus.

Occasio
disputa-
tionis.

certis vitiorum notis, quibus laborare vulgò
quæque feruntur, qua possem ratione vindicari.
Etenim, seu culpa fiat eorum, qui hanc Artem ita
pertractant, vt in eos dici possit illud Petronianū,
Pace vestra, Magistri, vos primi omnem Elo-
quentiam perdidistis: seu potius Artis conditio-
ne, quæ sicuti est per se ipsa popularis, nullòsque
mortales præterit, cum quibus aliquid commer-
cij suadendo non habeat; cum aliis plurimū, non
parum cum aliis, nemo cum quo nihil habeat, vs-
quam sit; ita expositam esse vulgi arbitrio, & in-
terdum etiam ludibrio necesse est; certè qua id
cumque causa fiat, nullam hodie partem tenemus
huiusce facultatis immunem ac liberam ab ho-
minum reprehensionibus. Quare facturum me
conuenienter existimaui personæ, quā mihi pri-
dem imposuistis in hoc Eloquentiæ theatro, Pa-
tres, accommodatè huius Artis excellentiæ, quæ
alicuius patrocinio representari meritò cupit:
non ingratè auditorum expectationi, quorum au-
res atque animos rerū cognitio definitiōque iu-
cundissimè pascit; si rem totam arbitrando potius
ac differendo, quàm exornando, & laudibus otio-
sè complectendo traducerem. In quo tamen di-
cendi docendique genere ita me geram in hac
corona sapientium virorum: vt, siue in Rhe-
torum officinis agam, siue ad Academiae spatia
deflectam, utrobique existimatorem me esse me-
minerim, non magistrum. Atque hodie quidem
statuere in medio libuit Oratoriam, quòd potissi-
mum in eam quasi tardam iacentemque, ac sto-
lidè, vt aiunt, hebetem, non modò clam oblo-
quantur aliqui, sed reperiat etiam non nemo,
iup

qui edito in lucem libro, eandem velut inertis cuiusdam stupiditatis ac tarditatis ream non tam liberè, quàm illiberaliter accuset. Nimirùm sunt hi ex eo genere hominum, qui reiecti plerumque ab hac Arte, vertunt se in eam partem; vt, quod ipsi scire se profiteri non possunt, dicant ingeniosorum esse nescire: remque ita statuunt; NON ex omnium tractatione, vsùque disciplinarum hominis ingenium æquè deprehendi: sed cum alij intelligentiâ, phantasiâ, visisque alij, alij memoriâ præstent; de Oratoribus ita pronuntiandum esse; in iis memoriæ plurimum, imaginationis haud parùm, ingenij rationisque quam minimum elucere. Sic isti Artem præstantissimam intelligentiæ ac rationis acumine, hoc est, principe dominantis animi parte dum spoliant, contemptam videlicet abiectamque infra infimam quamque disciplinam irridentium probris ac salibus exponunt. Quæ temerè potius dicta, vt ego interpretor, quàm acerbè, non ea, qua par esset, adornata & alacri ad vindictam oratione confodiam: quamquam hoc libens facerem, putarémque singularem nobilissimæ facultati gratiam referre me, si vilia hæc capita in hoc ipso Eloquentiæ Templo, quasi ad eius Aram, atque conspectum iusto sanè ictu conficerem. Sed alia mihi ratione cum hisce hominibus agendum esse composito isto vultu aspectuque vestro significatis, Auditores: qui hos Eloquentiæ ira indignos non prægrandis ac declamatoriæ vi orationis, sed perpugnacibus argumentis è re ipsa petitis, conficiētibusque rationū momentis, nempe suis,

A ertio
nonnul-
lorum de
Oratori-
bus.

multitudine
sunt
libros

Styli ratio
in hac di-
sputatio-
ne.

quod ipsi aiunt, armis repellendos esse censetis.

Et sanè si res ad Socratis vsque tempus referretur, quo tempore, vti accepimus, Sapientia atque Oratoria ita coniunctæ erant, vt vna ex vtraque facultas existeret, iidémque sapientes haberentur, & eloquentes; sublata planè lis esset, vt enim Sapientiæ facile deferuntur primæ ingenij partes, sic Eloquentia, quæ non sine illa sit, eodem loco & laude, ingenij censeretur. Postea verò quàm scidit se in partes sentiendi, dicendique studium, & aliis lingua esse cœpit in quæstu, ambitiosèque nomen eloquentis adamatum est: aliis neglecto linguæ cultu sola cordis expositio, & gloriosa sapientis appellatio quæsita; tunc illud dissidium extitit quasi linguæ ac pectoris: factumque, vt quæ vna erat rectè sentiendi, & bene dicendi Magistra, artes iam esse plures viderentur. Et quemadmodum ex Apennino diuortia fluminum, ita ex communi Sapientium iugo, quod ait Tullius, artium deriuationes exitère, dum Philosophi in Ionium mare, Græcum quiddam ac portuosum, Oratores in Tuscum hoc nostrum Sirenibus obsessum defluerunt. Quæ hominum vitio diducta iam contrariè studia ad caput reuocare, vnóque in fonte, quod erat antè, confundere, non est consilij institutiq; mei. Illud in præsentia suscepi, vt quoniam de magna possessionis nostræ parte depelli videmur, non redigamur in eas prædioli angustias, vbi ne titulus quidem Oratoris stare possit: ac turpe profectò sit, nos qui aliorum patronos agimus, nostræ patrocinari causæ in tanto Artis vniuersæ discrimine nequiuisse.

Tres

Dissidium
linguæ &
cordis,

2. de Or.

Tres insunt in hominis anima facultates, quarum excellentiam præstantiamque mortales adimare solent, Memoria, Ingenium, ac Iudicium. Primæ secunda præponitur, secunda tertiæ, multorum sententia, posthabetur. Ergo ex his tribus vnum Oratoribus abundè, duo per parcè nimum concedunt: si quidem in litterariis comitiis præferri aiunt cæteris eloquentes in contentione memoriæ: at ad honorem ingenij, iudicijve, ferre facilè repulsam, ac relinqui penè omnium postremos. Neque id mirum videri: consequi enim ista sese, vt laborent ingenio plerunque, qui memoria plurimum valent: rationem verò in promptu esse: quippe siccitatem prodesse ingenijs, & qui cerebro sicciore sunt, Aristotelis sententia ingeniosos meritò censeri: quales ipse in Problematis refert, & nos experimur esse melancholicos: contrà, qui humidiorè molliorèq; sunt cerebro, rudes hebetèsq; Galeno iudice habendos. Atqui memoriam hoc maximè mollitudinis humore niti, quia in raro cerebroque capite multo faciliùs simulacra rerum imprimantur, quàm in adstricto, ac siccitate durato. Quòd si, quæ memoriam alit teneritas, ingenium necat, liquidò constare, eosdem ingeniosos iuxtà ac memores esse non posse. Ita de vobis, Rhetores, isti definiunt Magistri; & quò vos memoria liberaliùs impertiunt, eò ab ingenio iudicijque, quas partes arrogant, opinor, sibi, confidentiùs atque inhumaniùs expellunt. Sed nos horum liberalitate, si placet, vtamur in præsentia, & quam partem sponte nobis attribuunt, ita interim accipiamus, vt quid de duabus sentiendum sit, paulo post

Quid eribuat, quid adimant Oratoribus aliqui.

lib. 3. de loc. aff.

seorsim atque impensè visuri simus: speramus enim fore, vt ex iis, quæ partim vltro deferuntur, partim iure nobis ipsi vendicabimus, nihil ad extremum esse perfectius Oratore concludamus.

Age igitur: MEMORIA præ aliis valet Orator; & verò etiam gloriatur tanquam excellenti vitæ bono, tanquam thesauro & penu disciplinarum, germana litteraturæ, Musarum parente, altrice Sapientiæ, insigni demum argumento Diuinitatis. Quid enim? an potest quicquam esse, aut excogitari præstantius, quàm eam patere in animo capacitatem, quam immensa rerum aliarum aliis quotidie accedentium congeries non modò non exæquet, non expleat, non cumulet, sed dilatat etiam laxetque ac fundat ampliùs, nouòsque semper sinus ac recessus intus latè lacunosos aperiat? quid admirabilius, quàm rerum verborumque multitudinem forma variam, sensu discrepantem, numero infinitam, iis loci angustiis ita non confusè ac permistè, sed distinctè electèque conseruari, vt quasi discreto descriptioque in capita, seu familias populo, in fronte domus Domini titulum legere, indèq; habitatorem eubcare, aut gentem vniuersam censere facile possis? quid accommodatiùs, quàm simulacrorum ingentes copias, tamquam addictam vbiq; tibi sacramento militiam, eo inter se nexu ac fide coniunctam cohærentemque habere, vt siue vnumquodque separatim, siue confertim vniuersa, siue singula ordinatim in aciè proferre velis, nihil planè in tãta rerũ turba turbetur, sed alia procul atque in recessu sita prodeuntibus locum cedat: alia semiaperto aditu quasi tentabũda, & an ipsa

Memoria
præstat
Orator.
Plut. de
educ. lib.
Cic. in
part.
Plat. in
Theæt.
Arist. lib.
6. Eth. c. 5.
Cic. lib. 5.
Tuf. q.
Memoriæ
descri-
ptio.

ipsa quærantur, exploratura subsistant, alia se tota confestim promant, atque in medium certò euocata profiliant? Hoc autem tam magno, tam fido domesticorum agmine instructus animus quam speciem sui auditoribus exhibebit, dum nihil agatur vnquam, nihil cadet in consuetudinem quotidiani sermonis, nihil in disquisitione, deliberationemque aliquando vocabitur, cuius arbitrium ille continuò petere ab antiquitate, testes citare maiores, sententiis exemplisque confirmare, dicta sapienter, fortiter facta, excogitata prudenter inferere, cum recentibus antiqua, nostra cum externis, cum vltimis prima mediâque conferre ad pompam vsque ostentationemque non valeat? Non est quòd blandientes ipsi nobis rebus per nos inuentis, hoc est, ingenij laude magnopere gloriemur, aliorum placita delicato fastidio respuamus, vetera superbè, atque arroganter indignemur. **Q**UO-T V S quisque est, qui noua condar, prisca non resarciat? Equidem numquam assensus sum Platoni, qui rerum scientiam existimauit esse reminiscens animæ laudem. Illud non raro sum expertus, cum aliquid acutius excogitarem, omèque eius inuentorem paulo blandiùs efferrem, vbi in illud mox incidi, ac recordatus sum id lectum fuisse à me olim; tunc enim uerò animaduertisse, beneficium illud non fuisse ingenij, sed memoriæ. Et ne alios metiri videar ingenio meo, nonne hûc spectant illæ Sapientium voces, nihil esse sub Sole nouum? Vix quicquam dici, quod non sit dictum priùs? Quæ modò sunt, fuisse pridem ac futura postmodum

Memoriæ
præco-
nium.

esse? nōne inquam ostendunt, rarum iam superesse, qua vsquequaque gloriemur; inuentioni locum, occupata maioribus magnam partem ingenij spatia, per amplum memoriæ patere campum, vno verbo, scire iam nostrum recordationis agnitionisque plurimum habere? Quod si ita est, quis non videt, quantum inter cæteros effert Oratorem, qui pulcherrimo illum memoriæ bono instructum volunt, & quod inde sequitur, quàm non abiectè humilitérque de vobis loquantur, Rhetores, qui efficere contendunt, Artis vestræ laudem ornamentumque esse memoriã?

An memoria cum ingenio constet. In Philebo. De Mem. & Rem.

Memoria, & ingenio præstātes. Homerus. Aristoteles.

Iul. Cæsar.

Seneca.

Verum memoriæ vim cum intelligentiæ acumine constare posse indagatores naturæ Philosophi negant. Credo, Philosophorum Principes Plato & Aristoteles: quorum alter salutem sensuum, atque intelligentiæ appellat memoriã, alter facilius reminisci qui excellunt ingenio, disertè pronunciat. credò, Fabius Quintilianus, qui & doctrina & vsu longissimo, æstimandorum ingeniorum peritissimus, indicium ac specimen ingenij statuit in pueris memoriã. credo, ingeniosissimi quique, quos fuisse constet maximè scilicet obliuiosos. HOMERVM loquor, illum ingeniorum fontem, rerumque omnium comprehensione felicissimum. loquor ARISTOTELEM virum extra omnem ingenij aleam, ac memoriã rerum plurimarum excellentem. loquor C. IULIUM Cæsarem, qui nihil vnquam præter iniurias dicitur oblitus. loquor ANNÆVM Senecam Declamatorē, in quo ingenium viguisse nos admiramur, memoriã ad miraculū vsque floruisse testatur pfe. loquor inter viros sãctimonia nobiles

AUGVSTI

AVGVSTINVM, atque HIERONYMVVM summo SS. Aug. & Hier.
 ingenio mirabilique memoria præditos, quorum
 hic quem posteriore loco nominavi, cum linguas
 nationum ferè omnium calleret, eo præconio
 exornatus est, ut diceretur, A B nullo hominum
 sciri quod Hieronymus ignoraret. loquor, ut
 proxima commemorem, PICVM Mirandulanum Io. Picus.
 in memoria æquè ac ingenio plausus omnium ad-
 mirationemque promeritum. denique, ut è no-
 stræ familiæ multis vnum proferam viuentem
 adhuc victurumque perpetuò fama nominis im-
 mortali; FRANCISCVM Snarium loquor ingenio Franc. Suarius.
 sine controuersia maximo: cui tantum memoriæ
 est, ut inter reliquos sanctos Patres Augustinum
 multiplicem sanè vberemque scriptorem animo
 promptum habeat vbique, eiusque tum senten-
 tias, tum (quod perquam mirum est) verba pro re
 nata prolixè fidelitèrque subiiciat. quin etiam de
 suis voluminibus, quæ iam Bibliothecam sola
 conficiunt, si quid interrogetur, uti fit statim quo
 loco, quaque pagina differuerit ea super re, ex-
 pedite docentem ac digito commonstrantem sæ-
 pe vidimus. Adeò memoriam ingenio non offi-
 cere certum est. At rationi quæ satisfiet, quæ duo
 hæc in vno eodemque vigere non permittit,
 cum quo humore memoria pascitur, eo extin-
 guatur ingenium? Non expendam diligentius Memoris vis du-
plex.
 quanti ratio sit: sed neque illud docebo, virtutem
 memoriæ duplicè esse, celeriter percipere, perce-
 pta diu retinere: illud ex humecto fluxoque, hoc
 ex arido & sicco prouenire: quare eosdè magno
 esse ingenio, & perinde tenaci memoria satis
 posse. hoc paucis attingam, quod vobis, Viri Sa-
 pien

Discrimē
Memoriæ
& Remi-
niscentiæ.

Quid sit
Reminif-
centia.

Ostenta-
tio me-
moriæ.

piētissimi, ex Aristotele, Aristotelisq̄ue inter-
prete D. Thoma exploratum scio, Memoriam
ab Agnitione, Reminiscentiā vocant Philoso-
phi; differre sanè plurimùm: illam homini cum
brutis animantibus, hanc homini tantummodo
conuenire: illius celeritatem cum ingenij tardi-
tate plerumque consistere, huius verò cuncta-
tionem & moram volucris ingenij comitem ef-
se. Etenim cū reminiscendi virtus peruesti-
gatio quædam sit rerum in memoria oblitescen-
tium vno animi motu alios secum atque alios
quasi confertis manibus educente; ita mentis
agitationem comprehendit, vt qui ratiocinando
expeditiores sunt, ingeniiq̄ue celeritate præcel-
lunt, eos facilius reminisci, is quem sæpè laudo,
Aristoteles scitè confecerit. Atque hanc memo-
riæ laudem, contra quam nec Philosophorum
authoritas, nec rationum suffragia contendunt,
illam fatemur in primis esse, cuius gratia se com-
mendari multo auidius exposcit Orator, quàm
ob eam memoriæ gloriolam, qua nihil non mo-
mento accipiat regeratq̄ue: qua multiplicium
ac inter se perplexarum rerum congeriem per-
petua oratione euoluat: qua longam verborum
seriem modò à summis rectà ad ima, modò ab
imis ad summa præposterè, modò à mediis ad
extrema perturbatè, plaudente circū auditore
profundat: sed quæ in animo impressa semel,
etiāsi agrè, rerum verborumq̄ue vestigia ad
eum vsum tenax ac fidus seruet, nihil vt ponatur
in medio, de quo ille copiosè, electè, sapienter, si
minùs flexibili ipsa per se, excussa certè per ratio-
cinationem memoria differere diu multumq̄ue
non

non possit. Quod dum faciet Orator, faciet autem si tueri volet Oratoris nomen, non minus se inter memores ingeniosum, quam inter ingeniosos memorem præstabit.

Verùm sentio me, dum in Oratore Ingenium cum Memoria in gratiam reduco, ad eam partem deuenisse, qua de **INGENIO** agendum erat. quam ego laudem memoria longè præstantiorum dum Oratori enixè restituo, constabit etiam, quod modò dicebam, Oratoris Memoriam non hebetem segrèmq; sed cum accurata animi ratiocinatione, Ingeniique acumine esse coniunctam. Principio illud inter nos conueniat necessè est, cum de Oratore loquimur, non esse sermonem de cauidico aliquo, aut locutuleio, qui è grege concionalium Rabularum vendibilis repente proclamator existat: hic enim licet ingenio destituatur, animo tamen complexus ingenitem rerum verborumque syluam, quandiu non excidet memoria, tandiu non modò probabilis, vt aiunt, ad clepsydram, sed perdius ac pernox ad auditoris vsque conuicia pertinaciter declamabit. Neque etiam hîc agi de Rhetore ac dicendi Magistro, in quo diuturna exercitatio, ac multorum lectio obseruatióque librorum ita sæpe numero supplet ingenij partes, vt in tradendis iuuentuti præceptis Rhetoris personam non magis experti, quàm acuti sustinere cum dignitate videatur. Sed de eo demum Oratore disputari, qui siue ad populum in foro templóque, siue in aula in priuatis publicisque consiliis ad Principes viros, siue in Exedra & Academia ad Sapientes, quacumque de re proposita, tam erudita

De ingenio Oratoris quid sentiendum.

Quo de Oratore sermo sit.

Triplex munus Oratoris.

atque

atque aperta oratione doceat, tam suavi gratáque demulceat, tam robusta atque pugnaci commoueat, vt grauitate rerum, verborum suauitate, argumentorum seu vi, seu specie concitatos auditores in quam ipse velit partem, vnius lingue imperio traducat vniuersos. Hunc autem magno excelsóque esse ingenio numquam mihi timidè pronunciandum putauí: quando triplex hoc munus, quod ad eò Oratorium est, vt Orator absque eo nullus sit, ne mediocriter quidem exerceri potest sine ingenij laude. Nam, vt de primo dicam, qua ratione **DOCERE** poterit is non in vna alteráve materia, sed in iis omnibus, quæ vsurpantur hominum sermonibus, aut cadere aliquando in disceptationem solent; nisi earum notitiám perbenè ac scienter hauserit? Quomodo sua stabilire, aliena refellere, repugnantibus occurrere, falsa & fallentia procul habere, omnia certis rationum ponderibus momentisque firmare: si ignoret, quid possit Enthymemate confici, quid Inductione, quid aliis argumentationibus? in quibus dum alia ponuntur, assumuntur alia, alia deducuntur: siue sola seorsim intelligat, siue plura inuicem componat, siue ex vno aliud ducta in orbem ratiocinatione comprehendat Ingenium certissimo se vbique prodit argumento, ductúque se suo quodammodo circumscribit. Falluntur qui Oratorem concludunt ea tanquam regione, septúmque continent iis terminis, vt eleganter & ornatè dicat: in quo fortasse memoriæ, quàm ingenij maior est vsus. Non hæc est Oratoriæ prouinciæ amplitudo, totúmve munus Oratoris, quin potius ipsi artifices dicendi, eius

Primum
Oratoris
munus,
Docere,
quantum
egeat in-
genio.

Argu-
mento-
rum tra-
ctatio po-
stulat in-
genij
vim.

in

inscitiam, cui res non suppetant, abundantem autem
 verba, stultitiam loquacem appellant atque irri-
 dent. Sed inuenire quid aptè dicat, quæ funda-
 menta iaciat orationis, quam rerum molem at-
 tollat, quibus argumentorum præfidiis omnia
 communiat, hoc adè Artis huius est, vt addi-
 ctus huic parti Aristoteles Rhetoricam ex inuen-
 tione definiat, eumque perfecti Oratoris appel-
 latione spoliare non dubitet, qui inueniendo mi-
 nùs excellat: cùmque persuasionem fide ac mo-
 tu comparari dicat, inter ea quæ fidem faciunt,
 atque ideo persuadere possunt, Elocutionem non
 enumeret, nisi tanquam comitem, quæ inuentio-
 ni ad fidem famuletur. Hæc autem inuentio re-
 rum, quas expeditè atque in omnem dicendi oc-
 casionem intentus illicò expromat Orator: hæc
 celeritas animi transferentis sese in omnem par-
 tem, omnia vbique rimantis, omnia colligentis:
 hæc mentis feracitas progignentis tam multa,
 tam varia, tam apta rebus, tam opportuna tempo-
 ribus, tam decora personis, quis non videt,
 quanti opus ingenij, quantæq; intelligentiæ sint
 opes? Sanè cùm sedes argumentorum easdem
 Dialecticis ac Rhetoribus vtrorumque Princeps
 Aristoteles attribuit, non ille exercendæ campum
 memoriæ, sed locos sagaci impigræque rationi
 peruestigandos aperuit. Iam verò vt DELECTET
 Orator (nam hoc eius alterum munus dicebam)
 quo id modo sine ingenij solertia consequetur?
 Vt enim omittam quod est in oratione robu-
 stius, & quædam minuta consuetæ, in quibus in-
 genij laus fortasse videri potest ambigua; certè
 & in verbis translationes inuersionesque, & in
 ora

Inuentio
 rerum est
 opus in-
 genij.

lib. 1.
 Rhet.

Secūdum
 munus
 Oratoris
 Delecta-
 re, an sit
 ab inge-
 nio.

Transla-
tiones.

lib.3. de
Orat.

Arist. 3.
Rhet.

Sententia:

oratione sententias habere plurimum delectationis omnes experimur: atqui ingenij non vulgaris argumenta sunt vtraque. Et verba quidem aptè transferre, mentis esse omnino peracutæ ac perspicacis apud Eloquentiæ parentem vir cum primis eloquens M. Crassus affirmat; quòd nimirum nobilis ac præalti specimen ingenij sic transilire ante pedes posita, trita ac sponte se offerentia contemnere, & alia longè repetita cum delectu sumere: ex quo fiat, vt auditoris animus translatione audita, euolet continuò ad Authoris ingenium, eiúsque contemplatione in admirationem excitatus, ea perfruatur, quam ex admiratione nasci Aristoteles voluit, voluptate. Accedit, quòd nemo potest vnum alterius loco concinnè substituere, quod in translationis vsu venit, qui non plurimum inter se similitudinem, nexum, atque concordiam deprehendat: hoc autem est rationis opus, quæ rerum naturas peruestigat, animaduersaque proportione ingeniosè permutat, ex quo nasci putandum est, vt qui hæc audiunt, per eadem rationis vestigia progredientes, dum deprehensa vnus cum altero comparatione, hoc esse illud, ratiocinando discunt, maximè delectentur: cum semper quidem iucundum sit homini discere, tamen ratiocinatione, id est, congruèter hominis naturæ, multo iucundissimum. In sententiis verò conformandis, vbi vis ingens ac virtus in breue dictum coacta mirè oblectat auditores, quàm viuit penè ac spirat ingenium? Quid enim? argumentum per amplum & graue, quòdque fusum ac dissipatum vites amitteret, vnus verbi compendio colligere,

re, ac proinde fortiùs intorquere: res communes
 vsùque proculcatas, tanquam transmarino atque
 aduentitio quodam cultu inter noua ac prima
 reponere: dictis improuisò aggredi, subitùsque
 animum pugiunculis laceffere, laceffenti repentè
 ictum referre, iocis festiuè decertare, facetiis am-
 biguè suspendere, salibus acutè vellicare, comi-
 ter illudere, argutè blandiri, vafre cauillari; hæc-
 ne stupidum quiddam ac plumbeum sonant; an
 mentem potiùs acrem ac vigentem, celerrimèque
 multa simul agitantem præ se ferunt? Quòd si in
 his, quæ minima sanè sunt, & in quibus quasi
 proludit Eloquentia, non minimùm tamen elu-
 cet ingenij; quid in concitatione animorum ac
 M O T V (quod tertium est munus Oratoris) quæ
 mentis præstantia, quæ vires orationis, quæ inge-
 nij maturitas apparebit? Sanè vniuersam de
 affectibus disputationem, quæ & Philosophi na-
 turalis est, vt eorum causas à natura petat; & mo-
 ralis, vt eosdem honestatis ac turpitudinis capa-
 ces ostendat; ita ad Oratorem, qui eos excitet
 aut componat in animo, spectare existimarunt
 sapientes viri, vt affirmauerit Plato, Rhetores
 non scripsisse ex arte, qui de affectionibus animi
 non scripserunt. Quæ verò de illis non Philoso-
 pho in Ethicis, sed Oratori in Rhetoricis scripsit
 Aristoteles, an huiusmodi sunt, quorum naturas,
 causas, effecta semidocti homines ac vulgaris in-
 genij capere possint? Et tamen disertè idem pro-
 nunciat; Oratoris officium implere non posse,
 qui non planè perceperit, quid vnaquæque per-
 turbatio sit, qualis, quibus in personis, quæve ra-
 tione concitetur. Nam quid dicã de vsu? odio, ini-
 mici

Tertium
 Oratoris
 munus,
 Mouere,
 quantum
 requirat
 ingenium,

In Phile-
 bo.

lib. 2. Ret.

Concitat-
eio ani-
morum.

Euripides
in Hecu-
ba.

Vlyffis
facinus.

micitiáque flagrantes gratia & amore coniunge-
re: furentes ira lenitate mitigare: confidentes ac
spei plenos repentino timore comprimere: indi-
gnatione succensos misericordia flectere: inui-
dia tabescentes, aut malevolentia exultantes
æmulatione aliò traducere, vel despicientia re-
tardare; quam ingenij non mediocritatem, aut
vulgarem comunémque solertiam, sed incre-
dibilem sagacitatem, admirabilem industriam,
diuinam propemodùm felicitatem desiderant?
quàm esse acutam oportet ac perspicacem eam
mentis aciem, quæ naturas hominum rimetur,
séque tam altè insinuet in eorum animos, vt qui-
bus illi studiis ducantur, penitus introspectis, ta-
lem se ad speciem conformet, qualis eorum mo-
ribus similis primùm obsecūdet in loco, ac blan-
dè circum præcordia ludat: deinde, vbi fauentes
animaduertit, paulatim personam sibi, mox etiã
auditoribus exuat: denique affectiones alias, alios
sensus, naturam penè aliam iis, apud quos agit,
victrix imponat? Detinebantur apud Polymesto-
rem in Cherroneso Græci vnà cum Troianis ca-
ptiuis, cùm primum licuisset, in patriam inde
transmissuri: sed petebat Achillis vmbra, vt ad
honorarium tumulum sibi eo loco positum Po-
lyxena Priami filia mactaretur. Abducenda er-
go Polyxena erat ab Hecuba matre: haud ma-
gno conatu, si clam matre, aut illa inuita per
vim transigere rem totam voluissent: sed ea con-
sulta ac probante, Achilli, hoc est, infensissimo
Troianorum hosti victimam immolare; arduum
enimuerò negotium, & haud scio an humano
maius agebatur. Destinatur huic operi non
Aga

Agamemnon aliquis, aut Diomedes, aut ipse, cuius intererat illo honore patrem non fraudari, Neoptolemus; sed eloquentissimus inter Græcos VLYSSES. Quid putatis? adit Hecubam, victimam poscit, persuadet, abducitur filia, matatur. Deus immortalis! Et quod homini ingenium fuit, quæ animo sapientia, quæ linguæ facundia, quæ menti sagacitas, qua prouidere rationes potuerit, ut odia contra Græcos eueriores Troiæ in Troiana Regina restingueret, iram aduersus Achillem Hectoris interfectorem in matre sedaret, impetum contra Neoptolemum Priami parricidam in vxore cohiberet, misericordiam erga vnicam, quæ supererat, filiam, in parente compesceret, lacrymas ob eadem innocentis puellæ in scemina exhauriret, Hecubam in summa orbitate luctuque, quasi obiecto Medusæ capite, sensu omni atque humanitate spoliaret? Equidem magnus sit licet, quod Troiam Vlysses expugnauerit: mihi, quod vicerit Hecubæ mentem, non paulo maior est. Certè illud cum multis, hoc solus præstitit: ibi dolo mutum & inane Palladis simulacrum aggressus est, hîc palàm cum matre peruigili atque attenta confligit: tunc in corpora ferro desæuiit, quia mentes ad concordiam flectere non potuit, hîc non ante sanguinem fudit, quàm in animum oratione penetravit. Hæc autem, quæ de Vlysse dicuntur, siue ad Historiæ fidem, siue Poëtarum more, quid aliud sunt, quàm quæ superfigmenta & fabulas vsu venire quotidie videmus? dum homines Eloquentia nobiles rem aggressi difficultatibus impeditam, pertinaci ani-

Vis Elo-
quentiæ.

Fam. Strada.

B mo

mo defensam, sanguini ac vitæ prælatam, eam rem, non vi, non armis, non imperio, sed dicendi facultate, qua se penitus insinuant in animos; dexteritate mirabili, protinus expediunt, à videntibus planè ac volentibus extorquent, atque ad exitum nulla cuiusquam mala gratia perducunt. Ut sanè dubitare nefas sit de illorum ingenio, qui tantùm operis moliuntur, quique Arcem hominis excelsissimam, vnique expositam Deo inuadunt, capiuntque quoties libet, atque in potestatem redactam arbitratu suo moderantur.

Ab ingenio quid iudicium differat.

Supereſt iam ex iis, quæ initio propoſui, tertio loco **I V D I C I V M**: quam animi partem ab ingenij virtute ſeiunximus, quòd ingenium celeres quidam motus ad excogitandum acuti, & quædam intelligentiæ alacritas oſtendat; iudicium verò ſapiens animi mora, & matura inter res plures æſtimatio, electiòque commendat; nec perpetuò in ſingulis reperiri vtrumque, imò peracuto ac volucris ingenio viros sæpe prudentia conſiliòque laborare compertum eſt. Verùm non eſt, quòd hoc vobis diſſidium timeatis, Rhetores, ad eò ingenij, de quo dixi, bonum tenetis, vt iudicium veſtrum ſit; atque ita veſtrum, & Oratoria cum arte coniunctum, vt plures dicendi Magiſtri perantiqui & graues, ſextam Rhetoricæ partem iudicium numerent, idque tam firmis rationibus enitantur, vt nemo expedire ſe illis poſſit, niſi pluſculum aliquid, quàm petitur admittat: nempe iudicium partem quidem eſſe, non tamen ſolitariam ac diſtinctam à cæteris, vnũque in locum reiectam, ſed annexam
ſingulis

De Oratoris iudicio quid ſentendum.

singulis atque permistam, quæque tanquam succus ac sanguis per vniuersum Eloquætiæ corpus æquè diffundatur. Et sanè si finem Oratori à superiore præscriptum disciplina spectemus, facile patebit, magno ac solerti iudicio opus esse ei, qui agere Oratorem velit. Existimauit, scriptumque reliquit Aristoteles, Rhetoricam ciuili scientiæ propaginem esse, adeoque vnum sibi vtramque finem proposuisse, vt Rhetores sua ætate ciuiles se Magistros appellarent, ac pollicerentur auditoribus suis administrandarum urbium rationem. quod apud Platonem Gorgias facit, & sequutis deinde temporibus Tullius, Quintilianus, aliique conscriptis voluminibus professi sunt. Et quamquam hoc dictum est alicubi gloriosius, illud certò constat, Ad bonum ciuitatis vtramque ita conspirare, vt si quis ab ciuili scientia mos inducendus, tollendusve sit: si lex ferenda aut abroganda: si tributum, aut in capita, aut ex censu, aut extra ordinem imperandum: si expeditiones sumendæ, si bella continuanda, si deditiones faciendæ, si induciæ, si fœdera paciscenda, confirmanda, rescindenda, ad eloquentis alicuius operam cõfugiat, illum in priuatis congressionibus Consultorem habeat, illum in publicis Suaforem. at neutrum horum, quæ dixi, munerum sustineri vel leuiter potest sine solerti circumspectoque iudicio. Et Consultatio quidem tota prudentiæ trutina quædam est: cùm enim in ea non generatim de rebus vniuersæque agatur: non metienda sit astrorum cælique magnitudo, non fructus quæratatur contemplationi voluptas: non

li. i. Rhetor.

In Georg.

Plato in Alcib. 2.

Consultatio quatenus opus habet iudicio.

leges vbiq̄ue stabiles æternæque, in quibus nihil videlicet deliberes, ante oculos per otium proponantur: sed singula minutatim atque præcipuè inspicienda sunt, sæpe utilitatis, necessitatis interdum, semper honestatis ratio habenda: priuata ac publica lucri damnique comparanda momenta: loca inter se, vires, potentia, opes, imperia conferenda: plurima quæ causas circumstant, quæque personis adiuncta sunt æstimanda; sola profectò hęc deliberationibus tam multis, tam variis; tam sæpe ac facile mutationi propositis præesse Regina vitæ Prudētia poterit, cuius, vt Sapientes affirmant, solius opus est cōsiliari, certasque ad constitutum finem rationes ac vias excogitare. Ad hoc porrò munus cum à ciuili scientia, hoc est, Principe reliquatum, Oratores præ ceteris admittantur, atque ab Aristotele, qui ob solam consultationem librum Rhetoricæ scripsit ad Alexandrum, huic in primis operi destinentur; quis non videt, quæ sententia de Oratoris iudicio, prudētiæque feratur? Iam verò suasio in aliis dicendi generibus nihilo minorem quærit iudicij sagacitatem. Etenim si suasori certa esset ac circumscripta materies, cæque stabilis, nec perpetuò varietati obnoxia, si personarum numerus intra gentem vnā ac nationem contineretur, si illi iidem, quibuscum agendum est, eosdem se manè vesperique præstarent; non difficile esset Oratori, aliquot sibi leges atque instrumenta definire, pauca regionum ingenia inlagare, sibi que adiungere, mores hominum eodem tenore constantium semel sibi cognitos perpetuò retinere. at verò cum rerum

quæ

S. Thom.
2. 2. 9. 9.
art. 5.
Arist. 1. 6.
Eth.

Suasio cur
magno
egeat iu-
dicio.

quædam infinitas ac mutabilitas sit, cum personarum varietas nullo certo genere comprehendendi possit, cum temporum inconstantia non eadem ferat, cum ambiguis homines moribus ipsi à se alijs atque alijs in horas discrepent; vigilet sanè Oratoris industria, circumspiciat probe vel minima quæque momenta rerum, nihil eum vsquam prætereat, vertat se in omnem partem necesse est. Quare sapienter Plato, ut leuaret hoc onere Philosophos, præcepit. In summa rerum consisterent, ad singula ne descenderent. nempe SUPREMA & propinqua cælo aëris pars à turbis libera est, non cogitur illa in nubem, non in tempestatem propellitur, non versatur in turbinem: inferior tonat ac fulminat. sic hominem si animo vniuersè videas, nihil illo tranquillius, nihil pacatius, nihil sereno puroque cælo similius. at si ad singulos hominum accesseris, hinc nimirum inter affectionum nubes odia funduntur, hinc ardent cupiditatum faces, hinc irarum fragoribus omnia quatuntur. planè ut non difficile fuerit olim Prometheo, ut est in fabulis, vbi hæc humana præteruectus esset, in cælo liberè vagari, admotaque ad Solem ferula, vel inter Deos ignis custodes ignem subducere: cum verò ad homines rediit, persuadere hominibus non potuit, ne ab illis proditus, ad Caucasum montem, perpetuum aquilæ pabulum miserè torqueretur. Scilicet indagatori naturæ Philosopho facile ac iucundum est, cum homine illo suo, seu veriùs hominis simulacro degere dies ac noctes, certamque cum eo agendi rationem inire, in quo stabilia, con-

Homines
ambigui

Oratoris
cum Phi-
losopho
compara-
tio,

Aliqua
Hesiodus
in Theo-
gonia.

Hominis
ingeniū.

Oratoris
cum
idolo
comparat
tio.

Amplissi-
mus Ora-
toris iu-
dicio
campus.

Mores æ-
tatis, for-
tunæ, &
nationū.

stantia, æternaque sunt omnia? vt si aciem intel-
ligentiæ, qua idolum pulcherrimum contem-
pletur, paulo acutiùs intendat, non habeat inter-
ea, in quo magnum prudentiæ specimen osten-
dat; cùm longè secus Oratori contingat, qui
congrèdi eo cum homine debet, cuius inge-
nium per se latens, multiplex, ac tortuosum, vbi
se quæri sentit, deque rebus suis agi; ita se ne-
scio quos intra flexus atque anfractus abdit, se-
pit, obstinatèque concludit, vt nulla via nisi
Thesei filo, id est, sagacis prudentiæ ductu adiri
extrahique posse videatur. Hinc illa indagatrix
solertia opportunitatum, locorumque observa-
tio, temporum prouidentia, statuum coniectura,
omnium delectus, quibus Orator adeò tempe-
stiuè aditus tentat, occasiones prouidè venatur,
sedes ac loca sagaciter explorat, rem ipsam ve-
stigiis penè omnibus odoratur, vt insinuatus se-
mel in hominis animum, ei non modò non in-
uito, non oppresso, non modò patienti, aut non
repugnanti, sed volenti etiam perlibentique de
gradu, deque fortunis suis cedere persuadeat.
Neque hoc quamquam permagnum, iudicij ra-
men summa est in Oratore: quando vbi hæc il-
le perfecerit, non continuò ex vnus prælij vi-
ctoria de vniuersi exitu belli certam facere con-
iecturam potest; sed plurima adhuc supersunt,
eaque inter se longè diuersa, quæ alio semper
artificio, nouaque prudentiæ machinatione ag-
gredienda sunt. Quot adolescentia mores edu-
cat? quot media ætas firmat? quot senectus mu-
tat? quidquid splendor familiæ, opum copia,
honorum gradus: quidquid humilitas, egestas,
seruitus

seruitus in animos inuehant : quantum litterarum cultus ac patrocinium , quantum earum ignorantia odiūque ad virtutes, aut ad vitia conformant : quidquid ubique gentium consuetudines populorum, instituta nationum, regionum ingenia, ritus, natura præcipiunt aut vetant; tantum Oratori peruestigandum, tenendum, usurpandum est. hæc illi omnia in consilium vocanda, hæc præ manibus, hæc ob oculos ita proponenda, ut paratus æquè ac intentus in omnem occasionem, statim in promptu habeat, quæ se ratione gerat cum adolescente cupidè, cum viro fortiter, cum sene temperatè : in Academia grauitèr, in foro confidenter : principibus Viris imperium extollat, nobilibus claritudinem, fortunatas opulentis, miseris securitatem : quid cuique nationi obsecundanter ingerat : quid dicat apud Germanos candidè, apud Gallos præferuidè, apud Hispanos compositè, apud Italos peracutè : denique quomodo ad singulorum mores ita cõponat suos, ut vnus omnium gnarus, nusquam hospes atque insolens, ubique in patria esse videatur. Ad summam : ne singula persequar dicendo, totam eam rationem, quæ cautè circumspicit, quid cuique conueniens, quid temporis, quid loco, quid rei, quid personæ sit aptum, quæ vno *Decoris* vocabulo, cum latissimè pateat *Decorum* explicatur; eam satis constat & summum esse opus Prudentiæ, & proprium esse artificium Oratoris.

Quòd si hæc, Rhetores, iudicium solito maius, & quiddam propè infinitum in hominis prudentia desiderant, & tamen omnia ab

Arte vestra requiruntur, Artisque Princeps Aristoteles sine his esse Oratorem negat; nam iam vnde dicendo abieram, pugnaciter eò reuertar, & vobis tantum laudis, quantum ab rerum multarum memori comprehensione, ab eccellente ingenio, ab solerti nauoque iudicio prouenit, gloriosa exultantique oratione gratulabor: sed hoc vnum, quod ex iis, quæ postremò dixi, per se sequitur, reputandum vobis cum animis vestris etiam atque etiã relinquo; quàm multiplici rerum cognitione ad tam cœleste Prudentiæ fastigium, hoc est, ad debitum vestro ordini locum peruenire debeatis; vt quam prudentiam Homericus Vlysses multarum urbium mores videndo didicit, eam vos iis, quas vetus

Afranius.

Poëta facit, prudentiæ causis memoria & vsu, vel huius loco, lectione auditioneque consequamini.

PROLV

PROLVSION II.

An congruenter honestatis, & Historia legibus faciant y, qui in rerum narrationibus ad calida & politica, ut ipsi vocant, præcepta diuertunt. quo loco de Corn. Taciti scribendi ratione multa disceptantur.

PER SEQVOR etiam hoc anno instituti mei rationem, Cardinalis Illustrissime. Disservi ex hoc pridem loco apud novos Rhetores de Artis, quam illi recens, præceptore me aggrediebatur, utilitate: ostendique, Rhetoricam non esse tenerioris ætatis honestam scilicet moram, aut ludicrum negotium, atque vmbrailem exercitationem, quæ Gymnasiorum intra parietes conclusa, vix quicquam emolumentum ad ciuilem hominum vitam foras deriuat. imò verò nullam esse inter humanas disciplinas mortalium bono excogitata, quæ ciuitatum commodis inter aduersa pariter ac secunda præstò sit magis, quàm Artem dicendi. idque cum in Oratoria, Historia, ac Poëtica quæ generatim, quæ præcipuè demonstrassem; rursus ab Oratoria exorsus, quid præstantissimæ facultati vitio daretur, amoliri conatus sum. Nunc verò Historia nobis est inspicenda, cuius ob causam tantò maiori apud Sapientes inuidia laboramus, quantò minùs obiectum crimen multi, ut video, reformidant, non pauci etiam tanquam speciosum in vulgus ambiunt, eoque palàm nomine gloriantur. Quid autem hoc sit, accipite ex hominis voce, cuius

B s dicta

Cl. Aquavina Præp. Gen.

dicta apud vos, Patres Religiosissimi, legum instar meritò habentur, observanturque. Hunc dicere non nemo audiuit, duas videri sibi disciplinas, nobiles quidem illas ac salutare, præcipuè tamen obnoxias, ne se addiscentibus perniciem aliquam creent: alteram Mathematicorum, Rhetorum alteram. ILLA ne in Genethliacorum diuinationem, HÆC ne in eorum calliditatem, qui se Politicos dici volunt, quandoque degeneret. Etenim sicut in floribus & oleribus minuta interdum animalia in nascuntur, quæ incautos colore promiscuo, ac penè indiscreto enecant; ita e v m bonis artibus sua plerunque vitia subcresecunt, quæ per simili affiniqve Virtutibus specie venenum occultant. Et sanè, quod attinet ad hanc, quam profitemur Artem politioris humanitatis, in hoc denique multorum ingenia desinere, & tanquam generosa vina vetustate coacescere factis constat, cum id ipsi, vt amant sua vitia, præ se non obscure ferant. Videas ex iis non paucos, quos historicorum volumina delectant, hisce demum præceptis prodire instructos è Rhetorum Schola. Ius ac fidem perpulchra esse nomina, sed inania, nisi ad rem tuam detorqueas: nec quemquam alitèr emerisse, qui pudori superstiosè obluçtaretur, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Dominorum gratiam assentatione parari, & conscientia secretorum retineri. sic non rarò Seianos creari, qui sæpe arcanorum participes facti, Regum ac Principum aulas suo arbitratu versare solent. Senfa animi numquam penitèns aperienda:

Discipli-
næ discē-
tibus ad
extremū
noxia:

Ab Histo-
ria quid
aliqui
colligunt.

rienda : ob idque oratione vtendum suspensa,
 perplexaque, atque eluctantium verborum quæ
 vtroque trahi possint: ita in integro futurum ea
 meditatam decernere, quæ improuisum effu-
 gerant. Hæc horumque similia, quæ, vt ex vul-
 tu coniiicio, ad aures vestras minùs gratè acci-
 dunt, Auditores, illi magni faciunt, ac pruden-
 tiæ neruos dictitant: hæc ex penetralibus Histo-
 riarum sedulò rimantur, eòsque ex omni antiqui-
 tatis memoria scriptores colunt ac terunt, qui
 ad hæcce dominatrices artes callidioribus præce-
 ptis informant. Quare cùm Historia rerum ge-
 starum narratione ad prudentiam instituat: pru-
 dentiam verò sic politica istorum fraus imite-
 tur, vt sub honestatis aliena specie, fœdissimæ
 utilitatis vias vbique doceat; factum est, vt multi
 se ad hoc genus scribendi contulerint, atque
 à multis (vt plerique utilitate quacumque ca-
 piuntur) magis, ac magis quotidie lectitentur.
 Ex quo Historia facta callidior, atque mēdosior,
 malè iam audire, inque se, ac Rhetoricam vni-
 uersam, obtrectationis materiam deriuare non-
 nullam cœpit. Quæ me impulit causa, non tam
 vt aduersùs Historiæ corruptores aliqua dice-
 rem, ostenderémque, eos qui hac scribendi li-
 bidine ducuntur, haud facere congruenter Hi-
 storiæ legibus, quàm vt Rhetores meos ab hu-
 iusmodi lectione amoréque euentitæ prudentiæ
 remouerem, certè Historiam ab ea, qua imme-
 ritò laborat, inuidia liberarem. Ac mihi qui-
 dem de hoc hominum genere cogitanti versifi-
 culus Poëtæ non ignobilis veniebat in mentem,
 qui vt historicum luderet, quòd perpetua nar-
 ratio

Politica
 fraus.

ratione in suos laudes, in hostes probra, utro-
que immodicè congereret: appositè concludit,

Nec malus est civis, nec bonus historicus.

Sannaz.
lib. I.
Epigr.

Quamquam mihi addendum aliquid videtur in
mea causa, atque vnius verbi mutatione dicen-
dum,

Nec bonus est civis, nec bonus historicus.

Summa
Prolusio-
nis.

Quas omnino partes duas permittite, Audito-
res, humanitatis vestræ argumentum esse pari-
ter, ac disputationis meæ.

Qui ciues
non boni
inter hi-
stóricos.

Age igitur, quicumque Historiam contexen-
do, latentes nescio quas artes ac dominationis
arcana interrim aperit, si Religioni, cuius prima
esse debet in vnaquaque re cura, si ciuitati, ho-
minumque consuetudini perniciosus erit; haud
erit, opinor, vobis iudicibus, civis bonus. at hæc
duo nec rarò, nec indiligenter præstari ab hoc
scriptorum genere, nisi me ratio deficit, sic eun-
co. Sumite, si placet, ex iis aliquem non mi-
norum gentium historicum, non qui Religio-
nem obtentui palàm habeat, eamque, vbi vili-
tas concurrat, vtilitati facile postponat: sed è ve-
teri ac prima nobilitate modestiorem, ipsùmque,
à quo defluxisse videtur hæc scribendi ratio, vno

Corn. Ta-
citus an
quid obsit
Religioni.

verbo **Corn. TACITVM.** Iuvat enim in hoc po-
tissimum scriptore consistere: non quòd inge-
nium eius solertiàmque ac reliquas virtutes rati
non faciam, vt præ iis non existinem paucula,
quæ insunt homini, vitia ferri haud posse: sed vt
à cæteris pro eorum indignitate abstineam, qui
hoc tempore si aliquot argutiolis Historiam
aspergant, Corneliano videlicet exemplo se scri-
bere, à cuius laude distant sanè quàm plurimum,

glo

gloriantur. Hic igitur, quem loquor, historicus, et si totus in eo est, ut prudentiæ præceptis imbuat animos legentium; iis tamen, quas identidem interferit, animaduersionibus, consiliis, coniecturis, profectò non agit ubique, mea quidem sententiã, ciuem bonum. Nam, ut RELIGIONEM cursum attingam, mitto sacra apud illum impuè violata, pollutas etiam cum lucro ceremonias, crimina felicissimè patrata: quæ tamen haud par erat ab homine obseruationum iudiciorumque non sanè perparco, sine aliqua nota præteriti. mitto Virtutibus auersos, sceleribus faciles, humana plerunque contemnentes Deos. Quid illa? quantum Religioni conducunt? cùm narratione rerum omissa, quasi disceptator sedet otiosus, atque in utrâque partem quærit ambigitque, *Fatone res mortalium, & necessitate immutabili, an sorte voluantur*: quid de de insita multis opinione sentiendum, *non initia nostri, non finem, non denique homines Diis curæ esse*. Quid alia hisce similia, cùm euenisse aliqua commemorat sine Deorum cura? Nónne dicta planè videntur ad Epicuri mentem? ut nobilis eius Interpres, *ἐπιχειρίσειν* eo loco, atque alibi Tacitum apertè commonuit. Et ne longum faciam, quid illa in Religionem iniuria quanta est? Sub excessum Neronis Italia cladibus afflicta, haustæ aut obrutæ vrbes, Campania incendiis vastata, Capitolium ciuium manibus euersum, Sacerdotia & Cõsulatus tanquam spolia reportata, plenum exiliis mare, infecti cædibus scopuli, nullus in vrbibus, nullus in agris securus à scelere, atque à supplicio locus. quid ergo

lib. 6. Annal.

lib. 13. Anna. I. Lips. in Notis.

lib. 1. Hist.

ergo post hæc enumerata mala Coniector egregius adiungit? agnouit credo Deorum Numen, qui crimina pœnis prosequentes efficerent, vt scelestum esse minus feliciter aut securè liceret. *Numquam atrocioribus, inquit, Populi Romani claudibus, magisve iustis iudiciis approbatum est, non esse curæ Diis securitatem nostram, esse ultionem.* Ô peruersam hominis interpretationem, ac penè dixerim, inter ea prodigia recensendam! adeone impiè quisquam indoctus sit, vt cùm seculum suum vitiorum feracissimum fateatur, indignetur nihilominus, si suppliciiis, hoc est, peccatorum pœnis illud affligi sentiat, Deosque scelerum ultores, inuidiæ in humanum genus aut crudelitatis accuset? Vt meritò permagnus litterarum arbiter, ac Tacito addictissimus Iustus LIPSIVS continere se non potuerit, quin ad eum locum exclamaret, *γνώμη ἀσεβής*, impia inquam sententia: quidquid pro Tacito obluçetur in Lipsium familiaris olim quidem meus, rerumque Ciuilium non infacetus æstimator; sed qui non tanti vnquam mihi fuit, vt præ illo Iustum Lipsium litteraturæ magnæ virum minoris fecerim, putumque ac putum, vt ille vocat, Grammaticum, imparémque Cornelianis sensibus existinauerim. præsertim cùm inter alios quoque Interpretes idem sentientes ANNIBAL Scotus (in quo, veterano quippe Aulico, nemo iure desideret politicarum rerum scientiam) Taciti dictum vt improbum impiumque auerferetur, ac respuendum Christiani honestique hominis auribus, ac palàm execrandum clamet. Sed finge in tuto esse Religionem, num saltem

In Notis.

Cōment.
in Tacit.

CIVITATI, societatiq̄ue humanæ salutare sunt isti, qui tam crebrò interiectis in Historia callidè consiliis Ciuilem doctrinam instillare se mortalibus gloriantur? Profectò dum se ea ratione Politicos dici volunt, adeò ciuitatis causam non agunt, vt horum vitio Politix nomen, non ciuilis, ac publici commodi, sed priuatæ propriæque utilitatis appellatio esse videatur. Non ita veteres illi ac boni, qui de Politicis, sed non ad istorum normam disputantes disertè definiunt, o p v s ciuium esse publicæ salutis curam, cui se quisque conformet necesse est, vt ad eius bonum familiam dirigat, & per se domui, per hanc ciuitati felicitatem pariat. immo vocem esse naturæ, si illam exaudire velimus, V T pars omnis ad corpus, in quo pars est, ita referatur, suam vt ei salutem posthabendo, malit sibi malè esse, quàm corpori. Quare cùm ciuitatis pars ciuis sit, hoc aiunt esse Politicum agere, ciuitatis salutem incolumitatèq̄ue sua utilitate ac fructu potiorem habere. Planè vt cõstet, quàm non accommodatè, congruentèrque rationi, imò quàm reclamante natura doceant, qui lectores suos per rerum narrationes ducunt, ad callida quædam utilitatis compèdia: dùmque propriis singula rationibus subdolè metiuntur, Politici nomen, laudis olim atque honestatis, nunc vitij, ac propterea odij nomen effecerunt. Verùm quæ vniuersè, nullaque exemplorum appositione cursim attigimus, distinctè præcipueque, si placet, à capite sumamus. Etenim siue inter se ciues considero, siue eos ad Principem refero; vtrobique reperio, crebras horum ani-

mad

An pro-
sint ciui-
tatibus
isti, qui se
ciuiles
Scripto-
res vocant,

Quid sit
Politicū
agere.

maduersiones in Historia, interpretationesque
 in deteriore plerunque partem, officere non
 parum hominum societati. Atque, vt de ciuibus
 inter se compositis prius dicam, FIDEM esse
 mortalium nexum verissime dictum est: neque
 enim solum homines in agris olim ac nemori-
 bus solitarios ac vagos semel ad communionem
 rerum eadem sub moenia fides traxit, sed quid-
 quid commercij operisque, quidquid inducia-
 rum ac foederis, quidquid amicitiae & affinita-
 tis praesentes absentisque perpetuo contrahunt;
 id mutua inter homines fides persuadet: quam
 si ex animo tollas, continuo sanguinis ac ne-
 cessitudinis coniunctio, legum sacramentorum-
 que iura, negotiorum ac societatum conspira-
 tio dissoluentur: ipsi inter se mortales auersi, &
 suspiciosi, sibi que ab aliorum perfidia metuen-
 tes, ab rerum administratione publicarum, ab
 urbibus, atque conuentibus, a communi collo-
 quio conspectuque ad sylvas, & glandes more pe-
 cudum redigetur. Atqui nullum, mea sententia,
 est telum, quod tantum infringat ac labefactet
 humanam fidem, quantum historia hoc, de quo
 loquimur, stylo versutiisque conscripta. Acce-
 de ad horum Annales, aut Historias (quos ego
 Sesiulysses dum aut animo, aut oratione comple-
 ctor, fateor me de iis non quidem ex odio iudicare,
 sed ex iudicio eos non nihil odisse (quid usquam
 apud illos sincere honesteque factum leges? quid
 non potius subdole? quid non veteratorie? quid
 non fraudulententer? Ille imagine pacis in erro-
 rem inductus: iste per summam odij dissimula-
 tionem, odium tuto destinavit: hic specie re-
 cusan

Fides in
 hominum
 societate
 necessa-
 ria.

Quid ad-
 iumentum
 habet fi-
 des in ali-
 quorum
 Historiis.

Varia
 fraudum
 argumen-
 ta.

cusantis. ambigua de se hominum iudicia odoratus. Amici tanquam viles, abiecti, inanes, opulenti ac pleni primò expressi, dein ad suspendium coacti: corrupti largitionibus in Dominos serui: veneno armati in Patronos liberti: & quibus deerant inimici, per amicos faciliùs oppressi: dissidentium in morem facinus occultatum: pietas sceleri prætentata: oratio plena dignitatis, expers fidei: inuidia in occulto, adulatione in aperto: preces, ora, lacrymæ simulandi artem vsque ad conuicium veritatis edoctæ. Quæ hîc noctes meræ, Deus immortalis! quæ fallentium, falsorumque technæ? quæ tricæ inexplicabilésque laquei? qui nodi? quæ ambages? quæ officinæ? Equidem citiùs ipse sperarem in Cretæ labyrintho exitum, in Gordij plauastro lorisque caput, in Cimmeriis tenebris lucem, in Scyllæ aut Carybdis æstu tranquillitatem; quàm in istorum commentationibus tantulùm securitatis, ac fidei. Sollicitata in viri necem vxor, & aduersùs hanc apud Principem scena criminis parata: permitti ad lucra de industria facinorosi, inóxque veluti spongia expressi: inita palàm amicitia, vt amicum criminaturo proniùs credatur. Itane hæc hominum vita? hic rerum ciuilium status? Ecquis legat hæc præstigias ac fraudes, qui dubitare singulis in rebus non incipiat, suspectos habere sociorum mores, suorum fidem vereri, anceps consilij passim restitare, vndique se aduersùs improbitatis opinionem circumspicere, à fronte, à tergo, à lateribus timere, nulli mortalium fidere? Nam si HISTORIA

Niceph. in
proemio.
Baz. Hi-
storiz.

Fam. Strada.

C

dixit

Fidei moneta.

Taciti interpretationes plerūque in deteriorem partem.

dixit)lectores suos Vates reddit, quæ futura sunt, ex iis quæ præteriêre, coniiçientes; quodnam, obsecro, de humanis rebus iudicium ferat is, qui hanc Romæ vitam, omnium ordinum consensu ductam diutissimè doceatur? nõne mores nostros veterum persimiles, & vt in humanis accidit aliquantò deteriores interpretatus, nihil iam superesse apud homines fidei sibi persuadeat? consanguinitatem, fraudum opportunitatem vereatur? promissa & sacramenta, nugas & præstigias vocet? amicitias tamquam coniuratorum conspirationem euitet? maiores, Tyrannos: pares, hostes: minores, fures interpretetur? atque ipse, quando ita viuitur, nomen suum in turbam conferat, abiectaque F I D E I moneta iam pridem obsoleta in vulgus, quod celebre iam est, è fraudibus pretium petat? At, quid (inquiunt) agat historicus, qui in ea tempora incidit describenda, quibus Urbem obtinebant illa hominum monstra, quæ nullum toto Imperio vestigium integritatis sinceritatísque reliquerant? an, cum Historia sit imago factorum, hæc alia ratione referenda sunt, quàm vti euenerunt? Ego verò non id queror, incusòve: sit hoc infelicitatis eorum, delegisse materiam ad scribendum, ex qua tam pudenda ad posteros exempla transmitterent. Sed illud queror: additas vbique fuisse ab historico eas (quas omisisset vitrò, si narrare, quàm docere maluisset) interpretationes, subiectionésque causarum, & consiliorum, quibus ambigua quæque, obscura, incerta, in deteriorem partem plerunque trahit, omniáque suspicione, metu, diffidentiáque suspendit.

pendit. Audi Cornelium TACITVM. *Augustus* lib. 1. An-
testamento Tiberium, & Liuiam heredes habuit, nal.
in spem secundam nepotes, pronepotésque, tertio gra-
du primores ciuitatis scripserat, plerosque inuisos sibi,
sed iactantia gloriáque ad posteros. Vide interpre-
tationem nō modò historicorum, qui testamen-
tum illud retulêre, nemini notam: sed, quod
hîc loquimur, animos legentium suspicionibus,
iisq̄ nequioribus imbuentem. Ecquî licuit vni
Tacito introspicere mentem Augusti, ab eóque
gloriosè ac superbè id actum esse tam disertè ac
exploratè pronunciare? Cur enim iactantia po-
tiùs, quàm aut studio verè laudis, aut eos vt con-
ciliaret Liuiæ ac suis, aut etiam vt significaret,
MORTE demum finiri similtates? Sed hæc san-
ctiora, credo, visa sunt, quàm vt decerent histori-
cum suspiciosè omnia criminósèque narrantem.
Quid illud? Hispania missis ad Senatum Lega-
tis orauit; exemplo Asiæ, delubrum Tiberio,
matrîque eius extrueret: non tamen assensus est
Tiberius, perstititque postea secretis etiam ser- lib. 4. An-
monibus aspernari talem sui cultum. quod alij nal.
modestiam, multi quia diffideree, quidam vt de-
generis animi interpretabantur. optimos quippe mor-
taliū altissima cupere. sic Herculem, & Liberum
apud Græcos, Quirinum apud nos Deorum numero
additos cætera Principibus statim adesse: unum
insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam,
nam CONTEMPTV fame contemni virtutes. Au-
di declamantem historicum, inque aliorum ru-
moribus, deterrima quæque plurimis verbis in-
terpretantem; quas ille occasiunculas obtre-
ctandi nisi quæreret, profectò satius habuisset,

eos, si qui erant, rumores castigare paucis, memor descriptum à se vbiq̄ fuisse Tiberium gloriæ persanè cupidum, quàm vana aliorum dicta (an potius sensa sua?) tam abundè, atque adeò tam absurdè commentari. Non enim contemptus erat famæ, sed longè v i A certior ac melior ad laudem famamque grassati per modestiam & nomē repudiati cultus diuini, quàm per superbiam eiusdem cultus vsurpati. Sed in hanc sententiam quia multa paulò post subdam, illud in præsentia spectemus, ac ciues nō tam ad sese, quàm ad Principem, quod dicebam posteriore loco, referamus: sanè perniciosas hinc quoque sentiemus huiusmodi coniecturas historicorum.

An ista opem ferant Principi in rerū administratione publicarum.

Mirum enim est, administrationem ciuitatum, ac regendi onus Imperij, quod per se difficile est, quantò ista difficilius efficiant, atque perturbent: non dicant eo nomine, quia Regnorum arcana expediat clam populo, penes Principem, & consiliarios esse: sed quia hæc ab illo populum abalienent, doceantque suspecta omnia eius dicta, factaque habere, atque illum Tyranni potius, quàm Regis loco ducere. *Augustus addiderat* (inquit Tacitus) *consilium coercendi imperij intra terminos*. verè hæctenus, atque historicè. at cum addit; *incertum, metus an per inuidiam*. de suo nimirum addit, hoc est, accommodatè ad inuidiam apud populum Principi conflandam, ceteraque eiusdem facta simili coniectura interpretanda. Omitto illud, cum destinatis Roma militibus in Insulam Africi maris ad Sempronium Gracchum securi ferendum; *Quidam* (inquit Tacitus) *non Roma eos milites, sed ab Lucio*

lib. v. Annal.

lib. v. Annal.

Asperna

Aspernate Proconsule Africa missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Aspernatem verti frustra sperauerat. Hæc, inquam, atque horum similia omitto, in quibus sunt, qui Tacitum reprehendant, quòd supplicia reis illata à Magistratibus, inuidiosè referat in Principem illa præcipuè mandantem, vt penes eosdem Magistratus (quod idem scriptor ait) sæuitia facti foret, & inuidia. Illud omitti, ferrique nõ potest, quòd horum complures, de quibus loquor, historici apertè admonent inter narrandum, Religionem vsui demum esse Principibus ad populos continendos, aut impellendos: ideòque ad firmamentum potentiaæ assumi iuxta, ac deponi. in quo COR. TACITVM leuissimè accuso præ iis, qui Corneliano more dicere hoc tempore videri volunt. Annon isti animaduertunt, quantum instrumentum è dominorum manibus eripiunt, vbi eripiunt Religionem, hoc est, reatricem, ac veluti aurigam animorum? Nam multitudo cum audit, cultum rerum sacrarum, obligatamque Deo fidem, speciosa esse nomina, quibus Princeps deuinctos habeat aptosque ex sese mortales: eosque tanquam freno pro arbitratu regat, ac flectat in omnem partem; profectò hasce habenas ore non facillè accipiet, franger potius, & comminutas proteret, neque se in posterum iis vinculis obligari, coërceri que patietur. Hoc autem (vt de Religionis iniuria lacrymis potius, quàm oratione prosequenda nihil dicam, quæ penitè ex hominum mentibus auellitur) quantum vires dominantium infringit? quàm contumaces aduersùs imperia facit animos multitudinis,

Religio
instrumē-
tū regen-
dorū po-
pulorum.

Absque
Religione
quo se
modo ge-
rat cum
Principe
multitu-
do.

dinis? quantum confidentiæ in periculis aduen-
dis, quantum constantiæ in sustinendis, quan-
tum virtutis in rebus tum domesticis, tum ex-
ternis administrandis, componendisque labefa-
ctat? Nimirum hæ Politicorum, ut ipsi se dici
volunt, diuinæ Historiæ hûc demum recidunt,
dum propositis nescio quibus status cuique sui
rationibus, eodem tempore (ut semel, quæ dixi,
omnia comprehendam) à cultu Religionis auer-
tunt; contempto ciuitatum bono, priuatas uti-
litates docent: comminuta hominum fide, hu-
mana commercia societatesque dissoluunt: Prin-
cipum consiliis peruersè ac inuidiosè patefactis,
rerum administrationes publicarum difficilio-
res, atque adeò turbis & excidio propiores, con-
trà quàm ipsi profitentur, efficiunt.

Verùm his, quæ iam dixi, videtis opinor, Au-
ditores, confecisse me, eos qui ita scribunt Histo-
riam, ciues non modò malos, quod erat institu-
ti mei, sed historicos etiam non bonos videri,
quod in posteriorem hunc locum differebam.
Etenim cum Historia illustri appellatione dona-
ta sit, ut MAGISTRA morum nominetur, quòd
qui ad eam se conferunt, instructi ad vitæ casus,
semperque inde meliores abeant; isti, qui do-
cent publicam honestatem priuatis rationibus
posthabere, fidem ac iusiurandum utilitate
metiri, Religionem pro arbitrato colere, nonne
Historiam, ac se iuxtà deprauant, atque adeò
tanquam fraudum magistros, morumque cor-
ruptores haberi vitæque decet? Sed iam pars
hæc altera propiùs est aggredienda, quæren-
dumque separatim: Qui coniecturales Histo-
rias

An qui
huiusmo-
di conie-
cturales
Historias
scribunt,
boni sint
historici?

rias scribunt, atque ab rebus gestis ad monita, & præcepta sæpenumero diuertunt, quidquam ne peccent in Historiæ leges? quarum cum longè maxima sit, ac veluti fundamentum cæterarum, Veritas; hanc omnibus posthabitis in disquisitionem, si placet, aliquantò diligentius, ac fufius vocemus. Quamquam autem aliqui existimant voluptatem, cui dat operam Poëta: fidem, ad quam appositè dicit Orator: mores, quorum institutionem Philosophus molitur; ita esse historico miscenda, vt nullum ex his prætereant in narrationibus rerum: ego nunc tamen in exploranda fide consistere decreui: quòd de moribus verba iam fecerim, de voluptate verò non multis agendum sit aduersùs eos, qui à scriptis suis abesse plerunque hanc partem aperte fateantur. Nam minuta quædam dum persequuntur ac leuia, eaque in partes secta considerant impensius ac putidiùs: dum tristitia ex iis pleraque ac luctuosa passim ingerunt: dum non externa vt plurimum bella, honestèque obitas pro Republica mortes, sed patientia seruili effusum domi sanguinem, continuatis ac similibus infortuniis referunt; exiguam nimirum legentibus oblectationem afferre se, quin potiùs fatigare animos, & mœstitia restinguere probè intelligunt. Certè ita id TACITVS sentit, vt aliquot in locis orauerit: ne quis Annales suos cum scriptura eorum contenderet, qui veteres Populi Romani res composuère. illos ingentia bella, expugnationes urbium, fusos captosque Reges libero egressu memorasse: sibi in arcto, & in hac parte inglorium laborem, profecturum tamen le-

A Poëta,
ab Oratore,
& à
Philosopho
quid
mutuetur
historicus.

Taciti Historia
quantum
habeat
voluptatis.

Tacitus
ipse de se
quid sentiat:
lib. 4. Annual.

etoribus, quamuis minimum delectationis allaturum: nam situs gentium, varietates præliorum, clari exitus ducum retinent ac redintegrant legentium animum: se verò sæua iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas coniungere, obuia rerum similitudine, ac satietate. Imò excusationem idem artexens tot parium tristiúmque narrationum, non dissimulauit, se illa casuum similitudine, satietate iam affici, aliorúmque tædium expectare: neque propterea aliam defensionem ab iis, qui sua legent, exigere, quàm ne oderint tam segniter pereuntes. Verùm sicut ipsi vltro fatentur, se magnam partem delectatione carere, ita fidem apud se incorruptam, ac stabilem reperiri strenuè digladiantur. Cùm autem fidem historici faciant non probabilibus inuētis, quod est opus Oratoris, sed simplici veraque narratione rerum; in hac illi VERITATE, Historiæ summam tenere se iactant. Ego verò quantò faciliùs assentior, veritatem ante alia Historiæ necessariam esse, tantò eam magis in istorum voluminibus nutare cùm videam, minoris eos facere, eorúmque interpretationes, & coniecturas, quas exemplorum narrationibus apponunt identidem aduersùs Historiæ leges apponi, hoc ipso quod nunc vrgeo neglectæ veritatis nomine, existimare cœpi. In quam sententiam (ne temerè quidquam statuere videar) quibus ego gradibus descenderim, quæso cognoscite. Primùm admonuit me istorum calliditas, suspectámque meritò habere cœpi eorum fidem, qui tantùm versutiarum fraudúmque nos-

sent:

lib. 16. Annal.

Veritas in Historia.

Causa dubitandi, an hæc reperiatur apud aliquos historicos.

sent : & quoniam fidendum esse nemini doce-
rent, optimum factu iudicabam, ipsis quoque
non fidere : deinde huiusmodi scriptores men-
dacij vitio accusari apud multos legebam. deni-
que eorum dicta diligentius expendendo, falsa
non rarò comperi. Hinc ad eorum coniecturas
digressionésque me referens dubitare de earum
fide seriò cum cœpisssem ; animaduerti sæpenu-
mero ingeniosius eas, quàm veriùs allatas esse.
Hæc porrò singula dum fusiùs aliquantò pertra-
cto, oro vos, Viri eruditissimi, vt sicubi fortè
aberrauero, reprehendatis opportunè me, ac re-
stituatis in viam : cum nulla alia laborandum
gratia mihi duxerim, quàm vt in omni quæstio-
ne veritas explicetur. Alio igitur, hæc diuerticu-
la Corn. Tacito quæsitæ sæpiùs ad præcipiendum
cum alio nomine laudanda non sint in Histo-
ria (id quod mihi sepono in aliud tempus) hoc
suspecta esse debere, quòd plerunque calliditatis
rationem potiùs, quàm veritatis habere videan-
tur. Timidè id ego quidem pronunciarem, Au-
ditores, de Scriptore laudibus ingenij, iudiciisque
præstante, nisi hic esset Corn. TACITVS, de cu-
ius fide ambigi à magnis viris obseruassè. Imme-
morem, secùmque pugnantem nominat, ostèdit-
que non semel Tacitum Iustus LIPSIVS. arguit
tanquam sectantem veri speciem relicta veritate
BONAMICVS Philosophus. mendacem, inui-
dùmque Cæsar BARONIUS confutat. eoque il-
lum crimine infimulat Cælius RODIGINVS.
eodem mendacij vitio Marfilius FICINVS accu-
sat. falsũ in historia Dion NEPOS appellat atque
vt alios omittam, TERTVLLIANVS, qui vno fer-

De Tacito
aliorum
iudicia.

In Notis.

In sermo-
nibus

poët. ser.
5. de veri-

sim. To. 1.

Annal.

lib. 21. c.

24.

De Christ.

Relig.

cap. 35.

In vita

Pro. Imp.

In Apolo-
ger. c. 16.

Veritas
extendi-
tur in ali-
quot Ta-
citi locis.

lib. 2. An-
nal.

lib. 2. 7

In Marcel.

lib. 12. An-
nal.

mè seculo minor Tacito fuit, mendaciorum loquacissimum vocat. Et verò si quis Annales eius, aut Historias expendat, non impositam homini falsò calumniam fortasse reperiet. Vultis eorum aliqua, quæ inter legendum aut animaduenterim ipse, aut animaduversa ab aliis obseruauerim, proferam in medium? faciam sanè quàm libenter: ita tamen, vt explorem potius eorum fidem, vestræque sapientiæ definienda relinquam, quàm vt quidquam statuam super iis arbitrato meo. Ob rem bene gestã Numidãque pugna fufos Furio Camillo non triumphus, sed insignia triumphalia decernuntur, *multosque post annos*, inquit Tacitus, *Furio nomini partum decus militiæ, nam post illum Reciperatorem urbis, filiũque eius Camillum penes alias familias Imperatoria laus fuerat.* Atqui ego ex eadem familia inter eum primum, atque postremum hunc Tiberio Principe Camillum, duos reperio Imperatores, qui Romæ triumpharunt: P. Furium Camillum Consulem, quem de Gallis insignem retulisse victoriam author est Polybius, numeratque Orosius octo millia Gallorum cæsa, septemdecim millia capta, eiusque triumpho meminit Plutarc. & L. Furium Purpureonem, quem deuicto duce Pœno Amilcare de Gallis triumphasse docent præter Liuium, triumphorum tabulæ M. Verrij Flacci. Perge. negat Tacitus cùm de Claudio Principe dilatante Pomœrium loquitur à quoquam fuisse auctum, præterquàm à Sylla, atque Augusto. *Nec tamen*, inquit, *Duces Romani quamquam magnis nationibus subactis usurparunt, nisi L. Sylla, & Diuus Augustus.*

At

At quo modo? cùm interiectus Syllam inter & Augustum Iulius Cæsar Pomærium auxerit, ut
 M. Tullius, & Dio, & Gellius, & ex superiori
 seculo Andreas Fulvius, & Onuphrius, & anti-
 quarij omnes attestantur. Et, si deessent alij, satis
 vnus esset M. Antonius, qui in oratione funebri,
 quã de Iulio Cæsare dixit, inter cætera ad com-
 miserationem, indignationemque accommoda-
 ta, in ea vrbe Cæsarem extinctum per insidias
 lamentatur, cuius vrbis Pomærium latè protu-
 lerat. Quid illud? sentit Tacitus Romulum fuisse
 se Principem, qui Senatores maiorum gentium:
 Brutum, qui minorum appellauerit: cùm ta-
 men ante Brutum reperiamus minorum men-
 tionem: quos enim Patres adlegit Tarq. Priscus
 minorum gentium nominatos Liuius aliique ex
 veteribus ferè omnes consentiunt. quin antiqui-
 tatis indagatores Paulus Manutius, Onuphrius,
 aliique pro certo id habent, Onuphriusq; etiam,
 ex M. Tullio persuadet. Quid? cùm votum de-
 scribit, quod EQVESTRI Fortunæ conceperant
 Equites Romani pro incolumitate Augustæ, non-
 ne dicit: cùm Romæ inter multa eius Deæ delu-
 bra nullum tali cognomento esset, Antium, quo
 in oppido Ædes erat, quæ ita nuncupabatur;
 donum fuisse translatum; & tamen erat Romæ
 templum Fortunæ EQVSTRIS, quod ducentis
 ferè ante annis Q. Fulvius Prætor bello Celtibe-
 rico vouerat; idemque mox Censor magnificè
 construxit: cuius tum votum, tum ædificationem
 multis refert T. Liuius, eiusque meminere Vi-
 truius, Iulius Obsequens, Valerius Maximus,
 Pub. Victor, alij ferè omnes. Ei autem, qui tem-
 plum

lib. 13. ad
Att.

lib. 44.

Histo.

lib. 13. c.

14.

Apud
Dion.lib. 11. An-
nal.

lib. 1.

lib. 3. An.

lib. 41. &

42.

In Notis.
lib. 4.
lib. 1.

plum non extitisse suspicaretur Tiberio Principe, consumptum fortè incendio, ruinave; occurrit Iustus L I P S I V S ex Pub. Victore, occurrit MARLIANVS ex Vitruvio, occurro & ipse non mala, vt mihi videtur, ex Valerio Maximo coniectura, qui inter neglectæ Religionis exempla Q. Fulvium enumerans, à quo marmoreæ regulæ Iunonis Laciniæ in Ædem Fortunæ EQVESTRIS, quam Romæ faciebat, translatae fuerant; negat eum post hoc factū mente constitisse: quin etiam per summam ægritudinem animi expirasse. Profectò si hæc ipsa Ædes de cælo tacta conflagraffet, aut alia vi cõcidisset, inter irati Numinis indicia, pœnâsque violatæ Religionis hoc quoque Valerius commemorasset. Sed hæc, quæ sparsim attingi pauca de multis, singula quædam sunt, & fortasse alicui videri possunt patrocinio digna; illa certè, quæ in libro Historiarum ultimo, tanquam in fundo hæsere, vnum congesta sunt in locum plurima, apertissimâque mendacia. Narraturus Hierosolymæ urbis supremum diem Tacitus, congruens arbitratur primordia eius aperire: ac Iudæorum quidem originem aperit in hunc modum. *Iudæos Creta Insula profugos novissima Libyæ insedisse memorant, qua tempestate Saturnus, vi Iouis pulsus cesserit Regnis. argumentum è nomine petitur. Inclytum in Creta Idam montem: accolæ Idæos Iudæos vocari. Falsò primum, ac penè pueriliter: nec vnquam Idam videre Iudæi. Quidam regnante Iside (addit ille) exundantem per Aegyptum multitudinem, Ducibus Hierosolymo ac Iuda, proximas in terras exoneratam. Commentitia omnia: nam quid hominis est,*

Expenditur liber ultimus Historiarum Taciti.

oro, iste Hierosolymus? nec Iudas habet hîc locum. Plerique Æthiopum prolem, quos Rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit. Inscitè, ac fabulosè: præsertim cùm Iudæi cane peiùs, & angue oderint Æthiopas. Sunt qui tradant, Assyrios conuenas, indigum agrorum populum parte Ægypti potitos, ac mox proprias vrbes Hebræasque terras & propiora Syria coluisse. Falsa veris permista: neque enim Ægypto potiti sunt Hebræi. Clara alijs Iudæorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem condita vrbi Hierosolyma nomen è suo fecisse. Nugæ: quasi verò à Solymis Iudæis dicta sit Hierosolyma, cùm tantò ante eorum aduentum vrbs eo nomine diceretur. Plurimi authores consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, Regem Occorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare Regnum, & id genus hominum ut inuisum Deis alias in terras auertere iussum. Hæc verò tam contumeliosa, quàm falsa sunt: cùm nulla tabes, nullum oraculum, nullus Occoris, nullum Principis Imperium fuerint Iudæorum fugæ causa. Sic conquisitum collectumque vulgus postquam vastis locis relictum sit, cæteris per lacrymas torpentibus, Mosén unum exulum monuisse, ne quam Deorum, hominùmve opem expectarent ab virisque deserti: sed sibimet ut Ducè celesti crederent. Impiè dictum, neque à Scriptore cætera culpante sine reprehensione prætereundum. Assensère, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt: sed nihil equè, quàm inopia aquæ fatigabat, iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cùm grex asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. secutus Mo-

ses

ses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. Veritas, tuam fidem; quàm anilibus enim te commentis corrumpit historicus! Id leuamen & continuum sex dierum iter emensi. septimo pulsis cultoribus obtinuere terras, in quibus vrbs & templum dicata sunt. Sex dierum? at, si nescis, quadraginta iter illud annorum fuit. Effigiem animalis, quo monstrante errorem suumque depulerant, Penetrati sacrauere. Risum, an ita teneatis amici? Caso ariete velut in contumeliam Hammonis. Iam verò constipant sese premuntque mendacia. Bos quoque immolatur, quem Aegyptij Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, quòd ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur: septimo die otium placuisse, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia, septimum quoque annum ignauiae datum: alij honorem eum Saturno haberi: seu principia Religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos & conditores gentis accepimus: seu quod è septem syderibus, queis mortales reguntur, altissimo orbe, & præcipua potentia stella Saturni feratur, ac pleraque celestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant. Sed iam finis sit in re propè infinita: tædet enim me planè que pudet, singulis historicum verbis tam prodigialiter audire mentientem. Enim verò, Corneli Tacite, si tibi vltima terrarum sola, atque Orientis extrema commemoranda fuissent, aperiendaque origo gentis numquam Romanis armis aditæ, imò nec antea vobis auditæ; profectò in magna locorum ignotatione scribenti condonandum aliquid foret: at de natione dicebas toties

Taciti errata vix excusanda.

ties à Romanis subacta: ad quam regendam quotidie migrabant ex Vrbe, remigrabantque Præsides; cuius captiuis ob recentem Titi triumphum plena erant Romæ propemodùm omnia: de qua scripserat tam multa Flavius Iosephus, nobilis in primis author, statuamque ob ingenij gloriam in Vrbe meritus. huius si tu scripta (quæ Vespasiani, Titique filij iussu tradita iam erant publicæ Bibliothecæ) consulisses: si saltem captiuos passim, vt ita dicam, obuios de rebus suis interrogasses, vti solertè decebat historicum; audisses, opinor, ab iis, esse originem sibi ab HEBER vno ex posteris Noëmi, ab eoque Hebræos primùm dictos: deinde ab Iacobo, siue ISRAELE Abrahami nepote Israëlitas: demum ab IYDA vno ex Iacobi liberis Iudæos appellatos. audisses urbem Hierosolymam primò SALEM nominatam, postea captam à Iebusæis adiuncto victorum nomine Iebusalem, indèque Hierusalem vocari cœptã, antequàm in Iudæorum potestatem, qui Pharaonis iugum excusserant, deuenisset. audisses eorum ex Ægypto fugam, clara cælo, clara terræ, marique prodigia, primordia Religionis, sacrificiorum ac rituum causas, instituta, morèsque maiorum: quæ te compotem iam veri factum, non dubito quin adegissent, vt aut nugis posthabitis ea tantummodo feligeres: aut saltem inter tam multa, hæc quoque non omitteres. sic nimium in Iudæorum rebus ad posteros transmittendis, & Historiæ veritati, & legentium oblectationi multò meliùs, quàm anilia istæc figmenta ex Apione Grammatico, quem Tiberius appellabat mundi

Hier. de
Scrip.
Eccl.
Euf. lib. 3.
Eccl.
Hist. c. 9.

Cur Iudæi
appellati.
Cur Hierosolyma
dicta.

Iudæorum
fuga.

Plin. in
præfat. ad
Vespas.
Imperat.
lib. i. An-
nal. & Hi-
stor.
De Tacit-
ro iudi-
cium.

di *cymbalum*, temerè congerendo prospexisses. Sed nimirum in eam gentem odium, sine quo tamen scribere te gloriari soles, in huiusmodi conuicia atque commenta te compulit: mihi que planissimè persuasit, id quod aliunde in animum induxeram meum. Historiam à te susceptam esse præceptorū causâ, in iis que tradendis vigilasse te vbi que multum: in aliis verò partibus per incogitantiam præteriisse nonnulla, aliqua inuidè atque odiosè concinnasse, non pauca, quæ ad præcipiendum præmolirentur viam, de industria composuisse. Quamobrem videtis, Auditores, quàm non temerè de Cornelianis coniecturis ambigere me eas que suspectas mihi esse, ac subolere aliquid falsi paulo antè dicebã. nam ex iis, quæ manifestò tenentur, erratis, de aliis quorum dubia videtur fides, argumentum capere prudentiæ est. Quamquam has ipsas hominis coniecturas atque animaduersiones (quod postremum est ex iis, quæ mihi proposui ad dicendum) si per sese, nullòque deriuato aliunde præiudicio exploremus, fortasse videbimus, quàm parùm in iis momenti, veritatísque resideat interdum. Neminem vestrùm fugit, Auditores, Historiam ideo appellatam esse imaginem rerum, quòd quales in authoribus res erant dum gerebantur, tales appareant in scriptoribus dum leguntur: nihil vt ab his liberaliùs augendi, minuendive studio adiungatur, quod cum illorum facinoribus non adæquetur. Est enim hæc historico proposita lex, & si Platoni credimus, INDE Historia nomen accepit, quòd præteritorum memoriam cæteroqui interitutam sistat apud posteros.

Quòd

Historia
eur dicta
imago re-
rum.

In Phæ-
dro.

Quòd si inter narrandum multa de suo quis apponeret, non hic accepta posteritati transmitteret, sed noua propemodùm concinnaret. Atque hoc est, quod Tacito dandum vitio videtur: quòd aliqua narrationibus crebrò inferat, non tam ad Historiæ cursum, quàm ad historici acumen cognoscendum. Vt enim erat ille ingenio in aulis Principum subactò; ita occasionem arripiebat identidem lectorem interpellandi, eaque docendi, quæ longo vsu homo non incallidus obseruauerat: & si minùs re acciderant, accidisse tamen probabile videri posset. Exemplo hæc sint. Vita cedens Augustus heredem Imperij Tiberium legit. hîc mihi Tacitus, *Non hoc, inquit, charitate, aut Reipublicæ cura factum est: sed quia arrogantiam, seuitiámque Tiberij Augustus introspexerat, comparatione deterrima sibi gloriam quasiuit.* Vafre id quidem, an verò historicè, videamus. Quem enim sufficeret potiùs Augustus, quàm Liuiæ omnia moderantis filium? quàm priuignum, & generum? quàm rei militaris peritissimum? Induxerat quidem Augustus in Cæsarum familiam, adoptauerátque Caium, & Lucium, mox & Agrippam ex Iulia filia nepotes: sed Lucio, Caióque duodeviginti mensium spatio defunctis Tiberius, & Agrippa supererant ex adoptatis. Vtrum ergo ex his eligeret? Agrippámne, ex vna parte neque ætate, neque experientia tantæ moli parem? trucem præterea, & accensum ignominia, rudem bonarum artium, stolidéque ferocem? ex altera Augusto adeò infensum, vt authore Suetonio, ob ingenium sordidum ac ferox eum abdicauerit, sepo-

In Cornelianis cōiecturis quantum insit momenti.

lib. i. Annal.

Suet. in Aug. c. 65. Agrippæ vituperatio.

Tacit. lib. i. Annal. Idem ibidem. In Aug. cap. 65.

Fam. Strada.

D

suerit

lib. 45.
Hist.

Tiberij
laudes.

Vel. lib. 2.
Suet. in
Tib. c. 9.
Idem cap.
16.

Vel. lib. 2.

Suet. in
Tib. c. 18.
Idem c. 17.

Idem c. 21.

fueritque Surrentum? ut addit verò Dio, ob ser-
uiles eius mores, continuatamque nequitiam,
non abdicauerit modò, sed eius etiam facultates
in ærarium militare retulerit, ipsum in Plana-
siam Corsicæ propinquam Insulam relegauerit?
Hunc igitur quia non reliquit hæredem Imperij,
reliquit autem Tiberium, hoc est, ducem bello-
rum laude inclytum, qui deuictò Oriente, rece-
ptisque signis, quæ Crasso ademerant Parthi: mox
Rhetico, Vindelico, Pannonico, Germanico bel-
lis feliciter administratis, exceptus est Romæ
nouo, nec antea cuiquam tributo genere hono-
ris: qui toto Illyrico perdomito, grauissimum
externorum omnium bellorum post Punica con-
fecit: qui repetita superatâque Germania, illatam
ex Variana clade Populo Romano ignominiam
incredibili prudētia, ac fortitudine deleuit vnus.
cui ob res præclarè vbique locorum gestas, præ-
ter inusitados honores ac triumphos, obtulit Se-
natus, ut INVICTVS cognominaretur. quem Au-
gustus appellare consueuerat modò virum for-
tissimum, prudentissimūmque ducem: modò
peritissimum rei militaris, atque vnicum Popu-
li Rom. præsidium: modò curas ac vota sua, pro
cuius salute obsecraret assiduè Deos, ut valere
eum paterentur, si non Populum Romanum
perosi essent. Hunc, inquam, virum, quia, post-
habito Agrippa, heredem Imperij Augustus in-
stituit, dicendus est, non charitate, aut Reipu-
blicæ cura adsciuisse successorem, sed compa-
ratione deterrima sibi gloriam quæsiuisse? Et
quem, rogo, si cura Reipublicæ Imperijque
bono eligere vnum ex omnibus voluisset, quem

Tiberio

Tiberio potiozem potuisset eligere? Nam si gloriam sui ex aliena comparatione spectasset; non erat, quòd ab Agrippa discederet; ad quem eligendum non mouere potuisset charitas in illum, quem odisset; nec studium Reipublicæ, cui administrandæ imparem eum nosset ob ætatem inertiamque, ac seruire ingenium. At hæc opinio de Augusto adsciscente Tiberium successorem, non fuit Cornelij Taciti coniectura, sed aliorum sermo in eum modum interpretantium Augusti mentem. Quasi verò Tacitus insolens sit attribuenti aliis, quod ipse vnice sentiat. nam si hic fuit hominum sermo, quî latuît Velleium Paterculum ea tempestate degentem in aula? quî Suetonium Tranquillum? quî Dionem Cassium? quî Sex. Aurelium? quî alios scriptores? Imò Velleium lego ita scribentem: *Non est diu cunctatus Cesar Augustus: neque enim querendus erat, quem legeret, sed legendus qui eminebat.* lego Suetonium hac ipsa de re sentientem in hunc modum: *Agrippa abdicato atque seposito, certum erat spem successionis incumbere vni Tiberio.* lego Sex. Aurelium in hæc verba idem confirmantem. *Satis prudens in armis, satisque fortunatus ante susceptum Imperium sub Augusto Tiberius fuit: vt non immeritò Reipublicæ dominatus ei committeretur.* Quòd si Dio eius rei meminuit, atque hanc ipsam nonnullorum suspicionem affert de Augusto; tamen, cum non sub illius obitum (id quod Tacitus affirmat) sed post multo fuisse hunc populi sermonem apertè sic scribat, *Verum hi rumores serius in vulgus dari cœperunt;* verisimile ex hoc etiam capite mihi fit, non ante

lib. 1. Annal.

lib. 2.

In Tib. c. 15.

In Tib.

lib. 58. Hist.

scriptorem Tacitum illud in cuiusquam animo, aut ratione fuisse. Imò ad Tacitum refellendum respexisse crediderim Suetonium; dum, *Nec illud, inquit, ignoro aliquos tradidisse, Augustum ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. adduci tamen nequeo, quin existimem circumspectissimum, & prudentissimum Principem in tanto presertim negotio nihil temerè fecisse: sed, vitiis virtutibusque Tiberij perpensis, potiores duxisse virtutes.* idque multis, grauibusque coniecturis toto illo cap. persuadet. Hoc autem uti dicebam, quàm non temerè ego quidem referam ad Tacitum, qui æqualis fuit Suetonij, paulo tamen ante illum scripsit Historiam, facile animaduertet, qui redargui à Suetonio Tacitum non rarò alibi obseruauerit. Sed video, quid hîc tandem afferre possint aliqui, Tacitum non malè de Augusto persuasisse illud sibi: quippe verisimile est (ut sunt homines gloriæ cupidi) ex malo successore famam nominis sui augere cum voluisse. Itane verò, dum ad Historiæ veritatem accedere me existimo, ad historici nescio quæ vaticinia, & commentationes allidor? Ergo Historiæ fidem huc reuocas, ut non tam vera, quàm verisimilia consecutando cum Poësi confundas Historiam? Et tamen hoc ipsum discrimen, cum Historiam inter ac Poësim author sanè probabilis Aristoteles afferret; negavit, eam quæ vera & facta contexeret, Poësim esse, quæ non facta, sed factis similia narret, esse Historiam. Nec aliam ob causam Cyri vitam à Xenophonte compositam negant Historiam esse; nisi quia perfecti Regis forma sibi an-

Tacitus
redargui-
tur inter-
dum à
Suetonio.

Discrimē
inter Hi-
storiam
& Poë-
sim.
In Poët.

re oculos posita, dum ille æquè laborat vera de
 Cyro, & paria veris prædicare; non ad Historiæ
 fidem, sed ad iusti speciem Imperij Regem re-
 gnúmque descripsit. Et verò spectasse Tacitum
 potiùs verisimilitudinem, quàm veritatem,
 vir eruditus in paucis, ac Philosophus profectò
 nobilis Bonamicus ante me scripserat in hunc
 modum: *Falsum ego quidem appello Cornelium
 Tacitum, quòd diuerticula quædam ad differendum
 plus equo quærat, secteturque nimium umbras, ve-
 risque similia, quæ re ipsa vera non sunt: quo nihil
 est ab Historia magis alienum.* Quòd si ad hæc ad-
 damus, neque etiam similitudinem veri solidè
 tenuisse Tacitum in hac interpretatione, vt supra
 aduersùs illum cæterorù testimoniis Historico-
 rum, ac ratione ipsa pugnavimus; quid superest,
 nisi vt ad extremum conficiamus: ad hoc homi-
 nem impulsam cupiditate docendi, exercendique
 quas intimè callebat artes atque argutiolas? neim-
 pe vt loco suggereret arcanum Tyranno quàm
 Regi aptius, esse è re famaq; Principis, si sibi de-
 teriorem substituat; optimum factu existimavit
 in Augusto Tiberium adoptante eam causam
 mercémque distrahere, séque πολιτικότερον op-
 portunè venditare. Saltem (quando iam siue ex
 sua, siue ex aliena sententia exitiale præceptum
 obtruserat, dixerátque Tiberium non adscitum
 Reipublicæ causâ) subiiecisset in contrariam par-
 tem, Augustum iurasse in concione, se Reipubli-
 cæ causâ Tiberium elegisse; id quod de Agrippa
 eadem die adoptato non addidit, retulisset aut
 exercitus plausum excipientis in Gallia Tibe-
 rium, eúmque antè meritis, ac viribus, quàm

Cōsiliū
 Taciti in
 scribendâ
 Historia.
 In sermo-
 nibus
 Poët. ser.
 5. de Veri-
 sim.

Vell. li. 2.
 Sueton. in
 Tib. c. 21.

Vell. li. 2.

nomine Cæsarem consalutantis : aut eorundem militum iudicia coram Augusto ad Tiberiam transferentium illud Ennianum,

Vnus homo nobis vigilando restituit rem.

Sueton.
in Tib.
c. 21.

Vell. li. 2.

Sueton. in
Tib. c. II.

subdidisset aliorum dictum de moderatione Tiberij, qui cum septem triumphos meruisset, tribus contentus fuerit, meminisset complurium Augusti litterarum, quibus nihil se non sperare Tiberio comite, nihil non timere illo deficiente: in eoque vno salutem Imperij Romani positam esse testatur. Hæc saltem si ex altera parte non omisisset, non modò æquius induxisset hominum sermones, non modò notam vitasset vaticinantis historici; sed crimen etiam ingenij trucidis, ac deteriorem vbiq; partem consectantis effugisset. Quo in genere accipite illud interpretantis perperam historici documentum.

lib. 4. An-
nal.

Cor. Cethego, & Vitellio Varrone Coss. inquit Tacitus, Pontifices, eorumque exemplo reliqui Sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque, ac Drusum Germanici filios iisdem Diis commendauere, non tam charitate inuenum, quam adulatione, qua moribus corruptis, perinde anceps si nulla, etsi nimia est. Audio causam, audio & præceptum: sed in illa veritatem, in hoc opportunitatem requiro. Nam quomodo id adulatione, & non potiùs beneuolentia factum fuisse putandum est, cum aliàs offensionem Tiberij subire (Tacito ipso teste) non dubitauerit Populus Romanus amore Germanici, eiusque sobolis: quem amorem, fauoremque præ se perpetuò tulit, quamquam Liuia, Tiberioque, ac Seiano indignantibus? Nonne idem

lib. 3. An-
nal.

Tacitus

Tacitus in funere Germanici describerat accensa præter modum studia hominum in Agrippinam, *illam decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen* appellantium? rogantiumque Deos, *ut integram ei prolem, ac superstitem iniquorum esse vellent?* quin etiam tota urbe clamitantium *concidisse rempublicam, nihilque spei reliquum?* idque tam promptè ac apertè, *ut non meminisse imperantium viderentur?* Nonne quo primùm die forum ingressus est Drusus, inquit lib. 3. Ann. nal. idem Tacitus, *congiarium plebi datum admodum late, quòd Germanici stirpem iam puberem adspiciebant:* Imò nonne laudante Tiberio pro Rostris defunctum filium, *Senatus Populique* (ut lib. 4. Ann. nal.) *habitum ac voces dolentium, simulatione magis, quàm libens induebat, domumque Germanici reuiuiscere occulti letabantur?* Quid ergo Tacitum mouit, *ut immemor sui diceret, Drusum & Neronem publicis votis insertos non tam charitate iuuenum, quàm adulatione, nisi PRONVM hominis ingenium ad obtrectandum, atque ad argutum & callidum aliquid, qua data cumque occasione præcipiendum?* Nec illud melius est, quod suprà indicaui. Reliquit Augustus in Imperij rationario consilium: *ne successores* lib. 1. Ann. nal. *proferre vellēt Imperij fines. Quod salutare monitum magnopere commendatum ab Historicis reperio; causamque lego apud Dionem in hunc modum: Cùm difficulter Imperium tantum seruari possit, periculum fore, ne plura appetentes parta quoque admitterent.* additque idem Dio, *Hoc non verbis modò, sed re ipsa seruasse constat Augustum: namque etsi plurima barbarorum sui iuris poterat effice-*

*re, numquam tamen voluit. Et Augusto quidem
 similes Imperatores potiùs cupiebant augere di-
 gnitatem, vt ait Appianus, quàm propagare Im-
 perium inter barbaros, gentem inopem minimæ-
 que vtilitatis. Quorum ego, inquit, nonnullos vidi
 Romam missos ob id, vt se suâque Romanis dederent,
 neque Imperatorem admittentem, sed vt inutiles
 sponte recusantem. Plurimis quidem nationibus Re-
 ges statuunt Romani, nihil his ad Imperium indi-
 gentes. Vt sanè non immeritò Augustus ipse hoc
 consilium pluribus extollat apud Iulianum in
 Cæsaribus dicâtque: iis terminis impositis con-
 suluisset se in posterum Reipub. adamantinûmque
 reddidisset Romanum Imperium. Cuius qui dein-
 de claustra laxarunt, magno rei Romanæ malo
 experti sunt, quantum in ea admonitione pru-
 dentia foret, vt apud Zosimum alicubi legimus.
 Et tamen hariolus noster, *Addiderat, inquit, con-
 silium Augustus coërcendi intra terminos Imperij: in-
 certum metu, an per inuidiam.* En quo læuum in-
 genium flexit, cùm cæteri probauerint Augusti
 consilium, quòd nimia vastitas perinde Imperiis
 atque corporibus periculosa esset temperarique
 meliùs ac defendi iusta amplitudo, quàm immo-
 dica posset; homo ad maledicendum æquè pro-
 cliuis atque aduersùs commendationem proba-
 tionemque rectè factorum implacabilis, quod
 erat cautionis & prudentiæ, metum; quod bene-
 ficentiæ & amoris, inuidiam interpretatus est.
 Denique, vt exemplis, quæ alia nascuntur ex aliis,
 modum quandoque faciam; mos erat Tiberio
 Præsides rarò mutare, ac plerosque ad finem vi-
 tæ in iisdem exercitiis, ac prouinciis habere:
 ad eò*

In Proc.
Hist.

lib. 2. & 3.

lib. 1. An-
nal.

adeò, vt, teste Flauio Iosepho, toto Imperij tempore, id est, viginti trium annorum spatio, duos Iudæis Rectores imposuerit, Gratum Pontiumque: nec se aliter gesserit in aliis prouinciis. Causam huiusce moris ac moræ hæc à Tiberio redditam amicis sciscitantibus affert Iosephus Vespasiani familiarissimus, aduersùs quem inter præcipuos Iudæorù Duces bellum gessit Nerone Principe scripsitque triginta fermè annis ante Cornelium Tacitù. Potestates semel constitutas ideo sinere se Tiberius aiebat, vt pareatur subditis ciuitatibus: cùm enim natura omnis Magistratus ad auaritiam sit pronior, si diutiùs eo fruuntur, fatiatos lucris, segniores ad rapiendum fieri: quòd si successor immineat, non suffecturos eorum auaritati prouinciales: dum decessor tantò magis spoliat, quantò minùs temporis ad hoc agendum sibi putat reliquum. Vtebatùrque hac similitudine. Consauciati cuiusdam vulnera muscæ confertim ingruentes operuerant; eum quidam fortè præteriens miseratus est, existimans languidiorem, quàm vt illas posset arcere: accedensque propiùs parabat eas abigere. orante autem saucio, vt se sic esse sineret; quæsiuit alter causam, cur liberari ea molestia nollet. tum ille; Imò his abactis, maiorem tu mihi molestiam facefferes: nam hæ iam saturatæ sanguine remiserunt nonnihil; quòd si harum loco recentes famelicæque succederent, opinor, me pessimè antè affectum facilè conficerent. Quare se quoque dicebat Tiberius hac ratione consulere populis eorum auaritia & rapacitate vexatis, qui more muscarum eos infestarent: præsertim si

Antiq.
Iud. lib. 18.Idem ibi-
dem.Tiberij
Imp. re-
sponso.Apolo-
gus.

lib. 2.
Rhetor.

lib. 1. An-
nal.

Taciti in-
genium.

ad innatam cupiditatem metus accederet citò deponendi Magistratus Quem apologum, sed modicè detortum, deque brutis animantibus Æsopico more conformatum legerat, credo, Tiberius apud Aristotelem in eandem sententiam. Sed nugamur scilicet, qui hisce de rebus Iosephum consulimus, quamquam litterarum æquè, ac armorum gloria nobilem, Græcùmque Liuium, vt Hieronymus appellare consueuerat. Ipsum potius Cornelium Tacitum sagacem in primis ad indaganda consilia coniectorem, quid super Tiberiana cunctatione varicinetur, audiamus. *Causa*, inquit, *varia traduntur: aut tædio nouæ curæ semel placita pro æternis seruauisse: aut inuidia, ne plures fruerentur: aut demum, quia vt callido ingenio erat Tiberius, ita anxio iudicio, neque eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.* Proh! facundùmne dicam, ingeniosùmque causarum inuentorem atque interpretem, an infensum omnibus scriptorem, planèque *μισάνθρωπον*? Nam quæ istæc obiurgandi libido aut liuor est, omnia leuius accipere, totque inter causas, quas traditas vulgò dicit, hanc ciuilis probique moris vnã omittere, quæ aut sola, aut vnã cum aliis, Iosepho saltem scriptore, ac duce clarissimo iis que temporibus propiore tradebatur? Sed quis non videt, hîc atque alibi non tam Tiberij, quàm scriptoris aperiri consilia? quis non intelligit quod iam sæpiùs queror, hisce commentis non afferti præteritorum coniecturas, sed futurorum præcepta monstrari? neque ea ad regendam humanam vitam, sed ad perturbationem te-

nebrasque rebus omnibus inducendas ? quis non sentit, hanc scribendi viam de industria initam siue simulatione odij aduersus imperantes, quod speciem haberet libertatis : siue obtrectationis affectatione, quæ pronis auribus exciperetur : siue calliditatis insinuandæ studio, quod apud homines status sui rationibus peruersè consulentes facilem aditum inueniret, ac legis instar futurum esset ? Sed iactet se Tacitus licèt, nihil à se more odiõe narrari : plerosque sibi nec iniuria, nec beneficio cognitos describi : omnia sine ira & studio, quorum causas procul habeat, à se tradi. Etenim sicut odio, nimioque castigandi mores studio multa dixisse satis constat : neque ipse hanc notam (quippe qui ingenuus, liberque videri voluit) magnopere recusauit ; ita adulationem ambitionemque, fœda, vt ipse ait, crimina seruitutis, me iudice, non effugit. Accipite, si placet, atq; hîc præcidam orationem meam, vnum, sed insigne adulationis exemplum. *Degebat Alexandria Vespasianus statos Etesiarum dies, & certa maris opperiens ; cum multa miracula euenire, quibus celestis fauor, & quadam in Imperatorem inclinatio Numinum ostensa est. Quàm magnificè primùm, atque elatè : sed videte quàm seriò, quàm sine fūco. Ex plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remedium cœcitatatis exposcens : precatúrque Principem, vt genas, & oculorum orbes oris excremento respergat. Alius manu eger, eodem Deo authore, vt pede ac vestigio Cæsaris calcaretur, orabat. Quid ad hæc Vespasianus ? attendite quàm ille non vanè & ambitiosè. Primò aspernari lamentantes, mox obsecratione*

lib. i. Histor.

lib. i. Annal.

lib. v. Histor.

li. 4. Hist. Mira de Vespas. Imper.

tione miserorum flecti, postremò rem aestimari à Medicis iubet. Cautè enimuerò, ac sapienter, quid tum postea? Vbi à Medicis pronunciatur, Id fortasse curæ Diis, & diuino ministerio Principem letum; Vespasianus cuncta fortuna sua patere ratus, erecta quæ adstabat multitudine; iussa exequitur. Statim conuersa ad usum manus, & cæco reluxit dies. Quid vnquam humano maius, diuiniúsque tanta cum fidei veritatísque professione narratum est? sic enim concluditur. Vtrumque, qui interfuère, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. O simplicem candidúmque Scriptorem! ô virum antiquæ probitatis! ô fraudis ac doli ignaram animam! Et quod erat tempus opportuniùs interpretandi? qui commodior locus aut ingeniosas pauperum semper artes aperiendi, aut turpem assentationem Medicis exprobrandi, aut leuissimam Principum victorum de Diuinitate opinionem irridendi? Non me fugit hæc mira de Vespasiano ab aliis quoque fuisse memoriæ prodita. Sed neque etiam me fugit, solitum esse Cornelium Tacitum, quæ ab aliis simplici plerunque narratione, eoque historicè scribuntur, consignare litteris non sine interpretatione factorum, coniectione causarum, exploratione animorum. quibus ille artibus si voluisset hîc quoque vti, annon potuisset, & quidem verè congruentérque sibi, fauorem illum cælestem, vt ipse vocat, inclinationémque Deorum transferre ad præstigias Apollonij Tyanæi Vespasiano amicitia coniunctissimi? quem Apollonium iis diebus Alexandria cum Vespasiano fuisse, atque huiusmodi ludificationibus in admirationem

Adulatio-
 nis argui-
 tur Tacit-
 us.

fui conuertisse Alexandrinos Philostratus commemorat. Sed nimirum Vespasianus is erat, à quo familiæ suæ dignitatem inchoatam esse Tacitus gloriabatur: dandumque aliquid fuit illius gloriæ, quæ demum in Scriptoris gloriam redundaret: vósque hoc vno exemplo docendi eratis, Adolescentes, quantum momenti sit in iis authoribus, quos adulationi infensos vulgò prædicant multi, in iisque sub liberæ seueritatis nomine malignitatem amant.

Quòd si hæc assentationis accessio fiat ad reliquas eorum virtutes, quidni eos longè inferiore posthac loco habeatis, despiciatisque, non perinde quidem omnes, cum inter acutos sanè Scriptores illorum aliqui, certè Tacitus prima cum laude numerandus sit; sed aut ad eos legendos firmato aduersus calliditatem animo accedatis: aut penitus, si quidem MEDIA istæc consilia plerunque nulla sunt; ab eorum amore, ac studio recedatis? Non sunt, mihi credite, Rhetores, non sunt tanti, vt simplex ista candidaque animorum vestrorum fides, iste ingenuus, qualisque viros nobiles, id est, vestri similes decet pudor, tentari debeat horum fraudibus veteratorum. Habent hoc illorum præcepta, si nescitis, vt primùm nescio quo dictionis illicio legentem obtineant, & quibusdam sententiarum acuminibus haud ingratè vellicent: mox, vt sunt ad prudentiæ similitudinem facta, ad res quotidianas obuia similitudine commodè referantur, passimque in hominum corona tanquam effata Sapiëntiæ communicentur: demum lectione, æstimationeque in imitationem versa, alumnos suos similium

lib. 5.

lib. 7. Hist.

Historiæ
nonullo-
rum no-
xiæ per
speciem
tradendæ
prudētia.

exem

Duplex
errantium
classis in
Historia.

De legi-
bus dial. 3.

Vtra clas-
sis histori-
corum
peccet
gravius.

exempla occultè doceant, ac breui politicæ calliditatis artifices præceptorésque conforment. Et verò è bipartita illa, quam initio proposui, classe, qui ita transfiliūt Historiæ fines, vt ciuis boni nomen haudquaquam violent; saltem, si spatiis excluduntur historicorum, habent quò sese inter morales Scriptores cum dignitate recipiant. Quamquam enim rebus gestis affingunt aliqua, tamen simulacrum tacitè meditantur, ad cuius imitationem se lectores explorent corrigantque, atque idcirco quæsitis illud virtutibus expolire nituntur. Hoc modo Cyrum, quem mediocri fuisse litteratura, aut etiam nulla, Plato sensit, Xenophon, vt non ad Historiæ filum opus dirigebat, litteris perbene ac disciplinis imbutum nescio qua motus coniectura proposuit; ne in Rege, quem Regum exemplar esse voluit, principem contempsisse partem non sine legentium detrimento videretur. At verò isti, qui per speciem tradendæ prudentiæ, secretiora quædam fallendi præcepta, fraudésque aulicas ingeniosè commonstrant, ita (odióne generis humani, an obtreccionis dulcedine?) Historiarum materiam eligunt aut hominum postremos, & commentationibus suis infra postremos reponunt: aut ambigæ, sæpe etiam honestæ famæ viros; atque eos interpretationum nescio quibus præstigiis occultè conuersos, in arrogantia & calliditatis exempla commutant; vt ex iis, qui ad illos legendos accedunt, nonnulli quidem ad detestationem excitentur, plures tamen ad imitationem alliciantur, nemo eosdem mores efferat, quos attulerat. Quare nolite, per Deum, tanto

cum

cum discrimine tam leuem auram prudentiæ, tamque inciuile Politici nomen affectare. nolite æqualium vestrorum societatem, dulcèmq; amicorum consuetudinem, morum simulatione, importunisque suspicionibus insuauem reddere. nolite generosos animorum impetus, qui vos ad plurimorum commoda, publicamque salutem ferunt, in nescio quibus priuati status rationibus lucròque planè illiberali retinere. & quod caput est, nolite Pietatis facem, *QVÆ* Regia via incedentibus præit, aliò per diuerticula præposteræ utilitatis abrepti non sine ruinæ periculo declinare. Quantum à vobis Religio primum peccatoris humani bonum: quantum Fides societatis humanæ vinculum: quantum Patria fortunis ac vita potior expectant, ac flagitant: quantum hic ipse locus, atque hoc Rhetoricæ Templum exposcit, quod Aristotelis sententia, sicut ab lib. v.
Rhet. dominatrice omnium Politica fundatum est, ipsique olim huius Templi cultores Politici appellati sunt; ita vos à priuatis commodis exemptos ad Politicum, id est, publicum bonum conuersos cupit; tantum efficite, ne inter hæc Annalium Historiarumque monumenta, humanæ contemptum Fidei, ne iuris æquitatisque neglectum, ne obliuionem Religionis à Religiosis præceptoribus tanta cum vestra iactura, nostròque dedecore didicisse videamini. Hoc ipse ad extremum (si quid gratiæ apud auditores inire nouitas potest) oro, quæsoque Rhetores meos, gloriari vt possim, me primo cum iis congressu è duobus, quæ proposui, vtrumque impetrasse: & à malorum ciuium studio abstraxisse bonos:

nos:

nos: & à politico historicorum Senatu, bonorum suffragio historicos amouisse malos: utrobique verò Historiam, quod erat mihi destinatum, à calumnia liberasse.

P R O L V S I O I I I .

An Poëta dicendi sint obscœnorum carminum scriptores.

N O M E N hodiernæ disputationis animo præcipiunt, opinor, ij, qui superiorum annorum, institutique mei recordantur. Etenim hoc mihi pridem consilij fuit, pro ea, quam profiteor, Arte, sic apud novos auditores dicere, ut si quid illi anticipatum mentibus suis afferrent aduersùs Rhetoricæ facultatem, in ipso statim limine deponerent, ac Templum hoc Eloquentiæ securo erectoque animo ingrederentur. Id ego ut commodiùs certiùsque perficerem, multa in vnam hanc Artem obiecta conglobatim crimina, quasi confertam hostium aciem scitè separavi, aliaque in Oratoriam, in Historiam alia, alia in Poëticam intentata distraxi: ut Horatiano exemplo par essem fortasse singulis, qui me imparem facilè noueram vniuersis. Egi itaque pro Oratoria primum, ingeniùmque ac iudicium, quas partes non nemo satis inclementer, atque illiberaliter Oratoribus auferebat, perpetua esse ac propria eloquentium demonstraui: deinde Magistram vitæ Historiam à calliditate politica se-iunxi. Poësis relicta demum est, quam hodie in
thea

theatrum hoc Sapientium dabo, vobisque arbitris (Viri litteratum iuxta, ac honorum gradu clarissimi) suo illam cum hoste libérrimè committam. Separanda mihi est in præsentia à pudica & proba Poësis amatoria turpisque: imò quæ impudica est, Poëtica nomine, in quod inuasit, exuenda, ac malas inter artes meritò collocanda. Etenim nobilissimæ facultati hoc iam pridem vitio dari animaduerto: quòd eius in civitate nullus penè sit vsus, nisi vt numeris libèrè lasciuiètibz animos adolescentium pelliciat, obscenæque aucupio voluptatis irretiat. adeò vt Philosophorum alij ex artibus civium bono repertis Poëticam seriò & constanter excluderint: alij volumina de Poëtis cautè legendis audiendisque conscripserint, negauerintque inducendos in eorum opera adolescentes, nisi certis antea præceptis: quasi aduersùs venena remediis instructi essent. Quod sanè malum adeò crescit in dies, adeò deformia & fœda carminum portenta nostra hæc ætas videt, adeò P O S T R E M I quique Poëtarum lutulenti fluunt, hauriuntque de fæce; vt sanctum Poëtæ olim nomen timidè iam à bonis vsurpetur, perinde quasi honesto ingenuoque viro Poëtam salutari conuicio, ac dehonestamento sit. Quare, vt hac dedecoris nota, pro eo ac debeo, Poëticam liberem, non ego huic Poëtarum generi obiiciam operum suorum turpitudinem, eosque à scribendo infamiæ metu, aut iniecta Religione absterrebo: nam hoc ipsi à Religioso præceptore facilè expectant, ac minoris faciunt, pro ciuibz haud sanctissimis haberi se, modò Poëtæ interea laudem, laurumque

Quid
Poësi
obiiciant
aliqui.

Plato
dial. 2. de
Repub.
Phutar. de
audiend.
Poët.

retineant. Sed hoc ipsum urgebo quantum poterō, in eamque, qua dolent ac reformidant, partem ego ferrum dirigam, atque ostendam; istuc opificium, si nesciant, Poësim veram germanamque non esse, ac proinde licere illis, abiecta è capite laurea, abire Poëtarum choro. Hoc autem quia intelligo novum videri non paucis, contraque me esse totam, ut ipsi aiunt, nationem Poëtarum: ideo date mihi hoc, Viri sapientissimi, ut relictis in præsentia factis in speciem argumentis, vendibilique genere dicendi, nova forma orationis aggrediar seuerè causam, eamque Philosophiæ suffragio definire contendam. In quo si me maius aliquid molientem nervi deficient, ac vires; consolabor ipse me operis pulcherrimi aggressionem, laudisque fortasse non nihil, quod primus id conatus fuerim, apud æquos rerum æstimatores impetrabo.

Rem porrò totam, ut consilij mei summa facilè inearur, ita paucis ratiocinando conficio. Poësi non licet auertere se à felicitate civium aliòve tendere figmentis suis: quod si faciat, haud videtur Poësis usquequaque nominanda: hoc autem sine carere cum videam impudicum Poëma, quid sequitur, nisi ut (si hæc duo vera sunt) eos, qui impuris carminibus imitantur, integrè, absolutèque Poëtas non esse pronunciem? Ac felicitatem quidem (ut priori loco aggrediar ad id, quod in ratiocinatione prius est) esse Poësi propositam, deduco ex eo, quod artes, quæ exercentur in civitate, ita famulantur civili scientiæ, felicitatis humanæ cõtemplatrici ac præsidii, ut parem sortitæ omnes finè ad civium bonum pariter

Ratio ac forma dicendi in hac prolysi.

Summa huius disputationis.

Felicitas finis civilis facultatis.

pariter conspirent. Nam cum civilis facultas perfectum civitatis statum, civiumque beatitudinem molitur, idque consequi haud possit absque disciplinarum opera reliquarum; dubitandum non est, quin singulae artium, partem huius in se muneris deriuantes, in hanc denique populorum salutem, fortunamque collineent. Atque adeo constat Poeticam, quae una ex hisce artibus est, in parte huius operis occupatam, laborare & ipsam circa publicam felicitatem. Sed nondum quod proposui plane confeci: ita enim statuo Poeticae finem civitatis bonum, ut negem, partibus expletam omnibus, numerisque suis esse Poesim, quam ad hunc finem Poeta non referat. Quod ex magno utique ingeniorum pari suadeo in hunc modum. Etenim Aristoteles cum dixisset in Ethicis, artes omnes subesse Politicae facultati, hoc est, artium Reginae, in primis vero ceterarum, ut ipse ait, honestissimas, Militarem, Oeconomicam, ac Rhetoricam; addit, ad Politicam pertinere non solum, ut quae in civitate retinendae sint artes, quasque addiscat unusquisque; & quatenus ipsa definiat; sed utatur etiam actiosis, atque operum conficientibus disciplinis, eisque leges ferat, quid agere singulae debeant, quidve respuere, ideoque ab huius scientiae fine, fines aliarum contineri; hunc autem esse humanum bonum. Quibus ex verbis colligit bonus, ut opinor, indagator Aristoteleae sententiae D. Thomas, imperium civilis scientiae in reliquas disciplinas magnum quidem esse, sed esse longe minus in contemplatrices ac racionales, quas in cognitione, & aestimatione rerum positas, *θεωρητικὰς*

Artium
finis.

lib. 1. c. 1.
& 2.

Quale,
quantum-
que civi-
lis impe-
rium in
reliquis
artes.

Leet. 1. &
2. in 1. &
3. c. Eth.

κὰς Græci vocant; quàm in effectrices, & vt iidem
 appellant, *πρακτικὰς*, hoc est, cõsummationi ope-
 rum addictas. Nam iis, quas posteriore loco di-
 xi, artibus Politica facultas præcipit, tum quod
 spectat ad earum vsum, vt vel exerceant artifi-
 cium, si in rem ciuitatis sit, vel ab eo, si secus, ab-
 stineant, tum quod pertinet ad operis designa-
 tionem, descriptionemque: vt faber non solum
 gladios ac venabula fabricetur, sed ita etiam fa-
 bricetur, vti ipsa imperarit: ideoque æris tem-
 peraturam, ac teli formam modumque præscri-
 bat artificio. At verò rationalibus disciplinis ea
 tantum, quæ ad earum vsum faciunt, non quæ
 spectant ad operis naturam iubet. Nam vt aliqui
 in ciuitate tradant Mathematicorum doctri-
 nam, aliqui addiscant, Politica præcipit: vt verò
 de triangulo hæc aut illa concludantur, minimè
 præcipit. Quæ me dicta Sapientium compellunt,
 vt ita mecum fortasse non inscitè ratiociner. Si
 scientia ciuilis exercet imperium non solum ar-
 tis vsum imperando, sed sæpe modum operis de-
 finiendo, seque in ipsa artis præcepta insinuan-
 do; dominari dicenda est in naturam artis, eam-
 que sic regere, vt ars non in aliqua re externa,
 sed in se ipsa, naturaque sua à præscripto Politi-
 cæ pendeat. Quare si, quod hæc artium domina
 statuit, artifex non seruet, hunc non ciuem mo-
 dò malum, sed malum quoque artificem ap-
 pellabo, quia in ipsa artis suæ natura peccantem
 deprehendo. Iam verò cùm Rhetorica princi-
 pes inter artes numeretur ab Aristotele, quibus,
 vt Magnus Aquinas aiebat, non modò vsum ar-
 tificij, sed modum quoque in vfu Politica diri-
 git:

Poësis
 quomodo
 Politica
 subiecta.

gie: profectò si Rhetor contra huius imperantis scientiæ præceptum aget, in artificio illum suo peccare, atque adeò imperitè, ac perperam exercere eam, quam proficitur, Rhetoricam affirmabo. Phrnicum Poëtam (vt scribit Herodotus) quòd Miletum captam, euersamque Athenis dedisset in theatrum, atque à spectatoribus ægrè ferètibus amicorū cladem lacrymas vberim elicuisset; Atheniësis Magistratus mille drachmis multauit, quòd importunè refricuisset domesticum malum: addito interdicto; Ne quis in posterum eam Tragœdiam referret. Hoc scilicet edictum, imperiūque Magistratus in Poëticæ vsum, atque exercitationem fuit. Perge: præcipit sub Politici persona in libris Politicorum Plato, vt Poëte melioribus addicti peiorum exempla ne putidiùs consecretentur: néve vnquam voluptuosam lasciuire Musam suis in carminibus patiantur, ne fortè voluptas in ciuitate pro lege, ac ratione dominetur. Præcepta hæc, vt video, temperat imitationis modum, artēque Poëseos intimam moderantur. fac Poëtam huic imperio non parere, fac amatorio imitantem carmine lasciuire; facies etiā imitationis hunc suæ præcepta violare. Atqui imitatio Poëticæ natura est: ita sanè. quo ergo modo cum imitatione non bona, Poësis ac Poëta non malus sit? Quare liceat mihi rem conficere cum Platone, hoc est, viro non paulo iis, à quibus libenter abeo, sapientiore: qui cum copiosè differeret, vsum Rhetoricæ non esse in ciuitatibus admittendum, nisi vt ciuium animos informet ad virtutem; *Qui aliter, inquit, vititur arte Rhetorica, quàm vt ciues*

lib. 6. in
Erato:
Pœna
Tragicæ
Poëtæ.

lib. 10.

In Got-
gia.

meliores efficiat, is Rhetorica non vera uiuunt, sed adulatoria quadam arte.

Quid dicere aduersum hæc aliqui possent.

Duplex artis finis.

Felicitas quantum spectet ad Poësim.

Exemplū pictoris.

Poësis picturæ germanæ.

Sed videte, quàm amicè cum hoc Poëtarum genere congrediar: adero caducæ, prolabantique eorum causæ, quòdque illis fulcimento sit, mihi certè haud nihil negotij faceffit, simpliciter aper- tèque monstrabo. Dicent homines nò illiterati, duplicem esse arti propositum finem, alterum propinquum adnexumque rei; remotum alte- rum ac separatum: à priore pendere artis natu- ram, posteriorem sine artificij iactura negligi posse. Ad hæc disputabunt, ciuium felicitatem finem esse quidem Poëticæ, sed extrarium com- munemque cum aliis, ideòque si hic finis nonni- hil violetur, non continuo artem perire, quæ in imitatione demum sita est. Quid enim? si uiuo, ac spirante opere obscœni quidquam pictor ex- presserit, num quod vitium est hominis, in artis vitium præposterè transferamus? cum potius, ubi hæc incurrunt in oculos, dolere soliti simus, tantum artis tam prauè esse locatum: quòdque de collusoribus dicere consueuimus, OPTIMUM quemque aleatorem, pessimum esse, id traduce- re ad hoc genus artificum possimus; quibuscum agitur eò miserius, quò felicius quod volunt, ef- fingunt. Quòd si hæc in picturam cadunt, osten- duntque, huic arti nihil obesse dominatricis scientiæ finem, quo minus vel impudico in opere artificium pingendi videamus, atque etiam pro- bemus; cur, obsecro, in Poësi, quæ picturæ ger- mana est, hoc idem tam religiosè, asperèque ne- gabimus? Hæc isti si pro se dicant, ita me con- trà respondentem audiant. Ciuium beatitudi- nem

nem non sic esse per me Poëticæ finem, nec ad eius naturam tam propè accedere, quin mea sententia, propiùs multò accedat imitatio actionis humanæ, quæ finis Poëticæ intimus, ipsaque natura est. Id enim artibus est solemne, ut quod artifices moliuntur, id fermè finis earum sit. atque ut domus architecti, & signum sculptoris est opus pariter ac finis: ita Poëtis utrumque præstat imitatio. Sed nego quamcumque imitationem satis esse ad Poësim; eamque solùm seligo, quæ ad morum honestatem, civiùmque bonum aliqua ratione conducatur, nisi fortè quidquid ludiones comminiscuntur in foro circulantes: quidquid hariolantur erratici homines, incolæque sordentium ganearum: quidquid umbræ potentiorum, mimique atque æruscatores meri mentiuntur; id continuò interpretari velimus artificium, imitationemque Poëtarum. Nam si quælibet imitandi ars, quæque rationem virtutis habeat nullam, seriò ac solidè Poësis est, cur exerceri hanc imitationem sine præcipuo Dei afflatu negant sapientes viri? tantæne molis est imitari mores hominum (quod tamen à natura insitum esse hominibus, vel à pueris ait Aristoteles) ut inter cæteras artes hæc vna præstare operam suam sine Deo comite non possit? quasi verò, quemadmodum in scena cum arduum quid, implicatumque suboritur, induci è machina Deum ad nodi explicationem videmus; ita cum egeat ubique peculiari præsentia nutuque Dei Poëtarum ars, munus hoc imitandi perdifficile esse, humanoque maius ingenio fatendum sit. RES sacra Poëta est, inquit Plato, neque canere prius potest, quam

An quælibet imitatio sit finis Poëseos.

In Poëse

Dei afflatu cur egere dicitur Poësis.

In Ione

Deo plenus. Audio : sed quid tam præsentis ope Dei opus habet Poësis ? vnde hæc tam constanti sapientium consensu de hac arte dicuntur ? blandirine voluisse Poëtarum nationi hominum severissimos credendum est ? an potius ostendisse, idcirco egere Deo in primis imitantem Poëtam, quia fabularum involucris commentisque magnum quid omnino moliatur, atque ad rem inter humana maximè diuinam, hoc est, ad virtutis amorem, exercitationemque mortales excuscitet ? Scitè ac verè Socrates comparare cum annulis, orbibusque Poëtas solebat : quòd sicut magnes, dum ferreum ad se anulum trahit, vim quoque cum illo communicat, vt annulos alios atque alios arcanis nexibus adducat; ita medius inter Deum & homines Poëta pertrahere nequeat ad se hominum animos, ni priùs ipse tãquam annulus à magnete, hoc est, à Dei Numine commotus raptusque sit. Quare ne telum ab aduersariis intortum fuga declinauisse videar ; agnosco duplicem illum quem separarunt in arte finem : utilitatem non nego remotum quid esse : imitationem non inficior esse eam, ex qua sit Poësis æstimanda : sed ipsam imitationem aio æstimandam aliunde, hoc est, finem hunc intimum ab eo extrinseco pendere, imitationemque utilitate metiendam esse. Quid enim ? (liceat ita mihi ratiocinari) Architecto finem præfigimus ædificationem domus : num propterea ex incolarum commoditate, qui finis est eidem artifice paulò remotior, ædificationem nõ æstimamus ? num, quia extrinsecum quid est, id propterea negligit architectus ? an potius tanti facit, adeoque ab hoc

extrin

Apud Platonem in Ione.

Architecti & Poëtarum par ratio.

extrinſeco temperat ac regit intimū illum finē, ut de exædificāda affabrè domo nō aliūde magis quàm ex apto habitantium vſu cōſilium capiat? Ita profectò ſe res habet. ſit licèt extra imitationem, id eſt, finem Poëticæ intimum ea quam dicimus utilitas, inde tamen ipſa pendet imitatio, ad cōque pēdet, ut non ſit integrum Poëtę illam pro libidine cōformare abſque vlla utilitatis ratione: ſed eam tantummodo ad artificium ſuum ſine vlla exceptione pertinētem tractare debeat: quæ ciuitatis ad bonum pro ea, ac potèſt, ratione conſpiret: quæ auditorum animos ad virtutem informet: cuius denique author impulſorve Deus (ut multis affirmat Socrates) videri poſſit. Quòd In Iona ſi non quælibet imitatio id habet, ſed impura eſt ipſa morum virtutūque pernicies, atque adeò referri nequaquam potèſt in Deum conditorem, ſuaſorēve, conſtat, opinor, Poëſim fœda in imitatione laſciuiētē falli, labique, atque ab artis ſuæ ſemita delirare. At in pictura vel obſcœna pictoris artem admiramur. Eſto: num idcirco bonum in ea rerum expreſſione pictorem dicimus? Transfer, obſecro, mentem ad Medicorum artem: inde fortasſe ſanius feres de pictore iudicium. Nicias, qui Pyrrhi valetudinem regebat, Fabricio Conſuli Romano clam ſpopondit, ſe per ſpeciē curationis erepturum Regi vitam, & Populo Romano grauiſſimum bellum. non ille quidem auditus eſt, nec facinus patratum. Sed ſinge Niciam adornasſe pharmacum, propinasſe Principi, necem intuliſſe. agedum, agnoſcisne in eo medicamento peritiam artis? quī potes negare? cūm, niſi medicinam probè calluiſſet, Plut. in vita Pyr. & Gell. lib. 3. c. 8. An Medicus in cōficiendo propinandōque veneno bonus ſit Medicus.

E s confi

conficiēs eius non fuisset Nicias. Neque mirum videri hoc debet: quisquis enim ex herbarum succorūve scientia nouit ægris corporibus opē afferre, nouerit etiam ex eorūdem cognitione integris ac sanis interitum creare necesse est. Quid ergo? Niciam ita medicamenta tractātem, bonūmne Medicum, sēque medicē gessisse affirmabo? ego id quidem negabo strenuē, & mecum, ut puto, ratio negabit. Etenim cū Medici finis sit corporum sanitas, eius gratia ille debet herbarum vi potestatéque vti, nec aliter succos ac pharmaca tractare, aut medicamenta conficere, quā ut regendæ valetudini, leniendisque morbis opem adhibeat. quod si secus faciat, ac medicamenta, contrā quā finis artis præscribit, vsurpet; non modò peccat ut Nicias, improbi que ciuis ac proditoris personam gerit; sed ut Medicus, cuius est sanitatem curatione quærere, planè peccat. Quare in Nicia ita peritiam medicæ artis agnosco, ut tamen eum boni partes Medici peregisse etiam atque etiam negem. Multo etiam negem magis, si quidquid nouit, eò cōferat, ut nulla ad salutem, omnia ad perniciem apta medicamenta conficiat: idque sui iactet operis, id muneris profiteatur, pestem vbi que spargere, cuncta venenis inficere, depopulari ciuitates, moliri exitiū generi humano. Quid? nōne hoc ipsum valet in omni genere artium? agricolam nemo dicet agricolationis præcepta seruare, qui mala educet gramina pro salubribus: & nauta qui bonus appellabitur, qui nauem scientissimè regat, sed in scopulos dirigat? Neque de pictore, ut eò redeat, vnde abiit oratio diuersè

Par causa
reliqua-
rum ar-
tium.

diuersè pronuncio. Expressum aliquid obscœni-
 dum contemplor in tabula, agnosco in ea scien-
 tiam pectoris, qui illa oculis simulacra scitè su-
 biecit: at gessisse illum se, vt decebat pictorem
 bonum, profectò affirmare non possum. Nā cum
 dirigere expressionem rerum, debeat pictor ad
 voluptatem, hominis inquam bonum, hoc est,
 rationi cōsentaneam (huc enim spectare artes, vt
 vitam hominis perficiant, ideòque inferuire Po-
 liticæ ciuium bonum vniuersè moliēti satis iam
 ex Aristotele demonstratum est) cūmque ille
 turpium figuratione simulacrorum eam non
 tam hominis quàm belluę voluptatem, quæ vide-
 licet nulla est animo capitalior pestis ac præsen-
 tius venenum, adonet; illum ego non modò
 ciuem non bonum, sed artificem quoque non
 bene, neq; ex præscripto artis expressione vten-
 tem, atque adeò neq; se vt pictorem bonū præ-
 stantē meritò nominabo. Hac igitur lege modò-
 que si de Poëta disputem, videtis qua illū ratio-
 ne pictoris etiam præiudicio dānare possim. Sed
 aliud est, in quo longè quàm pictoris artem, gra-
 uius peccare Poëtæ imitationē duco, si à præscri-
 pta sibi honestate declinet. Est enim Poësis in
 artiū choro pars & ipsa Politicæ facultati subie-
 cta, & eiusdem præterea facultatis instrumen-
 tum, hoc est, tum decus, tum præsidium ciuita-
 tis. Vtraque res peculiari quadam ratione con-
 sētite cūm Politicę fine supra ceteras artes Poë-
 ticam cogit. Etenim vt de priore dicam, præter
 eam causam obligationēque, qua singulæ ar-
 tium obnoxia sunt, vt opus suum referāt in pu-
 blicum bonum; priuatus quidam Politicam in-
 ter,

De picto-
ris exem-
plo.

lib. 2.
Phys.

li. 2. Ethic.
cap. 2.

lib. 2.

lib. 2.

lib. 2.

lib. 2.

Rhetoricæ
Politicæ
soboles.

ter, & Rhetoricam nexus intercedit, quòd nimirum, vt ait bis terte in Rhetoricis Aristoteles, ars Rhetorica ex Analytica, Politicáque composita sit. Quod si ita est, finis Politicæ non iam planè remotus, aut alienus, sed adnexus Rhetoricæ cognatúsque videri debet: quare multò altius, quàm cæteræ artes, in se ipsam Poësis peccabit, si peccet in Politicam: malóque quasi intestino implicita à Politicæ fine deficere impunè non poterit, quin ipsa se distrahat, destruátque. Iam verò (quod posterius est) eiusdem civilis adiumentum veteres agnouère Rhetoricam: credo, vt docet Plato in Alcibiade, quia leges, mores, ac cætera, quæ è re ciuitatis sunt, hac administra ciuibus suadentur: idque aut probabilibus ad fidem inuentis præstat Orator, aut excogitatis in speciem figmentis Poëta molitur. Atque, vt de Poësi quidem seorsim loquar à Rhetorica, discretè profuséque docet Plato, legū latores eò Poëtis vti, vt iuuenum animi carminibus deliniti legibus obsequantur. In quam sententiam copiosè differitur à Strabone, Philosopho in paucis nobili, & vt ferebat aureum Augusti seculum, in Poëtis apprimè intelligente; ostenditurque, ciuitatum ac legislatorum fuisse vetus institutum fabulas adhibere Poëtarum ad hominum mentes suauiter efficacitèrque permouendas. Atque huic operi excogitata esse poëtica figmenta alicubi demonstrat Aristotelis testimonio, Aristoteli non impar ingenio D. Thomas. Quod si ita est, si Poësim inseruire solitam accepimus civili facultati, atque huic potissimùm rei natã; profectò finem Poëseos interpretari eum debemus, qui

ciue

Et eiusdè
instru-
mentum.
Dial. 2.

Dial. 2. de
legib.

lib. 1.
Geogr.

In epist. 1.
ad Tim.
c. 4. lect.

ciuili, cuius adminiculum est, operam accom-
 modet ad *σπουδῶν* attingendum. Nemo enim ali-
 ter animo concipit instrumentum, quàm quod
 vsui esse queat artificii quidpiam molienti. Ergo
 si qua in medium prodeat imitatio, quæ non
 modò non obsecūlet huic fini, atque ad felicitate-
 tem non impellat, sed impedimento magnopere
 ad illam sit, reuocétque strenuè à publico bono,
 hæc nimirum neque instrumentum Politicæ, &
 quod inde fit, neque Poëseos absolutum nume-
 ris omnibus artificium dicenda erit. Negabunt
 Philosophi bonam esse artem effectricem habe-
 narum ac fræni, quæ frænum ita fabricetur, vt
 eo ad cohibendum frangendúmque belluæ im-
 petum equestris vti non possit. Ita sanè artem,
 quæ sic imitationem concinnet, vt ea inservire
 Politicæ nequeat ad frænandos regendósque ho-
 minum animos, numquam ego perfectè, atque
 absolutè Poëticam nominabo. Quòd si quam-
 cumque versu imitatricem artem isti Poësim li-
 beraliter appellent, facilè à me vt volent, impe-
 trabunt, vt illos ea quidè ratione Poëtas vocem;
 modò constet, istud (quantum quantum est) arti-
 ficij genus, inter artes meritò ac planè recipi non
 posse: quando eius ductu facultatis, sub qua ar-
 tes reliquæ militant, ad ciuium felicitatem mi-
 nimè conspiter. Sed non tam parui æstimo Poë-
 tarum laborem, vt eum nimi scurræque persi-
 milium quibuscunque imitandi limitibus definiã,
 quin potiùs, cùm animaduertam à priscis dicen-
 di magistris nullam Poëtarum artem cognitam
 esse, nisi quæ ad felicitatem finémque ciuili-
 s dirigatur, quæ sit propago ciuili, ex eaque con-
 flatur,

Instrumē-
 ti natura.

tur, quæ civilis sub fine comprehensa eiusdem quoque adiumentum sit; enimvero concludere mihi posse videor haud temerè: eos, qui impostam sibi à civili personam turpiter abiiciunt, artem quoque abiicere Poëtarum, aliámque propemodum inducere, quam ipsi suo arbitratu cudent, quámque magno ciuitatis malo, magna artis quam profitentur iniuria, magna ingenij (si quid habent) peruersitate, maximáque pernicie sua, Poësi pro vera germanáque supponunt.

Poësis
impura
an apta
ciuium
felicitati.

Quid sentiant
aliqui.

Dixi de altera argumenti ac disputationis meæ parte: ostendíque, Poësim propositum habere finem, ciuium felicitatem, ad quam nisi fabulis se suis referat, non sit ea, quam sincerè atque integrè quærimus, ars imitandi. Superest vt demonstrem, ineptam in primis esse huic fini impudicam Poësim: quod è duobus initio propositis alterum, mirum in modum Poëtas nostros sollicitate, ac torquere possit. Dabunt enim illi consilium esse Poëticæ, vt ad beatitudinem dirigat, sed negabunt aberrare ab hoc signo ea Poëmata, quæ impuros hominum mores imitantur: tuebuntur se veterum exemplis, quorum si numero pugnent, vt ipsi sibi præcinunt, vicere neq; descendunt ad Pedarium quemque Poëtarum. summa eorum capita, ipsum poëticæ Senatus Principem HOMERVM inuadent: huius exemplum lasciuientis, vt aiunt, paulo festiuus, genioque ac voluptati liberaliùs indulgentis adducunt: laude se, nedum venia, dignos prædicabunt, si huius vestigiis sedulò insistant. Postremo confidentissimè loquentur, malle se cum Homero peccare, quàm cum aliis bene sentire,

Ridere

Ridere soleo, Auditores, cùm homines video ab Homeri virtutibus, quibus vniuersa illius Poësis abundat, strenuè declinantes; si quid verò irrepsisse videtur in eam vitij, auidè arripientes: venítque in mentem, quod de Aristotelis discipulo nescio quo in veterum monumentis legi. Hic cùm audire in turba cœpisset Aristotelem, vidissetque præceptorem inter loquendum balbutire, homo egregiè stolidus id sibi imitandum vnicè duxit; neglectisque, quæ diuina tradebantur de Philosophiæ præceptionibus, satis se Aristotelem fore existimauit, si balbus fieret, quid multa? per annos iam aliquot inter Peripateticos versatus domum venit promissa more Philosophorum barba, totusque ad balbutientis similitudinem factus. Domestici, veste ac barba Philosophum interpretati, expectare primùm quid tandem præceptorum ferret à Lycæo: mox vbi illum trepidare identidem lingua, atque impedita oratione subsistere, eaque se quasi nota Peripateticum venditare animaduertunt; nimirum alij ludere Philosophi ingeniũ lepidissimi, risuque emori: alij hominis amentia apud se misereri, aut etiam stoliditatem ineptissimi capitis palàm stomachari: inter quos frater acerbius paulo commotus; Istuccine, inquit, est Sapientum octaue, quod ab Aristotele domum reportas, vt cùm ad illum eloquens profectus sis, elinguis ad nos atque infans redieris, quòdque tibi vnum supererat hominis, sermonem amiseris? Huic ego non dissimiles illos existimo, qui ad Homeri Poëtarum magistri carmen accedentes, cùm ex eo ad omnem virtutem inuitamen-

Plut. de adul. & am. interese nosc.

Aristoteles balbutiens.

Ridicula imitatio.

Imitatores vitiorum.

ta possent accipere, diuina hæc omnia (vitióne
 humani ingenij ad deteriora procliuis, an quia
 rebus ipsi melioribus impares sint?) oscitanter
 ac stolidè prætereunt, nec magnopere laborant,
 illustre vt aliquid ac memorabile inde mutuen-
 tur; vbi verò impuræ nomen voluptatis sonat,
 ac pinguiori non tam Minerva, quàm Venere
 dictum quid vident, illuc homines voluptuarij
 adhinniunt rapiuntúrque: in id animum cala-
 múnque repentè accómodant: illius imitatione
 Poëtas iam se, ac (si Diuis placet) Sesqui homeros
 scilicet effectos arbitrantur. Verùm, vt quam
 isti seu gratiam, seu veniam ex Homericâ imita-
 tione quærunt, quódque culpis suis confidenter
 obtendant Principis Poëtæ nomen, extorqueam
 aliquando de manibus, eósque specioso hoc pa-
 trocinio denique denudem; nego Poësim Ho-
 meri, tum quæ Achillis iram, tum quæ Vlyssis
 reditum comprehendit, amatoriam Poësim ap-
 pellari posse: nego ex octo & quadraginta eius
 libris vel vnum amatorie scriptum esse: nego tot
 inter Heroas virósque fortissimos aliquem repe-
 riri amoribus implicatum, eámque ob rem aut
 arma posthabentem, aut ciuilibus officij quidquam
 detrectantem. Magnum est, quod dico, Audito-
 res: sed quàm non temerè dicam, quæso, vt ad-
 huc fecistis, attendite. Etenim, quòd ab istis vi-
 derem me quotidie Homericò exemplo deterre-
 ri, statui vtrumque Poëtæ volumen ea gratia
 recognoscere. Sumo Iliadem in manus, ac lubri-
 cos primùm suspectósque mihi locos, mox etiam
 reliquos percurro. Principio ad Chryseiden ac-
 cedo, interprete Calchante, restitutam patri ab
 Aga

An Ho-
 meri car-
 men ama-
 torie
 scriptum
 sit.

Ilias exa-
 minatur.

Chryseis
 & Aga-
 memnon.

Agamemnone. Mentionem amoris puellæ in Imperatorem, aut huius in illam, nullam video. Adhæc, iussu Agamemnonis non amantis, sed ulciscientis, Achilli Briseis abstrahitur, deportaturque ad Agamemnonem, quo loco lego iratum sanè Achillem, quòd se contemptum luce palam animaduerneret insolens iniuriæ vir: ac amatoriè dolentem, iacturam captivæ pulcherrimæ commemorantem, benevolentia in illam suæ argumentum aliquod promentem ne vno quidem versu litterave lego. Præterea multo post reconciliatus Agamemnoni Achilles, plurimisque ab eo muneribus atque ipsa etiam Briseide donatus, non modò ad subitum puellæ conspectum nihil præcipitanter, aut impotenter agit, non modò signum aliquod amoris, aut certè desiderij ex absentia non ostendit, sed (videte Herois continentiam, ac Poëtæ decorum) Patrocli amicissimi capitis nece percussus, ne hospitem quidem officiis excipit redeuntem, imò nec tantisper eam alloquendi, aut denique salutandi moram facit. Pergo ire ad alios Heroas, Ducésque Troianos æquè ac Græcos: omnia occupata reperio belli consiliis, armorumque tractatione, nihil aut in horum castris, aut intra illorum mœnia relictum amorum insaniae nugisque. Ergo deposita Iliade, transfero me ad Odyssæam. Adeo primùm ad procorum turbam, tum ad Calypso Nympham, dein ad Phæacas, mox ad Circen, iterum, ac sæpiùs ad procos, & Penelopem: nam hi potissimùm loci subolere aliquid videbantur. Apud procos multa pugnaciter, ac superbè, uti competitores solent: ac incontinen-

Briseis,
Agamemnon, &
Achilles.

Odyssæa
expenditur.

Proci &
Penelope.

Fam. Strada.

F

ter

Calypso
& Vlyffes.

Nausicaa
& Vlyffes.

Circe &
Vlyffes.

Quid de-
mū ama-
torij vi-
deatur ef-
fe in Ho-
merica
Poëfi.

ter impudicéque riuialium more in Penelopen oppidò nihil ; imò nec verbum vsquam lego ad blanditiam , nedum ad impudicitiam inclinatum. In Ogygia Calypfus infula verecundè atque hospitaliter omnia proponuntur, si vnā excipias querimoniam Nymphæ Deos incusantis, quòd ab se hospitem inuidentes abstraherent; id quod tribus aut quatuor versibus absoluitur. Apud Circen , atque Nausicaam Phæacum Regis filiam nulla est amorum , nulla illecebrarum mentio. Rursum ad procos redeo domi Penelopes diuersantes, eiúsque nuptias certatim, ac pertinaciter exposcentes : & tamen in re planè amatoria adeò nullæ amantium preces , nulla depreuntium suspiria , nullæ delirantium lacrymularum visuntur ; vt profectò, quantum leuia hæc atque nugalia plerique hodie Poëtarum accersere solent vel inuita, tantum ille sponte oblata sedulò declinauisse videri possit. Quid verbis opus est? Reliquum carminis absoluo : resumo Iliadem, Odysseam repero , percurro omnia vtrobique cum cura. Illic præter Iunonis fraudem pellicientis maritum Iouem cesto Veneris, hîc præter Demodoci cantilenam de Venere, ac Marte Vulcani dolo deprehensis, quæ tamen multis allegoriæ vtcunque sunt: cæterum in libris octo & quadraginta, in tam multis variis que figmentis nihil intemperanter , nihil in amore confidenter, imò nihil amatorie factum dictumve comperio. Enimuerò tunc ego Poëtæ ingenium ac verecundiam exosculatus (fatebor id , quod res est, Auditores) imperare mihi non potui, quin amore in illum pariter, atque indignatione in ætatem nostram,

nostram, in hunc fermè modum exclamarem. En nostri ingenio tam prauo, quàm turpi, Poë-
 matis particulam condunt ferè nullam, quam
 amatoriiis fabulis ad stomachum vsque non infi-
 ciant, simúlque titillantium illecebris volupta-
 tum non emolliant mares animos, ac lenocinan-
 tis vbique Veneris interiectu omnia nó infamét:
 cùm tamen Poëticæ parés tanto in opere, pérque
 omnia humanæ vitæ munia descripto, tot inter
 commenta fabularum, in ea præsertim persona-
 rum ciuiliū bellicarūque varietate, qua nul-
 lam penè mortalium cōditionem imitando post-
 habuit; tam castè decentérque Poësim per omnia
 deduxerit, vt CONDENDI Poëmatis simulacrum,
 cùm pacata in re, tum in turbata docere poste-
 res voluisse videatur. Et mihi isti mentionem
 Homeri facient, eiúsque exemplo tuebuntur la-
 bes suas, atque in plebeio spurcòque carmine,
 Homeri, hoc est, ingeniosissimi, castissimique
 Poëtæ nomen eumentur? à cuius sapientia
 tam longè absunt, quàm propè ad eiusdem vere-
 cundiam non accedunt. At Homerum, inquiunt,
 de Ioue, déque aliis Diis obscœna nonnulla scri-
 bentem imitari quis vetat? O homines sordium
 hircines? imò ô sordes ipsas, & fœculam Poë-
 tarum? Vetat inquam pudor, cuius transilire
 fines numquàm licet: vetat ipse propemodùm
 Homerus, qui cùm in hominibus quorum fa-
 cta canebat, nihil huiusmodi sit vnquam ausus,
 ostendit quid necessarium factu iudicaret, ac si-
 mul credibile reliquit, quæ semel bífve de Diis
 ea ratione commentus est, se allegoriæ videlicet
 inuolucris occultasse, quamquam ne allegorias

Homeri
 laus &
 aliquorū
 execratio
 Poëtarū.

Apud
Plat. dial.
2. de Rep.

quidem huiusmodi tradendas adolefcētibus So-
crates admonebat, vetat denique, si cætera deef-
sent, Homero non paulo maior Plato, qui cūm
reprehenderet in Politicis Poëtarum opera, quæ
ciuitati, quam ille tanto studio fundabat, perni-
ciosa essent: cūmq; ad Homeri Poësim accederet,
eāmq; impensè & cunctanter expenderet, vbi
in Deorum amores atque discordias incidit; no-
xios enim uerò Reipublicæ huiusmodi sermones
queritur, in iisq; Homerum non solūm ciuis
non boni, sed mali etiam Poëtæ, suāque in arte
peccātis sustinere personam docet. Quòd si hoc,
quantulūm est vitij, non tulere in Homero sa-
pientes, quid in iis faciant, in quorum carmini-
bus si quid boni est, hoc ipsum est, quod in Ho-
mero est mali? Quare cogant isti rursus copias
suas, qui paulo antè & numero, & dignitate Poë-
tarum tantopere gloriabantur, & non modò am-
plissimūm lectissimūmq; Latinorum agmē LV-
CANVM, STATIVM, SILIVM, FLACCVM, He-
roicos propè omnes; sed carminis vtrobiq; Prin-
cipes, apud nos quidem VIRGILIVM, apud Græ-
cos verò in tribus summis generibus Epico, Ly-
rico, Tragico, HOMERVVM, PINDARVM, EVRI-
PIDEM strenuè nobiscum facere, atque Ethnicos
scriptores inter ea superstitionum inquinamenta
educatos aduersùs Christianos Poëtās apertè pu-
gnare pro honestate cultūque pudicitie (ô vulnus
à quibus minimè decuit inflictum Religioni no-
stræ) tandem aliquando intelligant, fœditatēque
suas Ethnicorum saltem exemplo castigent.

Præcipui
quique
veterum
Poëtarum
pudicè
scripse-
runt.

Dedecus
aliquorū
Poëtarū.

Asylum
impudica
uentium.

Sed audio, quid isti respondere plerunque so-
lent: Ea, quæ ab se turpia, & inhonesta narran-
tur,

car, non perinde narrari, quasi proponantur ad imitandum; id enim extingueret Poëtae finem, qui cum consilio moderatricis urbium facultatis, publicaque utilitate consentire debet; sed cò afferri, multumque in iis conscribendis opere adhiberi, eorum ut turpitudine deprehensa facilius euitentur. Ut enim virtus si Poëtae in carmine viuat, oculisque cernatur; mirabiles sui amores excitare solet: ita vitium (quæ pars est altera sapientia) suis si coloribus exprimatur, si ut est foedum ac sordidum, prodire cogatur in scenam; absterreat profectò contemplatores sui, & in odium pariter, fugamque conuertat necesse est. Scio hoc asylum esse eorum, qui obscœna componunt: nempe huc illi se subita proripiunt fuga, quoties vrgentur: quòd intelligant, quamdiu obtinent hanc arcem, tamdiu se posse vitiorum familiam abundè alere, ac splendidè etiam tueri. Verùm si hæc impurè atque intemperanter admissa, ea gratia narrantur ut euitentur, primum cur, obsecro, Heroi ac Principi viro affinguntur, qui carmine proponitur ad imitandum cæteris? Deinde, cur ad hæc oris improbi nugas, quas indicasse, idque rarenter, plus nimio foret, isti tam libenter, tam crebrò, tamque diu, atque otiosè reuoluuntur? hæc enim duo sunt, quæ mihi suspectam reddunt istorum sapientiam, qui obscœna versu tractantes, profuturos se generi humano putant. Age igitur: nego, istæc intemperantis argumenta voluptatis in Heroë, primarumque partium, aut paulo illustrioribus personis, quæ plurimum valent ad exemplum, de industria exponenda esse. Etenim ignosco Hi-

Duplex
telum in
eos, qui
turpia
narrant
ut euiten-
tur.

Primum
telum.

Historicis
præscri-
pta lex
narrandi.

Quid He-
ros sit.

Euripides
in iudiciū
vocatus.

In Hip-
pol.

storiarum scriptoribus, si nonnumquam flagitia Principum describant, quando eos referre, uti res gestæ sunt, lex operis sui cogit: quamquam ne ipsis quidē fas fuerit sic ea describere, ut ad imitationem pellicere videantur. at is, cui per ampla fingendi libertas est, cum possit in lucem edere pulchrum, honestūque simulacrum; qua ratione excusetur, si vitio suo pro homine monstrum pariat? At Poëtis, inquiunt, fingenda sunt verosimilia: dūmque conformant Heroem, hominem denique conformant, à quo humani nihil alienum est. Audio: sed Heroem excedere vulgarem hominum conditionem à similitudine veri non abest: imò accepisse mihi videor, medium quid olim fuisse inter Deos, hominesque Herois nomen: quare si hunc homine maiorem, si nullius impudicitiae compertum, si ab omni prorsus obscœnitate alienum Poëta proponat; nihil contra veri speciem, artisque decorum peccat: peccat autem, si cuiusque hominis planè similem, iisdemque ineptiis, quibus mortalium plerique capiuntur, impeditum facit. certè in eo (quod hīc quærimus) peccat, quòd cum integrum ei sit abstinere ab iis, omnemque ab Heroe suo turpitudinem procul habere; dum impudicè quid factum ei affingit, occasionem aliis adornat, ut in eo, quem fortitudinis aut prudentiae laude præstantem sibi ad imitandum proponi à Poëta intelligunt, hoc quoque vitium cum cæteris permistum facinoribus imitentur. Euripidem in iudicium capitis vocatum refert Aristoteles, quòd in fabula versum ediderit:

Ἦ γλῶσσοι ὀμώμοχοι ἢ δὲ φρεσὶ ἀνόματα.

Iurata lingua est, animus iniuratus est:

titulūque accusationis fuisse, quòd Euripides doceret populum peierare. At quomodo? tantūmne præceptorum vno in versiculo fuit? nempe sententiam hanc Poëta tribuerat personæ, quam quia fabulæ caput inducebat in scenam, virtutésque in ea multas effingebat; visus est vnà cū eius virtutibus hoc quoque peierandi vitiū populum docuisse: ideóque impietatis reus ludicro pro carmine ad pœnā seriò expetitus est, & tamen ab eo iudicio expedire vno se verbo poterat Tragicus, si dixisset, id à se vitij loco, vt fugeretur, adductū esse. Sed nugas meras agimus, dū huc reuoluimur. OMNIA in Principe viro exempla sunt: crediturque docere, quod Princeps agit. quare QVI turpia agētem inducit, inuitat. Atque hinc est, quòd sūmus Poëta non modò Achillem, hoc est, princeps fabulæ nomen, sed Agamemnonem, Diomedem, vtrumque Aiacem, Hectorem, Æneam, ac reliquos illos Martis Proceres ab omni obscœnitate, atque amantium intemperis vbiq̄ separauit. Quin etiam, vt ab ea suspicione turpitudinis eximeret Agamemnonem, in quam videbatur induisse se, quòd ereptam Achilli Briseiden diu in suo tabernaculo habuisset; iurantem inducit grauiſſimum iusiurandam PER IOuem, Terrámque & Solem, atque Erynnes peierantium vltrices, ab se restitui puellam planè intactam illibatámque, atque eius rei Deos Deásque omnes, quibus curæ sunt hominum periuria, testes esse. Vſque adeò Poëtæ sapientissimo cordi fuit integritas suorum Ducum. Cū tamen isti hoc tempore, qui se populo venditant Homeri

Homerus
quàm
cautè He-
roas suos
separauit
ab omni
obscœni-
tate.

Dij vindi-
ces periur-
rij.

so bolem, dum nouos mundo Achilles atque Iliadas pariunt, Heroes suos, Duces, milites, castra, prætoria, campos, omnia muliercularum amoribus impediunt, vixque strenuum aliquem bellatorem carmine describant, quin hac infania laborantem atque à Martis ad Veneris signa transfugientem inconstanter ac fœdè commententur: hoc est, quin plurimis argumentis paria doceant atque magnis exemplis ad extremum turpitudinem persuadeant. Neque tamen ignoro, hæc magna viroꝝ capita non leuibus & ipsa culpis obnoxia turpiter aliquando cecidisse. Sed vt hæc innocenter audiantur, non incomitata, & absque nota referenda sunt, ex vna enim parte improbet ea auerferitque Poëta, atque ita stomachando despiciat, vt si quos habere imitatores posset, absterreat: ex altera exitum addat facinori parem, ipsoque euentu doceat, supplicium vbique pœnam esse peccati. Reprehendebatur Euripides hoc etiam nomine quòd Ixionis flagitia theatro exposuisset. Sed purgavit ille quod fecerat, cùm diceret, Non ante se remouisse illum de scena, quàm rotæ affixisset, quasi muto hoc doctrinæ genere significasset, Ixionis factum ad odium fugamque, non ad imitationem à se esse propositum. Quamquam hoc posterius plerunque serum est, vbi neglectum est prius: nam quid mea refert, Ixionem, antequàm is abeat è scena rotæ affixum videre in vltimo actu, si iam ipse in primo secundove ictus sum? Nimirùm habent hoc, vt ait Plutarchus, poëtica facinorum malorum commenta, vt si cum eorum execratione atque authorum dedecore damnòque nar-

Qua cautione turpe aliquid enarrandum.

Utilitas poëticarum commentationum.

rentur

rentur, vtilitatem nihilo quàm Philosophorum præcepta minorem ferant : cæterùm si nuda, si felicem sortita exitum describantur, officere bonis moribus, ac magno esse ad virtutem impedimento. Sed impedimento sunt longè adhuc maiori, si non in vnam alterámve personam siue primarum, siue secundarum partium, sed (quod erat alterum ex iis, quæ paulo antè obiebam malis) si in quàm plures hæc deliramenta spargantur, si ingerantur sæpe, si minutatim, & quasi per otium explicentur, si denique hæc prima, hæc summa sint. Atque ego quidem (vt rursus ex Poëtarum Principe exempla petam) cùm lego Poësim Homeri, incidóque in eos locos, qui facti videntur ad amoris vim liberiùs explicandam, ac video sapientissimum Vatem in iis amatorie tractandis sanè perparcum, imò planè nullum esse; statim animo recurro ad Poëtas nostros, atque ita cogitare mecum soleo. Quid isti in omnem occasionem lasciuendi auidè intenti, quid egissent, si argumentum nacti essent adeò locuples, ac votis suis opportunum? Quàm molliter ac tenerè lacrymabundus Chryseiden patri reddidisset Agamemnon, quam apud Homerum ieiunè omninò, seueréque restituit? Et Briseis, quæ ex Achille transfertur ad Agamemnonem sine vlla amoris significatione, quas expressisset ab amatore si minùs lacrymas, certè suspiria, & querimonias incusantis fatum & sydera suis amoribus aduersa? omitto cùm idem puel- lam redeuntem recipit absque vllò sensu non dicam amantis, sed penè viuentis. omitto Helenam, Calypso, Circen: omitto Nausicaam

Secundum
in eisdem
telum.

Quomodo
tractassent
aliqui no-
strorum
Poëtarum
locos ali-
quot Ho-
merici
carminis.
Ex Iliade.

Ex Odyf-
sea.

Alcinoi filiam, quæ Vlyſſem naufragum, ſolum,
nudum (quàm multæ ad amorem illecebræ? tam
hoſpitaliter, ac decorè ſuſcipit, cibo recreat, ma-
nibus ſuis abluit, veſtit in urbem ac domum, ſed
non ſuo in curru, ne Phæacū oculos offenderet,
inducit; vt profectò minùs caſtè verecundèque
fratrem foror excepiffet. Sed nihil illuſtrius, ac
còmodatiùsque ad iſtorum ineptias, quàm proci.
hîc ſcilicet Apollines noſtri in aperto liberòque
campo, in ipſo amoris regno triumphaffet: quàm
enim blanda ſeſamòque ac papauere conſperſa,
quàm melle ipſo dulciora cum Penelope verba
riuales identidem habuiſſent? quas ei flammas
atque incendia, quas pectoris Ætnæas deflagra-
tiones, quæ buſta redacti iam cordis in cinerem,
quos impactos animo Tytianos vultures, quas
ſibris iſtantes Promethæas aues, quos aggeſtos
in ſinu malorum theſauros, quas nocentium pœ-
nas omnium, miſerabiliter aperuiſſent? quas ad
cambitteras æſtuantis animi miniſtras atque in-
terpretes cruore conſcriptas, lacrymis corruptas,
nequitiarum blandimentorùmque plenas certa-
tim dediffent? in epulis verò ac vino, quos ea
præſente nutus ac furtiuas notas, quas de illius
forma cultùque corporis ſuperlaciones ac periur-
rationculas, aut etiam admirantium more ſilen-
tia atque deliquia, quas demum enatas ſubinde
rixas, quæ ſuadente ebrietate conuicia, obiecta
impunè ſcelera, denudata palàm probra, inſi-
ctas hoſtiliter plagas, fuſum abundè cruorem;
neces barbarè illatas amatorculi illi miſcuiſſent?
Et tamen hæc illecebrarum argumenta, in qua-
rum commentatione, colligendîsque volupta-
tum

Proci &
Penelope
aptū im-
pudica
conſectā-
tibus ar-
gumentū.
Nugæ,
ſordéf-
que
meræ.

Quomodo
ſuſcipit
naufragum
ſolum
nudum
hoſpitaliter
ac decorè
ſuſcipit
cibo recreat
manibus
ſuis abluit
veſtit in
urbem ac
domum
ſed non
ſuo in
curru
ne Phæacū
oculos
offenderet
inducit

tum sordibus, nostri magnam sanè partem Poë-
 matis insumpissent; hæc, inquam, omnia Poëta
 ingeniosissimus, qui probè nosset vnus, quid ef-
 set non ineptire, negligenda sibi suo in carmine,
 ac silentio vbique transmittenda existimauit. An
 hîc quoque voluptuarij Poëtæ dicunt, finem esse,
 dum hæc nauiter impensèque scribuntur, vt eui-
 tentur? Dicunt planè. quin etiam hoc addunt:
 hominem non facilè ad virtutis celsitudinem,
 hoc est, ad felicitatem pertrahi, si arduum per-
 iter, inuiósque saltus rectà ei obnitendum sit: sa-
 tius fieri, si per amœna priùs diuerticula trāsuer-
 sis viis eò deducatur: imò nisi huiusmodi subin-
 de illecebris in itinere firmetur, redire sensim
 ad ingenium, ac sæpenumero ad ima deuolui:
 quare hæc blandimenta honestati demum inser-
 uire, tandèmq; ad ciuium felicitatem, quam
 tantopere quærimus, omnia conspirare. Inge-
 niosè enim uerò, ac sapienter. Iam miseret me
 Platonis, qui ea Republica, in qua tam sedulò ad
 virtutem vndique incitamenta quærebat, hoc
 exegerit Poëtarum genus, quorum carminibus
 vna eadèmq; opera à vitiis abstertere ciues, at-
 que allicere ad honestatem suauissimè poterat.
 Sed nimirùm animaduertit viro-
 rum sapientissi-
 mus, neutrum ab istorum Poësi expectandum
 esse: cùm ex vna parte virtutes apud illos adeò
 lenociniis oppressæ lateant, adeò ambiguè, &
 quasi dissimulanter exerant sese, vt eas secerne-
 re, atque internoscere haud in promptu habeant
 adolescentes: intentique ad oblectamenta, qui-
 bus illa ætas facilè capitur, meras cum vitiis vo-
 luptates hauriant, magno non adolescentiæ mo-
 dò

Homeri
 laus.

Speciosa
 defensio.

Quimob-
 rem tur-
 pia narra-
 tes haud
 profiat.

dò, sed totius vitæ malo ; quando, quæ in ea ætate accipiuntur, altiùs inhærere, ac difficillimè eradicari consueverunt. Ex altera verò parte ita vitiorum species emineant, offerántque sese blandè, atque in primariis honestisq; Viris collocatæ faciem quasi honestam induant, vt quos ad illa cognoscenda semel allegerint, eos cæterorum oblitos ad amplectenda quoque, & imitanda non rarò inuitent. Finxerat Poëtarum nescio quis, Iouem mutata olim forma aureo in imbre ad Danaën descendisse: turpe fanè, ac protritum vulgo commentum ; expectatis, quid emolumenti ex hoc capere mortales queant? Poëtas ipsos audite: quorum aliquis ab eo figmento id aliquando boni enatum esse Populo Romano narrauit in scena. Adornabat se ad flagitium adolelescens, cùm tabulam fortè suspectans, in qua facinus hoc Iouis non melior, quàm Poëta, pictor expresserat: quid? detestatusne ille est crimen? (nam ad detestationem aiunt ista proponi) aut boni aliquid subesse fabulæ interpretatus est? exarsit continuò miser, secùmque reputare sic cœpit:

*Deum sese in hominem conuertisse, atque per alienas
tegulas*

Venisse clanculùm per impluuium?

*At quem Deum? qui templa celi summa sonitu
concutit.*

Ego homuncio hoc non faciam?

fecit, Iouisque exemplo & quasi hortatu, Poëtæ certè ductu scelus honestè persuasit sibi. Hæc vox adolescentis in fabula, vtinam extra fabulam & scenam non esset vox feruè complurium, qui

im

Ex impudica fabula quid enatum sit olim.

Terent. in Eunuë.

impuris hisce carminibus addicti ac mancipati sunt : quorum ego singulos si conuenirem, si seriò percontarer, quid tandem inde lucri corraserint? odiúmne aduersùs vitia, vitiorum aspectu conceperint, ac in sinum virtutis per ea oblectamenta peruenerint? Utinam responsuri non essent, si persanctè fateri vellent, ex huiusmodi amantium deliriis multa se ignota priùs vitiorum nomina didicisse, plura sibi flagitia specioso aliorum exemplo condonasse, plurimam verò pudoris honestatísque iacturam sensim sine sensu fecisse. Ut meritò Cæcilius CYPRIANVS eloquentia iuxtà, ac sanctitate nobilis, in Tragædos inuectus, qui impurissimos quosque Deorum, hominúmque referrent in scena; grauitè sanè doleat, istorum carmine fieri, ne quod fœdè semel admissum est olim, vlla in posterum anti-quetur, aut exolescat ætate. istorum vitio NUMQUAM æui senio delicta mori: quæque debuerant scelera seculorum obliuione sepeliri, erui subinde in lucem, atque admoneri omnem ætatem, admitti posse, quod aliquando factum est: atque INDE nasci, vt exempla fiant, quæ iam esse facinora destiterunt. Hæc illa videlicet utilitas, hoc compendium est, hæc fuga & detestatio vitiorum, hic amor virtutis, hæc morum institutio, hæc vitæ sanctitas, quam ex ingeniosis hisce Poëtarum figmentis addiscit humanum genus. Confugiant illi, vt lubet, ad hominum ingenia, quæ perducì ad virtutem sine aliqua illecebra non possint: conferant se ad Poëticæ naturam, quæ cum vitæ speculum sit, in quod intuentes non minùs se oderint mali, quàm ament boni; ideo

Quid
quotidie
nascatur.

li. 2. ep. 2.

Iustissima
querela
in Tra-
gædos
obscænos.

mo

inores vtrorumque referre debuerint. Commenta sunt hæc hominum in speciem sapientium, quique hisce simulationum inuolucris tegunt, & quasi velis quibusdam obtendunt styli petulantiam, atque improbitatem sui.

Perf. Sa. 3.

Ad populum phaleras : hos intus & in cute noui.

alia mens illis adscribendum fuit, aliumque legentes exitum sortiuntur. Annon illi palàm profitentur (sic enim de fine Poëticiæ disputant) nihil præter oblectationem quærere se iis fabulis figmentisque? atqui oblectationem illam exitialem esse non ignorant. profitentur igitur exitium velle se animis importare: & si id quod spectant assequuntur, important. Equidem ipse quoties in lasciuum ac turpe aliquod volumen incido, quæroque tacitus mecum, quid infortunij scriptorem impulerit, vt ad fœdum illud, latulentumque dicendi genus animum adiiceret, alterutra mihi ex hisce causis occurrere plerunque solet. Interdum ex opere interpretor indolem, naturamque scriptoris: didici enim ex Aristotele, Poëtarum præcipuè lucubrationes partus vocari; nec magis à parentibus liberos, quam à Poëtis amari libros suos. hinc vbi aliquid intueor obscœni carminis, suspicari venit in mentem, partum esse parenti similem, nec potuisse ex impuro turpique ingenio pulchriorem nobiliorémque sobolem procreari. Quòd si hoc coniecere non licet (quamquam rarò admodum non licet: illa enim turpium meditatio, illa scriptio, illa recitatio quomodo mentem non contaminet, cœniquæ, quod assiduè tractat, sordibus non aspergat?) verto me in alteram partem, opusque

Cur ad turpia scribenda aliqui applicent animum.

impu

impudicè compositum, in scriptoris inscitiam referre plerunque non falsus incipio. Etenim Poësim condere, quæ sine artis iniuria delectet pariter ac profit, tantæ felicitatis ingenij est, vt (quasi à Deo præcipuæ suggeratur ea in re vires) dixerit olim Socrates, tunc se homines ostendere Dei sobolem, cum dignum Poëtæ nomine carmen emittunt. Id ergo cum isti animaduer- tant, séque ea ingenij excellentia nobilitatèque destitutos intelligant, tantum vt operis molian- tur, quod summis atque imis gratum in virtutis complexum rectà mortales ferat; dant se in al- teram viam, & conquisitis (quod difficile non est) canoris ad oblectandum nugis, iisque arma inter, amorisque turpiter ac fœdè illitis, sic eam hominis partem, quæ facilis captu est, alliciunt titillântque; sic se in vulgî manus atque animos, homines facti ad ingenium vulgi, pertinaciter insinuant; vt quam expectare Poëtæ laudem ab ingenij sui infelicitate non poterant, eam se suf- fragio plebis sordidissimis hisce blanditiis deli- nitæ impetraturos facilè sperent.

Liberi, & libri pa- rentibus similes.

Apud Pla- tonem in Ione.

Impudicè Poësim tractare haud dif- ficile.

Sed non impetrabunt, vti censeo speroque, à vobis, Rhetores, vt in turbam vos quoque con- ferant, séque apud vos Poëtarum loco magnifi- cè venditent. Non erit vobis tam vile, tamque circumforaneum Poëtæ nomen, vt ad ignobilia, sordidâque istorum capita deprimatis. Quos im- puro in carmine lasciuite licentiùs videtis, eos honestati noxios, infensos publico bono contra- rios ei, quam profitentur, arti existimate: ideoque non modò à casto, ingeniosoque Poëtarum cho- ro, sed à nobilium etiam conspectu viro- rum, qua

Poëtæ obsceni cur eui- tandi.

quales vos estis, vestra opera suffragiis que disclu-
 dite. Quid enim habent (oro vos, adolescentes)
 quod ad legendum inuitare possit? ingenium
 plerisque illorum humile, vestrique dissimile:
 opus foedum, simileque scriptori: delectatio ad
 genium plebis hausta de faece: artis gloria extra
 operis titulum rara, aut omnino nulla. contra
 verò apud illos inimica morum disciplina tam
 multa, suspecta certè pleráque, nihil non an-
 ceps, intuta omnia. **M A L E** quis inter exempla
 peccantium deprehensus virtuti operam dabit:
 malè in regno voluptatis peregrinabundus ho-
 nestatem quæret; imò periculum adibit, ne
 quemadmodum **A D** Tyranni, vt aiunt, domum
 nemo liber venit, ac rediit liber; ita qui ad isto-
 rum opera integer, atque incolumi honestate
 accessit, accepta luculenta plaga, periclitante
 verecundia, **C V I V S** ratò cicatrix obducitur, sau-
 ciatus abscedat. O tuam, eloquentissime **M a r t y-**
Cyprian.
lib. 2. ep. 2. rum, de hac morum pernicie iustissimam que-
 relam! Adulterium, acbas palàm disci, dum in
 scena atque in carmine videtur: & lenocinante
 ad vitia publicæ authoritatis malo, qui fortasse
 pudicus ad scenam processerat, domum reuerti
 de spectaculo impudicum. Nimirum sunt hæc
 eo de genere vitiorum, quorum victoria fuga
 constat. proinde **R E M O V E N D A** ab aspectu, ne
 tanquam lacryma ab oculis in pectus cadant.
Laudat alicubi Aristoteles procerum Troiano-
Voluptas
Helena
similis. rum consilium, qui Helenam ab suo conspe-
 ctu separandam esse, restituendamque decreue-
 runt, quòd ea præsentè deprauaretur animus,
 minúsque integrè iudicare, atque consulere re-
 bus

bus suis posset. Ita eiusdem Philosophi sententia cum voluptate agendum est, cuius non tam ostendenda turpitude, quàm præcisa omni disputatione ab oculis semel amouenda, vt de ea absente castè incorruptéque sentiatur. Displicet in præsentia (vt par est) vobis, ipsúmque vitij nomen animus auersatur: quis scit, voluptatis si faciem splendido istorum fuco delibutam propiùs intueamini, si scriptoris artificium non infacetum flagitiosorum hominum mores ad vnguem imitantis in fabula comprobetis, quis scit, an huiusmodi præstigiis animo de statu suo non nihil moto placere in aliis expressum incipiat, quod absens, aut solitarium tantopere displicebat? Habet hoc imitatio poëtica, quod ait Plato, vt quæcumque de aliis refert, in nobis sensim effingat: quòd si illa sint auditu obscœna, visu turpia, cogitatione inhonesta, profectò nonnulla fœditate conspergi animum, atque ex alienis in nostra deriuari aliquid necesse est. Quare nolite, obsecro, istum animi candorem, istam mentis ingenuæ verecundiam, istud, quo nullum est maius, pectoris humani bonum, horum lenociniis carminum tutò credere, in has sordes inquinatæ Poëseos abiicere, inter hæc insidiosæ voluptatis vada, syrtesque, & Sirenium vndique pellicientium amplexus, hoc est, certissimum pudicitia, famæque naufragium vltro committere. Petit hoc à vobis ipsa Poësis, quæ hominum felicitati nata, ac ciuilibus in gremio facultatis honestissimè enutrita, sicut dolet indignatúrque ab eius iam sinu abstrahi se, noménque suum ad morum licentiam, vitæque corruptelam procaciter

In Ione.

Fam. Strada.

G

obtendi;

obtendi ; ita monet obsecrâtque vnumquemque
 vestrûm , ne vobis imponi suo nomine , néve in-
 duci vos in fraudem simulatione hominum , qui
 se Poëtas nūcupant, ac sanctissimę disciplinæ no-
 men eimentuntur, vlla ratione permittatis. Petit
 hoc à vobis, cuius est imperare, Politica: vt quam
 artem suo ab imperio transfugam artium de nu-
 mero bonarum expunxit, atque à ciuitatibus , in
 quarum felicitatem dirigere illam planè non po-
 terat, exclusit; eam ne apud vos collocare domi-
 cilium , aut asyli ius aliquod reperire patiamini.
 Petit hoc demũ à vobis, exigítque iustissimis no-
 minibus sanctitas Christianæ disciplinæ trāsmit-
 sæque è cœlo legis integritas; vt quem in ve-
 stris animis pudorem inseuit , hodié-
 que quacumque niue candidior ef-
 florescit; caueatis etiam atque
 etiam, ne istorum aspiratione
 carminum afflatus
 aliquando lan-
 guescat.

PROLV

P R O L V S I O I V.

*Idem argumentum : An poëticè faciant , qui
versus faciunt impudicos.*

Ro Poëtica aduersùm impuros car-
minum scriptores ex hoc loco ali-
quot antè mensibus verba faciens hoc
molitus dicendo sum (Cardinalis
Amplissime (vt obscœnitatem in carminibus
multorum liberè impunèque lasciuentem , qua
possem ratione coërcerem ; certè à meorum
animis auditorum , ac manibus abalienarem.
Quod quamquam præjudicata iam causa im-
petrare à multis initio tardum fuit ; tamen
paulatim animaduerti , tantùm momenti visum
esse in patrocinio, quod susceperam , honestatis,
vt ex iis , qui mihi dicenti aderant viri perbene
docti (quales ex vobis , Præsules , Patrèsque , ac
Auditores cæteri, complures intueor) non modò
ire se in meam sententiam palàm faterentur , sed
adderent : graue sanè vulnus impuræ ementi-
tæque Poësi inflictum esse, nec dubitare se (si plu-
res cõiuncta opera, & tamquam collatitia suffra-
gatione idem conarentur , vrgerèntque idem, vt
illam vsurpati nominis ream agerent, turpémque
corniculam pompa aliena spoliarent) quin de-
serta à suis atque abiecta , raro in posterum scri-
ptore coleretur. Sed hic cõsensus ac plausus, sicut
ille tunc operis calor , & contentio suscepti præ-
feruidè negotij, vt arbitror, eum exprimebat ; ita
successu tēporis intermitti, rursúmque vetus opi-

Fructus
ex supe-
riori pro-
lusione.

Aristid,
Orat. de
vrbe Ro-
ma.
Compara-
tio regni
cum co-
rio.

Causa re-
petendæ
disputa-
tionis,

Summa
disputa-
tionis.

Styli ra-
tio.

nio multos incessere ac sollicitare, imponere etiam non nemini rursus cœpit. Nimirum contra inquietum reciprocumque hoc malum, Oebari viri prudentissimi remedium in tempore adhibendum puto. Hic Imperium Cyri comparare cum corio solebat animantibus detracto: cuius quæ partes pede premerentur, eæ subsiderent, adæquarenturque cum solo, quæ verò intactæ præterirentur, resiliunt paulatim à terra, turgentisque sustollerent sese. Quare optimum factu dicebat, si identidem Rex Imperij partes inuiseret calcaretque, ne fortè se aduersus Principem, si non deprimerentur, erigerent. Planè hoc mihi vir loco audiendus est. Pressa est dicendo nuper à me atque protrita nonnullorum Poësis, quæ sicuti erat impura cœnòque perlita, ita perpetuò vt iaceret humi conatus sum. Sed quoniam cum inde retuli pedem, illa rursus intumuit, multorumque furtim irrepsit in animos; denudò mihi eodem conatu ac vi reprimenda est, supplotòque iterum pede calcanda, & solo vsque solide continenda. Quamobrem videtis, credo, disputationis meæ consilium, Auditores; carminum turpitudinem hodierno die rursus exculco, obscœnàmque in versu imitationem, Poësim esse, quæ omnium complexionem habeat numerorum, haud timidè pernego: tum quia quæ ciuitatis est perniciosa moribus, Poësis planè dici, aut esse non possit: tum quia impuram scriptoris imitationem satis constat ipsam esse perniciem ciuitatis. Quæ illa sunt duo impressa à me olim vestigia, hodie propterea repetenda eodem pugnaci, & concertatorio genere Orationis,

nis, vt iterum ac sæpe amatoria Poësis non vmbatili, ac saltatorio ludentium more tacta leuiter, sed collato altiùs pede, totaque veluti corporis firmitate ac pōdere conculcata planè subsidat.

Ergo (vt prius aggrediar è duobus, quod proposui priùs) tres sunt quasi regiones, ex quibus vniuersa circumspici, ac notari potest animo Poësis. Nam si in ea contemplanda sustollis te paulùm, **A R T E M** vides: si introspectas, **I M I T A T I O N E M** deprehendis: si despicias, **P R O L E M** Poëticae numeras Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, Dithyrambicam. Atqui siue Poëticae commune cum cæteris artibus genus, siue propriam illius naturam, siue formas eiusdem consideres; eam vbiq; senties, vt ciuium commodo felicitatiquè natam facilè intelligas: itaque ita natam, vt si ab hac mortalium vtilitate deflectat in contrariam partem, continuò neque artis, neque imitationis, neque alicuius formæ Poëseos integram, perfectamque appellationem obtinere cum dignitate posse videatur. Age: inter artes Poëtica recensetur, in earumque & quidem nobilium choro nomen profitetur suum. Hæc igitur artis appellatio ad ciuium commoda vtilitatèsq; Poësim nauiter inuitat, planèque cogit. Rogas quamobrem? Quia **A R S**, quæ hominum bono fructuque non studeat, ars non est. Facit, vt in hæc sententiam non pavidè proloquar, Aristoteles, qui in Ethicis disertè pronunciat, hoc artis cuiusque proprium esse, vt bonum appetat: quod sanè bonum huiusmodi sit, vt referri possit in bonum ciuitatis. Ad hoc autem ciuitatis bonum cum ciuilibus facultas, cui propositum illud

Vnde sis
definiēda
disputa-
tio

An ars
pernicio-
sa homi-
num bo-
no ars sit.

Finis ci-
uilibus fa-
cultatis.

G 3 est

est tanquam finis, peruenire haud possit, nisi subiectos habeat conspirantésque ad eandem felicitatem fines artium reliquarum; profectò si qua reperiatur ars, quæ ab hac felicitate hominem retrahat, hæc sicut dicenda non est ad ciuium commoda conspirare, atque adeò nec subesse Politicæ, ita etiam nec bonum appetere, & (quod inde fit) neque absolutè integrèque ars esse dicenda est. Hic ego subsistam aliquantulum: & quid acuti homines respondere possint, non modò non dissimulabo, si sciant, sed vtrò, si nesciant, edocebo. In arte (fingite sic eos loqui) duæ res sunt, & obseruatio plurium præceptorum, quorum vsu operis aliquid efficitur, & utilitas, quæ ex huiusmodi opere ad hominum societatem permanat. Hoc posterius arti accedit extrinsecus, quia videlicet artifex pars & ipse ciuitatis est, opusque fabrè ab se factum in commune confert. quòd si ab artifice rationem ciuitatis animo ac re separas, eumque consideras aliquid operis molientem; modò id per certa quædam præcepta scitè conficiat, artifex sanè dicendus est, licèt vsui fructuèque ciuitati non sit. Verùm aut ego fallor, aut isti dissentiunt à communi sensu hominum, dum ita sentiunt. Cur enim à ciuitate separant artem, ac volunt esse solitariam, quæ propter hominum societatem, rerumque communionem instituta est? Quid aliud spectarunt artium inuentores, præter vitæ præsidia, utilitatèmq; mortalium? quem profectò finem quomodo consequi poterant, nisi ipsa artis præcepta in hæc hominum commoda disponerent, referrentque? quòd si retulerunt,

qui

Quid respondere hic possint aliqui.

A ciuium commodo an separari queat ars.

quis non videt, hunc, quo de loquimur, finem præceptis cognatum esse atque permixtum, ab iisque tam altè pendere, vt separari ars à ciuili utilitate non possit? quam qui suo separant ingenio, artémque solitariam considerant, appellent artem, vt libet, ac nominibus abutantur arbitrati suo; certè humana non est ars, quæ hominum bono ac fructui non inseruit; imò nec vsquequaque ars est, quando (vt id non tam oratione mea, quàm magni viri testimonio definiam) Eustratius grauis author, dum hunc ipsum, quem in præsentia laudo, Aristotelis locum philosophica seueritate perpendit, disertè constanterque negat, artem appellari posse eam, quæ ab utilitate commodoque seiuncta sit: tamque ei nomen artis, quàm cadaueri appellationem hominis conuenire. idque exemplorum appositione, ac rationum momentis copiosè decernit. Vt sanè irridere hic ego possem eos, qui me sapientem vnicè, nouaque mundo præcepta cudentem, iocône, an seriò perstringunt? cùm tamen tanto ante me scriptor illustris, meque & illis non paulo sapientior hoc ipsum disputatione opportunè comprehenderit, definitione haud dubitanter explicauerit, scriptis ingeniosè posteritati commendauerit. Sed libet in telum adhuc acrius manus iniicere, causæque iugulum rectà petere, atque eam si possim aliquando perimere. D. Thomas, cuius nomen non tam hominis, quàm sapientiæ nomen est, in posteriore volumine secundæ partis Theologicæ summæ, hoc perpetuò conuenire docet artibus, vt eiusmodi sint earum opera, quæ indifferenter ab hominibus

de motu
lib. 1. c. 1.

In cap. 1.
& 2. lib. 1.
Eth.

Ars absque fructu cadauer est artis.

2. 2. q. 169
ar. 2.

Artium opera quæ.

vsurpari queant, tum bene salubriterque, tum prauè ac perniciosè. Sic enim ait: *Hæ solæ artes sunt vocandæ, quarum operibus possunt homines bene, ac malè uti: quemadmodum gladiis, sagittis, atque horum similibus.* laudatque propterea Chrysofostomum, qui eadem sentiens, ac multa artium nomina dispungens, solas illas esse censebat artes appellandas, quæ conficiunt, suppeditantque necessaria, & ea, quæ continent vitam nostram. Iam verò si operum, quæ ab arte proficiuntur, illa est ratio, vt indifferenter adhiberi possint ad vsum, eaque quasi nota de arte iudicant sapientes viri; vbi opus aliquod indifferens haud est, sed eo non nisi in nostram perniciem uti possumus; nõne ab arte illud esse certissima coniectura negabimus? Atqui obscæno turpique Poëmate, nisi perniciosè ac nocenter, utitur nemo vt malo sentiunt suo, qui huiusmodi carminum lenociniis perditè capiuntur; & adhuc asserere dubitabimus artis non esse, quod impuri homines summo se scilicet artificio canere, relictoque post se Apolline modulari vanissimè gloriantur? Sed vtinam, quemadmodum satis intelligunt homines non licere sibi ad hæc amatorias fabulas accedere incolumi pudore; ita earum conditores tandem aliquando animaduertent, quàm parum sibi Poëticæ gloriæ, quàm multum aliis solidæ iacturæ cladisque, inanibus hisce commentis, quotidie creent: profectò puderet eos non minùs in Christianas leges, quæ vita debent esse chariores, quàm in poëticas, quibus dāt operam, præceptiones ac fabulas tam inscitè, turpiterque peccare. Negat is, quem modò laudavi, D.

Thomas,

Hom. 50.
in Matth.

Obscænu
carmen
cui bono
vsuique.

Thomas, licere operam dare fabricandis Deorum simulacris, artémque huiusmodi, etsi non artis nomine fortasse spoliandam, seriò tamen utentibus interdicit. Certè repertos olim artifices accepimus Religionis, atque opificij gloria nobiles, qui rogati ab Ethnicis, vt Deorum signa è marmore, aut ære fabrefacerent, ne artem iuxtà ac se ea molitione polluerent; quidlibet pati potiùs, sanguinémque ac vitam libentiùs proiicere voluerunt. Deus immortalis! quàm multa hodie Veneris idola (sic impuræ commenta Poëseos appello) non lapide lignóve, sed litterarum voluminibus, hoc est, monumentis ære perennioribus fabricantur? quantis hæc impudicitia simulacra suffragiis Principum virorum exponuntur, atque in foro, in triuiis, in ædibus, in conclauiibus, vbique collocantur? qua iuuenum frequentia, qua imperitorum admiratione, quibus populi plausibus extolluntur, ac propemodum adorantur? Et licere sibi huiusmodi artes homines existimant in hoc candore castissimæ Religionis nostræ: nec intelligunt, in tam bono sinceróque lumine, quàm vili se sordidóque negotio fœdè contaminent, quàm infami cultu mortalium animos seruituti dæmonum impiè mancipatos habeant, quam plagam pudicitia, quam cladem Religioni, quam contumeliam Principi omnium Deo nefariè moliantur. Illi, qui Deorum signa fundabant olim fingebantque, non ita demum ea fabricabant, quin iis simulacris vti etiam homines possent sine vlllo superstitionis cultu ad ædium ornatum, aut fulcimentum: at verò qui impudicæ Poëseos

loco supra citato.

Claudius, Nicostratus, Castorius, Simphorianus, & Simplicius.

Turpium carminum conditores cum idolorum fictoribus comparantur.

Vtri plus peccent.

idola inuerecundè impudentérque concinnata, atque ad omnem turpitudinem fabrefacta proponunt, quem denique vsum relinquunt intuentibus, nisi vt eorum aspectu cultúque violatæ semel hominum mentes, deserta honestate, abiecto pudore, in Regnum complexúmque voluptatis, qua nihil est inimicius Virtuti, miserè transfugiant? Sed rationum, non querelarum momentis agendum mihi hoc loco præscripti. Quare hisce prætermiſſis, ab arte, quæ Poëticæ cum cæteris communis est, ad IMITATIONEM propriam illius naturam, si placet, accedamus. Fuerit, vt licuit, pro arte pugnatum, ne eam à ciuium bono, publicaque utilitate seiungi pateremur. Quid imitatio? potestne ab hac utilitate separari? si de poëtica imitatione sermo sit, non potest. Causam in promptu habeo: quia vt placidè profit, Poësis est. Sic me de Poëticæ imitationis fine non timidè proloqui compellunt nobilissimi quique scriptorum, cum quibus multo libentiùs facio, quàm cum paucorum grege, qui Poëtarum imitamentis *σκοπὸν* vnicè præfigunt voluptatem. Sic **P L A T O** ille disertissimus sapientium, disertorúmque sapientissimus vbique docet effusè in hanc sententiam: solitus etiam alicubi Poëtam conferre cum eo, qui fastidienti ægrotò conuenientem cibatum sanitatémque allaturum, suavis conditione saporis efficit valetudini gratum, & gustatui iucundú. Sic **STRABO** dominantium ea tempestate litterarum peritissimus, damnata aliorum opinione copiosè disputat, tantùm huic fini Poëtarum tribuens, vt existimet, omnem ætatem fingi formaríque per Poëticam

An imitatio poëtica carere possit utilitate.

Finis Poëseos qui.

De legib. dial. 2.

lib. 1. Geogr.

ticam longè perfectiùs, quàm per exemplà Philosophorum. Sic Romanæ fidicen lyræ, Lyricorumque lex HORATIVVS arbitratur: præfatus enim triplex Poëtarum consilium esse posse, aut utilitatem, aut oblectationem, aut vtrumque constantium: cùm hominum studia aliò atque aliò trahentium distinxisset, ostendissetque senes utilitate metiri carmen, iuvenes voluptate, quæstionem ita demum definit:

*OMNE tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo:
Hic meret æra liber Sosis; hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.*

In Arca
Poët.

Omitto EVRIPIDEM, qui ab Æschylo interrogatus apud Aristophanem, cuius rei gratiâ admirari oporteat Poëtam; respondet; Si efficacitatis sit in commonendo, vt homines fiant in ciuitate meliores. Omitto in XENOPHONTIS conuiuio Niceratum apertè pronunciantem, se coactum à parente, omnia Homeri carmina perdiscere; quòd diceret, haud dubiè illum euasurum ea lectione virum bonum. Omitto vniuersam ferè antiquitatem, quam fuisse in ea, de qua dicimus, sententia Strabo vir doctissimus persuadet. Omitto plerosque superioris æui scriptores, Hieronymum FRASCATORIVM, Iul. Cæs. SCALIGERVM, Alexan. PICOLOMINEVM, Iasonem de NORES, Torquatium TASSVM, Vincentium MAGIVM, aliòsque, qui vnà omnes utilitatem præscribunt finem imitationi Poëtarum. Et verò si non aliud institutum Poëtæ fuerit, quàm se atq; alios oblectare; meritò sanè veretur is, quem modò primum non ætate magis quàm dignita-

In Raris

lib. 1.
Georg.
Dial. de
Poët.
In Poët.
Arist.
lib. 1.
Poët.
De Poët.
lib. 1. de
Poëm.
Heroico.
In Prolegom.

te

te nominavi FRACASTORIVS, ne inelytum Poë-
 tæ nomen leue quid euadat ac ridiculum. imò
 cùm Poëtæ vigilias laborésque cõsidero, si ob so-
 lam delectationem (quid autem si ob turpem?)
 ab eo accipiuntur; profectò insanienti seni, quem
 vicinum idem FRACASTORIVS habuisse se com-
 memorat , arbitror eum esse quàm simillimum.
 Emerat hic senex agrum à partiario , cum quo
 communem diu habuerat , colebátque iam pro-
 prium diligenter : nouis quotidie conferebat ar-
 boribus , quibus (vt interdum fit) emortuis , ne
 pomarium raresceret, nouellam sobolem substi-
 tuebat. aquarum corruatione , piscina, rosario,
 hortensi pergula , olusculis , & floribus corona-
 riis bellè distinxerat ornauerátque. vnum deesse
 videbatur seni ad felicitatem? quòd cùm ei do-
 mus esset in summo colle sita , inde ne agellum
 spectare subiacentem posset , impedimento erat
 peruetus sylua, montisque interiecta pars. Ergo,
 etsi animaduvertebat laboris immensi esse, syluam
 ac rupem è medio atque ex oculis amouere, tan-
 ta tamen ardebat cupiditate contemplandi præ-
 dioli sui è domo atque è lecto , vt in extremam
 deuenerit amentiam syluæ rupisque auertendæ.
 Quare conductis operis rem aggredi, quercus an-
 tiquissimas cædere , montis fastigium deprime-
 re , truncos & saxa plaustris auertere , quidquid
 aspectui officeret amoliri , nulli sumptui labo-
 rive parcere. Cùmque à vicinis effusè ridentibus,
 quòd molitioni atque insaniæ finem nullum fa-
 ceret , interrogaretur , qua tandem gratia tanto
 labore se familiamque consumeret , respondere
 solebat , id ab se fieri, vt agrum quem tam pul-
 chrè

Com quo
 comparã-
 dus Poë-
 ta qui vo-
 luptatem
 tantum-
 modo se-
 quatur.

Insanus
 hominis
 labor.

chrè coluisset, omnibus horis intuendo, caperet ex omni parte voluptatem. Ita profectò Poëtæ non minorem exæquare rupem, syluamque cædere videntur diu noctûque pangendis versibus, inuigilando, algendo, sudando, sempérque (perinde quasi exangue, quod ait ille, cuminum biberent) pallendo: interrogati verò, quò demùm hæ vigiliæ diuturnique labores spectent, si non aliud responderint, quàm hunc esse Poëtarum tanta molientium finem, vt se aliósque canendo delectent; equidem insanite illos (inquit FRACASTORIVS) non minùs dicam, quàm senem illum agelli sui contemplatorem. Non hunc sanè in modum sapientes viri de Poëta censuerunt, quem humano generi labore suo prospicientem modò castigatorem vitæ, sepe morum magistrum, plerunque diuinum appellarunt: quem Græci Romanique summis honoribus, eadèmq; qua Imperatores corona dignum arbitrati sunt: cuius denique numeris sanctissimi Vates, Sibyllæque integerrimæ oracula, quæ diuinitus conceperant, reddiderunt. Quòd si ita est, si dum opus suum moliuntur, seque in omnes hominù mores transferunt Poëtæ, seu (quod idem est) dum imitantur; non per deridiculum verba dare, aut operam ludere credendi sunt, sed huc demum spectant figmentis suis, vt oblectantes profant; Poësis impudicè lasciuia, quæ imitando plurimùm obest, quî, rogo, poterit vsquequaque appellari poëtica imitatio? At, inquiunt, illa ipsa artis præcepta seruari videmus in obscœna imitatione, quæ seruantur in casta: cur igitur si hanc Poësim dicimus, illam negamus, quando vtrobique easdem

Horat.
l. i. ep. 19.

Poëtæ
laudes.

An artis
præcepta
seruentur
in imita-
tione ob-
scœna.

imi

imitandi præceptiones, atque ideò eandem imitatricem artem reperimus? Sentio hic iterum urgeri me, causæque ad caput obstinatè reuocari. Ego sic statuo. Carmen obscœnum non est vsque ad eò exlex, atque expers artis, quin aliquid in eo poëtici operis agnoscam. quippe in illo duo sunt: est effictio imitatióque personarum, in qua cum communia huius artis præcepta seruentur, ex arte imitatio videri posset, planèque esset ex arte, nisi accederet alterum, quod artem poëticam magna ex parte corrumpere: nam in Poëmate impuro præter imitationem præcepta per communia conformatam, est eorundem accommodatio præceptorum ad materiam turpem; quod quia Poëticae repugnat fini, vitium est artis malè ad finem suum præcepta referentis, ideòque Poëticam destruentis, quæ cum fine sibi contrario cõsistere haud potest. Obloquantur, vt libet, homines voluptuarij, alióque rem transducere moliantur. Ad hoc Poësis nata est, vt mortalium animos blandè conciliatos ad morum honestatem, amorémque Virtutis inducat. Accipite, si placet; quid in hanc sententiam non aliquis è Poëtarum, aut Rhetorum choro, vendibili argumento suadeat; sed è sapientium Senatu, vbi ad veritatis trutinam singula penduntur, hac super re statuatur. D. Thomas. *Poëticae, inquit, fabulae idcirco inuentae sunt, quia quemadmodum ait Arist. in Poëticis, consilium illorum erat, vt mortales adducerent ad Virtutis adeptionem, ac vitij fugam: ad quæ simplices homines melius representationibus, quàm rationibus inducuntur. Duo igitur, sic enim concludit, in poëticis fabulis reperiri necesse est, &*

Præceptorum
cum con-
formatio,
cum accõ-
modatio.

In ep. i. ad
Tim. c. 4.
lect. 2.
Poëticae
fabulae
cur in-
uentæ.

ut contineant verum sensum aliqua verisimilitudine inuolutum, et ut aliquid utile representent. Si ergo hic Poëticae imitationis est finis, atque hunc à Poëta inter imitandum respici necesse est; is qui imitationis præcepta detorquet ad eam materiam, ex qua finis hic magnopere tollatur, quomodo intra Poëticam artem stetisse merito gloriatur? Finge constructam ab artifice domum: iacta solidè atque fundamenta, erectos sublimè parietes: intus atria, peristylia, gradationes, conclauia, thalamos, antithalamos; foris aperturas, lumina, iugumenta, præcinctiones, fastigiorum acroteria, ornamenta coronarum, subgrundationes, proiecturas, membra omnia ædificij ex architecturæ legibus ita fabricata, ut altitudo ad perpendicularum, angulus ad normam, longitudo ad regulam lineamque respondeant. Finge præterea hanc domum exædificatam è marmore magnam partem fragili ac ruinoso: stare, tegique è lignis intempestiuè cæsis, pandatione sidentibus, odorem teterrimum exhalantibus: demum insalubri sub cælo, descriptam aream, ipsamque domus faciem ad ætheris inclinationem obuersam esse, vnde nocentes ventorum aspirationes, aurásque è palustri vicinitate nebulosas intercipiat. quid ergo; extructamne ex artis planè præscripto domum affirmabis? Non opinor. Cur id, obsecro? Credo, quia architecturæ communes illæ quidem leges seruatae sunt, deprimendi ad solidum fundamenta, attollendi partiendique cum commensu parietes, imponendi magnificè elegantérque tectū: sed quia hæc ædificandæ domus præcepta in ea materia

Accommodatio præceptorum ad materiam an spectanda sit artificij.
Domus molitio cum molitione carminū comparatio.

lib. r. c. r.

Varia vē-
torumvis.An forme
quatuor
Poëseos
absque v-
tilitate
fingi pos-
sint.Quid vir-
tus He-
roica.

materia sitūque exhibita sunt, quæ habitantium incolumitati, domus, inquam, fini repugnat; idcirco ædificium non fabrè planè factum esse concluditur; non minùs verè, quàm M. Vitruuius Mytilenem oppidum, vbi Auster cùm flat, homines ægrotant: cùm Corus, tussunt: cùm Septentrio, restituntur in incolumitatem; ædificatum, vt voles, eleganter ac splendidè, positum quidem certè non scitè, neque prudenter affirmat. Quòd si ita est: si ex accommodatione præceptorum ad peculiarem certamque materiam, sæpenumerò aduersùm præcepta ipsa peccatur; cur impurum ac turpe carmen, in quo Poëticae præcepta legèsque ad materiam adhibentur Poëticae fini contraria, Poëtica ab arte esse timidè dubitantèrque negabimus? Nisi fortè plus nocent domui vitia inutorum, quàm domino morum vitia: plus obsit corpori foëtor, quàm obscœnitas animo: plus frangant vires insalubritas cœli, quàm impudicitiaë contagio neruos omnes Virtutis elidat. Verùm hæc mala importari ab impura Poësi mox altero capite orationis euincam, si tamèn priùs, quod ex hoc priori capite superest, absoluero quàm paucissimis: cursimque ostendero, sicut neque ab arte, quæ Poëticae genus est, neque ab imitatione, quæ illius naturam constituit, seiungi potest utilitas; ita neque ab eiusdem Poëticae formis eandem separari posse. Ac de EPOPOEIA quidem quid sit definiendum, in medio positum videtur. Nam si munus est Heroicae Poëseos Heroëm dictione admirabili conformare, atque ad imitandum proponere, quis non videt, quæ virtutes in carmine censerì debeant,

debeant, ex quibus Heros, hoc est, homine maior æstimandus sit? Sicut enim virtus Heroica, ut disputat in Ethicis Arist. supra nos est, sonatque aliquid diuinum; ita qui ab hac virtute Heroës dicuntur, non modò nihil in se habere turpitudinis, sed mortalium cõditionem excedere, accederèque ad Deum carmine ostendendi sunt. Nã de TRAGOEDIA quid attinet dicere? Quæ ad theatra populorum bono admissa est, ut funesta Regum Dynastarúmque cæde proposita, non modò Principibus, ac rerum dominis aurem vellet, eosque fortunæ memores faciat, sed in omnibus turbidos animi motus componat ac purget, atque aureæ demum mediocritati restituat. id quod Aristoteles in Tragœdiæ natura definienda pronunciat, multaque ob huiusmodi finem addit, adimitque Tragœdiæ: ut non dubitauerit Iacobus Zabarella Peripateticus sanè nobilis, dum artium naturam ad Philosophiæ calculos vocat, Poësim absque morum vtilitate nullam esse, ex hac eadem, quam Aristoteles Tragœdiæ tribuit, affectionum animi purgatione concludere. Neque COMOEDIÆ sales ac ioca aliò, quàm in hominum vtilitatem spectât, ut derisa palàm vitia, ludibrióque in scenis habita proniùs euitentur. Quòd si furaces interdum serui, damnosive ganeones, aut impudici adolescentes admittuntur, id ipsum spectatoribus lucto vertitur, dum perparcè fit, & non sine vitiorum fugillatione transigitur. Denique hunc in primis sortita est finem Poësis LYRICORVM, quorum initia tum apud Ægyptios, atque Hebræos, tum apud Phæacas, & Græcos non alia fuisse, quàm in re sacra pluri-

lib. 7. c. 1.

Tragœdia.

In Poë.

De nat. Log.

Comœdia.

Lyrica.

Fam. Sirada.

H bus

lib. 3.
Dec. Hist.

Gel. lib. 9.
cap. 2.

bus exemplis ex antiquitate petitis Patritius non
 malus Antiquitatis indagator euincit. Nec pri-
 ma illa post secula per ætates sanè complures
 aliò Lyrici spectarunt, quàm vt Deorum laudes
 ac decora, aut virorum fortium res præclarè ge-
 stas hymnis ac pæanibus ad Tempa & aras com-
 plecterentur : vt scilicet eadem opera honorem
 Superis atque Heroibus haberent, & ad æmula-
 tionem captos admiratione mortales inuitarent.
 Quare si qua Poësis castè sanctèque tractari vn-
 quam debuit, hæc profectò immunis ab omni
 turpitudine seruanda, integrèque ac puris ani-
 mis exercenda fuit. Atque vt apud Athenienses
 nomina fortissimorum iuuenum, qui Tyran-
 num aggressi essent, ne vnquam seruis inderen-
 tur, decreto sancitum est publico : quòd nefas
 existimarent, nomina libertati patriæ deuota pol-
 lui seruili contagio; ita sanè patiendum non erat,
 castæ addictæque Deo, nationum omnium con-
 sensu, Poëseos nomen in obscænis deterrimisque
 aliquorum carminibus exolescere. Verùm vt in
 pauca redigam, quæ de quatuor hisce Poëtica
 formis hætenus disputauim; si vnacquæque species
 ad hominum felicitatem, quamquam alio atque
 alio modo viâque conspirat; cur id in quo singu-
 læ consentiunt, generis : hoc est, Poëtica, pro-
 prium esse negabimus? quando (vt audita sæpe
 Philosophorū vox est) haud potest deesse generi,
 quod formis generatim vniuersèque conueniat.
 Cur in Poëtica sobole cum similem faciem, qua-
 lem esse sororum decet, videamus; hanc esse à
 parente dotem non intelligamus? Cur demum
 si quæ fucata ementitæque fronte in chorum se
 Musarum

Mosarum confidenter inferat, vbi illam alienæ felicitatis studio, & quasi tessera destitutam aspiciamus, non continuò adulterinam deprehendemus, vsurpatóque, contra ius fásque, Poëticæ titulo spoliabimus?

Videor iam mihi è duobus, quæ initio proposui, alterum confecisse, conatus certè esse vt conficerem; Poësim ita ciuium felicitatem respicere, vt, ab ea si deficit, deficiat à se ipsa. Iam verò si hoc ipsum est Poëseos imputæ vitium, vt morum honestati contraria felicitatem corrumpat? planè pernici. Sed neque hoc absque pugna extorquendum est; nam qui se eò redactos vident, vt agrè Poëtæ nomen obtineant, si nugis suis obesse ciuium moribus conuincantur; hunc tueri locum mordicus adnituntur, seque etiam dum procaciori carmine lasciuunt, nihil officere cuiusquam felicitati, quin imò vtilitati non paucis esse, confidenter affirmant. Etenim VITÆ humanæ speculum Poësim ideo appellatam loquuntur, quòd in ea, quidquid humanitùs accidit, referatur. Quòd si

Poësis
impura
an officiat
morum
honestati,

Voces aliquorum
Poësis cur
vitæ speculum.
Hora. lib.
1. epist. 1.

Virtus est, vitium fugere, & sapientia prima,

Stultitia caruisse. —————

quo Poësis modo ad hoc Virtutis fastigium mortales adducet, nisi priùs à vitiis, eorum posita ob oculos turpitudine deterruerit? Quamquam si cætera deessent, satis definita videri res posset veterum suffragio Poëtarum, id est, eorum à quibus lex ipsa carminis accepta est: quorum scripta sicut oppidò pauca leguntur, quæ procacioribus ac subturpiculis interdum lusibus aspersa non sint; ita laculenter ostendunt, posse homi-

H 2 num

num felicitatem, posse virtutem, posse morum honestatem cum Musa paulo hilariore consistere. Quod si hoc ipsum Poëtarum Principibus vitio detur; iam verò nouam, quam nos cudimus Poësim, irridebunt isti, quantum volent, eoque Poëtarum Senatu, à quo tãti viri exiguntur, moueri se non modò perlipienti animo ferent, sed vltro etiam efflagitabunt. Et verò, si me censores agitur, abire illis è Poëtico cõuentu iam pridem licet. Neq; me veterum authoritate Vatum deterrere credant, quominùs ineptam esse ad vitæ disciplinam felicitatẽque mortalium, impudicam Poësim & sentiam, & dicam. Quid enim? (erumpat aliquando vera, & rei indignitate dignissima vox) ad eone animos nostros præocuparit Antiquitas, vt in priscis hominibus etiam vitia, si Diuis placet, adoremus? An potiùs falli hæc magna quoque capita, & EMORI, quod ait ille, humanos interdù Ioues intelligemus? Equidem sicut multa ideo pretiosa videntur, vt Vespasiano dicebat Plinius, quia in Templis suspensa cernuntur; ita accidere non rarenter existimo veterum voluminibus, quorum tanquam in Sacratio quæcumque asseruantur, ea statim apud homines nescio qua Religione obligatos in pretio esse ac veneratione incipiant. Quasi verò HOMERVS, ille ipse Poëtarum Deus, nonnumquam sua in arte peccasse viris Homero haud paulo maioribus visus non sit? reprehensum illum ab Aristotele asserunt Robortellus, & Magius: quòd Vlyssẽm in Scylla cõtra decorum viri fortis eulantem induxerit: reprehendit ante Aristotelem Plato: quòd alicubi nec seruata decori lege fœdas

In veterũ
scriptis
nõ omnia
imitanda.

In præfat.

De Ho-
mero iu-
diciũ.

In Poët.
ar.

das scitu, dictūque res Diis immortalibus affinxerit, ac mortalium bono vehementer offecerit, reprehendit ante vtrumque Pythagoras, dicerēque solitum accepimus: ad inferos se aliquando descendisse, ibique Homeri vmbra offendisse pendentem ab arbore, malēque multatam; Hesiodi verò adligatam columnæ, miserisque vexatam modis respexisse, **Q**uo sigmentis suis (hanc enim causam addebat) de Diis temerè, turpiterque locuti malo mortalibus fuissent. At hoc illud est, quod vrgemus in præsentia, lasciva atque obscœna Poëtarum commenta morum disciplinæ integritatīque, atque adeò publicæ felicitati contraria esse. Quòd si hæc ipsa de Poëtis suis antiquorum opinio fuit, nōsque suprā confecimus, peccari aduersus artem, quoties in publicum bonum ab imitatore peccatur; quid dubitabimus vel magna Poëtarum capita neglectæ interdum, aut etiam violatæ nonnihil artis insimulare? Sed non huc demum redactæ sunt fortunæ huiusce disputationis, vt horum, quos insectamur, recentium Poëtarum causam cum veteribus coniunctam esse (quod isti nempe discipiunt) fateamur. Si quid interdum à priscis illis peccatum, si quid in amore subimpudens, atque intemperanter emissum, si qua vsquàm in re trans honestatis lineam itum est; non modò minùs dedecet Ethnicam superstitionem, id quod Christianæ legis sanctimoniam dedecet profectò plurimùm, sed latec obruiturque ingentium numero virtutum, quibus illi Poësim tanquam stellis clarissimis illuminarunt, & mirum in modum humano generi ad felicitatem contendenti præ-

Homeri
Hesiodi-
que pœ-
nz.

Virtutes
vitiis lon-
gè plures
in anti-
quis.

luxerunt. NON irascor erranti semel: & cum
Horatio,

----- *Vbi plura nitent in carmine, non ego paucis*

Offendor maculis. -----

In Arte
poët.

Plut. de
adul. &
am. inter-
nos.

Peruersa
nonullo-
rum imi-
tatio.

li. 57. Hi-
stor. Rom.

Ridiculū
Rufi faci-
nus.

Offendor autem, cū mēras aliorum labes ad imitandum selectas conspicio, iisque referta fœdè volumina ad fastidium vsque comperio. Chamæleonti haud dissimiles credas, qui, vt aiunt, cū omnes fermè colores induat, candorem imitari non potest. Etenim videas interdum aliquos, qui se ad antiquorum lectionem conferentes pleraque eorum, quæ pudicè candidèque dicuntur, euoluunt oscitanter, ac vbique incuriosè dormitant: cū verò lutulentum quid ac pingue sonuerit, hīc nimirum excitantur indefides animi, ad eiúsque imitationem continuò mentem operamque conuertunt, quasi, si id consequantur (& sæpe, vt sunt infeliciter ingeniosi, etiam consequuntur) extemplò Apollinari laurea, Superis hominibúsque nolentibus, donandi sint. Venit hoc loco in mentem, quod de Vibio Rvfo Romano Senatore apud Dionem legi. Ardebat hic cupiditate incredibili, vulgò vt Orator haberetur M. Tullio Ciceroni par. hunc scilicet virum referendum sibi Rufus proposuerat, huc animum intenderat, hīc hærebat. Expectatis, qua id ratione se consecuturum sperauit? Viuebat adhuc Ciceronis vxor: hanc vt in matrimonium duceret, diu tentauit, duxit: tunc enim uerò Cicronem se propediem futurum non modò credidit homo phanaticus, sed etiam apud Tiberium Principem ridente Senatu gloriatus est. Cor hominis Romani. Palladem, credo

do, iam despondisse sibi opinabatur, quæ dotis nomine in domum afferret Eloquentiam. Sic hodie sunt ingenia nonnullorum, qui novas quotidie mundo Iliadas meditantur: quod ut præstent, non illi ad virtutes sapientissimi Vatis, quod factum oportuit, animum aduertunt: sed vnus alteriusve figmenti obsoleti iam ac turpis amore capti, vbi illud in rem suam transtulerint, & quidquid muliebri atque effœminatum in Homero est, domum duxerint, & cum eius meretricula propemodùm nupserint, homines gloriatum pleni digito se iam monstrandos veluti Homero pares ac geminos ineptissimè sibi persuadent, cum tamen à priscis illis ac bonis, etiam dum aliqua vitiorum similitudine accedere se illò putant, longè adhuc distent, ac paria dum faciunt, par tamen vtrorumque conditio sanè non sit. Nam (vt hac super re planè aperiam sententiam meam) numquam profectò existimaui idcirco obesse probis moribus improbam Poësim, quia turpiter aliquid, ac petulanter admissum, versibus exequatur. Scio posse id vsum habere, quò faciliùs remedia morbi suppeditentur. Non me fugit à Troiani belli scriptore dictum esse, non modò quid pulchrum, sed quid etiam turpe foret, vt ait Horatius: effectumque, vt suis ille carminibus meliùs Chrysippo, & Crantore, & quouis alio Philosophorum vitæ præcepta commonstrauerit. Sed in duobus, quantum ego intelligo, res rota vertitur. Alterum est, si hæc turpium simulachra paucissimis adumbrentur: si verbis proponatur quæsitis ad auertendos animos à cogitatione obscœnitatis: si quasi pudibun-

Quatenus
narrari
possit ali-
quid tur-
pe:

lib. i. ep. 2.

Duo ser-
uanda
narranti-
bus impu-
dica:

da, lucisq̄ue fugitantia in conspectum ægrè veniant : si (quandoquidem proponuntur ad fugam) tanquam fulgura aciem oculorum feriant ac fugiant, non alliciant ac teneant. Vt enim in Tragedia id, quod terribile est, referri quidem debet; non ita tamen, vt interdum ob rei atrocitatem feritatemque satius nõ sit, intus agi, quàm in promptu poni, atque in scenam oculosque deduci : sic turpe hætenus prosequendum est, vt quantum in re atroci oculis parcitur, tantum in turpi, animo pudorique seruiatur. Atque hinc est, quòd Princeps Latini carminis connubium Didonis & Æneæ, cui trahendo aduersus decorum honestatemque indulissent alij, versiculo absoluit vno, ac pudicitiaë iuxta atque Poësi exemplo fuit. Addo huic alterum remedium : si hæc, quæ impudicè facta (sed vt dicebam cautè) narrantur, non sine censura aliqua & obiurgatione castigentur : si non sine iniusta scelestis infamia, quam pro supplicio multis statuebat Plato, transigantur : si demum (quæ tacita quædam reprehensio est) non sine infelicis exitus pœna terminentur. Sanè Homerus Vatum maximus, quòd Penelopes ancillas procis alicubi permistas indicauerat, propterea non quieta, nec pura, vt ipse loquitur, morte occumbentes, sed Telemachi indignè facinus ferētis manu suspensas è columna, fœdèque exhalantes animam describit. Hæc porrò, quæ dixi, duo quoties seruantur (seruantur autem ferè à veteribus) in ipsa turpium commemoratione rerum, innocens Poësis est, nullique mortalium ea causa perniciem creat. At verò, qui seriò id agunt, vt Veneris faciem

lib. 4. Æneid.

Infamia
supplicium im-
proborum.

lib. 22.
Odyss.

con

conquisitis vnde vnde pigmentis expriment: qui eodem sæpe reciproci nesciunt de tabula manum, quod aiunt, attollere: qui contenti subiecisse impudica oculis simulacra, mox aut nihil ipsi reprehendunt, aut etiam in iudicium Paridis inclinant, tacitique intemperantiæ fauent; hos ego commentis suis iuuentutem pellicientes insector, horum Poësim lutulentam ac defœdam magno mortalium malo propagari queror, ab his accipi ad peccandum inuitamenta, supponi hominum mentibus faces ad libidinem, malis actos animos intemperis, Circaóque nescio quo poculo de rationis statu deturbatos in pecudis mores sordésque traduci, iusto sanè dolore declamo. Vertant illi se in quam volunt partem, pigmentaque sua nunc secreto, vt ipsi prædicant, utilitatis aucupio, nunc publico mortalium suffragio tueantur. Non hoc lucri capiunt adolescētium plerique, qui horum illecebris eò infeliciùs obtinētur, quò se minùs infelices ac perditos sentiunt: neque hoc senum prudentiores iudicant, qui ne iuuentus hifce caperetur, in ciuitate bene constituenda sedulò prouiderunt. Non loquor in præsentia de grauiſſimis sanè sanctionibus Conciliorum fœda hæc volumina interdicientium: nec reuoco in memoriam Prouincialem eam Synodum, quæ quòd videret adolescentiam multorum pudicitiam in discrimen conici ob Æthiopica Heliodori, vt ea igni scriptor aboleret, aut vt sacrorum Antistitem, Pastoréinque animarum agere desineret, imperauit. Aristoteles (hoc interim contentus sum) præcipit in Politicis, obscœnitatē vt omnem ab vrbe procul habeat legislator pœ-

Quæ nar-
ratio per-
niciosa
moribus.

Niceph.
Eccl.
Hist. lib.
12. c. 44.
Iudicium
de Æthio-
picis He-
liodori.

lib. 7.

H 5 nisque

Edicta de
tabulis fa-
bulisque
obscœnis.

nisque coërceat adolescentes, ne in foro tabulas
aut signa spectent impudica, néve in Theatro fa-
bulas obscœnas audiant; proinde curent etiam
atque etiam Magistratus, NE vsquam locorum
statua vlla, vel pictura turpium facinorum imi-
tatio conspiciatur. Hæc Sapientium maximus
sentit ac sancit. Et mihi aliquis rerum impru-
dens pertinaciter obnitatur, ac vitia suis è tene-
bris extrahenda clamet in lucem, quò facilius te-
tra turpisque eorum facies fugiatur? Quid, si ex-
tracta, oculisque obiecta potius amabitur? Quid,
si à te nec turpis (vti decuit) nec, quod inde sequi-
tur, fugienda proponitur? An malo remedium
facies, posteaquam in venas ac viscera virus infu-
deris? Quæ istæc PERVERSITAS est, quærere po-
tius medicinam vulneri, quam cauere, ne vul-
nus infligatur? Circulatorum est, Psyllorumve,
artis ostetatione sibi carnem infesto cultro con-
cidere, aut venenum aliquod exorbere ad vim
potestatemque pharmaci, cui fidem adstruunt,
deklarandam. Quamquam tu quidem circumfo-
raneis istis grauius multo peccas: si quidem vitia
ipsa morbosque animi dum curare te dicis, tum
verò facis, atque infers in ipsa curatione perni-
ciem. Verè Iulius Cæsar SCALIGER, cum de Poë-
tica disputat, Poëtis præcipit ne, dum vitia ac fœ-
ditates insectantur, eas ponant voces, è quibus qui
legunt, euadant deteriores. *Quid enim cogitet ado-
lescens, sic ille addit, qui certarum ignarus obscœni-
tatum audiat sententias, aut vocabula tam nefan-
da, quam monstroso sunt ingenio ij, qui ea scriptis
suis audent inserere? Malo igitur non reprehendere
vitia detestanda, quam in execranda oratione me-
reri*

Circula-
torum si-
miles
Poëtæ
obscœna
narrantes.

veri reprehensionem, librumque meum efficere eo ne-
 quiorem, de quo verba facio. Et verò quoties memo-
 ria repeto, quod apud magnum Athanasium legi
 de Nicæni Concilij Patribus: quos refert, cum in
 eo conuëtu celebritatè que legeretur Arrij liber,
 palàm aures obstruxisse, veritos ne quid insanæ
 illius pestilentis que doctrinæ per aures illabere-
 tur in animum; non possum non demirari con-
 fidentiam iuuenum nonnullorum, qui cum au-
 diunt, cautè agendum esse adolescentibus in
 amatoriarum rerum lectione; indignè enim ue-
 rò ferunt superuacanea monentem, & tantùm
 non iniuriam ab eo fieri constantiæ suæ conque-
 rantur. At illi & senes plerunque erant, & expe-
 riencia sanctimoniâ que præstabant, vt minùs
 expugnari propterea posse eorum constantia vi-
 deretur. his in tenera ætate incallidâ que, & præ-
 feruidis animi motibus obnoxia, plus (opinor) ali-
 quantò timendum est. Illis noua sacrilegâ que
 aduersùs Christi Religionem opinio proponeba-
 tur, in quam deserta veteri sententia concedere
 ægrè homines solèt. his blando adulantè que vul-
 tu, dissimulatis meretriciis artibus, lenocinan-
 te versu voluptas obiicitur, qua mortales plus
 nimio capi quotidie videmus. Illi anticipata iam
 animo sententia, obfirmatè que contra hostem in-
 fensissimum conueniebant; quo minùs timèdum
 erat, ne sibi facilè persuaderi ab Arrio pate-
 rentur. hi lubrica præcipitè que in voluptatem,
 & (vt ait ille) cerea in vitium flecti adolescentia
 nihil propius habent, quàm vt blandissimæ Do-
 minæ, Poësi conciliatricula, sese donèt. Et tamen
 illi occludebant obstinatè aures, hi præbent vl-
 trò

Circûspe-
 ctio Ni-
 cznorum
 Patrum.

Temeritas
 adolescẽ-
 tium.

Horat. in
 Arte
 Poët.

trò & quidem sitienter: illi vel semel audire pauca haud magno cum discrimine, ingens flagitium ducebant; hi certissima cum pudoris fraude multa quotidie lectitare, interdum communicare cum aliis, semper animo ac memoriæ affixa retinere; eruditam scilicet oblectationem nullum in mente relicturam maculæ vestigium arbitrantur. Non est impudicitia ex eo genere vitiorum, quæ si semel ponis ob oculos, perpetuò expungis ab animo. hîc PRIMVS flagitij gradus est videre: visus dicendi libertatem facit: Ex libertate verò turpe dicendi, inquit Aristoteles, prodit & facere, quod propè est.

Quæ cum ita sint, non iam enitar ultra hæc quæ dixi: nec in eo laborabo, vt impuris hisce carminum scriptoribus legitimo Poëtarum choro motis, eorum in faciendo versu artificium, Poësim perfectè absolutèque non videri, ad extremum pronunciem. Hoc enim ratiocinando confecisse me sentio, si vtrumque illorum, quæ hætenus profecutus sum, vos quidè viri Sapientissimi, non abnuistis. Nam si Poëticæ nomen sustinere cum dignitate nequit ars, quæ ad vitæ cõmoda utilitatèmq; mortalium nõ respiciat: non respiciat autem illa, quæ molli impurâque imitatione laborat ad hominum perniciem; quid restat, nisi vt imitatricem hanc artem impudicam ac turpem, Poësim suis perfectam numeris nequaquam esse tacitè apud se quisque concludat? Non in hac, inquam, re diutiùs elaborabo, neque ultra contendam in hoc cõcertatorio genere dicendi: ferant alij de me sententiam, vt volent; aut hæreant, nec liqueat quò inclinent, aut
etiam

lib. 2.
Rhet.

Summa
reperitio.

etiam apertè reclament, nigrúmque palàm The-
 ra præfigant. non permagnam híc verò iactu-
 ram fecisse me arbitror, neque dedecori du-
 cam mihi; si, quod in Philosophorum Lycæo,
 vbi certissimis omnia momentis expenduntur,
 quotidie vsu venit; id mihi in eorum palæstra,
 qui probabilia sectantur, acciderit. In eo labo-
 rabo, & quantum poterò, animo veriùs quàm
 voce contendam, vt vos adolescentes auditores
 mei, quos hodie primùm in meam fidem disci-
 plinámque recipio, ab hac malorum siue Poëta-
 rum, siue ciuium lectione abalienem. Frustra
 profectò vos parentes atque institutores vestri
 ab rerum aspectu impudicarum, à procacium
 sordentiúmque sermonum licentia, ab intempe-
 rantium ac libidinosorum hominum consuetu-
 dine separare student, si vno in volumine colle-
 cta impuditiæ spectacula concluditis: si sub
 manu habetis obscœna suadentium, atque in au-
 res spurcissima quæque insusurrantium greges:
 si in gremio numeratis copias improborum,
 quorum institutione ac familiaritate, quando
 quantumque vultis, clam omnibus, vti pro ve-
 stro arbitratu impunè possitis. Impediri non po-
 terat Annibal ne periret, qui inclusum annulo
 venenum, hoc est, præsentissimam mortem ge-
 stabat. Ego verò impuri scriptoris librum vene-
 no non paulo nocentiozem interpreto, quem
 qui quotidie ad manum habet, qua ope obsistas,
 ne sibi vno oculorum coniectu, si velit, necem
 hauriat? Nimirum pereundum sibi statuit, de-
 sponditque vltro pudorem, quicumque in turpia
 hæc commenta, in iura inquam impuditiæ vo-
 lens

Perf. sat.
4.

Quantum
malorum
in vno
volumi-
ne.

Plut. in
vita.

Obscœ-
nus liber
veneno
nocen-
tior.

li. de spe-
tac.

Eodem in
lib.

Dæmone
correpta
fœmina
in specta-
culo Cir-
censium.

Dæmonis
responsū.

lens libensque concessit. nemo enim (ut queritur in re simili Tertullianus) nemo transit in hostium castra, nisi suis proiectis armis, nisi destitutis signis & sacramento Principis, nisi pactus simul petire. Et miramur, sæpenumero pudicum pudentemque adolescentis animum, factum repente mancipium turpitudinis, si ipse in eius regnum sponte se tradidit? Scitum est, opinor, quod scriptor modò laudatus litteris commèdavit ad hanc rem, quam loquor. Descenderat in Theatrum Christiana fœmina, atque intenta in ludos Circenses cum reliquis matronis confidebat: cùm statim malo correpta dæmone torqueri cœpit perquàm miseris modis. Ergo è Circo quàm primùm auferretur, domumque reducitur: mox in Templo sistitur, adhibentur Christiano ritu super ea ad Deum preces, adhibentur in vexatorem spiritum imperia & minæ. incassum omnia. Postremò cum aliquando solemniori precationum genere ad deditionem obsessi corporis compelleretur hostis, obiurgareturque, quòd addictam Christo fœminam, hoc est, alieni iuris prædam per summam impudentiam inuasisset. At ego (inquit dæmon) minimè impudenter feci, dum eam tenui, quam inueni in meo. Credite has esse impuditiæ voces, Auditores, quòdque hïc à patère turpitudinis dictum est semel, à filia sæpiùs exprobrari aduersùs eos, quorum non tam corpus, quàm animum obsidet, noctesque ac dies miserè diuexat. Sed meritò immundus spiritus diuexat, quos inter inquinamenta fabularum, in obscœnitatis Theatro dū reperit, deprehendit in suo. Suum videlicet id putat,

putat, quod ipse impudicitiae magister Stygio
 emerfus è cœno doceat, auspicioque ac ductu suo
 feliciter prouehat. suum id putat, quod ipse ope-
 ris summa non afflatu modò, sed factis, fastisque
 suis fœdè impleat. suum denique id putat, quod
 lutulenta lubricaque via ad omnium fœditatum,
 sordiumque sentinam, ad Regiam, inquam, suam
 gradum expeditè sufficiat. Ut sanè verendum
 magnopere sit, ne quemadmodum Tartareus
 olim prædo, vt ex Tertulliano dicebam, urbem
 corporis quam inuaserat, obtinuit obfirmatè; sic
 arcem animæ, in quam semel victor ascenderit,
 pertinaci deinceps occupatam vi, nulla vnquam
 temporis diuturnitate dimittat. Quare nolite,
 adolescentes mei (per ego vos istud verecundiæ
 ornamentum, morum istam nobilitatem, istam
 Romani pectoris altitudinem, oro obtestorque)
 nolite vos ob ementitæ nescio quam speciem at-
 que vmbra Poëticæ, per hæc malorum extre-
 ma transversos agi. Quidquid Sirenes istæ hone-
 stati, castimoniam, pudori furtim insidiatæ ca-
 nunt, vos vbique præsentis consilio cõtemptuque
 præterite. In Deorum cultu cùm cederet om-
 ninò nemini, vnã tamen Venerem procul ab
 se salutari dicebat castissimus Hippolytus apud
 veterem Poëtam: imò idcirco Etruscorum di-
 sciplina iubebatur extra mœnia fanum Veneris
 collocari, vt nihil in vrbe aduersus castimoniam
 adolescentibus versaretur ob oculos. Quid enim?
 (liceat mihi cum viro eloquentissimo sanctissi-
 móque ac nominis sui suauitate dignissimo per-
 orare) si fluctuante nauigio veharis, illicò auer-
 tis oculos à sentina, ne stomachum & nauseam
 faciat:

loco su-
 præ posi-
 to,

Eurip. in
 Hippol.

Vitr. lib.
 I. c. 7.

Ambros.
 serm. 5. iii
 Ps. 118.

faciat: si per vias vrbis incedens putidum quid ac
 fœtidum offendas, porro inde refugis aspectuque
 declinas: si quid vspiam occurrat, quod horreat
 oculus, statim clauditur, aut auertitur. In salo au-
 tem seculi huius fluctuas, influit sentina vitio-
 rum, mouetur in tui nauigio corporis æstus cu-
 piditatum, nec auertis quamprimùm animæ ocu-
 los, ne aspiciant spurcissimarum libidinum senti-
 nam, ne tantisper hæreant in hisce purgamentis
 ac fordibus, ne fœtor inhalatus animam oppleat,
 templumque Dei obscœna contagione comma-
 culet? Vos autem, adolescentes, quibus nihil esse
 debet charius isto, quem præ ore fertis, animi
 candore; contaminata horum volumina, hoc est,
 fœda turpitudinum receptacula non oculis mo-
 dò auribusque declinate, sed animo etiam respui-
 te, ac recordatione demum ipsa perhorrescite.
 Date hoc disciplinæ, quam domi à parentibus
 honestissimis viris, foris à nobis Religiosis præ-
 ceptoribus habetis: date hoc ætati vestræ, quæ
 pudoris hoc internosci caractere, laudarique
 ob verecundam hanc veluti tincturam virtutis
 solet: date hoc cæteris, quæ istam consequentur,
 ætatibus; quarum extremæ partes inniti & con-
 quiescere in adolescentia ista non poterunt, si se-
 mel eam lenocinia voluptatis emollierint, effœ-
 minarint, infregerint. Denique, si quidquam apud
 vos sum, date hoc etiam mihi, qui hoc anno in
 Poëtarum vos familiaritatem daturus, si primo
 hoc die docui, quos cauere debetis, feci vt opi-
 nor fatis.

PRO

P R O L V S I O V.

*An ex rebus sacris idonea commentationibus
poëticis argumenta proveniant æquè
ac ex profanis.*



MOR ac studium, quo in solemnibus litterarum repetitione proloquentem me ex hoc loco sæpiùs excepistis, ac secunda etiam admurmuratio, amicùmque patrocinium, quo iam toties dictis meis apud novam discipulorum audientiam plurimùm authoritatis ac fidei conciliastis (Viri sapientiæ, atque honorum insignibus illustrissimi) allexêre me, fateor, ad nova maioraque sæpenumero tentanda, oblitùmque penè virium mearum eò scilicet impulêre, vt nihil invulgus non probatum iri facilè crederem, cuius vos semel authores fieri viderem. Idque animos mihi facit in præsentia, vt aliud ex alio seram, nec contentus auditores meos vtroque elapso iam anno ab amore impudicæ Poëseos (quantùm per me licuit, vtinam mecum omnibus liberet) fructu, vt arbitror, non pœnitendo remouisse; hodie plusculum aliquid coner hac superre, vòsque Rhetores, in poëticis imitationibus, simulacrisque conformandis ad rerum sacrarum

Propos-
tum in
hac pro-
lusionc.

scriptionem, amorèinque traducam. Neque hoc vobis suadere in animo est, quasi honestiorem sanctiorèinque materiem, ad quam ingenia & calamos primùm, mox etiam mores ac vitam referatis. Quamquam si hoc agerem, eum, credo, prætenderem causæ meæ titulum, qui non

Fam. Strada.

I

ma

magis Religiosum præceptorem ad docendum, quàm probos adolescentes in hanc sententiam ad scribendum permouere posset. Sed eo consilio rem aggredior, vt ostendam, res sacras aptissima poëticis commentationibus argumenta suppeditare; ideóque operæpretium facere eos, qui aut pium castúmque sibi carmen sumunt, quod piè castéque consumment, aut in opere non pio elaborantes ad sacra subinde concedunt, quæ loco interferant, iisque fabulam appositè locupletent. Audio enim non paucos, qui idcirco in carmine condendo abstinere se dictitant à piarum vsurpatione rerum, quòd hæc argumenta frigidiora plerunque ac tristiora, minùs certè capacia sint eorum animi motuum, quibus profana inter arma & amorum illecebras lasciuiendo, admirationem voluptatémque longè maximam concitare solent. Quare occulta hæc diuináque mysteria, quæ ipsi

Abstinen-
tes à sacris
argumen-
tis quid
afferant
causæ.

Horat. in
Art. poët.

—— *desperant tractata nitescere posse,*

silentio se malle, quàm metro per iocum ac fabulam venerari.

Actio. 1.

Quorum ego voces decreueram, Auditores, nò longis rationum ambagibus, sed subita confertáque exemplorũ appositione comprimere. Atque vt olim Romanus Orator in Verre accusando, prætermissa perpetuæ orationis laude, præcisáque homini spe, solùm tabulis ac testibus ad singula crimina citatis, reũ potentissimum momento damnauit: ita ipse statueram, aduersùs hoc genus homines, qui dissidium nescio quod inter res sacras ad Poësim comminiscuntur; transmissa in compendium causa, sola veterum enumera-
tione

tionem Poëtarum, qui è sacris litteris mutuati sunt argumenta, dimicare. Et verò quàm multa possem apud Principes vtriusque Poëseos Orpheum, Homerum, Hesiodum, Virgilium, Ovidium è sacrosanctis rerum nostrarum codicibus accepta proferre in medium? Illud Poëtarum carminibus celebratum CHAOS, cœcum illum aceruum, rudemque indigestamque molem,

Quàm multa è sacris litteris veteres Poëtæ desumpserint. Orph. Argonaut.

Nec bene iunctarum discordia semina rerum;
quis ignorat, è Mosæa Genesi non adumbrata tantum esse, sed etiam expressa? siquidem nec vocem ipsam *Chaos*, quàm Hebræi *thoku* dicunt, hoc est, *inane*, Poëta magnus omisit, dum canit

Ouid. lib. 1. Metam.

— — *uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis.*

Virg. in Sileno Ecl. 6.

Quid ALLUVIES Deucalionæa? nonne ita descripta est à Poëtis; sine cùm Ioui hominum scelera pertæso, quòd videret vbiq; flagitiis inquinata omnia, placuit

Ouid. lib. 1. Metam.

— — *genus mortale sub undis*

Perdere: — — — — —

sive cùm servati ab aquarum vi Deucalion, atque vxor Pyrrha in Parnasso monte (quo ille loco,

— — *nam cætera texerat æquor,*

Ovi. eod. lib.

Cum consorte tori, parva rare vinctus adhesit.)

ad propagandas hominum reliquias adhibentur, nempe quia

Ovi. eod. lib.

Non illo melior quisquam, nec amantior equi

Vir fuit, aut illà reuerentior vlla Deorum.

Stephan. de urbib.
In lib. 1. Odyss.
Euseb. in Chron.
Hesiod. in Theog.

siue cùm Parnassum montem antea Larnassum nominatum legimus ab Arca (nam *ἀρκαξ* Græcis *Arca* est) qua Deucalionem eò appulsum esse dicunt Andron Teius , & Homeri Scholiastes; nōne hæc, inquam, ita descripta sunt; vt, quamquam eam cladem contigisse ferunt regnante Athenis Cecrope circa Thessaliam; dubitandum tamen haud sit, quin ex Noëtica eluione horum pleraque Poëtæ desumpserint? GIGANTVM conatus cœlo molem attolentium, cum Diis propè pugnantium, ad terram sua temeritate ruentium: PROMETHEI solertiam è limo hominem fingentis

in effigiem moderantum cuncta Deorum:

Ouid. lib. 2. Metam.

AVERNI regna, posthumasque pœnas, quibus improbi, quòd distulerint

Homer. lib. 11. Odyss.
Virg. lib. 6. Æneid.

— *in seram commissa piacula mortem,*
æuo sempiterno cruciantur: ELYSIOS campos,
— — — *& amœna vireta*

Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Ouid. lib. 2. Metam.

DEFLAGRATIONEM dissolutione inque rerum,
Cùm mare, cùm tellus, correpta que Regia cali
Ardeat, & mundi moles operosa laboret;

an quisquam est paulo humanior, qui ad sacræ exemplar Historiæ composita esse non intelligat? Nam quæ de IANO commenti sunt Poëtæ in Italianate delato, ac vitium sobolem culturamque monstrante; quo factum est,

Ouid. lib. 1. Fast.

Vt bona posteritas puppim formarit in ære,
Hospitis aduentum testificata Dei.

tam apertè imitati sunt ex sacris Hebræorum codicibus de Noë, qui Arcæ beneficio enatauit ex aquis, inuentorque vini mox fuit; vt nomen ipsum

ipsum Iani, seruata Hebræorum voce, quibus *Iain* vinum dicitur, conformauerint. Hæc aliæque complura si dicendo persequerer, quæ optimi quique veterum Poëtarum ad Poësim exornandam è sacris litteris intexuere carminibus suis; videtis, Auditores, quam viam inire compendio possem, vt eorum voces, qui petita è sacris arguméta paulò remissiora, tristioraque causantur, ad silentium planè redigerem. Verùm, ne quid subitò præcisèque egisse videar, libet à capite rem totam exordiri, ac certa dicendi lege viæque condicæta, per otium contemplari causam. Ergo si ostendero, res sacras habere magnam cum Poësi affinitatem, poëticòque in opificio commodissimè reponi; nihil, credo, Rhetores, deerit quominùs ad hoc scriptionis quoque genus mentem manúmque seriò conuertatis: cum vna & eadem opera, integri honestique hominis, & ingeniosi elegantisque Poëtæ sustinere personam prima cum laude possitis. Duæ verò res sunt in carminibus Poëtarum, quæ admirationem tantopere Poëtis adamatam, atque ex admiratione voluptatem pariunt: Figmentum seu fabula, & princeps fabulæ decus Πάθος, vel vt cum Quintiliano vniuersè loquar affectus: quorum vtrúmque cum poëticè transigitur, nihil eo carmine legi diuinius potest. Hæc autem duo quàm abundè sacro ab argumento subministrantur, quæso hîc mecum, Auditores, dum rem tracto non iucundam minùs auditu, quàm vsu ac fructu salutarem, pro vestra humanitate animaduertite.

Ac F A B U L A quidem (complexionem dico

1 3 plu

Summa
huius ora-
tionis.

Fabula
quid.

Fabulæ
virtutes
duæ.

Novitas
fabulæ
rara in
profanis.

Virg. 3.
Georg.

plurium imitationum, vt fabulam definit in Poëticis Aristoteles (siue magna sit, & quæ carmen sola consummet: siue, quod potius hîc querimus, parua & interiecta; ea periuicundè, pronisque maximè auribus excipitur, quæ tum noua fictaque ad similitudinem rei factæ, tum nōdo opportuna soluendo conformetur. Et verò si fabulæ NOVITATE cum profanis sacra commitimus, vicimus planè, Rhetores. Nam quid tritum & exculcatum magis, quàm venalia istorum commenta?

Cui non dictus Hylas puer? & Latonia Delos?

Hippodaméque humeróque Pelops insignis eburno

Acer equis? —————

Vsurpatione
veterum
fabularum
nō magni
specimen
ingenij.

Poëtæ
munus.

Quid obsoletius, puerisque decantatum sæpius quàm aut Hippocrene Pegasi extudentis vngula procurrens, aut Adonidis è cruore suborti repente flores, aut Draconis dentes seminum more per agros sati, aut sæpe natus renatusque Pythagoras, aut lyræ tactu coalescentes muri, aut Iupiter in hominum amores suis cum fulminibus exardescens, aut alia sexcenta, quibus hodie referta videmus eorum Poëmata, qui per antiquorum vestigia grassari se non gloriantur ipsi modò, sed hâc etiam cæteris viam vnicè præscribunt, figmentaque alia si ab iis paulùm recedant vltro reprehendunt? cùm tamen illi dum translatis hisce reliquiis semese iam antiquitatis affatim carmen saturant, non excellenti admodum ingenio, imò nec planè poëtico se esse palàm faciant: siquidem noua cudere, non resarcire vetera: arcana seligere (id quod aiunt Musarum munus) non de medio quæque sumere: inaudi-

ta atque admiranda proferre, non vulgata for-
dentiâque retractare: demum **FACERE** ac fin-
gere (ex quo nomen illi suum obtinent) non
aliorum inuenta reponere, Poëtarum est. Hæc
autem concinnandæ fabulæ nouitas, sacra per-
scrutanti proxima plurimâque præstò est. Cùm
enim rerum arcana diuinarum sub oculos, sen-
sûsque non cadant, vt veniant in hominum con-
spectum, similitudine ac symbolis conuertienda,
humanæque intelligentiæ subiicienda sunt. quo
fit, vt artificio noua commentandi, hoc est, operi
poëtico locus opportunè detur. Vultis in hoc ge-
nere nonnulla leuiter adumbrem; reique expli-
candæ veriùs, quàm exornandæ studio, paucis in
præsentia proludam? Age igitur. In cælesti Supe-
rûm sede, quas ego, si libeat, prænitentes au-
ro gemmâque moles, quas in Regia Diuinitatis
aulas, quæ in aulis **AVLÆA** comminisci non pos-
sim? quæ quoniam **PRONŒA** gnara futurorum
Virgo quâ penicillo, quâ acu pinxerit, frequen-
tare Superi soliti sint, cùm illos rerum gerenda-
rum seriem prouidendi cupido incessit. Excita-
bo, si libeat, in cælesti area (adeste mihi exem-
plò vaticinanti, Auditores. ex quo enim in Poë-
tarum fines pedem intuli, sentio me insolito æstu
procul abripi, audióque monentem exemplo suo
Socratem, vt quemadmodum ipse ex placidissi-
ma disputatione in Poëtarum furorem abreptus
paruit incitanti Deo; sic ego quo me cumque vis
agit, volens ac libens sequar) excitabo astra su-
per atq; sydereos globos perampli molem Tem-
pli, cuius maiestatem operis magistra rerum
SAPIENTIA architectata sit, non humana decem-

Fabulæ
nouitas
quanta è
rebus sa-
cris.

Adûbra-
tio cõmi-
niscendæ
fabulæ è
rebus sa-
cris.
Aulæa re-
rum futu-
rarû im-
aginibus
depicta.

Templum
super cæ-
lestes or-
bes.

peda, atque commensu. Ædificij membra non parietes lateritij, marmoreive, sed implexi inter se inenarrabili contextu arborum rami tam ingeniosè partiantur, vt in aperto simul nemore, simul concluso in ædificio esse videaris. Theatri caueam siue medium procera occupet vetúsque PALMA, in quam Cælites identidem aduolantes, ex ea victoribus, cùm hora cuique fatalis aduenit, ramos abscindant. Proximum Theatro Peristylum virentibus, intercolumnij loco, arboribus opacatum, VESTIARIUM nescio quam formam referat. E ramis passim pendeant hinc intextæ auro chlamydes, palmatæ togæ, paludamenta, purpuræ: illinc sceptræ, fasces, litui, torques, annuli: aliunde virentes ac lemniscatæ laureæ, illuminatæ gemmis coronæ, mitellæ margaritis baccisq; vncialibus internitentes, claræ vnionibus infulæ, vitatæque atque illustres pretioso lapillorum ambitu tiaræ. Iudant hîc interspirantes auræ, & magna hæc honorum insignia modò inclinatis ad terram ramis vltro præbeant, modò in altum sublatis repentè prohibeant, modò arbore ex vna in aliam reciproca veluti fuga fatigent. Horum singulis aut in extrema laciniæ cæsura, aut in manubrio capuloque, aut in ambientis oræ margine adscriptæ litterarum notæ cernantur adeò distractæ perturbatæque, vt eam, quam mortales FORTVNAM vocant, Superi verò nominant ADILÆTIAM huc identidem appellentem ad honores mortalibus deportandos; perplexa illa characterum signa facile facerent, nisi adesset in tempore Sapiencia, quæ tum eriperet ab oculis vittam, qua inter ho-

mines

Palma victoribus.

Vestiariū inter arbores.

Honorum insignia e ramis pendula.

Eorum distributio.

mines Fors obnubitur, tum litterarum elementis
miro confestim ordine compositis, ei clarè le-
gendum daret illius nomen, cui certa in alios
imperia arbiter rerum Deus ab ipso æternitatis
exordio destinavit. In interiore verò Basilica,
magna in Aula, Alites pueri diurno nocturnoque
operi frequentes insudent. in promptu sunt labra
adamantina, & vasa variis fusisque metallis ef-
feruescentia, vnde sequacem pateris liquorem
hauriant, ingentemque annulis sese per inter-
ualla excipientibus **C A T E N A M** fabrè fundant.
Præsit operi **P R O V I D E N T I A**, iubeatque nunc
auri, nunc argenti plus aliquantò, minúsve mi-
sceri, ac torquem metallorum pretio variari,
prout ire tempora humanæ vitæ, ipsi temporum
Reginæ visum fuerit. Circumstet Virginum ma-
nipulus Pax, Salus, Libertas, quæque has perpe-
tuò comes insequitur, rerum Copia. quin etiam
complexæ mutuò manibus Artes ac Disciplinæ,
inito cum Gratiis choro, non intersint modò, la-
borémve spectent otiosæ, sed actuosæ interdum
in opificij partem veniant, operique præter soli-
tum locupletando sollicitæ conspirent. si quando
enim mortalium preces è terris in cælo receptæ
impetrent à Deo calamitatum finem, & cursum
meliorum temporum exorent; tunc enim verò
magno certatim studio omnes incumbant, ac
metalla pretiosè temperando, annulorumque
orbibus feliciter intorquendis cælestes fabri de-
sudent. tunc Pax, & Salus arcani rotis plurimùm
instillent, tunc Copia calathum liberaliter in-
uertat, tunc Artes ignotos vulgo succos affatim
aspergant, tunc Gratiæ vitalem operi colorem,

Fusio Ca-
tenæ tem-
porum in-
dicis.

Cælestes
fabri.

Catenæ
tempera-
tio.

ac faciem superaddant. oblectet interea fidicen
 instantes operas, cantúque geminet opificij volu-
 ptatem : itaque dum omnes in commune confe-
 rant opes suas, felicium catena nexúsque tempo-
 rum, atque ætatis aureæ series mortalibus in cæ-
 lo contexatur. Denique præalta turris, Arcis in
 morem ædificio imposita ingenti ARMAMENTA-
 RIVM laxitate complectatur. Hic asseruentur non
 illæ solùm abyssi claves, quibus ostia quondam
 cæli patefacta vltici terras eluuiione merferunt,
 sed quibus etiam procellas interdum, ac tempe-
 states vindex scelerum IUSTITIA è carcere
 furentes educit, atque in hominum perniciem
 bacchantes immittit. Hic arcus ac tela, quibus
 olim in magno illo Superùm tumultu Princeps
 armorum Michaël confixit authorem proditio-
 nis. hinc fulmina humanæ mentis terror : hic tri-
 dentis, hinc arietis immane pondus, illo marium,
 hoc terrarum fundamenta quati solita. Sed præ-
 ter cætera ingens hinc CLYPEVS asseruetur, quem
 in mundi molitione DYNASTIAM Regi suo do-
 no fabricasse ferunt. Triformem illum, disuen-
 dúmque in plures repentè, si libeat, concinnauit:
 atque ita clypeo clypeum inclusit, vt sub vnus
 specie, tergemini lateant. Primum extimúmque
 ex sapphito commisit immortalis cæli materia,
 & emblematis loco cõpacta syderibus Cruce fi-
 guravit, carménque addidit, IN HOC SIGNO VIN-
 CES. Hunc fama est cælesti ex arce primò edu-
 ctum Imperatorum optimo præluxisse quondam
 inter sydera, ac prosperum belli exitum maturaf-
 se. Eundem quoque perhibent ævo nostro Pa-
 stori populorum maximo de nauali classe sollici-

Armamē-
 tarium
 cæli.
 Abyssi
 claves ad
 eluuiiones
 tempesta-
 tésque re-
 ferandas.

Victricia
 Michaëlis
 arma.
 Instrumē-
 ta terro-
 ris.
 Clypeus
 triplex.

Constan-
 tino Ma-
 gno Imp.

Pio V.
 Pont.
 Max.

ro, fundentique enixè ad Deum preces obtulisse sese, euentumque pugnae multò ante victoriæ nuncium commonstrasse. At medijs secundique orbem clypei è crystallo vuidam vim obtinente formauit, firmavitque eo consilio, vt aduersum missiles faces, fumantésque plumbi aut ferri massas oppositus præsentis remedio foret. Scilicet cum longa populos obsidione fatigatos tueri, hostiumque conatus frangere cordi est immortalis Regi, hoc è cœlo iubet efferri munimentum, quod mœnia, aut classem amicam latè contegat, atque in hostilia tormenta conuersum, aggredientium vires eludat arcana quadam vi: dum eo excussi morales globi, explosæque ex ære pilæ, aut contortæ incendiariæ bolides, collucentésque malleoli, aut emissæ ex catapulta phalaricæ, atque ardentes hastæ vix clypeo excipiantur, cum subito veluti aquis extinguï, atque eodem vestigio loci ac temporis intermori necesse sit. Intimum denique tertiumque clypeum eadem inuentrix operis ex igneo Pyropo molita est: clypeo Terrorem affixit proripientem ex umbone sese, vomentemque ab ore atque oculis flammam, ac mira arte in facies se alias atque alias transferentem: nam modò Gigantem vasta corporis mole refert efflantem ignem naribus, strictoque necem ferro minitantem: modò in ea clypei amplitudine tãquam latissimo in campo simulat equitum turmam, quam improuisò ex insidiis prodeuntem præter expectationem hosti repræsentat: modò maius opus mouens, spectrisque validioribus eludens, ingentem classem, & oppleta nauibus maria sub oculos ponit, numeròque militum

Præsentis
remedium
contra
missiles
faces.

Terroris
figuratio.

Repentinæ
fugæ cau-
sa.

litum planè innumerabilium deterret hostem
vt mirum non sit, si maximus interdum, & for-
tissimus exercitus, paucorum in conspectu mili-
tum turpiter sanè trepidauerit, séque defœdam
in fugam continuò proripuerit: siquidem exi-
guas, sed Religiosas ac pias copias occultabat hoc
munimento Deus, indéque terrorem in hostes
immittebat: à quo decepti, dum in clypeo præ-
feroces bellatorum vultus, ac latè explicatas
acies pauidi considerant, dum vexilla signaque
solliciti numerant, dum tubarum & cornuum
strepitum, militumque clamorem trepidi me-
tiuntur, quasi vera conspicerent, metu exanima-
ti extemplò cedere, fugaque saluti consulere op-
portunum ducebant. Sed finis hîc sit, atque ha-
ctenus licuerit incaluisse Poëtarum more, quo
faciliùs vno quasi ductu, & prolusione vtcumque
suaderem, fabulæ nouitatem è rebus sacris peti
proximè copiosèque posse: atque ideo falli eos,
qui non alia ratione, quàm recoquentes impura
veterum commenta gratiam nouitatis ineundam
ex eo putant: nec aliunde confidunt opportuni-
tatem explicandi **N O D I** (quam ego virtutem,
vt suprâ indicabam, præter nouitatem requiro
in fabula) gratiùs aucupari se posse, quàm si ad
magicas statim artes recurrant, ad præstigias
Chaldæorum, ad incantamenta carminum, ad
Parcarum somnia, ad fatorum miracula. quæ ta-
men quàm obsoleta (Diui boni) plerunque sunt,
quàm interdum veris non similia, quàm sæpe
inhonesta, nefanda, sacrilega! &, si nihil horum
haberent, quid obsecro haberent, quod non in-
geniosiùs, verosimiliùs, auspiciatiùs è sacris ha-
bere

Nodi in
fabula
soluendi
opportu-
nitas.
Quanta
in rebus
profanis.

bere possimus? Quò tandem peruenire veneficorum præstigiæ queunt, quò nequeant mentium beatarum vires? quarum ope, si sit opus Deo (quod aiunt) ex machina, in latis desertisque camporum solis aliam repente loci faciem, veluti nouum scenæ siparium inducam. In mediis Oceani fluctibus Insulas detegam argenteis aureisque fluminibus irriguas, pomorum auiumque nouitate nobiles, miris nec penetrandis humana vi propugnaculis communitas. In nubibus armatas bello legiones instruam, atque inde prore nata auxiliare ad terram copias euocabo. Dirimendum fortè prælium est, nodusque incidit dignus vindice. hîc mihi Cælites, quos esse ferunt elementorum tutelares, prima illa corpora miscebunt, in nubes cogent, an tantam expriment aquarum vim, vt validiore procella, quàm quæ prodigialiter olim Romanis, ac Pœnis ad vrbis mœnia pugnaturis intercessit, milites alio palatim vagos diuersosque abigat, aut oblitos pugnae, sui que tantummodo sollicitos in castra subducat. Reprimendi sunt hostes iam penè victores, atque etiam fugandi, ideoque ad repentinam catastrophem subsidium humano maius adhibendum est; præstò mihi erunt alati in equis iuuenes, qui non paulò faciliùs, quàm Castor olim & Pollux visi ad lacum Regillum, strictis aciem mucronibus fugabunt, dissipabunt, profligabunt. Gliscit pestifera in exercitu lues, epotaque fontis aqua, quam veneno hostes infecerint, miserè intereunt Duces iuxta, militésque: ecce tibi dum medicæ artis periti profuturas nequicquam herbas vbique venantur, è cælesti militia is, qui cam-

Quanta
in rebus
sacris.

Exempla
cursum
adumbrata ad nodum in fabula explicandum.

Dirimendi belli
opportunitas.

T. Liu. li.
26.
Sil. Ital.
lib. 12.

Repellendi hostis
subsidium.

T. Liu. li.
2.
Oui. lib. 5.
Fast.

Pestilentia gliscētis remedium.

po præest, selectum ex affectis militibus aliquem, secumque per aëra voluci ventorum curru abreptum, felicibus in hortis primorum parentum, hoc est, ignota mortalibus in sede sistet, ibique herbas ac succos veneno expellendo salutare docebit, quibus ille instructus, atque ad suos in castra quam citissime deportatus, multo, quam Græcorum cum Ducibus egit Machaon, felicius sit è cœlo salutem allaturus. Sed frustra confessor adhuc ista delicatius, cum satis constet, nullum esse implicatum adeò, cœcumque negotium, quod sicut expediri, & exclarari nequeat cælestium ope; ita eorundem operam adhibere in fabula facilius multo, veròque similius Poëta non possit. Quòd si ita est: quid tandem est, cur homines caudentur in rebus sacris, quòd figmentorum copia & libertate destituantur, quæ profano in carmine vndique sese offerant, sponte sua veniant, quò se cumque vertant, nusquam defint? P I E T A T I nimirum defunt hominum ingenia, ingeniosa fabularum commenta non defunt. Quòd si Virtus quam ferax, tam felix quoque foret, totque cultores sui, quot laudatores admiratoresque numeraret; legèremus in Poëtarum voluminibus castè conscripta oppidò plura, quæ animos hominum longè sincerius, hoc est, cognata nostris mentibus voluptate caperent: quæ ad posteros exempla rerum, documenta morum, irritamenta laudum multo sapientius candidiusque transmitterent: vno verbo, quæ

Lectorem delectando, pariterque monendo
omne planè punctum ferrent, æuùmque scriptori longè diuturnius prorogarent.

Verùm

lib. 4.
Iliad.

Iusta queri-
monia.

Horat. in
Arte poët.

Verùm sint ista, vt dicis, inquit : abundant
 res sacræ poëticis exemplis, copiosèque submi-
 nistrent Poëtarum ingeniis materiem noua mo-
 liendi ; tristiora tamen hæc sunt, si absque affe-
 ctionis illecebra concludantur. Perturbationum
 verò motuumque quis nescit eū esse tractatu fe-
 racissimum, ac suauissimum auditu, qui in amo-
 re situs historias ac fastos implere scriptorum so-
 let, à quo (nam lubrica res est, si vsurpetur paulo
 liberaliùs) cū tantopere abhorreant pudicæ
 verecundæque sacrarum rerum enarrationes,
 mirum non est, si sancta hæc argumenta natus
 exhilarandis animis Poëta declinet. Videtis hîc
 Auditores, transferri me ad alteram partem Ora-
 tionis, in qua, vt sum pollicitus initio, ostenden-
 dum est, non solū FABULAM Poëticæ, quod
 ait Aristoteles, animam, sed etiam AFFECTVM
 præcipuam carminis virtutem abundè illis esse,
 qui sacra consuetari volent. Et quoniam inter
 animi motus, præteritis aliis, vnicè prouocor ad
 Amorem, quo sine insuauia esse Poëmata procla-
 mant ; patiar huc quoque adduci me, ea tamen
 lege, vt nolim mihi necessitatem imponi, quod
 Socrati de Amore disputanti semel accidit, ob-
 uoluta pallio facie, differendi. Age igitur : infa-
 cetum carmen est, addo etiam deparcum, ac ie-
 iunum, quod Amor, mirus scilicet rerum arti-
 fex, opportuna euentorum varietate non con-
 diat. sit ita sanè. Sed in Platonis didici conuiuio,
 AMORES DVOS Venerum duarum partu pro-
 creatos terrestrem alterum impurumque, ma-
 rinæ sobolem Deæ : alterum cælestem ac vere-
 cundum, Vranix Veneris prolem. Ergo si quan-
 tum

An tristia
 sint argu-
 menta de-
 sumpta è
 rebus sa-
 cris.

Affectus
 an esse
 possit in
 sacris ar-
 gumentis

De Amo-
 re dispu-
 tatio.

Amores
 duo.
 Alter al-
 teri quan-
 tum præ-
 stet.

tum sinceræ nitidæque moles orbium cœlestium, ima hæc & bruta terrarum sola superant, tantum Amoris illius puræ ac diuinæ voluptates, huius fœditatem cœni, putidique Amoris sordes antecellunt; cur homines haurire de huius fœce malunt, quàm de cœlesti illius Ambrosia delibare, vt eo tincta melle circum oras pocula faciliùs propinēt? An fortè liquidissimæ fons ille voluptatis, qui de sede Agni prorumpens multiplici cælum torrente perlabitur, erit satis, vt continenti haustu cælestes beare populos queat; vt queat mortalium palato sapere, satis non erit? Erit (inquiunt) satis, nisi ad peregrini saporis suauitatem humanus sensus obstupescat: nã quid facias? sic homines sunt; tenet omnes hic morbus. MINVS sentiuntur, quæ eminùs prægustantur: ac videntur quodammodo aliena, quæ alibi abundè sunt, rara ad nos transmissione deportantur. hæc si è cælo accersere dicendo velis, non plus proficias, quàm si surdo fabulam canas. vulgus ad arcana hæc deliciarum mysteria mirè indocilis, ac tardus est: quæ nouit, quæque ante pedes sunt oblectamenta, horum commemoratione, & quasi aucupio allici in omnem partem solet. Imò verò, quia huic malo est obnoxius, datisque semel habenis in omnem turpitudinem præceps atque amens ruit; intercludendus ei opportunè aditus est, ne si transuersus ire cœperit, reprehendi è cursu, ac reuocari nulla vi possit. Nam quid, malum, consilij est (non possum hîc, Auditores, non magnopere commoueri, cum in hanc cogitationem venio, mecùmque reputo dedecus huiusce ætatis) quid consilij tandem est
 magni

Cælestis
Amoris
commen-
datio.

Voces ali-
quorum,
cur hic
Amor
non sapiat
multis.

Quid agē-
dum cum
iis quibus
cælestis
Amor mi-
nùs sapit.

magnificum operi titulum præfigere, mira nec antè mortalibus audita polliceri, plures sibi pro rei amplitudine linguas atque ora deposcere, quantum est vspiam Musarum ad opem carmini ferendam in ipso carminis vestibulo conuocare: vt ea videlicet in medium proferas, quæ blandè illectos hominum animos prodant, perdant, pessudent? quæ laus ingenij (nam consilij probitatem frustra requiro) quæ artificij gloria esse potest in hisce lenocinijs sedulò conquirendis, ac per otium in carmine dilatandis, quorum plerisque nihil est apud sellularios opifices, apud tonsores (quod aiunt) & lippos protritum dictumque magis? Vt sanè quemadmodum olim præconibus (quod ait Aristoteles) eadem in edictis verba vsurpantibus anteuertebant pueri in foro ludibundi, conceptasque voces succlamaturis præripiebant cum audientum risu; ita qui legunt audiuntque istorum carmina, occupare dicturum plerunque soleant, ac certa decantatæ sæpenumero rei prouisione proludant. Scilicet hîc Poësis tota multorum vertitur: primo statim

Apparatus aliorum quorum profana & turpia canentium.

Quantum artificij sit in vulgaribus hisce nugis. lib. 3. Rhet. Demetr. Phal. de elocut.

*Deferat in vicum vendentem thus, & odores,
Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.*
Itane verò? Poëta hic mihi viuo salutetur, quidummodo nescio quod animæ plenum ebur, &

Hor. lib. 2. ep. 1.

Fam. Strada.

K

viua

Portenta
rerū ver-
borū
que,

vina coralia secum garrat: aut cum primis niui-
bus noua quædam flammatarum commercia com-
mentetur: aut alia complura ad fastidium vsque
pueris decantata nolenti obrudat æquè ac vo-
lenti: quia tamen hæc modulatæ vocis sono eli-
quat, ac certa per interualla paulatim quasi labris
hærentia verborum mella communicat; idcirco
beatulus iste Apollinari se laurea dignum, credo,
ob Poësim ab se amplificatam arbitretur: cum in-
terea decori atque artis oblitus, rerum nescio quæ
ostrea progignat, eaque verbis variata tam pro-
digialiter adornet, vt hæc demum ætas illa sit, in
qua demirari possis, quod ait ille,

Quædam
archæ
in vultu
Persæ.

— *Vnde hæc sartago loquendi*

Venerit in linguas. —

Enimuerò, mi homo, si tibi nihil est Poëtæ præter
hæc melimela, quibus

Idem ibi-
dem.

— *tenero supplantas verba palato;*

aut artem hanc aliquando desine, quam inuitis,
præter Venerem, Minerua ac Musis omnibus
exerces, aut, si tantus amor scribendi te rapit,

Vbi speci-
men inge-
nij, ac le-
ges veræ
laudis.

adhibe hoc quantum quantum est artificij non
in eam partem, quæ vulgaris, ac multorum pro-
culcata vestigiis minuere tibi potest ingenij lau-
dem, sed in eam, quæ raro iam scriptore vacuos
penè campos occupanti reseruat. Dicam planius:
contende quantum potes, si quid potes pollesve,
non vt caducos in decliua mortalium animos,
additis (quod facile factu est) titillationis impu-
ræ stimulis impellas, sed vt sopitos Virtutis igni-
culos proposita honestatis specie, quasi aura sua-
uissimæ voluptatis exsuscites. Attribuit Plato in
disputatione de Palchro, Dijs hominūque ani-
mis

Platonis
ingenio-
sum com-
mentum.

mis alatos currus, equos, aurigas: sed vehicula Deorum ait facillimè regi, quia equorum bigam vehementium vterque probus sit, frenoque parens: aurigationem verò animarum tardam esse, ac perdifficilem, quòd vnus equorum bonus, prauus sit alter: Bonus, inquit, excellentiori habitu est, specie sublimis erectaque ceruice, nigricantibus quidem oculis, sed ipse colore candidus, conspectuque toto nitidus, honoris vbique appetens, ac temperantiæ pudorisque mirè particeps, stimulis numquam aut virgæ nutu, sed cohortatione plausuque semper in gyrum rationis flecti solitus. At alter contrà deformis, intortus, capito, peruicax, temerè profiliens aut restitans, angusto & cadente collo, colore ferrugineo, cæcis oculis sanguinéque suffulis, hirsutis auribus ac surdis, vixque flagello ac stimulis obtemperans. Videtis, Auditores, geminas animæ vires, quæ geminos Amores paulo à me antè allatos enutriunt, graphicè describi à Philosopho, sed Poëtarum more. Perge porrò. cur animæ currus adeò difficulter ac periculosè regi solet? nimirum procax, atque impotens equorum alter, cupiditatis semel ardore concitatus in diuersa primum trahere, & contrà niti: tum exultanti similis æstu rapi, ac pudoris transilire fines: denique pro arbitratu currum aliò transdere, oblitantemque diu iugalem equum, ipsuque etiam aurigam eodem impetu deferre præcipitem. Quare quicumque rectà vehi Deorum ritu cupit, præferocem belluam ad alterius mores conformare studeat, habenis coërceat, alimento parcè appposito domet, imò etiam demenso suo

Vehicula Deorum hominumque.

Equi animas vehentes. Boni equi descriptio.

Descriptio mali.

Cur animarum aurigatio difficilis.

Ratio regendi currus animarum.

fraudet, impuram sæpe linguam atque maxillas
 cruentet, crura caputque ad terram allidat, nec
 antè desistat verberibus stimulisque confodere,
 quàm pravè animal lasciuire desinat, ductumque
 aurigæ sequens, compare cum suo, in pulchritu-
 dinis iudicio, sensuque voluptatis, reuenter ac
 timidè consentiat. O tua, Philosophorum maxi-
 me, documenta quàm mira, quàm diuina sunt
 omnia: sed quàm occlusis occupatisque morta-
 lium auribus decantata! Feruntur passim præci-
 pites in omnem turpitudinem viles animæ, laxa-
 tisque habenis currum pro libidine trahi sinunt
 à proteruo impuroque vectario cuius ferocia
 cum in tempore sistenda, frænoque ac virga se-
 uerè comprimenda esset; reperiuntur, qui inci-
 tato per se satis equo, nouis carminum inuita-
 mentis, blandiantur vltro plaudantque, ac volu-
 ptuariæ impotentique belluæ voluptatis illicium
 ab arte conquirant. Egregiæ scilicet artis osten-
 tatio & gloria, si hominem lubrico in loco, pede
 insistentem vno, indeque sese proripere gestien-
 tem, tu ingenti, credo, conatu operaque desudes,
 vt de gradu dimoueas, ac prærupta per loca in-
 clinataque deuoluas, à tergo stimules, à fronte
 foueam aperias, vbique ruinæ compendia repræ-
 sentes. Quòd si hoc tibi consilij non est, vt ista
 carminum licentia cuique mortalium perniciem
 crees, sed vt aliquo lenocinio aditum tibi ador-
 nes, & quasi fastidientem stomachum sapore vo-
 luptatis irrites; vtere huiusmodi condimento non
 ad eum suscitandum, qui irritamento non eget,
 equum, sed ad alterum laceffendum, cui si blan-
 ditias opportunè feceris, si vim eius innatam ad
 cœlestis

Commēti
 Platonici
 sententia.

Quantum
 ob sint ob-
 scœna scri-
 bentes.
 Quam pa-
 rum artis
 in iis sit.

Lenocio
 voluptatis
 quibuscū
 vtendum.

cælestis cupiditatem Amoris accommodatæ oblectationis illecebra stimulaueris; non modò illum ab alterius proteruitate defenderis, sed vtrumque pari suauitate delinitum ipsi demum animæ in complexum honestatis auriganti facilimè supposueris. Non est (quod aliqui obtinent excusationis loco) non est tantopere difficile, homini quamquam nolenti languenti que gustum diuinæ pulchritudinis excitare potente carminum vi, & amatorium veluti pharmacum, Poësi administra, propinare. habet cælestis Amor artes suas, quibus se penitus induat in animam, eamque suauissimæ voluptatis sensu colliquefactam mollissimè tractet, atque arbitrato suo fingat, multoque quàm amor impurus efficacius in omnem formam specièmq; commutet. Nam quò vnquam, oro vos, Auditores, humani vis Amoris progressa est, progressam dico? quò progredi potuisse fabulator vnquam Poëta commētus est, quò diuinus Amor extra nugas & ioca non sit facilè præteruectus? Scimus admiranda illius effecta crebrò fuisse, patria domoque cedere, fugam ad exteros adornare, opes ac regna despiciere, supra conditionem audere, infesta se inter arma opponere, vires, sanguinem, vitam profundere. hæc verò omnia quantò non modò ardentius excellentiusque, sed etiam, si voluptatem hinc afferre velis, ingeniosius, solertius, admirabilius, & natu grandium, & imperio opibusque potentium, & puerorum puellarumque penè populis cælestis Amor sæpenumero persuasit? An Amor, in istorum fastis, vlla fœminarum gloriatur tam præstanti forma, tamque præsent

Ex Amore sacro quantum excitare possit homines Poësis.

Vter Amorum sit efficacior.

Profanæ Amoris effecta.

Quanto melius eadem effecta ab Amore sacro.

Matrona
formæ,
animique
præstâtis.

Par amân-
tium.

Niceph.
lib. 7. cap.
13. Ecclef.
Hist.

Ingeniosū
Virginis
inuentum.

animo, quàm HEBRÆORVM VNA, cui ad inna-
tam oris elegantiam Amor è diuinitatis luce
splendorem mutuatus adiecit, eamque perpulit,
vt in confectas hostium acies, immemorem sui,
memorem patriæ se daret, captumque pulchri-
tudinis armis Assyriorum Ducem ferro fortiter
inuaderet, obtruncaret, caput victoriâque re-
ferret? Quid habet Antiquitas, si se totam excu-
tiat, si ex Amoris, quàm amplum est, regno se-
ligat par amantium, cui nos ANTIOCHENAM
Virginem, militemque siue sub meretricio te-
cto cum chlamyde pallam, cum stola sagum, cum
reticulo galeam permutantes, obscœnæque mul-
titudinis expectationem fallentes: siue ad sup-
plicij locum certatim, hinc vadem mortis, illinc
prædem pudoris, omnium admiratione, sibi ne-
cem vendicantes: siue demum, eodem patibulo
mortisque genere, alterum in alterius penè com-
plexu coniunctissimè occumbentes, tutò oppo-
nere, ac longè præferre non possimus? Afferant
qui Amoris euoluunt annales, si quam ex vltima
memoria repetunt Heroïnâ in amore adèdò so-
lertem ac fortem, vt si EUPHRASIAM legant,
non continuè huic omnes longo interuallo post-
habeant. Deprehensa hæc olim Virgo, alterca-
tâque diutiùs cum impuro gladiatore, cum se
eo loci vidit, vt neque vi, neque lacrymis ab ar-
mato atque impotente iuvene tueri pudicitiam
posset; sistere illum iubet, ostenditque velle se
pretio redimere, quod prece non potuisset: sa-
gam se, ac magicis initiatam carminibus dicit,
iisque ab infantia operam dedisse; notum sibi es-
se medicamenti genus, quo qui semel corpus il-
linat,

linat, nullo deinceps ferro telóve penetrari pos-
 sit: tantum arcani, quod ad eam diem clam om-
 nibus habuisset, monstraturam se ea conditione,
 vt sibi persanctè iuret, nullam in posterum pu-
 dori iniuriam illaturum. Quod cum miles incen-
 sus armorum gloria facturum iureiurando se
 obstringeret; auertit ab eo se puella tantisper,
 & liquefacta, quam fortè apud se habebat, cera
 collum perbene ac ceruices oblinat sibi: tum
 conuersa ad iuuenem; Vt scias, inquit, data à me
 tibi verba non esse, periculo meo, fidem venefi-
 cio adiungam. Age, stringe iam ferrum miles,
 istaque gladiatoria vi collum, quod modò ipsa
 mihi liquamine communiui, pete quantum po-
 tes: mox intelliges, quàm tutam reddere me ad-
 uersum te potuerim artificio meo. Ille, cui ardo-
 rem libidinis cupido experiundi medicamento
 penè restinxerat, ferrum securus educit, inque lo-
 cum à Virgine designatum validè vibrat, ac tene-
 ræ collum puellæ confestim secat: præciditque
 eodem ictu sibi spem potiundæ Virginis, ac Vir-
 gini metum amittendæ virginitatis. O plenum
 generosæ animæ pectus! ô susceptum in arena,
 sed è cælo consilium! ô Amoris fabri vsque adeò
 solertis ingenium! Et dubitamus, Auditores, fri-
 gidane res amor hic sit; an potiùs affectionum
 concitatione præferuidus, voluptatum opificio
 nobilis, consiliorum prouisione peracutus, euen-
 torum varietate copiosus, gratè verecundus, au-
 dax in loco, exitu felix, vbique Poëtarum operi
 accommodatus? Nam si non ita est, sed rara ab
 eo suggeruntur delinimenta voluptatum, steri-
 les motus, infaceta consilia, inamabiles curæ, ie-

Vindica-
 tus ab in-
 iuria pu-
 dor.

Qualis
 Amor cæ-
 lestis.

iuna fermè omnia, tristiáque; quid est, cur illi ipsi, qui sic obloquuntur, qui callidè architectandis voluptatibus operam nauant, inter illas carminum amœnitates, in illa deliciarum copia, ad hæc illepida recurrunt atque inuenusta, ex iisq̄ue integra sæpe Historiarum parerga mutuãtur, quæ carminibus suis attexant ad aucupium magnæ, sed improbæ voluptatis, ac dolo malocasta hæc illibatáque facinora, cum fœda voluminum colluue confundant? Quibus id si contingeret, quod Theodorus Tragœdiarũ scriptor euenisse sibi testatur apud Eusebium: qui cùm aliqua è sacris litteris ad fabulam nescio quam transferre vellet, in ipsa meditatione rei destitutus repentè oculorum vsu, non antè eum recepit, quàm in iis tenebris attentè facinus suum intuens, abolere quæ temerè scripserat, animo destinasset; profectò abstinerent aliqui furaces impurásque manus ab rerum sacrarum violatione, atque in posterum si non castè, quod factum oportuit, saltem cautè, quod vnum superest, Poësim pertractarent. Vt meritò subiratus hoc nomine vir eruditione, ac sanctitate Illustrissimus Cæsar Baronius, cùm Euphrasiæ, quam modò laudabam, exitum retulisset, continere nequiverit se, quominùs Poëtarum hodie famosissimũ, vulgarem propterea, vulgòque planè ac triuio dignũ appellaret: quòd tantùm facinoris ad amatorias nugas traduxerit, nec veritus (ita enim loquitur) temerè ac impiè poëticis impurísque figmentis illud intexere, è rebus sacris procaciter argumentum sibi comparauerit. Ad eò non egemus affectibus, vt eos foras etiam deriuare possimus.

Quæ

Særa suffurantes
ad obscœna describenda.

lib. 8. de præp.
Euan. c. 2.

Pœna temerarij
Poëtæ.

Annal.
tom. 3.

Quæ si ita se habent : si Poësis inter sacra ver-
 sari tam honestè, tam festiuè potest: si fabulatum
 commenta ob gratiam nouitatis admiranda, ob
 copiæ. opportunitatem egregia, ob rerum com-
 plexionem ingeniosa non desiderat aliunde:
 si motuum variè, ac suauiter oblectantium,
 animósque commiseratione, iracundia, terro-
 re, lætitia, amore, in omnem partem sensum-
 que pertrahentium satis ei abundéque est ; qua
 peruersitate fieri dicam, Auditores, vt hoc tem-
 pore plerique carminum scriptores, nescio qui-
 bus intemperis malè acti, ab argumenti sanctita-
 te propè abhorreant, ad profana impuráque om-
 nia proni dilabantur, tanto artis dedecore, tanta
 morum iactura ; tanta pernicie generis humani.
 Qui vtinam mihi dicenti adessent in præsentia,
 ac dolorem meum spectare possent ; vt ego illos
 non orationis vi, quæ nulla est, sed precibus, sed
 lacrymis supplex rogarem, obtestarer per Deum
 hominésque, deponerent eam aliquândo mentem,
 quæ illos in hæc Amorum deliramenta phanati-
 cos agit: aut certè, si se curare, atque ex hoc in-
 sania morbo conualescere consilium non foret,
 conclusum animo virus continerent ipsi, nec in
 aliorum contagionem impudenter euomerent:
 coërcerent in sinu sordes suas, turpésque ipsi ne
 se luce palàm temerè proderent, neve in aliorum
 pura candidáque pectora partem turpitudinum
 suarum inquinatè transmitterent: temperarent, si
 quo modo possent, eam scribendi scabiem, quæ
 illos exedit, ne alios saltem eadem morum corru-
 ptela, nocentíque aspiratione corripere: discer-
 perent aliquândo conspersas funestè paginas, dele-

Desitne
 aliquid
 Poëtæ sa-
 cra tra-
 ctanti.

Qui per-
 niciem si-
 bi atque
 aliis
 creant.

rent tota (quod aiunt) spongia, carminum,
 aut potius vitæ maculas, proiicerent ab se letha-
 les calamos, ne ex quibus ipsi pestem hauriunt,
 in aliorum perniciem venena diffunderent. De-
 mosthenem ferunt gestare solitum fuisse vene-
 num calamo conclusum, eoque demum hausto,
 vnde sibi scribendo immortalitatem nominis
 comparauerat, inde præsentem sibi mortem deri-
 uasse. Ita vsu venit, Auditores, calamos isti vene-
 no illitos habent, ex quibus sperent ipsi quantum
 volent carminibus suis nescio quam vitam: polli-
 ceantur abundè sibi tantum famæ, quantum nec
 Iouis ira, nec ignibus, nec vlla corrumpi vetustate
 possit; necem sibi interim epotant miseri, mul-
 tisque mortalium (quod hîc præcipuè queror)
 perniciem præsentissimam compendio propi-
 nant. Sed illos minùs hæc, credo, mouent, dum
 se apud honestos interdum viros aditum habere
 nihilominus vident: quem si apud vos aditum,
 Rhetores, non reperient, fortasse quod
 nondum ego dicendo, vos
 in posterum declinando
 peruincetis.

FINIS LIBRI PRIMI.

PRO

Aristo
 apud
 Plut. in
 vita De-
 most.

Demo-
 sthenici
 calami &
 impudicæ
 Poëseos
 compara-
 tio.



PROLVSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER SECVNDVS.

PROLVSSIO I.

*De stylo Oratorio: & an acumina dictorum
vellicantésque sententiæ Oratori-
bus vsurpanda sint.*



VO D in præsentia refero ad vos Sacrorum Antistites vigilantissimi: Vósque, quos in me cohonestando frequentes intueor, Viri & doctrina & nobilitate primarij) illud ipsum est, quod nono ab hinc anno, cum me primum in hoc tradendæ Eloquentiæ ludo includere meis maioribus visum est, illicò venit in mentem, gestiebátque iam tum animus in primis hisce congressionibus, quibus ex more proloqui, ac novos hospites consalutare consueuimus, aliquid hac super re cum auditoribus meis accuratè definitéque transigere. Etenim audieram adolescens de præceptore meo Horatio Tursellino, viro huiusce quam profiteor artis apprimè gnato, Rhetoricen, cuius præceptis hîc imbu

Rhetorice
trilinguis

imbuuntur auditorum animi, trilinguem esse nec minùs in vna hac arte distare sermonem historicorum ab Oratorum elocutione, aut hanc à dictione Poëtarum, quàm in hac eadem Vrbe à Romanis Suburrani aut Transtiberini, ab his aulici aeseclæque Principum oratione discrepare solent: ideóque sicut propius nihil fit, quàm vt rerum imperiti perturbent, confundántque hos inter se dicendi characteres; ita magistris Eloquentiæ nihil magis curæ esse debere, quàm vt hæc in loco discernant, eorúmque vsum distinctè, electèque præscribant. Sed me sæpiùs aggredi hæc meditantem rei difficultas, alexque plenum opus absterruit: quòd viderem, id esse artis intimæ, cuius sapore capi me quidem sentiebam, non ita tamen internoscere, vt cæteris discrimen quasi vernaculum aperire iam inde possem. Nunc autem, non quòd hæc penetralia recessúsque peruaferim; sentio enim quantum adhuc hæream in vestibulo; sed lustrata à me per annos iam aliquot Eloquentiæ regio, vniuersaque descripta, facit vt, nisi desperatissimo sim ingenio, aliquid allaturum me minùs timidè dubitanterque polliceri possim. Accedit, quòd elapsis hisce iam annis cum satis superq; disseruerim de Oratoria, Historia, atque Poëtica seorsim ac discretè; reliquum esse potuit, vt illas componerem in præsentia ac permiscerem, idque ipsum aliquando demonstrarem, quomodo hæ notæ dictionum, quæ sententiarum vocúmque delictu constant, in singularum vfu confundendæ non sint, sed intra suos quæque limites coërcendæ. Et verò quoties Oratorem audio ad Mus-

rum

Orationis
characteres non
permiscendi.

Rei difficultas.

Vitia quibus obnoxius Orator.

rum amœnitates subinde diuertentem, earum festiuitatibus liberaliùs exultâtem, poëticis idem lenociniis indulgentem: quoties Historiam lego poëticè nimis ac tragica lamentatione dolentem, aut exaggerato Oratorum more magnificèque narrantem, in permouendis animis, argumentorùmque telis intorquendis insistentem, vbique certa per interualla numerorum, percussionùmque modos, verba modulantem: quoties Poësim video modò cum Oratoribus, modò cum historicis facientem, cum his simplici apertâque narratione properantem, cum illis rationum momenta fidemque dictis sollicitè cõquirentem; intelligo tunc ego quidem transiliri fines cuique præscriptos, & saltari, quod aiunt, extra chorum: sed huic culpæ (cui obnoxium quoque me, non tamen incomitatum animaduerto) quàm meritò irascor, tam facilè atque obsequenter ignosco. Quid enim facilius, quàm vt homini apud exteras nationes agenti aliqua vocum peregrinitas adhæreat, atque in aliena sensim verba citiùs quàm in mores transeat? Sunt in manibus quotidie Oratorum volumina, annalium monumenta noctes ac dies terimus, Poëtarum carmina tenemus etiam memoria: & magnopere demitemur, quòd inter scribendum offerant hæc sese nobis indiscreta, inque operis partem non intellecta veniant, ac rem, quam molimur, suis quæq; coloribus tacitè distinguât? Maria videmus, qua parte fluios accipiunt, eorum aquarum accessu dulcescere; vt mirum non sit si Orator assiduo poëtici fontis haustu saporem inde peregrinum ducat. Sed hæc quamuis ita esse

Historicus.

Poëta.

Cur Oratores, historici, atque Poëtarum stylum facile permisceant.

Libera
styli per-
missio co-
ercenda.

Saltatoris
peccata
exhibitari
solita.

Eloquen-
tia tripar-
tita.

lib. 3. Iliad.
lib. 1. Iliad.
lib. 3. Iliad.

esse videantur, haud tamen permouere nos de-
bent, quominus Poëtae, Oratorisve, aut historici
personam, quam semel suscepimus, sincerè atque
vnicè referamus ipsi, ac cæteris, qui nihil pensi,
nihil proprij habent in loquendo, hanc liberta-
tem interdiciamus promiscuè incertèque dicen-
di. Etenim in Orchestra saltator, qui gestu tan-
tummodo corporis, ac nulla nisi digitorum ora-
tione fabulam populo dabat, vnusque personas
sæpe complures referebat celeritate penè oculis
imponente, si fortè gestus paulùm confudisset,
ac pro Mercurio Apollinem saltasset; Theatra
non ferebant obliuiosum histrionem, quin imò
populari palàm conuicio explodebant: nos eum,
qui extra scenam ac saltationem seriò agat, atque
in hac quasi tergemina personarum actione im-
memor decori, immemor sui, partes vicésque
permutet, æquo patientique animo feremus?
Ego verò cùm tripartitam Eloquentiã apud Ho-
merum expressam lego in MENELOO, NESTORE
atque VLYSSE: quorum primo breuem, ac pro-
priam, carentemque superuacaneis narrationem
Poëta dedit: ex alterius ore sermonem dixit ema-
nare melle dulciorem: tertio orationem concit-
tandis animis, ac niuibus hybernis copia verbo-
rum atque impetu patem tribuit; agnosco non
modò tres illas personas, quæ nobis in hoc dicē-
di scribendique Theatro referendæ sunt (vt inte-
rim totidem characteres, tenuem, mediocrem,
sublimem in iisdem Homericis personis adum-
bratos omittam) sed peculiare quædam notas,
ac veluti lineamenta oris contemplor, quibus
non magis Vlysses à Menelao, aut hîc à Nestore,
quàm

quàm Orator ab historico, & ab utroque Poëta separetur. Quæ Homericæ personarum notæ, quoniam opportunè ante oculos ponunt hæc tripartita: quæ inuestigamus, discrimina dictionum, erunt in præsentia, vobis non improbantibus, argumentum tripartitæ disputationis meæ: quamquam, ne profusior in hanc sententiam excurram, in Oratore consistam hodierna die.

Summa
secundæ
prolusio-
num libri.

Neque me dicere incipientem fugit, has inter facultates eam affinitatem esse, ac necessitudinem, quæ mutuam opem operamque bona cum fide sæpenumero communicet. quam ego quæstionem differo in alium locum, exploraturus quatenus ex vna in aliam traduci possit oratio:

interim, quod potius est, aio non esse integrum cuique eodem dicendi ornatu ubique uti, & tanquam vestem pro arbitratu sumere, ac ponere: sed certos esse hîc quoque terminos, quos ultra citràque consistere cum laude non possis. qui sanè termini non aliunde sapientiùs quàm ex cuiusque facultatis fine statuendi sunt. Atque ut de Oratore iam dicere propriè aggrediar, quem

Propositi-
um in
hac Ora-
tione.

Vlyssis Homericæ similem facimus; constat illius consilium esse, dicendo fidem facere, idque aut vi momentisque omnium, aut animorum concitatione ac motu; nec aliam ad persuadendum monstratam esse à dicendi Magistris Oratori-
viam. Quod si ita est, illa omnes in se numeros Eloquentiæ habebit oratio, cuius tale seligatur dictionis genus, selectumque disponatur, quod argumentorum pondere mentem, & affectio-
num perturbatione voluntatem flectat. Flectet autem sermo peracutus, grauis, incorruptus, non

Finis
Oratoris.

Duplex ad
eam via.

effræ

Quæ ora-
tio apta
ad facien-
dam fidem.

effrænis, ac celeritate cœcatus, non vagus, verbis-
 que humidis & lapsantibus fluens, cuiusmodi
 apud veteres dicebatur, **IN** ore nasci, non in pe-
 ctore: sed gradarius, qualem fuisse Ciceronis, af-
 firmat Seneca: sed Romanus, qui se circūspiciat,
 æstimet, ac præbeat æstimandum: sed vibrans,
 pugnax, destinatus, qui non erratico lapsu talos
 ac genu perrentet, sed rei caput inuadat, ac certo
 dimensioque ictu iugulum petat. Verùm hæc
 aceruatim à me proposita vt seorsum reponam, in
 partesque distribuam; ecce tibi in contraria
 discedentes studia geminæ veluti acies Orato-
 rum. Etenim cùm auditoris animus ita sit obli-
 dendus, vt ad assensum ac deditionem compel-
 latur (hoc enim propositum esse Oratori consen-
 tiunt sanè omnes) cùmque hæc omnis aggressio
 atque expugnatio partim explicata argumeto-
 rum pugna, partim occulto aditu, & subornatis
 animi affectionibus instruenda sit; hinc illa exi-
 stunt diuortia, aut ad ARGUMENTA, aut ad MO-
 TIVM secedentium, vt fidem dicendo faciant. Et
 quamquam non me fugit, esse qui neutrum om-
 nino sectantes, in quodam fucò & ludificatione
 cultissimæ orationis vnicè laborant. Isocrateo
 more; hos tamen quia delectationi studentes, mo-
 tui denique dant operam, referre libet in præsen-
 tia ad posteriorem classem. Atque ij quidem, qui
 siue naturæ, siue rationis ductu in priorem par-
 tem inclinant, eò transferunt omnem verborum
 sententiarumque suppellectilem: nam toti in eo
 sunt, perbene vt Latinè loquantur, etiam quàm
 cæteri litteratiùs. in primis autem pugnaci vtun-
 tur genere dicendi, argumentorum aculeis in-
 stru

lib. 5. ep.

40.

indul. con.

Contrariæ
 Orato-
 rum clas-
 ses duæ.

Propositi-
 onis
 in
 hac Or-
 atione

Isocratei
 dicendi
 genus.

Duplex ad
 hunc finem

Qualis
 oratio ar-
 gumentis
 insisten-
 tium.

or-
 atio-
 nis
 huius

structo, rationum sese aptè excipientium ut ubique concluso. cæterum non magnopere laborant, ut orationem aliqua suavitate conspergant, numeris emolliant, urbanitate colorent: quin potius hisce lenociniis infensi, strigosi ipsi ac tristes compositionem tamquam capillum spargunt de industria, nolunt sine salebra esse iuncturam, virilem arbitrantur ac fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. At verò alij contra faciunt, ac posteriore modo, motu inquam siue acri & concitato, siue miti atque composito, putant Oratoris finem certius se consecutos: nempe si ardentibus verbis sententiisque, atque ad animum permanantibus impressionem faciant, si fulæ fluentisque pompam orationis latè explicent, si vocibus calamistro delicatè contortis ac penè ambustis ubique redundant, si tota Rhetorum myrothecia, atque omnes arculas ac pigmenta consumant, si sensus audaces ac tantum non prætergressuros fidem, si tractim micantes fulgentesque fulminum more sententiolas, si perillustres nescio quos ingeniorum partus, atque acumina passim proferant, si demum syllabis perpetuò ad numerum distributis, modulationi similia quàm sermoni componant; tunc enim uerò facundi ac peracuti homines credunt, sicut aues cantu, sic auditores ingeniosa ac dulci oratione suspenses teneri. Agnoscitis, credo Auditores, non recens atque huius seculi, sed vetus ac sub ipsa heroica statim tempora natum inter Oratores dissidium, cum ab excessu Ciceronis nutare iam inde cœpit Eloquentia, magnæque in dies ingeniorum inclinationes factæ sunt: do-

Qualis
oratio ad
motu in-
clinantiu.

Vetus inter Oratores dissidium.

Eloquentiæ decremēta quando cœpere.

nec in postrema hæc tempora desitum est, quibus viuæ ac spirantis effigiem Eloquentiæ propè nullam tenemus, vmbribus & imaginibus vtimur. Vt mihi quidem hac super re sæpenumero cogitanti, nostraque cum superioribus componenti illud in mentem venire soleat, quod extincto Alexandro de eius militia scribit egregius morum æstimator iustitutorque Plutarchus. Vt enim abeunte anima cadauera non consistunt, non cohærent, sed dissoluuntur ac diffluunt; sic Alexandro fugiente exercitus ille gentium victor palpitabat, concutiebatur, æstuabat, Perdiccis, Seleucis, atque Antigonis tanquam spiritibus etiamnum calidis, ac pulsibus per membra vltro citroque meantibus: tandem flaccescens exercitus, & cadaueris more tabidus vermium instar ex sese procreauit degeneres Reges, ac Principes semianimes. Ita sanè sublato Cicerone, illò Romanæ facundiæ Duce, statim Eloquentiæ corpus, quod ab illo animabatur, elanguit: & quamuis Oratores aliquot, Portij, Senecæ, Plinij, tanquam plena adhuc animæ membra, cadentem calentemque spiritum exciperent, ac tantisper etiam fouerent, breui tamen in mera Oratorum cadauera degeneratum est, ex quibus quid aliud hoc tempore, quàm sparsos quoquo licet modo cineres colligimus, atque ad Eloquentiæ busta lamentamur? Sed quando hoc ipsum iuuat ad prisca animum referre, & eorum comparatione definire, quid desit in nostris; sic sentio, TANTVM Oratoris nomen vnumquemque recuperaturum, quantum per antiquorum vestigia ab Oratoris sine non discedet. Atqui hoc, inquires, sentitis, hoc

Alexandri
Magni
laus.
De virtute
seu
fort. Alex.
orat. 2.

M. Tullij
laus.

Quæ via
recupe-
randæ
Eloquen-
tiæ.

hoc dicitis certatim omnes, sed non omnes æquè ac dicitis, hoc præstatis. Fateor ego quidem (vt meis interim vnus verbis veniam compluribus exorem) sed hoc ipsum agimus in præsentia, vt aliqua tractatione remedij, quantum possu- mus, malo medeamur. Certè in vtraque eorum classe, quos paulo antè recensui, non est difficile dictu, quid laudes, quid ignoscas, quid desideres, quid corrigas. Ego de iis ita statuo, de me sta- tuent postmodum alij. Primis incorrupta Latini sermonis integritas cordi est. pulchrè: modò in Oratore id requirant, non autem Oratoriam hac vna re finiant: magna siquidem laus est emen- datè castèque dicere, nihil corruptè aut inquina- tè loqui, sed non in eo sunt omnia: & SICVT vi- tæ, ita orationis est quædam innocentia, quam etsi in laude ponimus, non tamen absolutam vo- camus consummatamque virtutem. Quis hanc partem nitidè ac Romanè dicèdi pluris vnquam fecit quàm M. Tullius? Et tamen hic non tam ex se ipsa laudandam putauit, quàm quòd esset à plerisque neglecta: *nec tam, inquit, præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mi- hi Oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium vide- tur.* At illi cum hac orationis munditia, ac laude dicendi coniungunt aculeos rationum & subtili- tatem quoque disputandi. Id verò multo faciunt sapientiùs: nec alia fermè oratio est, quæ apud eruditos ac probos proniùs excipiatur, fidemque faciliùs faciat, quàm accurata Latinè loquendi, sed sine molestia diligens elegantia, & adstri- ctum dicendi genus collectumque, atque ipsa sine longis verborum ambagibus argumenta

Iudicium
de vtraq;
Oratorũ
classe.

Latinæ
locutioni
quantum
tribuendũ.

Quantum
ei tribuit
Cicero.
In Bruto.

Argumẽ-
torũ tra-
ctatio
quanti fa-
cienda.

Quid in
ea cauend-
um.

Genus di-
cendi se-
uerum ac
triste.

Quanti
apud ho-
mines.

De ora-
tionis
profluen-
tia quid
sentien-
dum.

concludens. Sed istis confine periculum est, ne dum singula momentis argumentorum seuerius expendunt, & rationum quasi punctis confertim agunt; disceptationi Philosophorum, quàm Orationum Eloquétia propiores videantur. In eo autem quòd omnem pulchritudinem, & lætitiàm orationis aspernantur, sectanturque tristem nescio quam, & impexam antiquitatem, quis non intelligit non afferri quidquam vendibile in vulgus, nec merces huiusmodi extrudi apud eos, quibus (vt sunt hominum ingenia) **VENALE** nihil est, nisi ad hastam præconiũque voluptatis expositum, nisi aliquo tinctum lepore ac illecebra suauitatis delinitum? Accedit, quòd dum toti sunt in Latinitate perpolienda, réque sua aliis continenter, atque aliis probationibus firmanda; ipsi interea sine sensu ac motu cõcitationes animorum, in quibus vincit ac triumphat Eloquentia, planè prætereunt. Quare videtis, à me paucis expositum, Auditores, quid in hac priore hominum classe potissimùm laudem, quid etiam sub laudes non immeritò desiderem. At posterior orationem liberaliùs effundit, splendidè etiam atque hilariùs exornat, ac peracutis interdum sententiis, excitandæque hominum admirationi accommodatis, quasi confertis aptè syderibus illuminat. Audio, habeoque hîc ego non pauca quæ probem, habeo quæ probari inter hæc posse non putem. Orationis vbertatem & copiam scio Eloquentiam vulgò videri, ac etiam existimari ab iis, qui si quos infinita quadam profluentia, continentique ac nunquam intermittente sermone volubiles, & canoros audiunt, eos cõtinuò

nuò disertos, eos patricio ex ordine Oratores vocant, & vocalissimum quemque eloquentissimum interpretantur: an verò huic verborum copiae tanquam corpori animus subsit, non tanè sedulò considerant, aut saltem non magnopere desiderant. Cùm tamen Romanæ patens Eloquentiæ nihil tam furiosum existimaret, quàm verborum vel optimorum, vt ipse ait, & ornatissimorum sonitum inanem, nulla subiecta sententia, nec scientia. Quin etiam cùm videret Oratorum aliis verba, aliis rem deesse; quamuis ipse laudandam nequaquam putaret illorum infantiam, qui, quæ nosset, explicare dicendo nequirent; sicut nec inscitiam eorum, quibus in magna verborum vbertate, angusta res foret tamen, si alterutrum esset optandum, malle se dixit ieiunam illorum indisertamque prudentiam, quàm horum copiosam ac stultam loquacitatem.

Quid de
ea Cicero
senserit.

lib. 3. de
Orat.

Rerum an
verborum
iactura
pluris fa-
cienda.

Perge porro; Acumina illa dictorum, stimulosque, & tanquam actus sententiarum quanti facis? nam hæc quoque vt ad oblectationem comparantur, ita ad motum referenda putauimus. Hic permittite me, Auditores, in re ancipiti assertaque in vtramque partem, non prius aperire sententiam meam, quàm quid hac super controuersia hisce autumnalibus feriis transegerim in Etruria, paucis interponam. Eram in Lucensi Guinifiorum villa, cui ab aëris benignitate Matrariæ nomen est. Ventitabant illuc è proximis villis (quippe clarum in primis est in ea Republica Guinifium nomen) præter alios complures, Laurentius Cenaminus, & Nicolaus Tuccius, grandi hic ætate, & scriptis voluminibus insignis, ille præter sangui-

De senti-
entiis di-
ctorum-
que acu-
minibus
disputa-
tio.

Matraria
Guinifio-
rum villa.

nis opúmque splendorem, ingenij ac morum nobilitate Principibus viris apprimè charus. Sedebamus flexo in vesperam die in porticu perāplæ ac magnificæ domus, quæ vt edito exstat è monte, sed exæquato ad aream horrorúmque amœnitatē, ita nobis inde per intercolumnia prospectus in subiectos latè colles, planitiémque, ac flumen incundissimè patebat. Inter alia quæ de Latino déque Etrusco sermone quærebantur, in hâc ipsâ disputationem sensim declinatum erat : cum Cenamius, qui fuisse se non semel affirmabat in complurium cœtu, hoc de argumento differentium apud VIRGINIVM VRSINVM litterarum ac litteratorum, quantum vnquam hominum nostra vidit ætas, amicissimum Principem : conuersus ad me, quem credo deprehenderat sententiæ suæ propiorem aduersus Tuccium: Quid tu, inquit, Famiane, flosculos istos, venustatésque, ac lumina sententiarum laudanda in oratione putas? Quidni, inquam, cum plerumque sint ingenij argumentum? At multi non putant; intercessit ex templo Tuccius: quin potiùs negant in Oratore huiusmodi igniculos ingeniorum, & canoras demum nugas aliquid esse ducendas, cum pleraque aut licèter atq; poëticè, aut inaniter ac penè pueriliter dicantur. Tunc Cenamius. Parciùs ista, inquit? nam paulo profectò seueriùs pronunciant, qui in hunc modum ceteros insectantur. An quia, vt ait Cicero, TANTVM quisque laudat, quantum se sperat imitari posse? quod si ita est, desinant Eloquentiam sua ipsorum imbecillitate metiri, nec ab Oratore id quod ei ad animos auditorum suauiter impellendos gradum facit, obstinatè re-

mo

Virginus
Vrsinus
Alexan-
dri Card.
pater.
Sermo cū
Cenamio
& Tuccio.

In Orat.

moucant. At, inquit Tuccius, huiusmodi sententiolæ, nempe nouitium inuentum, leuius quiddam sunt, quàm vt Oratoriam grauitatem deceant. Certè Marcus Tullius, lex ipsa dicendi, ac veteres cum eo fermè omnes, ita ab hisce argutiis, quas hodie deperitis, abstinuerunt, vt ne vestigium quidem in suis voluminibus posteritati reliquerint. Tunc ego ad Cenamium: En illa, quæ homines huic generi orationis infensi passim obloquuntur, quæque mihi aliquando suggerebant aliqui, quò me ab hac ratione scribendi reuocarent: quos ego, vt tunc eram in contrariam sententiam aliquantò propensior, minùs audiebam. Et meritò, inquit Cenamius: cur enim hæc obsecro adeò leuia alienaque ab Oratore censeantur, cùm videamus huiusmodi schemata plerumque grata esse multitudini, cuius ad voluptatem se Tullius ipse, neglecta, vt idem fatetur, arte conformabat? Adde ad hæc, inquam, Cenami, quod neque magnopere mouere nos debet, quia nulla dicat Tuccius exempla huiusce characteris ex omni antiquitate peti posse, cùm quæ ad nos è Tulliano seculo peruenère orationes, scriptæ sint ferè omnes in iis causarum generibus, in quibus huiusmodi festiuitates multo rariùs vsurpantur, quàm in epidiçtico sermone, qui vti seruit paulo liberaliùs voluptati, ita hæc dum oblectamenta conquirat, laude, nedum venia dignus est. Verùm vt hoc etiam telo Tuccium exarmemus: quid, si ostendero neque ab ipso Cicerone hæc fuisse præterita? cuius ego locos collegi aliquando complures, ac possum ex iis in præsentia vno penè spiritu sexcentos afferre in

An huiusmodi sententiarum acumina recens inuentum dicenda sint.

Artis negligentia apud Tullium. In Orat.

Quàm multæ huius generis sententiæ reperiuntur apud Ciceronem.

medium. Sed, ut interim pauca de multis referam, quid illa sunt, dum inducta persona fororis eius, quem defendebat, Fonteii, Populum Romanum sic alloquitur? *Tendit ad vos Virgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere consuevit. Cavete, ne periculosum superbūmque sit, eius vos obsecrationem repudiare, cuius preces si Diis aspernarentur, hæc salua esse non possent. Prospicite, Quirites, ne ignis ille æternus nocturnis Fonteie laboribus, vigilisque seruatus, Sacerdotis Vestæ lacrymis extinctus esse dicatur. Aut illa in Gabinij petulantiam? Cùm ipse nudus in conuiuio saltaret, in quo ne tum quidem cùm illum saltatorium versaret orbem, fortune rotam pertimescebat. Aut illa aduersus Pisonem? Tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio Resp. tanquam Athlante celum nisi videretur. Illa vero quò spectant? Cesaris ego imperio non Alpium vallum contra ascensum transgressionemque Gallorum, non Rheni fossam gurgitibus illis redundantem Germanorum immanissimis gentibus obuicio & oppono. perfecit ille, ut si montes resedissent, amnes exaruisissent, non nature presidio, sed victoria sua, rebusque gestis Italiam munitam haberemus. Aut illa de supplicio parricidarum? Quid tam commune, quàm spiritus viuus, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? ita viuunt dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terram non tangant: ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo eiiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Aut illa? Vna in hac re seruitutis oblita ciuitas ingemuit, seruientibusque animis gemitus Populi*

Pro Font.

In Pison.

Pro P.
Seft.

In Pison.

Pro Rosc.
Am.

puli Romani liber fuit. Aut etiam illa de iis, qui Cæsarem interfecerunt? Si inter illos fuisset non solum Regem, sed Regnum etiam de Republica sustulisset, & si meus stylus ille fuisset, ut dicitur, mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem. Illa cuiusmodi sunt? Corporibus civium trucidatis, flumine sanguinis reditum meum intercludendum putauerunt: nec dubitabam, quin is me confectum Consularibus vulneribus, Consulari medicina ad salutem reduceret. Aut illa? Te obtestor, *Vesta mater*, cuius ignem illum sempiternum non sum passus aut sanguine civium restingui, aut cum totius urbis incendio commisceri. Aut illa? Cuius lingua quasi flabello seditionis, illa tum est gentium concio ventilata. Aut illa? In officio persolvendo dissimilis est ratio, & pecunia debita, quòd pecuniam qui retinet, non dissolvit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui reddit, habet, & qui habet, dissolvit. Nec illa aliò tendunt, quæ dicuntur contra eundem, quem suprà laudauerat, Cæsarem: *Cum serperet in Vrbe infinitum malum, iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant.* Quo loco veniunt in mentem ij, qui huiusmodi iocos in nominum vel similitudine, vel interpretatione, vel ambiguitate cum audiunt, nempe nugas appellant, & crepundia puerorum. & tamen quid illa sunt eiusdem Oratoris ludentis in ambiguo *Guttæ & Bulbi*? *Atque etiam ipse conditor totius negotij Guttam aspergit huic Bulbo.* Itaque minimè amarus is visus est, qui aliquid ex eius sermone speculæ degustasset. Aut illa in *Vatinium cognomento Strumam*? *Hi medentur Reip. qui execant pestem aliquam tanquam Strumam civitatis.*

Philip. 2.

Post reditum ad Quirit.

Pro domo sua.

Pro Flac.

Philip. 2.

Pro Cluent.

Pro P. Sest.

In Vatin.

Aut illa in eundem ? *Omnia ea me pudenter viuendo consecutum esse, quæ tu impudenter vaticinando (ad Vatinij nomen alluditur) sperare te sepe dixisti.* Aut illa in Antonij præceptorem agris mercedis loco donatum ? *En, cur magister eius ex*

Philip. 3.

Oratore arator factus sit. Aut illa ? *Efficis ut cum gratia causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ*

ProSex.R.

Pro Ce-

cin.

Pro Cluē.

Philip. 2.

facis. Omitto illa in nomen Chryfogoni, Phormionis, Liguris, Cimbri, & aliorum, quæ occurrunt in hanc sententiam sanè quàm sæpissimè.

Quid ergo ? hæc aliâque confidenter ac Poëtarum, aut etiam ineptè, ac puerorum more dicta sunt ? Et tamen passim apud M. Tullium leguntur horum similia, plenæque sunt actiones in Verrem (nec inde tamen quidpiam attigi) peracutis hisce pugiunculis, quibus Orator aprum illum Erymanthium facerè stimulat ac ferit, lectorésque ea infectatione ingeniosissimè delectat. Hæsit ad hæc paulisper Tuccius: mox ; Etsi, inquit, dissimulare non possum, quin hæc dum audirem, animû mirificè pascerent oblectaréntque ; video tamen interesse aliquid inter ista Tulliana, & ea quæ vsurpantur hac tempestate : in illis est aliquid solidi splendidique, quod tutò laudes, in his verò vana fucatâque omnia, & quæ tantùm suspicionem alicuius boni faciunt. Atque vt icunculæ nonnullis Belgarum typis excusæ, quia minutis, oculósque fallentibus incisæ sunt ductibus linearum, intuentem primo aspectu magnopere capiunt, atque indiscreta operis subtilitate suspensum tenent ; curiosiùs verò & eruditiùs contemplanti statim membrorum commésu ac partium metro (in quo laus est artis) peccare liquidò

de

Inter icū-
culas Bel-
gicas &
sententia-
rum) acu-
minasimi-
litudo.

deprehenduntur : ita istæc argumenta tenuissimis elaborata sensiculis , nescio quam speciem sui magnificè obtendunt, quorū tamen vitia facile cognoscas , si respicias. Cui Cenamius. Sint hæc, vt dicis, Tucci, non adeò solida ac vera, modo non omninò vana , atque inania : certè tantum lucis habeant , quæ oculos vel in transitu feriat ; nōne hoc ipsum permagni est , primo aspectu animos occupasse , etiamsi diligens contemplatio inuentura sit aliquid postea, quod non probet ? momento enim hæc rapiunt auditoris assensum , quem alia multa longè interdum meliora paulatim ac tardè promerentur. Atqui si Senecam interrogemus (hominem , credo, non paulo sapientiozem iis , qui secus sentiunt) affirmare non dubitet, maiorem sibi videri eum, qui iudicium auditoris abstulit, quàm qui meruit : hic enim licèt tutiùs incedat , si tamen interdum minùs proficit , laudèmq; illicò non consequitur , frustra sibi , ac temerè de futuro pollicetur. Hic ego : Non, inquam , ipse vsque adeò tecum , Cenami , prouehor in hoc studio, nec tantum tribuo hisce omnibus deliciis, & casuris si leuiter concutiantur flosculis , vt ea quoque probem , quæ NON tam vitio carent, quàm vitium occultant. Quid enim , si interdum eruditus oculus deprehendat vitiosa ? Sed esto , lateat tutò culpa tantisper , nec facile agnoscat in eo calore orationis & cursu : nōne satis est, si paulo post ab auditore aut rem memoria repetente , aut resurgente in manus , ac per otium contemplante deprehendi queat ? Atque hinc est, quòd multorum lucubrationes non

Occupare animos quanti sit.

Non probanda, quæ non nisi cursim placent.

Cur aliquorum lucubrationes diu non perdurant.

adeò

adeò vitales sunt, sed æui persanè breuis, ac suis plerunque parentibus non supersunt. Nimirùm quod de aliquibus Belgarum typis pulchrè dicebatur, hîc quoque graphicè locum habet: vt enim subtiliter incisæ ac minùs altè, sed tenui suspensâque manu, ac summo ære lineatæ formæ, vbi aliquoties impressæ fuerint, atque in subiectam papyrum sæpe transfusæ, facillimè consumptis exæquatîsque linearum ductibus effugiunt ex ære, ac penitus obliterantur; sic istæ tenuiter, ac minutim, nec ad temporis diuturnitatem exarata sententiæ; vix semel bisve prodeunt in lucem, cum inter legentium manus, nimia illa subtilitate acieque obtusa, dispereunt. Quamobrem, vt vtrique vestrùm tandem exponam sententiam hac de re meam, quam varius, & vtroque trahens distuli de industria; fauebam ego quidem iis aliquando, qui hæc ornamenta sententiarum, vocumque venustates, & *χρησάλα* frequentarent; ingeniosos enim ac peracutos, vti re vera sunt, existimabam: ingenium autem cum exstat in alicuius elocutione, mirificè trahit ad sui contemplationem amorémque legentium animos: nunc autem siue ætate accedente, quæ sicuti morum, ita & orationis stylum vertit, siue vsu & experientia multa in dies limante (id quod Seneca prædixit adolescentibus nonnullis, quos ea, quæ aliquando offensura erant, orationis vitia delectabant) non hæc quidem abiicienda cuiquam mortalium putavi, quæ de me certè nunquam merita sensi malè; sed vt non sine hac gemina cautione adhibeantur, suasoraque author accedo. Altera, vt in hisce argutiis certi aliquid

Cum Belgarum iculiculis alia comparatio.

Iudicium de hisce sententiarum ornamentis.

Ingenij argumentum.

Suasoria

2.

ac

ac solidi quærat, nec subita quædam lux placeat instar fulgetri, cuius proprium est extinguere cum micat. O D I ego sententias istas temporarias, ac fœditiales herbulas, quæ quo die nascuntur, occidunt. Scio hæc placere nonnullis, atque idcirco usurpari, quòd excitatis erectisque, ut aiunt, eo fulgore atque ictu animis auditorum, per huiusmodi speciem, gradum sibi faciant ad reliquam orationem. Nimirum subit hinc animum recordatio Circulatoris Agonalis non illepidi, cuius calliditas (quam Romæ quotquot interfuerent, non sine risu demirati sunt) nostræ huic disputationi commodum venit. Ascenderat hic cum socio fortuitum pægnans, expositisque de more mercimoniis, prætereuntes histrionali artificio aduocare conabatur: cum cœtus non fieret, illi pretiosa quæque promere; noua & exoticæ conditionis unguenta manibus abluendis odorandisque prædicare; extollere in cœlum laudibus dentium munditias,

Nitelas oris ex Arabicis frugibus,

Tenuem, candificum, nobilem puluisculum,

Complatiatorem tumidæ gingiuulæ,

Conuerritorem pridianæ reliquie,

Ne qua visatur terra labes sordium,

Restrictis fortè si labellis riseris.

præterea oscilla insertis clam digitis mobilia in pugnam committere; pelues sublimes iacere; serpentes innocenter admouere pectori; cultros infesto mucrone deuorare; aliisque præstigiæ plena in vulgus edere. Sed nescio quo eorum facto rarus omnino spectator illo aucupio tenebatur. Enimuerò ubi tam infrequentem coronam vident

Duplex.
in eorum
usurpatione
cautio.
Solidi aliquid
spectandum
in iis componendis.

Circulator
Agonalis.

Apul.
Apolog. 1.

vident, indignati desistunt; sarcinulas colligunt, abeunt. Inter eundem quasi alter alterum ob rem malè gestam obiurgaret increparétque, rixa committitur in iurgio. prompto hic pugione socium aggreditur: ille tueri sese, vociferari, viciniam clamoribus excire. accurritur illicò è toto foro partim dirimendi, partim etiam spectandi certaminis causâ: tunc eorum alter vbi densatam vndique turbam, stipatosque iam se ingenti populo circumspicit, complexus socium, atque ad circumfusam multitudinem festiuè conuersus. Hui quàm multi circum nos estis, inquit, qui modò nos fugiebatis velut afflatos pestilentia! bene habet, Quirites, coëgimus, quod erat in votis, tandem aliquando cœtum: hoc enim pugnæ simulachrum, si nescitis, in hanc speciem commissum est, vt aliquam demum nobis audientiam vel digladiando faceremus. Iam quando frequentes adestis, quæ res bene vertat, accipite quod paulo antè extrudere non potuimus, atque in hūc modum apud multitudinē ea impostura captam, ac risu exhilaratā, veniale negotium transegerunt. Simile videlicet ac circulatorū artificiū eorū est, veteratorésque citiùs quàm Oratores dicendi sunt ij, qui cùm non aliunde conciliare sibi queant auditores, ad inania hæc figmēta confugiunt, & sententiarū, vt ipsi loquūtur, rumores nescio quos excitāt, qui si minùs probentur, certè excitatis quæ iacuissent auribus exaudiantur, cùm tamen nihil infelicius sit, quàm nisi reprehendaris, cōspici non posse. Addo huic alteram cautionē: vt hæc quamuis culpæ obnoxia nō sint; sunt enim multa plena dignitatis, in loco ta-

men,

Callida
cogendæ
concionis
inuentio.

Oratores
aliqui cir-
culatorū
similes.

Opportu-
nè atque
perparcè
vtendum
hisce ar-
gutiis.

men, ac per parcè fundantur. Etenim intemperantiæ genus est, affatim istæc si congeras, eadèmq; ubique operosè cōsecteris, perinde ac si in illa nō incidisse, sed studiosè venatus esse videaris. Sint ista, vt voles, ornamēta & lumina orationis, sint gēmæ ac sydera, quibus sese irradiet Eloquētia. ac non vbiq; syderibus cœlum cōstat: & annulis gēmīsq; onerare digitos articulolq; omnes, plebeis mos est. Videas interdū aliquos (quos tamē infelix sollicitudo macerat, & coquit egrè ista parturientes) qui si orationis prima, summa, media hisce cōdimentis expleuerint, tunc enim uerò venisse se in aliquem numerum eloquentium sibi persuadent, cū tamen nullum sit certius venenū Eloquentiæ, quàm istæ in orbem anxie circumductæ sententiolæ, totūmq; istud intercisum fractūmq; minutis crebrò sensiculis dictionis genus. Non vult in huiusmodi angustias detrudi Eloquentia, nec frenos diu patitur illa, quæ libera solutâque per campos excurrere, atque animos in omnem partem ducere ac reducere facunda fusâque oratione gloriatur. Imò congesta hæc intemperantiùs, aliâque subinde ex aliis enascentia dum auditorem penè obtruunt, atque interspirare non sinunt, adeò illum ea, cuius causâ adhibentur, nouitate non oblectant, vt frequentata similitudine sui potiùs satietate fatigēt. Nimirum non in oratione solùm, **QVÆ** maxime delectant, ab his celerrimè fastidio quodam animus abalienatur: sed in cæteris quoque rebus, **MAGNIS** voluptatibus satietas plerunque finitima est. Sic ego apud Tuccium, Cenamiūmq; in meam sententiam pro sua humanitate

Satietas
ex nimio
harum
sententiarum
vsu.

con

lib. 12. c.
10.Quinti-
liani iu-
diciū su-
per hisce
sentētiis.Ciceronis
testimo-
nium de
iisdem.

In Orat.

concedentes olim differēbam. Et verò non eos perperā assensos fuisse mihi, Tullij, & Quintiliani testimonia appositè (nisi me mea fallū) apertèq; demonstrant: hic enim posterior, quo nemo post Ciceronem meliùs artem, quam tenuit, explanauit. hac ipsa de re disputans inter cætera: *Hoc, inquit, quod vulgò sententias vocamus (veteribus, præcipuèque Græcis in usu non fuit: apud Ciceronem inuenio) dum rem contineant, & copia non redundant, & ad victoriam spectent, quis vtile neget? feriunt animum, & vno ictu frequenter impellunt, & ipsa breuitate magis hærent, & dictione persuadent.* Ex quo scriptoris iudicio, quo quid esse potest in hac causa luculentius, aut grauius? intelligitis, Auditores, hæc ornamenta & Oratori cum laude admittenda Ciceronis exemplo, & ita eidem admanda, vt temperare sibi atque aliis sciāt, ne dum ingenio nimiùm velificatur suo, iudicij, quod pluris est, fecisse iacturam videatur. Et enim M. Tullius (vt eius, quem modò cum Quintiliano nominavi, testimonium hîc reddam, & cum eò rem postremò concludam) cum loci illius, quem suprâ recensui, de supplicio parricidarum meminisset, dixissetque, auditam totam eam sententiam in Romano foro summis omnium clamoribus; addit, cœpisse se post aliquantò sentire, hæc ipsa quæ dixerat adolescens, nequaquam satis deferbuisse? commendari tamen posse, vt in adolescente non tam re & maturitate, quàm spe & expectatione laudato. Nimirùm *fructum studiorum viridem & adhuc dulcem promi decet*, vt loquitur alibi de hac causa Quintilianus, *dum & venia, & spes est, & para-*

ius fauor, & audere non dedecet, & si quid desit operi, supplet ætas, & si qua dicta sunt iuueniliter, pro indole accipiuntur. Vnum tamen cauendum, ne hæc in adolescente audendi facilitas vsque ad contemptum operis adducatur, & iam tum in ea ætate fundamenta iaciantur impudentiæ, & (quod est vbique noxium) ne vires præueniat confidentia.

lib.12.c.6

Quare vt ad extremum, quid Oratoriæ potissimum dictioni laudi tribuam, paucis absoluam. Erit ille quidem probabilis Orator, qui incorruptè dicat & accuratè: sed curam tamen dissimulet, idque veluti non agens agat, atque intelligat, eam Latini castique sermonis virtutem non tam adesse cum laude, quàm deesse cum dedecore. qui non tenui venula per calculos fluat ariditudo obnoxius in æstu dicendi, sed ingenti latè copia redundet vbique tutus à metu siccitatis: modò torrentem ripis coërceat suis, & quod præcipitur à dicendi magistris, vbertatis luxuriam stylo depascat. qui suauis & conspersa quasi verborum sententiarumque floribus oratione ita delectetur, vt suauitatem amet etiam austeram & solidam, non æquabiliter vbique dulcem atque decoctam. qui etsi numerosè volubilitèrque exprompta memoria deuoluat orationem, non ita tamen sese fugiat, quin vbi libeat securus ac potens sui respiret. qui cuncta rationum momentis firmet, partemque nullam sinat otiosam esse: non tamen seueritate rerum quasi compressis digitis, pugnumque facientibus philosophetur, qui peracutis conceptisque ingeniosè sententiis auditorem excitet: dummodò illæ at-

Oratoris
dictio
quomodo
esse de-
beat.
Latina.
Copiosa.

Suauis.

Numerosa.

Conficiens.

Sententiosa.

Fam. Strada.

M tem

Admiranda.

Quæ oratio omnium optima.

Concitatrices animorum.

Indicium perfecti Oratoris.

temperatè ac solidè cadant, nec tanquam inter-
 nitentes noctu per arua cicindelæ ad exortum ac
 lucem Solis euanescant. qui nouo illustrique &
 admirabili genere dicendi laudem mereatur: ha-
 beat illa lux tamen & admiratio umbram ali-
 quam & recessum, quò gratius extare atque
 eminere possit id, quod erit illuminatum. Sed is
 inter omnes facile primas feret, cuius oratio non
 cæteris quidem ornamentis destituatur, hoc ta-
 men in primis agat, vt animorum concitationi
 par, nihil iacens ac languidum habeat, sed ve-
 hemens atque eodem sæpe reciproca feratur:
 quæ saxa, vt ait ille, deuoluat, auditorémque vel
 obfirmato saxoéque nitentem animo agat vltra,
 cogátque ire, quò rapiat: quæ composita veluti
 facie ad ingenium auditorum, insinuet sese pe-
 nitus in illorum mentes, atque eas pugnaci in-
 stantique genere dicendi, modò ad iracundiam
 indignationémque succendat, modò lenitate ac
 mansuetudine mitiget, amore rapiat, odio in-
 flammet confidentia trahat, timore retrahat,
 pudore suffundat, misericordia flectat, æmula-
 tione stimulet, despicientia retardet, in omnem
 denique partem moderatus orationi, tanquam
 laxatis retractisve habenis, impellat inertes ac
 desides, simul etiam præferuidos confidentésque
 pro arbitratu coërceat. Et verò cùm ad vnius
 vocem aspicio multitudinem suspensam primò
 teneri, nec eodem dein vultu ad gemitus paula-
 tim dolorémque deflecti, postremò indices ani-
 morum lacrymas effundi; profectò intelligo pla-
 cere Oratorem, & in scena, quod aiunt, Roscium
 esse. intelligo, vt ex neruorum sono in fidibus ho-
 mines

mines deprehendunt scientiam fidicinis impel-
lentis, ita ex auditorum motu laudari peritiam
Oratoris animos pertractantis. intelligo ad ex-
tremum hoc genus dictionis, quo hominum re-
guntur arbitria, cum persuasioni accomodatif-
simum sit ex omnibus, esse quoque quod initio
quærebamus, ad similitudinem Homericæ Vlyssis
omnibus præferendum.

PROLVSIONE SECUNDA.

MURETVS.

SIVE

De ratione scribendæ Historiæ Dialo-
gi pars prior, quæ ad res pertinet.

*An omnia dicere debeat, aliqua omittere possit Hi-
storicus: & an iudicia & coniecturæ aliena
sint ab eo: quæ gemino exemplo ad Li-
uianam Cornelianamque scribendi
rationem conformato illus-
trantur.*

INTERLOCVTORES

M. Ant. Muretus, Syluius Antonianus,
& Franciscus Bencius.

NOVA hæc loci species atque ampli-
tudo, in quam proximo anno è pa-
læstra me mea abundantè præter mo-
rem multitudini angusta, raptis inde
subsellis, nouo genere tumultus exactum vide-

tis (Cardinalis Amplissime , lectissimique nobilitatis ac sapientiæ Proceres) atque hodierna hæc auditorum frequentia , cui hanc ipsam explicati amplè Gymnasij laxitatem imparè laborantemque conspicio : quoniam inusitati de me, benevolentissimique iudicij argumenta sunt, collectumque vnà nobilitatis , ac doctrinæ florem, vulgari atque vsitata , quæ mea est , oratione suscipiam : sed inductis maiorum gentium personis, litteraturæque magnæ viris, quantum possim, abstraham vos à memoria mei , atque efficiam , vt eorum specie quos audire vobis videamini, meam interea tenuitatem quàm minimùm sentiatis. Et verò pollicitus anno superiore de Historica dictione disceptaturum me post Oratoriam absolutam; non poteram accommodatiùs, quàm vt agere consilium est in præsentia , liberare obligatam sponcione fidem. Magnum enim opus meditor, qui rerum scriptoribus statuo certos fines , intra quos ipsi sese coërceant: nec inde, quanta eos cumque cupido incessat, pedem efferant. Vt sanè sæpe numero difficilius non sit, de agrorum vicinitate atque confinio altercātibus ponere limites, quàm in hac ampla styli possessione modum legemque definire. Quòd si in omni scriptionis genere difficile id est , multo verò difficillimum arbitror in Historia : à qua cum gradus sit proximus ad Poësim , siue quadam affinitate materiæ ac similitudine scriptionis, siue iudicio, aut etiam interdum vitio scriptoris ; tardum est lineam quasi manu deducere , eaque historicum circumscribere. Sunt enim , qui cum Historiam , solutam Poësim

Styli modum historicis præscribere cur difficile.

Poësim palam nominent, liberè in hanc ex illa transiliunt, idque ad operis etiam varietatem, commendationemque scriptoris facere, nonnihil putant; cum tamen sua hinc quoque extrema sint, atque confinia, quibus Historici iuxta ac Poëtæ terminandi sunt; parùmque est in medio relinquendum utrisque commune. Et licet M. Antonius apud Tullium neget, Historiam separatim instructam vnquam fuisse Rhetorum præceptis: dum tamen eam subdit illicò veluti primam illius legem, *NE QUID* falsi dicere audeat, *NE QUID* veri non audeat; quis non videt, Historiam abire longè diuersam à Poësi, quæ ab omni planè veri dicendi soluta est lege; Sed ego quid vniuersa de re sentiam, bonum factum existimo, si eorum authoritate decernam, in quorum oratione dignitas maior insit, & fides. Hæret enim memoriæ disputatio, quam mihi peradolescenti referebat magister olim meus, homo omnium litterarum Franciscus Bencius: quam ille disputationem habuerat pridem cum M. Ant. Mureto, ac Syluio Antoniano, excellentibus ingenio, atque authoritate viris. Nam cum apud Hippolytum Card. Estensem Tiburi Muretus ageret perfunctus à perleui febricula, qua Augusto penè toto, sed intermittente morbo, laborauerat; Bencius è Tusculano illuc perrexit visendi causâ præceptoris sui: quem confirmata valetudine reperit, substititque complures dies apud virum, quem (vt aiebat) numquam adiret, quin abiret ab eo sapientior. Fortè per eos dies Muretus differuerat de utilitate Historiæ cum Hip-

Libertas aliquorū in Historiæ stylo.

lib. 2. de Orat.

Poësis ab Historia quàm diuersa.

Dialogi personæ de Historia differunt.

Occasio dialogi.

polyto super mensam : eaque , vt erat incredibili memoria , feliciter omnia comprehenderat Antonianus ; ac priuatim multa eo de argumento quotidie sciscitabatur. Sed cum alia , vti fit , ex aliis nascerentur capita quaestionum , nec exple- retur vnquam percontando cupiditatis sitis ; enixè petierat à Mureto , vt quoniam neque occupa- tata opera , neque impedito animo erat , rem totam ab stirpe repetens , Historiæ præcepta semel omnia complecteretur. Quod ille polliceri primùm visus , mox rei difficultatem causatus , differenti specie negabat. Verùm vbi in tempore Bencius interuenit , re cum illo communicata , deprecato rem loco adhibet : valuítque apud Muretum authoritas hospitis , ac discipuli. Et quamquam immensi operis affirmaret esse de Historia enucleatè dicere , speraretque se , cum in hanc sententiam pluscula collegisset , abundè aliquando facturum ; tamen non producturum se diutiùs eorum vota : & quando ipsi mallent ea , quæ in præsentia tumultuaria ac prompta oratione , quam quæ post aliquot menses meditatè electè- que allaturus esset ; damnata tam secula spe , in diem sequentem (intendebant enim se primæ tunc tenebræ) disputationem de Historia pollicetur. Ergo postero die redit Bencius ad Muretum , reperitque Antonianum , qui iam antevererat , sumpta lyra nescio quid tacitè meditantem. Solebat enim ille ex temporalitate carminum identidem Muretum oblectare , huiusmodi subitariae musices auidissimum. Vt verò Bencium Muretus aspexit , Antoniano significauit , vt hospitis honori aliquod de dictis melioribus depro- meret.

Princeps
dialogi
persona.

Antonia-
ni extem-
porale
carmen.

meret. Substitit ille paulisper, quasi fides explo-
raret, mox canere est aggressus in hunc modum.

*BENCI seu libeat pugnacis fulmina lingua
Vibrare in fontes, tonitruque arcere nocentes.*

Benci
latides.

Seu liquido cursu, puroque simillimus amni

Verba per umbrosas malis deuolucere ripas,

Et victura suis inscribere nomina plantis:

Seu iuuat argutas in nodum cogere voces,

Et totum Aonio carmen deducere cliuo;

Nil equale tibi est. Roma stupet inscia pubes

Dum belli cadit in numeros, libratque rasis

Ludit in antithetis a quo sententia gyro,

Et noua suspendit dubias facundia mentes:

Iuratunque palam; non olim dignius unquam

Romana Proceres cum maiestate locutos.

Ab tamen hac nimum ne te leuet aura, quid ultra

Tendis agens? oblite tui, atque oblite tuorum

Ante diem properas, & viuax infodis auum?

Durus es, emerito qui fraudas lumina somno

Perdus & pernox: nempe ut limatius una

Exeat, excussaque cadat sententia torno.

HÆC eadem que lima stylum terit, atterit annos.

Laboris,
& quietis
vices.

Aspice, non semper bellantem classica terrent,

Ductaque Gnosiaco tenduntur cornua neruo,

Sed quandoque iuuant redituras otia vires.

Ipsa, viden' Natura vices commutat, & annum

Partitur variè; nec semper sydera nimbis

Vexat, inequali nec suscitatur aquora fluctu,

Aut querceta premit repetitis usque pruinis:

Sed scenam terris aliam diducit, idemque

Mortales docet. At semper tu fixus in vno es:

Nec tibi, seu surgat, seu cedat vesper Olympo,

Excidit ex animo semel intercepta cupido.

*Quòd nisi te Natura satis docet, aspice saltem
Muretum, Pylis Muretum secula dignum
Viuerè, quem similis feruor penè abstulit orbi.
Idem amor exitium ne sit natòque patrique,
Ab si qua vestri tangit vos cura, caueat.*

Finierat Antonianus: cùm Bencius admiratione pariter, ac rubore suffusus, quamuis affirmaret inter eas siue laudes, siue adhortationes nihil sui se agnoscere præter nomen; negauit tamen in eo genere præsentis natiuæque Poëseos se quidquam in vita mirabilius audiuisse. Sed officiosis vtrò citròque verbis, cùm paulatim eximeretur dicendo dies, veritus Antonianus ne sibi eriperetur occasio de Historia differendi, iniici pontem iubet è conclauis, indèque concedunt in proximos hortos, vbi in xysto ad arcendos Solis calores opportunè conuestito flexo iam ac frangente se die, confidentes, oculos in Muretum, animòsque conuertunt. Tunc ille:

Etsi non inficior, inquit, à me potissimum hodiernæ disputationis summam persolui oportere; tamen non ita, credo, conuenistis hodie, quasi in concionem. comitium est hoc nostrum, in quo prærogatiua quidem penès me, quando ita vultis, ius autem suffragij apud omnes esto. Agite igitur, & quoniam Historiæ exædificatio, vt Cicero loquitur, posita est in rebus, ac verbis; in vtroque videamus quatenus scriptor Historiæ ab Oratoris ac Poëtæ commercio; ad hoc enim discrimen inuestigandum præcipuè referri sermonem exoptatis. Sed neutrum cognosci commodè potest, nisi principio statuatur Historiæ finis. hunc autem nihil ambigo esse perpe

Locus dialogi ac
tempus.

lib. 1. de
Orat.
Partitio
dialogi.

De fine
Historiæ
disputatio.

perpetuitatem immortalitatemque rerum gestarum, quarum transmissione ad posteros, facilius homines ad honesta ac salutaria concitentur, à turpibus verò noxiisque terreantur: atque in vniuersum discant, ex præteritis consilia capere in posterum, remque suam cum priuatam, tum publicam regere maiorum exemplis. Hic Antonianus. Quando, inquit, per te licet, interrogo num tu alium præter utilitatem præscribas Historiæ finem? Nam Lucianus in libello de hac re, vnum ait esse opus Historiæ, vnúmque finem, utilitatem: iucundum verò si & ipsum sequatur, melius hoc esse: perinde atque in athleta vires requiruntur, forma ac venustas laudantur. Non me, inquit Muretus, fugiebat Luciani locus: imò idem sentire Halicarnasseum, idem Plutarchum non ignoro. Sed ego fines Historiæ attribui omnino duos: principem alterum propriúmque, alterum nexum cum eo & sequentem: illum dixi transmissionem rerum gestarum ad posteros, earúmque perpetuitatem: hunc posteritatis fructum in maiorum factis cognoscendis. Nam quicumque animum ad scribendam appellit rerum siue suarum, siue aliorum Historiam, eo primùm consilio facit, vt illa factorum memoria facile interitura, litterarum beneficio longè latèque pertineat, ac permaneat ad posteros. Atque ego admirari olim solebam M. Tullium, quòd alicubi definiret Historiam, *Rem gestam à nostræ ætatis memoria remotam*. Quid enim? vt omittam Thucydidem, Sallustium, aliósque ætatis suæ facta recensentes, nonne Lucæium scriptorem ea tempestate nobilem Tullius ipse

Luciani
sententia
de hoc fi-
ne.

Duplex
Historiæ
finis.

Prior finis,
transmis-
sio rerum
ad poste-
ros.

lib. 1. de
Inuent.
lib. 1. ad
Heren.
Historiæ
definitio
Tulliana
ad finem
hunc ex-
plicandū
allata.

M s infinis

infimis vrget precibus, vt Historiam rerum ab se gestarum moliatur? cur ergo res dudum præteritas, longéque positas addixit Historiæ? Sed non est, quòd hallucinatum putemus in re tam perspicua virum sanè accuratum ac nauum. Verùm, nisi vos aliter sentitis, id, quod dicimus, indicauit Tullius. cùm enim exploratum haberet, HISTORIAM non tam præsentibus, quàm posteris scribi (quam vocè in laudato à te loco sæpe vsurpat Lucianus) idcirco metiendam sibi Historiam putauit non præsentium viuentiũque bono, qui certiores fieri aliunde queunt, quàm à narratione scriptoris; sed respexit ad conscientiam posterorum, quorum potissimùm memoriæ sicut consultum cupit Historia; ita eorum habitatione, scitè à Tullio, *Res gesta remota à presentium recordatione*, definiti potuit. Est ergo finis Historiæ traductio rerum gestarũ ad consequentes ætates. Sed præterea si quis ab historico que rat, cur hæc facta conetur apud posteritatem literis propagare; respondebit, opinor, si odium amorémque in operis sui molitione procul habeat, id agere, vt aliena per exempla compendio doceat, ac futuris seculis profit. Finis igitur hic alter est: nam deprehendendi finis hanc nobis viam monstrauit author optimus Aristoteles. Quare videtis duo esse proposita Historiam contextenti: sed posterioris finis meminuit Lucianus, ego vtrumque complexus sum: vter autem nostrũm sapientiũs? Qui neutrum omisit, suscepit Bencius: quemadmodum & Tullius vtrumque vidit in Historia, dum eam, vitæ memoriæ, ac magistrã vitæ nominauit: quorum altero diu-

turnita

Posterior
finis vti-
litas po-
sterorum
ex maio-
rum exem-
plis.

li. 2. Phys.

turnitatem rerum, altero utilitatem hominum comprehendit. Quamquam me, ne Luciano assentiar, illud etiam mouet, quòd si sola finis sit utilitas, atque id agat historicus, ut ea narret, quæ documento esse possint ac fructui; cur obsecro, non licet ei suo apte ingenio complura ad similitudinem veri conformare, illustriùmque exempla factorum comminisci, Poëtarum more? existeret enim ex huiusmodi figmentis etiam utilitas, quam prouenire è Poëtarum carminibus uideamus. Aut igitur poëticae fabulae interdicendæ non sunt historicis, aut alius inuestigandus est finis, cuius causâ interdicantur. Et verò si dicamus, Historiæ munus esse, rerum gestarum famam posteris tradere, è quarum cognitione quid agendum sit, quid fugiendum ediscatur; fingendi libertas adimitur, & quidquid gestum non est, id alienum esse ab historica facultate conficitur.

Non sola utilitas finis Historiæ.

Cur historicis non licet fingere.

Bene habet, inquit Antonianus: aggredere iam, Murete, dicere de rebus, quibus inniti Historiæ molem priori loco significasti. Tunc ille; Expectatis, inquit, opinor, ut exordiar à VERITATE quam esse virtutē in Historia longè maximam consensere omnes. certè Polybius cum regula ac norma comparauit Historiam. Ut enim regula ex auro argentoque fabrefacta, si recta non sit, sed enormis ac praua, res est ut uoles pretiosa; at regula nequaquam est, ita planè cum idem sit verum in Historia, quod rectum in regula; falsa narratio quamuis omnibus uerborum, ac sententiarum luminibus illustrata, laudem fortasse merebitur nonnullam, sed cum hac exceptione merebi

Proprium huius pro-
lusionis argumen-
tum.

Veritas Historiæ
virtus ma-
xima.

lib. 12.
Compara-
tio Historiæ
cum
regula.

merebitur, vt nec esse, nec dici queat Historia. Sed hæc posita sunt in medio, notaque omnibus. In illa diligentius inquiramus, quæ tum citra, tum vltra modum admitti solent aduersus Historiæ veritatem. Citra modum est is, definiturque præceptis suis, qui inter enarrandum aliqua supprimit, siue ignoratione rerum, siue affectione animi. Atque, vt à Iureconsultis reticentiæ pœna constituta est iis, qui vitia, si quæ insunt prædio, nominatim emptoribus non produnt; sic peccat, ac violat narrationis fidem ille, cui lata lex est, non solum, NE quid falsi dicere audeat, sed etiam NE quid veri dicere non audeat. Quo sanè vitio haud scio, an vterque Princeps Historiæ liber omnino fuerit, nam Thucydides vbi commemorat Antiphontem Rhetorem soluendæ Atheniensium Democratiaë authorem extitisse; silentio transmisit vltro, illum supplicio damnatum, proiectumque feris laniandum. Sed hoc dederit Græcus suæ erga præceptorem pietati, aliquantò turpius noster, qui coniurationem ita descripsit, vt actas publicè ab Senatu Ciceroni gratias, illum Patrem Patriæ singulari appellatione consalutatam, illi statuam inauratam Capuæ à Decurionibus statutam, illi (quod antè in toga nemini) supplicationem decretam, dolo malo prætermiserit. Resiste hîc tantisper, inquit Antonianus: Omniâne censes historico narranda? Sanè omnia, respondit Muretus, siquidem ad opus susceptum pertineant. Quid si illa sint, Bencius addidit, auditu fœda? Narranda nihilominus, inquit Muretus. Hic commotus animo vultuque Bencius; Vide, inquit, Murete, quid statuas: nam

Duplex
aduersus
veritatem
peccantiū
classis.

Qui omit-
tendo
peccant.

Thucydi-
dis præ-
missio,
lib. 8. Pe-
lopon.

Sallustij
in præter-
mittendo
culpa gra-
uior.

An omnia
historico
narranda.
An etiam
surpia.

si meritò nominauimus Historiam vitæ magistrā, ac sapienter ei finis loco præscripsimus utilitatem; qui, rogo, fructus erit in earum memoria rerum propaganda, quas multo satius foret obliuione deleri sempiterna? Non ita tecum censuit Dionysius Græcus Romanarum rerum scriptor, qui operis initio disertè pronunciat, **E L I - GENDVM** esse historico argumentum, quod eximiam aliquam utilitatem, emolumentumque lectori ferat: ne, si fortè de obscuris agat malique exempli, & cognitu indignis; cum aliorum perniciæ ipse quoque similis fuisse vitæ arguatur. Tu verò si secus Murete sentis, dissentio ipse à te palam, mecumque ea, quæ est præ manibus, Historiæ veritas dissentit. Subrisit ad hæc Antonianus; viderat enim Bencium ferri paulo concitatiùs: mox ad Muretum; Et ego te, inquit, aggredior cum Bencio, sed alia via: neque enim istam impunitatem historici de aliis fœdissima quæque narrantis ferre vnquam æquo animo potui. Quid enim? non licet mihi priuatis in sermonibus in hominem vita iam functum palam obloqui, eiusque occultius aliquantò flagitium euulgare: quia, vt disputare Theologos audio, **FAMÆ** decus, ac nominis existimatio etiam mortui hominis immortale bonum est: quod bonum si quis maledicendo imminutum, aut funditus perditum eat, magna se culpa adstringere, nec antè laxari, quàm honoris iacturam, qua tandem possit ratione, compenfer. Ergo alienum scelus, quod mihi salua honestate non licet vel semel, atque in vnus aurem insusurrare, licebit historico non ad præsentes modò, aut absentes, ad quos ea fama numquam

Quale seligendum historico argumentum.

An liceat historico euulgare aliorum flagitia occulta.

Famæ diminutio.

quam fortasse pertingeret, sed ad consequentes etiam ætates perpetua cum eius infamia nominis prolatare? Fateor, istam ego libertatem non paulo seueriore pœna, quàm quæ constituta est reticentibus aliquid in narratione, coërcendam seriò putarem: siquidem hi consultò dum quidpiam tacent, haud fanè multis nocent: illi dum impunè in hunc modum, atque impensè loquuntur, cæteris quidem non profunt, quod pugnare cum Historia iustè confecit Bencius, & sibi aliisque obsunt quamplurimùm, quod humanis, diuinisque rebus aduersari satis ego, vt arbitror, persuasi. Surrexit hîc enimuerò Muretus (stare enim inter dicendum sæpenumero consueuerat) & vtrumque contuitus; Næ ego Religiosos hodie gladiatores nactus sum, qui mihi vtrinque minitentur ictus vel è cælo. Sed, quod in arena fieri solet, diuidam & pugnabo: tecùmque priùs Benci. Turpia si quæ incidant, aio non omissenda: sed vide, quid author sum. Aut hæc flagitia ita coniuncta sunt cum reliqua serie narrationis, vt taceri de illis absque multarum rerum detrimento nequeat: aut vix aliquem nexum habent, minimùmque rerum trahunt. id si posterius sit, omittere illa scriptorem iubeo. quid enim posterorum interest hæc scire, quæ ex vna parte priuatæ quædam, & contemptissimæ sordes sunt, ex altera spurcæ adeò ac fœdæ, vt earum commemoratione chartas, nedum scriptorem erubescere oportuerit; quod vnum tu, Benci, ac tecum Dionysius persuadetis. At si prius contingat; nolo illa, quamuis obscœna, prætereant, ne quo scilicet hiatu Historiam distrahat, minúsque com-
modè,

Muretus
inter di-
cendum
stare so-
litus.

Turpia
quando
omittēda
historico.

modè, ac perspicuè persequatur seriem intercisæ, ac mutilatæ narrationis. Quamquam hîc modum quoque adhibendum puto: vt si quæ præter morem impia, impurâque historico afferenda necessariò sunt, satis habeat rei genus aperire, & cursim inde transmittere; non autem cunctanter, ac putidè singula designare, quasi velit nullam eius particulam impuritatis lectorem prætere-
 rre. Erat Suetonio describendus alicubi Tiberius nauiter impudicus: audio, erat tanquam turpitudinis illius inuentor seuerè notandus: non repugno. dicat ergo, Tiberium præter cætera luxuriæ nomina, noua quædam & sanè portentosa libidinis genera excogitasse; idque satis & modestiæ suæ, & narrationi alienæ rei factum putet. ille tamen facinus fœdum cogitatu, fœdumque dictu, nudis ac prætextatis verbis sub aspectum dedit; an vt digito cõmonstraret, ac lectores penè pelliceret? Sed venio iam ad te, Antoniane: nam cū Bencio, vt puto, in gratiam redij. Scio obtrectationis genus esse, aliena dedecora in apertum proferre, palàmque facere. Sed partitione hîc quoque vtèdum est. Aut enim illa historico nota sunt, præterea nemini, aut communicata cum paucissimis, aut demum in omnium oculis ac sermone versantur. Si postremũ dicas, perleuis sanè, aut etiam nulla infamiæ fit illi accessio à narratione scriptoris. Si primum, tecũ sentio libenter, Antoniane, historico nõ licere arcana aliorum flagitia rarò præsertim profutura distrahere, eîsq; inurere perpetuam apud omnes notam. Quamquam, ne hanc libertatem scribendi probem in historico, illud præter honestatis causam, me magnopere impellit: quòd

Quando,
nõ omittenda.

Quatenus
narranda.

in vita.

Suetoniũ
nota.

Flagitia
quatenus
eu gan-
da.

Si nota
sint om-
nibus.
Si solũ
historico
nota.

Curiositas
aliquorum
damnanda.

Si flagitia
nota sint
paucis.

Libertas
dicendi
quanta sit
historico.

quòd nefas esse existimo in aliena curiosiùs in-
quirere, & quæ in latebris domorum demisso
velo clam omnibus peraguntur, ea confidenter,
inuerecundòque ingenio rimari, atque extrahe-
re inde procaciter in lucem, ac decantandam
vulgo fabulam dare; cùm præsertim QVÆ nul-
lo, nisi se, teste narrat historicus, pronis quidem
ea auribus, dubiis tamen, ac suspensis animis
plerumque accipiantur. Quòd si, quod erat me-
dium, illa comperta sint oppidò paucis, ideòque
emoritura fortasse videantur, nisi Historiæ vita,
testimoniùmque scriptoris accedat, arbitror ab
historico posse litteris impunè mandari, quanta-
cumque dedecoris nota ei, quo de agitur, inura-
tur. P A R est eadem libertate scribat historicus
Principum vitas; qua ipsi libertate vixerunt, vt
de Suetonio loquitur Hieronymus. Neque enim
existimo (dicam hoc aliquantò timidiùs, præsen-
te te, Benci, sed dicam tamen) non existimo pa-
rem esse conditionem hominis aliena crimina
temerè infensòve animo detegentis, atque histo-
rici eadem consultò enarrantis. plus aliquid licet
historico, qui ea nonnisi publico describit bono,
vt improbi reformident conscientiam posterita-
tis, & saltem famæ metu turpia declinent. At tu,
Murete, inquit Antonianus, tecum planè pu-
gnas, nisi fallor. nam vbi facinus omnio sit igno-
tum exploratùmque nemini, sentis historicum
peccare, si prodat: fieri quippe iniuriam ei,
cui aliquid famæ, illa arcanorum prodicione,
dematur. quidni idem sentis, cùm facinus no-
tum est quàm paucissimis? tunc enim & iis,
quos latet, hoc est, fermè omnibus, detegitur: &
ad

ad exteras regiones, ad quas nunquam fortasse peruentura esset fama, transmittitur: & posteris, qui nunquam id rescirent sine scriptoris attestatione, docentur. nonne vides, nominis existimationem, non utique contemnendum nostræ mortalitatis bonum, apud ignaros (quod tu vetabas magnopere lædi, corrumpique? Cui Muretus. Video, sed uti iure suo historicum volo. Quodnam (malum) ius istuc cuiusquam hominum est, inquit Antonianus, ut aliis facere iniuriam impunè queat? Ius publici boni, subdidit Muretus, cuius causâ priuatum vnius commodum despiciere haud immeritò potest. Si ita est, inquit Antonianus, euulget igitur historicus etiam facinus planè arcanum ignotumque omnibus: tunc enim dixero, id fieri publici boni gratiâ, quod bonum priuato potius esse debet. Et Muretus; Non persuades, inquit: nam cum facinus penitus abditum arcanumque est, nullum historico ius est, ut inquiret in alienum crimen, quem scriptorem esse, non indagatorem voluere ciuitates atque Respublicæ. Quòd si temerè inquisierit, non videtur idcirco quidquam iuris adeptus esse in alienam famam. quare eius rei contra fas & æquum narratio ob quamcumque publici boni causam supprimenda est: at vbi in conscientiam criminis venere iam alij, sibi ille imputet, qui describitur, si iure suo utatur historicus, hoc est, si crimen ad se famâ perlatum, ipse qua accepit fide, litteris consignet. At vos, intercessit Ben- cius, subtiliùs ut video ista limatis, & dum numeratis vitia, quibus aduersùs veritatem peccat historicus omitiendo, nimirum transiliendo pec-

Ius histo-
rici.Publicum
bonum
priuato
potius.*Fam. Strada*

N

catis.

196 LIB. II. PROLVVS. II. HISTOR.
eatis. Quin igitur, quandoquidem satis cautū est,
NE quid veri historicus dicere non audeat; alteri
iam parti cōsulimus, NE quid falsi dicere audeat?

Posterior
eorum
classis qui
transiliūt
veritatem.

In Poët.

Quorum
pictorum
similes
sunt histo-
rici.

Faciliora sunt hæc, ad quæ orationem trans-
fers, inquit Muretus, & præcepto prorsus vno
totum hoc constat, si rebus nihil affingatur. So-
leo ipse historicos comparare cum eo pictorum
genere, qui etsi in cætero artificio minùs præ-
stant, tamen in alicuius aspectu indiscreta penè
similitudine figurando, atque in ipsa oculorum,
ac totius oris suauitate propemodùm geminan-
da mirabiles successus habent, operaque consum-
mant. Polygnotum aiebat Aristoteles solitum
esse, quos exprimeret, facere meliores, Diony-
sium verò similes. In hac posteriore classe cen-
seo historicorum picturam; vt quem litteris pin-
gunt, & quasi colorant, veram eius speciem ani-
mo capiant, suisque lineamentis illum referant,
tanquam per se illicò agnoscendum: nec stu-
deant naturæ vitia artificio corrigere, externa-
rumque appositione rerū, veluti alienis pigmen-
tis oblitum, suoapte ingenio conformare. Poëta-
rū hoc munus est in maius effingere, nec quem-
quam è singulis, sed hominum simulacra gene-
ratim, vniuersèque proponere. Quamquam non
desunt historici, qui Polygnoti, quàm Dionysij
similes esse malunt: nec vrceo contenti quem
fingendum susceperunt, vt operis summa pul-
chrior atque admirabilior exeat, currente rota
amphoram moluntur: quorum historias factas
isto vitio mēdosiores quoties lego, paucis litteris
titulo additis, Iulij Capitolini exemplo, inscribere
soleo Mythistorias. Id tu verò, inquit Bencius,
libello

Mythisto-
ria.

libello addidisses, quem fortè de Arturo Rege conscriptum nuper vidi, quæ autem illic non vidi? Accipite hæc è multis pauca. proderit enim ea cognoscere: vt quemadmodum Antigenidas aiebat, suauius audiri bonos citharædos, si mali antea cecinissent; ita nos huius comparatione ad reliquos historicos multo iucundius accedamus. Transfodit in acie militem Arturus Caliburno illo suo (hoc erat gladio nomen) itaque transfodit, vt ferrum pectore acceptum, redditumque à tergo prominere: quantumque cuspis extabat è corpore, tantum vmbra iaciebat. Ecce tibi aduolat alius auxilium militi laturus, in Caliburni vmbra incurrit miser, sauciatur, nec à ferro, concidit, expirat. incertum (scriptor adiungit) referendane mors fuerit in Caliburnum, cui tanta vis inerat, vt vel eius vmbra perimeret: an in hominis metum, qui ferro non vmbra ictum se crederet, atque adeò exanimaretur? id constat vmbra tili illo vulnere serio concidisse. Tunc Antonianus. O acutum candidumque scriptorè! Nugæ sunt hæc, inquit Bencius, præ iis quæ audietis. Captos in pugna milites Arturus stigmatibus in ore conscribebat, non ferro aut igne, sed, mira dictu auditumque res, faciem leuissimè depalmabat; nam si paulo valentiùs tetigisset, exoculasset homines extemplò, aut edentulos collisisset ad terram: ex eo autem perleui tactu digitorum, relictis altè in ore vestigiis ad perpetuam rei memoriam, veluti stigmaticos seruos compunctos notis Threiciis sibi vindicabat. tanta vis, calorque inerat membris. Sed nihil illustrius, quàm quod ei cum Simpulo Gigante sanè ridiculo

Plutar.
Demetrius

Arturi res
gestæ.

Calibur-
nus Artu-
ri.

Colaphi
ab Arture
inflitti.

Simpuli
Gigantis
ratio pu-
gnandi.

198 LIB. II. PROLV S. II. HISTOR.
culo contigit, qui quoties forticulum aliquem
rixarúmque cupidum vsquam esse terrarum no-
uerat, per certos nuncios, vt barbam ad se quàm
primum mitteret, sed probè pexam cultámque
postulabat: si recusaret, singulari certamine
prouocatum, vt erat viribus astúque ferox, facile
superabat, pugnae summa hæc erat: Victo vi-
tam condonabat, barbam ei tantummodo (hoc
enim victoriæ præmio contentus erat) abra-
debat, texebátque ex ea cilicias villosásque vestes,
quibus superbè paludatus, sibi (vt putabat) gloriæ,
cæteris terriculo foret: tantúmque iam prædæ
confecerat, vt præter barbas minorum gentium,
solùm ex iis, quas abstulerat à Dynastis ac Regi-
bus, sagum militare contextum, barbarum sanè
in morem perpetuò gestaret. Ergo vbi gloriosus
hic Regum expilator Arturi nomen accepit,
subiit cupido periculum faciendi, missísque de
more nunciis, barbam exposcit: addítque, se eam
ad conum galeæ, honoris gratiâ, adhibiturum.
cùm respondiisset Arturus, venturum se, ac re-
præsentaturum quod posceret, vt arbitrato suo
abraderet, quantum vellet; accurrit extemplò,
initaque strenuè pugna, primum Giganti clauam
comminuit inter manus, mox eidem prægrande
saxum auollenti caput transuerso ictu demetit,
excutítque à corpore quàm longissimè: ille
quamquam obruncatus, & capite diminutus,
plenus tamen animæ, saxum impetu semel con-
cepto proiicit, atque vt erat oculorum ductu de-
stitutus, fortè collineat in caput suum viuax ad-
huc & minax, conterítque illud minutatim, si-
mul ipse ad terram latè prosternitur, atque eod-
dem

Barba vi-
ctoriæ
præmium.

Singulare
certamen
Simpuli
cum Ar-
turo.

dem tempore capiti corporique deficiente vi, ac vita, Gigas utrobique commoritur. En, Murete, fatísne factum vides præceptioni tuæ, NE QUID rebus affingatur? Nimirum, inquit Muretus, non est quòd Thraſones, aut Pyrgopolinicas è Comœdiis accerſamus ultra, quando iſtorum abundè iam legimus in Historia.

Simpulâ
nex.

At hoc vitij, ut aiebam, facilè deprehendas, atque irrideas. Illud anceps: & utrum faciem virtutis, an vitij referat, plerisque incertum, ad præſentem tamen diſputationem pertinet. Illa conſilia loquor, & interpretationes, cæteraque rerum geſtarum parerga, quibus nonnumquam hiſtoricus inter narrandum de cauſis euentisque iudicium interponit. hæc quoniam additamenta eſſe, atque ad exceſſum videntur pertinere, quatenus ſcriptori permittenda ſint, non ſatis liquet. Occupaſti, Murete, præloqui, inquit Ben- cius, quod erat votum meum: aucto enim hac ſuper re, qua nihil hîc quæri poteſt grauius, quòd- que difficilioreſ explicatus habeat, ſcire ſententiã tuam. Quamquam mihi, ut fatear, præiudicata liſ eſt: nec quidquam puto faciendum pluriſ, quàm interiectum ſcriptoris iudicium in Hiſto- ria, à qua ſi quis auferat, ut loquitur Polybius, qua- re, quomodo, quo fine; id ludicrum magis erit, quàm doctrina. Et verò (dicam enim quod ſentio, quòd faciliùs corrigi poſſim) ſi narratione rerum ge- ſtarum ſimplici, atque ad exitum properante con- tentus eſſe debet hiſtoricus, quid, rogo, intererit Annales inter & Hiſtorias? Annalium ſcriptori ſatis eſt non eſſe mendacem, hiſtorico non eſt ſatis. nam conſilia primùm, ut ait Tullius, deinde

Indicia &
coniectu-
ras an ad-
hibere de-
beat hi-
ſtoricus.

Quid de
iis aliqui
ſentiant.

lib. 3. Hiſt.

Authori-
tates pro
huiusmo-
di iudiciis

lib. 2. de
Orat.

acta, postea euentus expectantur: & de consiliis significari quid scriptor probet: & in rebus gestis declarari non solum quid actum, dictumve sit, sed etiam quomodo: & de euentu, ut cause explicentur vel casus, vel sapientie, vel temeritatis, hominumque ipsorum non solum res gesta, sed etiam qui fama excellant, de cuiusque vita, atque natura. quid potest hoc testimonio esse luculentius? Quod si non tam autoritate, quam exemplis agendum sit, desipiam nisi plenae sunt Historiae huiusmodi documentis. Quam multa & salutaria ubique praecipia apud Polybium? Nicetas iudicia non solum libera, sed etiam opportuna passim habet. quid, quod neque Liuius caruit hac laude? testis illa comparatio Alexandri cum Papyrio; ubi quaerere libuit; Quinam euentus rebus Romanis futurus fuerat, si cum Alexandro bellatum foret? Nam de Cornelio Tacito nihil attinet dicere, quem constat esse seminarium praceptorum. Sed missa exempla faciamus. Nonne ratio, & finis Historiae id omnino persuadet? Nam si eius consilium est posteros docere, quid actum sit, eosque ad summa quaeque inuitare per exempla maiorum, per authoramenta laudum, per instituta legum, per mores disciplinamque populorum; non video, qua id ratione praestare plane possit nuda rerum & quasi fugiens narratio: in quam si incuriosus aliquis, animoque abalienato, aut legendi fatigatione languidior incurrat, nullo operae fructu, praeter inanem quandam, puerilemque voluptatem, egregia istaec Annalium monumenta praeteribit. REMEDIA, ut ait ille, non profunt nisi immorentur. At si in narrando expendan-

Exempla
multorum
ad hanc
rem.

Ratio idē
persuadēs.

Seneea
lib. 5. ep.
40.

tur causæ, & iudicia loco interponantur: si non modò facta recludantur ac dicta, sed etiam sententia, atque arcana consiliorum; sistent hæc haud ægrè lectorem etiam properantem, in eiúsque animum, quamquam non id à primo agentis, ciuilibus vitæ prudentiam, cuius se magistram proficetur Historia, facile insinuabunt. Atque vt in marginatis librorum paginis appositus idētidem manus index legentem monet, vt illud animo non indiligente, omissove prætereat: sic adiectæ historicorum interpretationes, iudicia sunt ac notæ, quæ vel oscitantes, aut sopitos exsuscitent, eisque documentum aliquid vltro ingerant. Atque hæc, Murete, tum viroꝝ illustrium testimonia, tum exempla scriptoꝝ, tum rationum momenta sicuti me in hanc sententiam pepulerunt, ita in ea, nisi tu me inde dimoueris, perpetuò continebunt. Tunc Antonianus. Caue, inquit, Murete, quidquam statuas inauditò me; aut enim ipse fallor, aut nihil est, à quo historicus abstinere debeat libentiùs, quàm ab huiusmodi commentationibus. Mitto quòd IN HISCE iudiciis (vt Ludouicum Casteluertium acuto ingenio virum, æstimatoremque acerrimum ingenioꝝ sæpenumero dicentem audiui) mens, studiũque scriptoris exstat in alterutram partem plerumque flectentis: qua propensione semel detracta, mirum quantum ob suspicionem simulatis aut gratiæ periclitatur Historiæ fides. Afferit Aristoteles, (nam autoritate primò disputauit Bécus) hoc esse discrimen inter Historicum & Poëtam, quòd hic, qualis esse debuerit Alcibiades, ille qualis omnino fuerit, describat. hæc igitur narratione;

Historia
magistram
proficetur

Quid eò
tra hæc
iudicia &
coniectu-
ras alijs
sentiant.
Authori-
tates ad-
uersus
hæc iudi-
cia histo-
ricorum.

In Poët.

contentus sit Historicus: quid cætera confectatur quibus ad Poëtas transitum quærat? Neque verendum erit, ne simpliciter, ac nuda narranti-
 bus, Historiæ perinde sint, atque Annales. satis erit discriminis, si Annales (quod apud Sempronium veterem scriptorem legimus) tantum, modò referant, quid quóque anno gestum sit, Historia etiam addat quo consilio, ac ratione. hæc verò consilia sine interposito scriptoris iudicio explicari quidni possunt? At plenæ sunt Historiæ (hoc enim erat alterum) tam salutaribus præceptis nimirum de Polybio, & Corn. Tacito sermo est: nam T. Livius comparationem illam non sine excusatione ausus est aggredi. Et Tacitus quidem (vt omittam Polybium concionali quadam libertate diuertentem à narratione factorum, in consiliis tamen, sed apertius Taciti sanè similem) abūdet, vt libet, politicis institutis, interque ciuiles scriptores hodie regnet vnus, atque ista se iactet in aula; mihi certè in numerū Historicorum hoc inquam nomine haud veniet. Quid enim? commemorationem rerum gestarum definimus Historiam. commemoret igitur res gestas; non commentationes suas, qui Historici titulum cum dignitate sustineat. hic autem scriptor quantum scriptorum est opiniosissimus, coniecturis ac diuinationibus adeò faciem factorum occupat impeditque, vt oraculorum coniectorem atque interpreterem, non rerum gestarum narratorem agere videatur. Denique Historiæ finis (nam hoc fuit postremum) est ille quidem institutio, ac disciplina posterorum, sed quam ipsi non præceptis eruditi, sed factorum expositione allecti sensim

Discrimē
inter An-
nales &
Historias.

In Taciti
coniectu-
ras.

Præce-
ptisne an
factis eru-
diant po-
steros Hi-
storici.

sim hauriant. Nunquid ex eo, quod prodesse volunt Poëtæ, cogendi sunt, ut relictis identidem figmentis suis, extra iocum & fabulam salutaria documenta carminibus interponant? & non potius, id si operis moliantur, eruditorum conuiciis strenuè vapulabunt? Quare si neque alicuius authoritas, neque bonorum exempla scriptorum, neque ratio vlla cum hisce iudiciis, & coniecturis facit, neque tu Murete, quocum facere veritas solet, ea, ut arbitror complecteris. Tunc ille. Malam, inquit, crucem importunæ isti Eloquentiæ, quæ me securum animi, compositumque in alteram partem, iam suspensum, & utroque trahentem malè perdidit, quasi in foro disceptaretis apud Iudicem, adeò me contorto pugnacique isto genere dicendi exanimastis. Sed ego multabo probè vtrumque, ac litem neutri adiudicabo. Et verò dum Philosophiæ partem disceptatricem iudicemque morum compono cū Historia temporum teste, ac nuncia vetustatis; animaduerto idem in vtraque extremū esse, finemque vtrique propositum institutionem vitæ in hominum societate prudenter ac fortiter agenda: sed peruenire ambas video ad hunc finem alia atque alia via, Philosophiam firmis de virtutum, vitiorumque natura disputationibus id extorquere: Historiam idem compedio monstrare per exempla. Et tamen Philosopho licet exemplis uti: cur ergo Historico uti præceptis non licebit? licebit sanè per me, & quando Philosophum nemo reprehendit, cū post rationum momenta exemplis agit rerum gestarum; permittamus Historico maiorum facta narranti, inserere, si libuerit,

Quatenus hæc iudicia & præcepta adhibenda sint Historico. Similitudo Philosophiæ moralis & Historiæ.

Discrimen inter vtramque.

documenta virtutum. Tamen, quoniam censeo id rarenter vsurpandum, atque omninò perparcè; accipite quid me (forſitan & vos mecum) cogit in hanc ſententiam. Principio ſicuti Philoſopho vitio daretur, vbi frequentius ad factorum commemorationem confugeret; ita eſt reprehensione dignus aliqua Historicus, qui ſæpenu-mero ad rerum diſquiſitiones, præceptionésque diuertat: quòd in hac regione Philoſophorum modè ac verecundè verſari debeat tanquam hoſpes. Deinde odioſa plerumque ſunt hæc diuerticula: & rerum geſtarum monumenta alacriter percurrentem ingratiè morantur, auocantque aliò mentem à ſuſceptæ ſemel narrationis ſerie procul arcent non ſine fraude atque indignatione lectoris. Qui accedit ad Historicum, ad cognoscendam antiquitatem accedit, eſt enim ille teſtis antiquitatis: malè igitur occupat iudicis partes is, à quo teſtimonium quæritur, non iudicium. Historiæ initia, ſunt qui repetant ab incrementis Nili: feruntque Memphis columnam fuiſſe miræ altitudinis (Niloscopium dixere) in qua quantum Nilus quotannis excreuiſſet inſcribebant, lineæ ductu ſumma eluuiſionis veſtigia exæquant: addebantque in ea litteras, quibus ſignificabant, quæ pro ſingulis aquarum incrementis ſecuta mox eſſet annonæ caritas, aut vilitas: tenuitque ea ſcribendi conſuetudo annos complures. Ex quo poſtea factum eſt, vt quoties euagatus per ea loca Nilus recederet, ac molliſſos atque oblimatos agros relinqueret ad ſerendum; obſeruari ſtatim accolæ, quam notam lineatæ columnæ fluius appetuiſſet, indèque futuram

Diuerticula ab rerum geſtarum narrationibus ingrata lectori.

Historiæ initia quæ Nili incrementa notari ſolita.

eo anno rei frumentariæ copiam, inopiámve præcipiebant. Non disputo quàm aptè ad Historiæ principia hoc dicatur: illud affirmo, ex hac narratione si minùs originem, certè imaginem atque exemplar Historiæ peti posse. Ut enim veteres illi rem ipsam & euentum consignabant, nec præterea quidquam moniti, quo posteri sibi cauerent, adiungebant, sed cæteri deinceps consulebant sibi observatione præteritorum; ita sanè Historiam hoc filo, & sine texendam puto. facta, & consilia tutò scribantur: iudicia omninò modicè ferantur: vix autem præceptiones & doctrinarum arcana, data opera, congerantur, hæc lectorum permittenda sapientiæ, qui ex aliorum factis sua metientes, sibi interdum gratius ducent quod eruerint ipsi per se, ac sua sibi disquisitione pepererint. Atque hanc denique Historiæ legem bonis scriptoribus sanctam ac propriam video Principes quidem certè, Thucydidem loquor apud Græcos, apud nos Sallustiũ, infensos sese aduersùs hæc additamenta præstitère, nimirũ sincerè & continenter enarrant, maluntque tacitè instruere, quàm vitæ præcepta luce palam, atque ambitiosè tradere. Quid Xenophon in Græca, & Persica Historia? quid Liuius in Romana? quid Curtius, aliique è cohorte illa veterum Historicorum? quàm rarò interpositis commentationibus suis lectorem appellant, interpellantque? & tamen efficacius in omni vita, certè opportunius prudentiam, reliquásque virtutes docent. Quare sic statuo, crebriora hæc iudicia, documenta, diuinationes, coniecturas, cæteraque Historiæ quasi emblemata, & moras plerũq; lecto-

Quid Historico narrandũ, quid lectori relinquendum.

Veterum exempla Historico- rum aperte narrantium tacitè instructium.

rum

rum aut omnino refecanda, aut verbo contrahenda, aut obliquè ac dissimulanter insinuanda. Et quemadmodum inter Poëtas, de quibus contraria ratione, quàm de Historicis definire par est, quo quisque plura comminiscitur, suique plus affert in carmine, eò propiùs Poëtam agit: ita inter Historicos quo quisque pauciora conquirat à rerum gestarum expositione diuerticula, ac minùs interponit sui, eò castiùs & cautiùs Historiam scribere existimandus est. Atque hoc est de Historicorum iudicio iudicium meum, à quo non modò dissentiendi, sed etiam aliò prouocandi liberam vtrique potestatem volens libensque facio. Sed antè (quoniam hoc, quod postremo loco disceptauimus, exemplis illustrari à me, vobis non erit opinor ingratum: atque hoc ipso consilio libellum hunc mecum abstuli) accipite quò nugarum me nuper impulerint Card. Hippolyti preces, an imperium? recitare non verebor apud vos, qui soletis

Meas esse aliquid putare nugas.

Aggressus sum enim induta nobiliorum Historicorum persona facinus aliquod (Leonis X. obitum mihi præscripsit Hippolytus) variè referre, stylo ad singulorum imitationem conformato. quamquam omissis interim cæteris, ne longum faciam, T. Liuium tantummodo producam, & Cor. Tacitum, scriptores hoc ipso, de quo disputatum est, caractere sanè discrepantes. licebit ex his aut specimen capere vtriusque narrationis, deque meo iudicio periculum facere: aut saltem fateri, idem aliter atque aliter posse cum laude tractari, si quis ad veterum normam

sele

Discrimē
inter
Poëtas &
Histori-
cos.

Catuh.
carm. r.

Narratio
vnius rei
ad Liuiam &
Cornelia-
nam ra-
tionem
confor-
mata.

seſe exploret. Et Liuianum quidem exemplum hoc eſt.

Per eos dies ſeceſſerat Leo Pontifex in Manlianam villam, cùm victoriæ nuncium, cuius expectatione diu trepidauerat, accepit. Nam Pontificij, Doctore Friderico Mantuæ Principe, fœdus inierant cum Caſarianis, quorum cohortibus impoſitus erat Ferdinandus Piſcarius, belli ſummam Proſpero Columna adminiſtrante. & iam rerum ſucceſſu læti, erectique in ſpem Mediolani potiundi, eò properetè ire pergunt: tantò minùs ceſſandum rati, quòd inaudiſſent Lotrechium vnà cum M. Antonio Columna, ceteriſque Ducibus, qui Sfortianis infenſi Gallico nomini fauebant, Mediolani ſegniùs rem agere: tanta ſecuritate contemptuque hoſtium, vt Lotrechio cum globo nobilium vrbiſ vias obequitanti, cùm M. Antonius nunciaret, hoſtem ad portas eſſe; riſerit meticuloſam vocem: quòd diceret, pluuiò illo die, ac fallente vbique veſtigio nõ videri accommodatum iter protrahendis vehiculis, ac ceteris tormentorum impedimentis. Sed Proſperi conſilium, Ferdinandique virtus cuncta ad victoriam aperuere: nam tormentis impeditiſſima quamquam via ſtrenuè deportatis, Ferdinandus expedita cum Hiſpanorum manu anteuertit: ac de nocte aggreſſus ſuburbia, potiùs exploraturus hoſtium vires, quàm vlla ſpe rei tum quidem conficiendæ, aggeribus ſuccedit: ac territis ſubita pilarum procella hoſtibus vallum tranſiit, ſubrutaque porta, ac pulſo inde Venetorum præſidio, intra munitiones cum parte copiarum Italicarum irrumpit, Heluetios tumultuaria ope

accut

Liuianum
exemplũ.

Pontificij
ac Cæſa-
riani Me-
diolanum
conten-
dentes.
Guic-
ciard. lib.
14. &
Onuph.
in vita
Leonis.

Gallorum
ſecuritas.

Iouius in
vita Fer-
dinan.

Suburbia
expugna-
ta.

accurrentes proturbat, Ducem obtruncat ipse
 in prælio: tanta suburbiiis trepidatione illata, ut
 hinc Heluetij amisso Duce vagi palantesque, il-
 linc Veneti effusè fugientes, in urbem truderent
 sese, ipsèque Veneti exercitus Imperator Triuul-
 tius in manus Ferdinãdi venerit accepo vulnere.
 Sub idem tempus cum reliquo exercitu aduolant
 Prosper, ac Iulius Mediceus Legatus. eadèmq̃ue
 vi Fredericus cum infesto Pontificiorum agmine
 ad Ticinensem portam obices moliuntur, ac mu-
 nimenta transfunt, direptisque hostium ca-
 stris, admittentibus intrò amicis, urbem momen-
 to occupant. Nec Lotrechio in tam insperata
 clade, aut mens, aut oportunitas fuit colligen-
 di militem somno consopitum. Et quamquam
 versa ad Arcis defensionem cura, illuc fortissimi
 quique Gallorum accurrerent, ac sese congloba-
 rent ad signa, tamen in summa rerum despera-
 tione consternati omnes, eadem nocte, Comensi
 porta effunduntur, urbemque victoribus relin-
 quunt. Quòd si Pontificij, Cæsarianique insecu-
 ti fuissent ad extrema ab tergo carpenda, propè
 erat, ut Gallicus equitatus ea nocte profligaretur
 memorabili clade. Nuncium tantæ victoriæ
 cum Leo Pontifex de rei euètu sollicitus accepit,
 incredibilis animum lætitia incessit, sed ut sunt
 humanæ res, non satis diuturna. Eo ipso die fe-
 bri correptus, luce insequenti in Urbem relatus
 est. Vbi neglecto primùm morbo, mox deplo-
 rato, opinione hominum celerius decessit. Pau-
 cis ante obitum horis cum nuncius de recupe-
 rata Parma superuenisset, coniectis in cælum
 oculis Leo, Bene habet, inquit, quòd antequam
 morior,

Mediola-
 num ca-
 ptum.

Leonis
 repētinus
 morbus.

Eiusdem
 mors.

morior, Placentiam, ac Parmam sine vulnere
 Pontificiæ ditioni restitutas tandem video. Vixit
 annis septem & quadraginta, regnavit octo, &
 totidem mensibus, dignus qui vitam iuxta atque
 Imperium diutiùs protogasset, cum ob cæteras
 animi virtutes, tum ob singularem munificen-
 tiam, ac patrocinium litterarum. Tenuit fama,
 Leonem nobili aliquo veneno repente subla-
 tum: seu vulgo ex celeritate mortis, violentiam
 interpretante, seu quodam Principum fato, qua-
 si eorum nullus sine aliqua properatæ mortis
 suspicione extingui possit. Et quamquam non
 deerant, qui obitus causam medicis rationibus
 referrent partim in fistulam, ex qua puris pluri-
 mùm egeretur, repente obstructam, ac medi-
 camentis irritantibus inunctam: partim in pesti-
 lentes nebulas flante iis diebus Austro delatas ad
 Manlianam è campis circa palustribus; tamen
 multorum animis auelli ea veneni suspicio non
 potuit, quòd & viscera subita morbi vi præter
 morem exesa fraudem arguere viderentur: &
 Aulicorum nonnullis in vincula coniectis, nihil
 propius fuerit, quàm vt confessio extorqueretur,
 nisi Iulius Cardinalis Mediceus è castris rediens
 castigasset inertes querelas, vetuissetque huius-
 modi de veneno quæstiones, quæ, vt aiebat, ple-
 runque exitus inexplicabiles habere solent. Atque
 hæc ad Liuij; ad Taciti autem exemplar super eo-
 dem argumento hæc accipite.

Commē-
datio.

Causæ
mortis
variæ.

Romæ ob victoriæ nancium multus vbiq;
 sermo: cætus passim per fora, per templa viseban-
 tur de obsidione, de pugna, deque occisorum
 numero variè differentium: atque **VT QVISQVE**

Esdem
narratio
ad Cor-
nel. Taci-
ti ratio-
nem effi-
cta.

procax

procax lingua, ac miscere cœtus hitrionum more doctus, ita propiora veris dicere in vulgus credebatur. Nec satis constabat penès quem Ducum stetisset gratia patrii belli: quippe IN VRBE partibus obnoxia, & quæ pro affectu metiatur fidem. Alij enim Legati prudentiam extollebant, cuius ad exercitum accessu tunc primùm cuncta in melius verterant. Pars omnia Prospero tribuebat, quòd occupato celeriter Addua, deportatòque ratibus exercitu, opportunitatem victoriæ corrupisset hosti. Aliis Ferdinandi fortitudo potior habebatur, qui per lubrica viarum enisus, aususque nocturnam oppugnationem, murum successerat primus, inter obstantes ferro sibi viam patefecerat, Heluetium Ducem manu confoderat, castra Venetorum, ipsùmque Triuultium Ductorem ceperat. Sed alij rem aliò trahabant. Plurimùm quidem momenti fuisse in traiectu Adduæ, sed Gallorum moram in eo aditu muniendo nullius celeritati locum reliquisse: neque victoriam tam virtute nostrorum partam, quàm hostium temeritate, atque incogitantia, consciis in Vrbe ciuibus, & Lotrechium ab rerum pronisu abalienantibus specie securitatis. Quid enim operis fuisse, Ferdinandum occupasse suburbia, aut Pontificios vrbem intrasse, quos ipsi Gibillinæ factionis principes inuitassent exposito per vrbem lumine, ac recepissent demisso etiam ponte? nisi fortè magnum quid fuerat cœpisse Triuultium inermem ac penulatum, qui ad rei tumultum mula inuectus accurrerat rerum ignarus, ac semisomnus: aut Heluetiis fuga dilapsis, iugulasse Ducem imparatum, & ambiguum

Romæ sermo de victoria discors.

Pars laudantium.

Pars deprimendum laudes.

guum pugnandi. Nam quod ferebatur de castris Venetorum direptis, prædæque parta; magnificè in speciem dici, re autem vera paucos fuisse cumulos nummorum, quos in mensis expositos, dum fortè Quæstores Veneti militibus numerabant in stipendium, Hispani in tempore potiti sunt. Nec fuisse dubitandum, si itum esset in sententiam M. Antonij, & Lotrechius collecta suorum manu ad Arcem constitisset obfirmato animo; quin Cæsarianos ac Pontificios tandem reiecisset. Sed Lotrechius siue in re trepida præceps, siue ut solebat, consilium quamuis egregium quod ipse non afferret aspernatus, siue novas insidias in vrbe veritus, abscessit, atque VRBEM amisit veriùs quàm nostri ceperint. Hæc, aliæque Romæ agitabantur, vana plerunque, & iis comperta minùs, qui confidentiùs iactabant: sed tandiu materies in ore vulgi futura, quandiu noua res obiiceretur; more Urbis, in qua SERMO sermonem trudit. Nec abfuit diu, cùm sermones aliò repentè transtulit ægri Pontificis in Urbem reditus: cui cubiculum subeunti obuius architectus ligneam sepulchri effigiem ostēdit, Henrico Regi destinatam, non dubio omine imminentis fati. nam febris neglecta à Medicis turpiter hinc etiam adulantibus, an consciis & flagitio designatis? breui erumpente vi morbi, suspensis omnium animis, Leonem exiinxit, anno Imperij octauo, ætatis quadagesimo septimo, victurum haud dubiè longiori æuo, nisi, quæ est communis hominum querela, medentium accessisset aut securitas, aut flagitium. Certè Præfectus abaci, qui biduo ante Leonis obitum, sumpto in pilulis

Lotrechij
mores.

Mortis
præsa-
gium.

Suspicio
illatæ
mortis.

Fam. Strada.

O

pharma

Iulius in
vita Leo-
nis, & in
vita Fer-
dinan.
Guicciar.
lib. 14.
Onuph. in
vita Leo-
nis.

Elogium
Leonis.

pharmaco, quo Pontifex utebatur, repentinò interitit suspicionem fecit. Pluribus tamen authoribus facinus transferebatur in pincernam familiarem & continuum Principis: & vulgò credebatur, quasi non abhorreret à cætera hominis vita: auxitque famam subita eius fuga sub auroram, vix dum Pontifice extincto; sed captam à Prætorianis, Iulius Mediceus ubi primùm ad comitia Romam venit è castris, statim dimisit, incertum an alicuius flagitij compertum; an potius ne arcanis frustra euulgatis ipse odia multorum subiret, ac priuatis suis rationibus officeret? Quin nec illud satis constitit, prætuleritne corpus veneficij signa? nam *V T Q V I S* præsumpta suspicionem, aut ab effectu liber, diuersi interpretabantur. Illud palàm atque in vulgus, Principem obiisse excellenti iudicio, varia litteratura, & quod proximum est, præsidem litteratorum: sed liberalem in primis, & qui raro exemplo huius æui preces anteuerteteret, vt consuleret accipientium pudori. quamquam hæc ipsa non perinde omnibus æstimabantur: quasi hîc subesset ingens *C V P I D O* gloriæ, quæ etiam sapientibus nouissima exuitur.

Atque hæc ad imitationem Taciti conformata, inquit Muretus. Cæterùm vos (si audistis hæc libenter, imò vt ex fronte coniicio, quia libenter audistis) vtrumque exemplū committite, atque ex hisce particulis, si quã habent imaginem antiquitatis, de vniuersa vtriusque Historia cõiecturam facite. Cùmque illi incredibili voluptate atque admiratione suspensi, fecisse se interim de eius ingenio abundè coniecturam affirmarent;

aggre

aggredienti nescio quid ea de re statim Antoniano intercessit Bencius, vetuitque: quòd appetente iam nocte, cælo paulò inclementiore, timeret ille Mureto suo. Ergo condicta in sequentem diem posteriore disputatione, quæ supererat de verbis Historiæ, ex hortis illicò discessum est.

P R O L V S I O III.

M V R E T V S;

S I V E

De ratione scribendæ Historiæ Dialogi
pars posterior, quæ ad verba
pertinet.

An Historici cum Poëtis Oratoribúsq; stylo conueniant: plerisque Historicorum ob id examinatis: exemploque composito ad conciones pugnásque narrandas; ac demum vna eadémque re historicè, oratoricè, ac poëticè discriminis ergo descripta.

I N T E R L O C V T O R E S

Iidem, qui in priorè Dialogi parte.



CONDICTO die redeunt in hortos, intermittente iam æstu, Antonianus, & Bencius. (Persequor enim iisdem disputatoribus institutum de Historia Dialogum, Cardinalis Amplissime.) Dúmque Muretum præstolantur cum Hippolyto Cardinali Estense, nescio quid otiosius domi transigentem; occupat Ben-

O 2 cius,

214 LIB. II. PROLV S. III. HISTOR.
 cius, rogátque Antonianum, vt (quando per Mu-
 reti moram licet) paucis, nisi molestum est,
 referat extemporale illud carmen, & carminis
 vaticinationem, cuius mentionem fecerat apud
 Hippolytum hesternò die. Annuit ille, statimque
 ex arcola, qua inambulabant, proceras admirati
 platanos ab stirpe ad primos vsque ramos hede-
 ra ita conuestitas, vt summæ quidem arbores suis
 frondibus, imæ verò alienis virent; concedunt
 in proximum xistum, quem gradata hinc buxus
 & concisa in plurimas species, inde Tarentina
 myrtus variè tonsa, aliæque pressæ atque retentæ
 manu arbusculæ bellissimè concludebant. In
 medio fons æstuabat intra marmoreum cratera,
 è cuius labro caducus, veli instar tenuissimi ex-
 pandebatur demittebatúrque in subiectam pi-
 scinam; quam circum syphunculi plures expres-
 si micabant è solo, atque in cratera reciproci mi-
 scebant suauissimum murmur. Hic in locula-
 mentis trifolio virëtibus mollissimas nacti sedes
 ac puluinos aduersi conquiescunt. Tunc Anto-
 nianus; Facio, inquit, omninò libenter quod po-
 stulas, Benci, vt humanissimi Principis munifi-
 centiam omnibus restatam habeam. Res ita se
 habuit. Exceperat Franciscus Card. Pisanus nata-
 litio, vt còsueuerat, epulo Cardinalium complu-
 res: & ne carmen, appendix conuiuij, deesset;
 aderam ipse super Heroum mensam fidicinem
 acturus. Et iam singulorum laudes conuiua-
 rum, octonis versibus Italico rhythmò conclusis,
 ex re atque ex tempore concinueram, illis demi-
 rantibus, in ea ætatula (neque enim duodeci-
 mum annum tum expleuerã) volucre, vt aiebant,
 atque

Locus
 Dialogi.

Hortorũ
 fontisque
 descri-
 ptio.

Antonia-
 nus fidi-
 cinẽ agens
 super mē-
 sam.

Extempo-
 rale inge-
 nium pue-
 ri.

atque extemporale ingenium ; cum me intuitus Alexander Card. Farnesius ; Age dum , inquit , puer : & , quoniam tam bellè Vatem agis , cape hunc florum fasciculum , eique munus trade , quem è nostro hoc ordine fore Pontificem Max. arbitraris. accipio , singulorum ora contemplor , suspensisque in re vel ludicra Patribus , ad Io. Angelum Card. Mediceum rectà feror , flores futuri omen Imperij prompto priùs carmine in manus trado. Enimverò Mediceus , quamvis ea designatione tacitè omen acciperet , gauderetque in sinu ; palàm tamen rubore suffusus amicè conqueri cœpit , quòd irridendi sui gratiâ ex composito rem transegisset Alexander , méque adornatum cum versibus iam diu domi factis illuc opportunè compulisset. Id Alexander seriò pernegabat : sed cum neutiquam proficeret ; Quin tu , inquit , periculum per te facis , pueròque argumentum tuo opte ingenio præscribis ? quod ille si pro re nata , præsentis versu commetabitur , coniecturam , credo , capies , nullum tibi à me fucum hodie factum. Quid multa ? placet ea conditio ; dumque aliquid secum animo versat Mediceus , fortè horologium , quod inibi erat præalto impositum pegmati , horarum signum exclusit. Ergo optimum factu visum , si ea super horarum mole aliquid ipse subitatio carmine comminisceret. Tunc ego subsisto paulisper , fidiculam præcensione aliqua percurro , sic incipio.

Vaticinatio futuri Principatus.

Horologii descriptio.

HÆC, quæ metitur vocalis tempora moles,

Cum cælo tacitum, credite, fœdus habet.

Nam cælo Sol quidquid agit nocturne diurne,

Inscriptum nobis machina fronte refert.

Artis opus mira. Ad terram reuolubile plumbum

Nititur, & spiris throclea versat onus.

Pondere ab hoc motus; nam dum vi vertitur axis,

Dentatas cogit mordicus ire rotas:

Morsu illo implicitos, obuersosque orbibus orbes

Pendula suspensio examine libra mouet.

Aeneus hinc monitor turri sonat, & simul horas

Mobilis inscripto lingula in orbe notat.

Diuidit hic Index vitam; totamque minutim

Concidit, solidum dilaceratque diem.

At vos, Heroës, quorum metimur ab ore,

Et regimus vestro tempora nostra sono,

Discite non dare poscenti responsa, priusquam

Multa agitet secum mens operosa diu:

Discite non ullam sine pondere reddere vocem:

Discite (ne multis) ore manique loqui.

Finieram, cum exceptus eo, quem mihi ætas conciliauerat, plausu: atque aureo adhæc torque donatus à Card. Tridentino ob rem ex eius animi sententia gestam, è conuiuio dimissus sum; relicta in omnium animis opinione, non sine aliquo cælesti afflatu eo die vaticinationem puero excidisse. Et sanè sublato paucis post annis Mediceo ad Pontificatus Imperium, felix euentus non modò mihi summi Principis gratiam, sed etiam Poëtarum nationi laudem asseruit vaticinandi.

Verùm hæc dum auditore Bencio narrat Antonianus; ecce tibi Muretus, qui post exedram myrto constratam aliquandiu latuerat, dat in conspectum repente se: & Itane verò, inquit, absente me Senatus Principe, vos minoris subsellij

Ad Car-
dinales
conuiuias.

Pius IV.
Pont.
Max.

subsellij Patres senaculum soli solum celebraſtis? Imò verò, excipit Bencius, ſi pergis argutari, nos ex te multam pignùſve capiemus, quòd Curiam in tempore non intraueris. Sed mihi crede, moram iſtam ac deſiderium tui numquam ego quidem meliùs, quàm Antoniani oratione lenire potuiſſem. Age iam, atque hoc, quem relictum tibi vides, medio puluino conſide nobiſcum vnà, & interpoſitam diſputationem, quod bene vertat, aggredere.

Tunc is nihil vltra cunctatus; *Hiſtoriæ*, inquit, exædificationem conſtare diximus & rebus, & verbis. illæ heſterna quæſtione definitæ, hæc hodie ſuperſunt, ſuùſque character ac nota ſcripto-ribus *Hiſtoriæ* reddenda eſt. Et quamquam non me fugit, aliam eſſe legem præſcribendam *Hiſtoriiſ*, aliam *Hiſtoriarum* particulis, annalibus, commentariis, faſtis, ephemeridis, indigita-mentis, tabulis, breuiariis; tamen facile patiar in præſentia, nihil horum præcipuè, ſed omnia perinde conſtitui: non enim *Hiſtoriæ* nunc inter ſe membra formáſque conſideramus, ſed *Hiſtoriam* à *Poëtica* atque *Oratoria* ſeparandam ſuſcepimus. Et verò ita ſeparanda eſt, vt non minore interuallo, & (vt *Lucianus* aiebat) Iſthmo etiam maiore, diſtet illius fermo ab *Oratorum*, *Poëtarum*que lingua, quàm in rebus enarrandis diſcrepare inter ſe priore diſputatione conſecimus. Cuduntur in eadem quidem veluti officina verba omnia ſiue *hiſtorica*, ſiue *oratoria*, ſiue *poëtica*, vnúmque in locum & cumulum promiſcuè congeruntur; non tamen promiſcuè vſurpanda, atque è cumu-

Propoſi-
tum in hæc
proluſio-
ne.

*Hiſtoria-
rum ſpe-
cies.*

*Stylus hi-
ſtoricus à
poëtico &
oratorio
ſeparan-
dus.*

*In opus-
culo
quomodo
ſit ſcrib.
Hiſtor.*

*Officina
verborum
vnæ.*

Quomo-
do inde
verba ex-
trahenda.

lib. 2. de
Orat.

Typorum
verbo-
rumque
compara-
tio.

Ex fine
delectus
verbo-
rum.

lo, pro vt quæque fors obtulerit, eximenda sunt. id quod factitari interdum non sine risu videmus à nonnullis, qui NVSQUAM nisi inter epulas elegantiam norunt. quasi enim ex armamentario hastas ac tela in repentino tumultu rapiant, sic ad verborum auxilia, vt quæque in promptu fuerint, scriptores subitarij confugiunt. Hic Antonianus. Nimirùm, inquit, religiosiùs aliquantò ac seueriùs exordiris, vt video, Murete. An tu scriptores tam longinqua inter se regione patriæque seiungis ac disparas, vt in alterius quemque lingua hospitem ac surdum putes? Quasi verò nescias, Antoniane, Bencius subdit, M. Antonium qui magnum ab Historicorum sermone fructum capiebat ad Eloquentiam, dixisse apud Tullium se omninò Poëtas non attingere, quòd aliena quadam lingua locuti viderentur. Sed perge porrò, Murete, & condoce, qua tandem ratione ex eo verborum aceruo, atque congerie aptæ cuique scriptori voces eligendæ sint. Nam si, quod usu venit legulis & coactoribus litterarum, id accideret Historicis, bellè res se haberet. illi enim in ingenti tessellarum cumulo typos ex sua quemque nota facilè internoscunt, ac separant in arculas: ex quo fit, vt discreta loculis elementa cum opus est, committant componantque celeritate mirabili. hîc autem quam tu, rogo, notam, quem characterem vocibus inustum vides, vt in earum elegantia & commissione tuti esse possimus? Video, inquit Muretus, ac verbo dicam. FINIS, qui singulis scriptoribus propè ac propriè præfinitur, si probè inspiciatur, hic rectà ducet vnumquemque ad ea secernenda

è mul

è multis verba, quæ in rem suam futura sint. Oratori propositum est (vt interim hosce fines qualicumque ratione separemus) quod est persuasibile, Poëtæ admirabile, Historico verum. Exploret igitur, ac separet vnusquisque sibi ea præsidia verborum, quæ persuasionem, admirationemve, aut veritatem in loco iuuent. Iuuat persuasionem (quod ad dictionem quidem pertinet) acris, & pugnax oratio, exaggerata, magnifica, incitata, quæque non sine palæstra ac nitore plagam faciat. Admirationem ac plausum excitat pulchritudo quædam, & lætitia dictionis, granditas & pompa verborum, peregrinitas vocum; modulatio numerorum, nihil non oblitum pigmentis, commentationibusque conditum, omnia fama & vero maiora. At veritatem simplex æquabilisque decet oratio, nihilque magis cõmendat vera dicentem, quàm sinceritas elocutionis. Quare condonet Historicus exaggerata Oratori verba atque flexanima, Poëtæ peregrina & numerosa, sincera verò atque dilucida eximat sibi. Atque hinc est, quòd Lucianus in libello de præceptis Historiæ, cùm ei finem statuisset utilitatem, quæ ex sola veritate conciliatur, addidit; *Verbis quidem historicis vnum esse propositum, vt planè ac simpliciter enarrent, & quàm clarissimè rem, uti est, ob oculos ponant.* Adde Luciano Phalereum, subdidit Bencius, scriptorem Luciano non paulo meliorem: qui dum periodum historicam ab aliis seiungit, atque definit. Quæ neque circumducta in orbem, neque remissa vehementer sit: sed in medio vtriusque consistat, hæc adiungit; *Vt neque oratoria videri possit & aliena à fide pro-*

Quæ verba ad Oratoris finem apta.

Quæ apta ad finem Poëtæ.

Quæ ad Historici finem.

De elocutione.

pter circumductionem, & honestatem habeat, & historicum ex simplicitate. Addite, excepit Antonianus,

lib. 6. ep.

antiquiorem utroque Tragicam Poëtam, cuius illa vox est apud Senecam in epistolis, V E-

RITATIS orationem simplicem & concolorem esse. Tum verò Muretus; Quoniam, inquit,

suffragiis mirè consentimus, placétne Senatus-

Historici
oratio
quæ.

consultum fieri in hæc verba: B O N U M factum, ut Historici non ambitioso & circumlato, sed

sincero placidèque fluenti genere orationis scribant. qui secus fecerint, malam famam ultimi

supplicij loco subeunto. Cùm placere respondisset Bencius; intercessit Antonianus, negauitque

se scribendo adfuturum, donec planius aliquantò perciperet eam notæ sinceritatem simplicita-

témque, quæ sibi quidem magnopere probaretur, nonnulla tamen aduersùm esse, quibus ex-

peditis libentissimè se in Mureti sententiam concessuram. Cui Muretus; Ius & æquum postu-

Periodus
historica.

las, inquit. Et quamquam Phalereus (cuius testimonio tu me, Benci, modò interuertisti)

dum periodum historicam, inter circumductam & remissam, quasi mediam, & in vtriusque con-

finio suspendii, rem totam gemino indicauit verbo; nos tamen, quando ita videtur, liberaliùs ex-

pendamus.

Partitio
disputa-
tionis.

Orationis
sublimitas
& pompa
non apta
Historico.

Character historico præscribitur inter sublimem, atque humi serpente: scopulus vterque

si cautè videtur, nauigatur in portu. Et verò, ut hinc exordiar, quid magis obest seria narranti,

quàm oratio quæ sitis infucata verbis & modulis numerorum; quorum vitio tolli funditus veri-

tatem & fidem faber ipse numerorum Tullius affit

affirmare non dubitavit? quid lectori suspectum est magis, quam hominis artificium verba verbis sollicitè concinnantis, iisque consuendis miserè intabescētis? ut sanè (quòd ait in Rhetoricis Aristoteles) non minùs caueant auditores sibi, nec minùs affecti sint contra huiusmodi insidias compositæ orationis, quàm aduersùs permista & confusa vina suspensò infensòque solent animo esse compotores. HISTORICORVM oratio non sese lectori vendit obtrudátque, sed res gestas continenti narratione proferat, ipsa se subtrahat. Atque ego quidem oleo simillimam appellare soleo historicam dictionem: sicuti enim huius liquoris prima laus est, si non ipse palato sapiat, sed efficiat ut sapiant epulæ, quæ illo condiuntur: hinc cum oleum commendamus, vulgò dicimus, ipsum gustatu nihil sentiri. Ita mea quidem sententia historicus sermo tunc prima dignus est laude, cum placidè rebus affusus sic eas lenitate condit, conditáque defert in animum sine sensu, ut placeat quidquid in Historia legitur; at quam ob rem placeat vix intelligatur. contrà quisquis Historicorum, rebus haud magna cum cura temperatis, totus in eo est, ut concinna elaboratáque ad plausum oratione, ipse concinnitatis artifex legatur, hic oleum & operam perdit. nam rerum serie incuriosè oscitantérque pertractata dum lectorem transfert ad eam verborum pompam, ac miracula sublimis exploratæque ad numerum dictionis; interim cognitione factorum, quibus ad animum admouendis insistendum erat, quique est fructus Historiæ maximus, illum penè defraudat. Definit, ut hesternæ disputatio-

Artificiū
dictionis
suspectum
lectoris.

lib.3.
Oratio
composita
& vina
permista.

Compara-
tio dictio-
nis histo-
ricæ cum
oleo.

Vitium
aliquorū
Historico-
rum.

ne

ne dicebamus, Historiam M. Tullius, *Rem gestam à nostræ ætatis memoria remotam*. Atqui Historia res gesta ipsa non est, sed explicatio rei gestæ. quid ergo? num ad eò conspicua in re aberrasse virum artis suæ apprimè gnarum putandum est, an potius tacitè docuisse, ita conscribendam esse Historiam, ut lector nullo elocutionis illicio abstractus à rebus, nullaque retentus mora verborum, imò caractere ipso dicendi propemodùm non animaduerso, ac surda styli voluptate præteruectus, non tam ad rerum commemorationem accessisse, quàm rebus interesse videatur? Qua quidem laude si non primus, certè in primis mihi est Suetonius TRANQUILLVS, ad eò tranquillè & æqualiter fluit, rebúsque vnicè addictus orationis ornamenta non negligens, sed securus præterit, & tamen hunc ipsum ornatum veluti vmbra non id agens trahit. Crispus autem SALLVSTIVS, si pauca excipias verba, quæ partim nouauit ipse, partim ex alieno seculo, ac potissimùm ex Catonis originibus, ut aiebat Augustus, inuidiosè decerpfit; ceterùm quã procul agit à fucò & copia orationis totaq; supellectile oratoria? qui genere dicèdi breuissimo aptissimòque dominari omnium testificatione temporũ dictus est. Nam de C. CÆSARE nihil attinet dicere: de quo quoties cogito, toties illud venit in mētem, quod de Romanis vulgò ferebatur; Ciui Romano Latinè loquenti non minùs turpe esse rem quamque suo non demonstrare vocabulo, quàm hominem non suo nomine appellare. At Q. CURTIO, quamquam iis virtutibus exornato, quibus constat aut heroicis eum temporibus vixisse, aut

lib. r. de
Inuent.
lib. i. ad
Her.

Suetonij
laus.

Sallustij
laus.

Sueton. in
vita.

Cæsaris
laus.

Q. Curtij
laus cum
exceptione.

dignum fuisse qui viueret; non defuere, qui obicerent quæsitæ interdum medicamenta candoris, & numerorum vsum paulo intemperantiorem. cui sanè studio, quàm metuo, Benci, ne Maffei tuus plus nimio indulgeat. communicauit ille mecum paucis antè diebus, an mensibus, particulas aliquot Historiæ, quam molitur, rerum Indicarum: demiratus sum florem ac numeros orationis: dixi, scriptorem mihi videri non huius æui, sed è veteri illo ordine & quidem patricio Historicorum: nihil vsquam incultum neglectumque, concinna & perfecta sanè omnia? nisi fortè eò peccaret, quòd nihil peccaret: nam & ingeniũ scriptoris anxium apparebat interdum, & dictio videbatur exquisita ad sonum, eúmque simili modulatione crebrò fufum. quare monui (nam & ego verum dicere assueui, & ille libenter audire) vt orationis culturam sæpiùs libentiùsque dissimularet, nec verba ita traiceret quasi quædam complementa numerorum: cæterùm intelligeret, si rem ad calcem eo quo cœperat tenore deducere, se facillè scriptoribus huius seculi palmam, me iudice, prærepturum. Hic Bencius, qui ægriùs aliquantò tulerat, studiorum ac vitæ socium cum ea exceptione laudatum; Ego verò, inquit, pro Maffeo habeo interim aduersùm te gratiam, Murete, nec dubito quin ille cautionem abs te æqui bonique consuluerit: neque enim vlli patientiùs reprehenduntur, quàm qui maxime laudari merentur. Sed quid facias? **NULLVM** sine venia placuit vnquam ingenium. tamen dicam hoc pro humanitate tua confidentiùs; Durus es erga Historiam, quam ornamentis suis vsque-

qua

Maffei
laus.

Cum ex-
ceptione.

quaque spoliās. Sic sum, inquit Muretus: spoliātam decet esse veritatem. **VELARE** Poëtarum est. Et tamen, occurrit Bencius, Poëtam non agit in Oratore Tullius, dum placere, ait, in *Historia* atque *epidictico* genere dici *Isocrateo Theopompeoque* more, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio quoadusque insistat in singulis perfectis absolutisque sententiis. neque aliter antè in eodem Oratore statuit: dum finitimam esse dicit *Historiam* eorum orationi, qui verba ita disponunt, ut pictores varietatem colorum, quique paria paribus, aduersa contrariis, sepiissimeque similiter extrema definiunt. Quid? apud *Liuium* quàm multa Poëtarum more ac modo dicuntur? *Inde equitum certamen erat: Hæc ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneoque* (audisti verbum hexametrum? *facto per medios vadit hostes: Iamque dies consumptus erat: Multa iam edita cæde senescit pugna; atque alia eiusmodi non raro. Alpium descriptione quid grandius, atque Alpibus penè sublimius? Ex propinquo visa montium altitudo niuesque celo propè immista, tecta in formia imposita rupibus, pecora iumentaque torrida frigore, homines intonsi & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cætera visu quàm dictu fœdiora terrorem renouauère. erigentibus in primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos insidentes montani, qui si valles occultiores insedissent, cohorti in pugnam repente, ingentem fugam stragemque dedissent. Audis hæc verò, Murete, & simplicitatem illam tuam in *Historia* requiris? Audio hæc enim verò, inquit, nec sententiam muto: quia simul audio, propterea *Liuius* priorem habitum esse *Sallustium*, quòd ille paulo inflaret vehementer*

Propugnatio
Maffei.
Pro ornatu & pompa dictionis historice,
Ciceronis testimonium.

lib. I. Dec.
3.
Alpiū descriptio.

Liuij & Sallustij comparatio.

mentiùs, & oratione minùs castigata quàm Historiæ postulet authoritas, effluere interdum & luxuriare videatur, cùm tamen Sallustium scriptorem seriæ leueræque orationis, ac proprietatis seruantissimum antiquitas appellauerit. Nec tu me testimonio Ciceronis absterres. Exornandam ille quidem censuit Historiam epidiectico etiam more, sed *cùm pugna* (sic enim loquitur) *aut regio describitur* (in quo minùs fortasse peccauerit Liuius describens Alpium regionem) *aut cùm conciones interponuntur & hortationes, in quibus tamen tracta quedam & fluens expeditur, non hæc contorta & acris oratio.* Audis, opinor, Benci, ac planè intelligis, quo loco, & quatenus per Ciceronem liceat, dicendo vt sese attollat Historicus. locorum interdum situs sæpiùs ardor dimicantium copiarum, sæpissimè verò Ducum adhortationes, quippe quæ Poëtarum è schola plerunque transferuntur, canorum aliquid in Historia poscunt ac tubam. in cæteris autem partibus eodem tenore, hoc est, temperatè castèque, nec sine elegantia (quæ tamen rebus tacitè inseruiat, non contumaciter officiat) narrandum ego quidem sentio, nec dissentire Tullium, aut quemquam dicendi Magistrum puto. Hic Antonianus ad Muretum conuersus; Bene habet, inquit: liberasti me magno metu, dum ad extremum conficisti, non esse ab re Historiæ, conciones & pugnas complecti grandiore stylo. atque huc te vt deducerem, spectabat illa demum intercessio mea: attuleram enim ipse id, quod hesternæ nihil die, sicuti etiam Bencio, recitandum hodie præscripsisti; sed cùm audirem, Historiam à te spoliari

glo

A. Gell.
lib. 17.
c. 18.

Quando
ornari se
diligen-
tiùs pati-
tur Histo-
ria.

Prælia
potissi-
mum &
conciones
quomodo
scribenda.

gloriosis hisce nominibus, verebar ne, si quid lucubrationum mearum, te mihi non conciliato, proferrem; reas statim ambitus sine vlla spe veniæ pronuntiaretis, itaque decreueram hac super re verba in senatu facere omninò nulla, sed veteri forma, **IN** alium diem: Iam verò quandoquidem Historico suos etiam lacertos ac toros cum opus est, accommodas; vtar potestate à te facta, & æquiore animo referam aliquid Historiæ, quam Pij V. Principis nostri iussu aggressus sum de nauali prælio paulo antè summa huius seculi felicitate commisso; idque etiam libentiùs referam, vt te, Benci, ad symbolum quoque tuum in commune deferendum, exemplo compellam meo. Eius narrationis particula hæc est, nam decerpens hinc atque hinc aliquid, non continenti rerum serie scribo.

Conatus
& adum-
bratio pu-
gnæ con-
cionis que
historicè
scribendæ.
Nauale
certamen.

Pugnæ principium ab sinistro cornu factum: præerat Augustinus BARBARICVS consilio æquè ac manu promptus; quem idcirco obtinere eum locum iusserat Ascanius CORNEVS vniuersæ classis instruendæ Magister, vt aduersùs ferociam Mehemetis Alexandria Proregis, qui dextrum cornu promouebat, virum opponeret impigrum ac fortem. Et res succedebat ex sententiâ; nam Bragadinæ Quinqueremes duæ inuisitata magnitudine, & duplici grandium tormentorum versu formidabiles ante cornu paulùm progressæ se in hostium classem induerant primæ, atque explosis à fronte, à tergo, à latere tormentis, multis momento perforatis dilaceratisque Othomanorū nauigiis, trepidare primùm, mox etiam inclinare dexterum cornu cæpit.

Quinque
remium
impetus
& pugna.

Enim

Enimverò Mehemetes ex dedecore in rabiem actus; Hæccine, aiebat ad suos, illa pugna est quam poscebatis, ante prælium feroces, in ipso discrimine ignavi? Ac simul vociferans, simul acinace in timidissimum quemque irruens trepidationem sistere adnitebatur. Sed frustra omnia: cum nihil à Quinqueremibus intermitteretur, sed repetita ingruentium vi globorum passim perterebratis nauium lateribus, ingens ederetur classiariorum ac remigum strages. Et verò atrox spectaculum fuit infecta sanguine maria contueri, mutilas ac vulneratas vbique naues, fluitantes malos, remosque iuxta ac informia cæforum cadauera, & trunca animæque adhuc plena complurium membra per vndas miserè colluctantium. Nimirum vbi exutum se magna suorum parte vidit Mehemetes, ex desperatione consilium nactus, cum aliquot rostratis nauibus proripit sese ex illo Quinqueremium occursum, & littus adradens ad Acheloi fauces cursum dirigit tanta celeritate, vt crederetur fuga compulsum in proximas Syrtes impacturus. Sed homo gnarus loci, cum sciret eam littoris oram præalto esse mari & nauium patiente, securus illac adnauigans, improuisò Barbaricum à tergo aggreditur, qui fraude serò animaduersa, dum iubet cornu obuerrere, inconditis repente clamoribus in latera aliæ rursus, atque aliæ Othomannicæ triremes incurrunt, & vndique infestæ circumstant. Obsidetur Prætoria à quinque hostium triremibus, pugnatur extremis vtriusque viribus, nec vsquam in tota acie atrocioribus animis. Et iam Mehemetes militum numero atque astu

Mehemetis furor.

Clades à Quinqueremibus.

Astus Mehemetis.

Fam. Strada.

P

potior,

potior, cum expedita suorum manu exscen-
 sione tandem facta, per foros ad Prætoriam usque
 malum intulerat sese, cum Barbaricus; Itane
 verò, inquit, Commilitones? primi hostem disie-
 cimus, nostrique interea socij inchoatam per nos
 victoriam tota persequuntur acie, nos hic inde-
 fensi, inulti, pecorum more contrucidamur? Et
 patiemur hæc signa, naues, nostra hæc corpora
 inter Othomannica spolia in Thraciam captiua
 deportari? patiemur sociis in patriam redeunti-
 bus narrari tanta cum Veneti nominis ignomi-
 nia, ex vniuersa classe vnum Barbarici cornu
 Turcarum prædæ cessisse? Quin potius, quando
 in eum devenimus rerum articulum, ut VEL
 hauriendus, vel dandus sit sanguis, agite, ut estis
 viri, aduocate quantum est virium in dexteras
 paulo antè victrices, densatòque cuneo hostes
 temerè affusos inuadite ac propulsate. ipse quam-
 quam id ætatis, id virium, primus in hostem
 pergo; aderit mihi pugnanti, ut spero, summus
 è cælo Imperator Deus, cuius causâ pugnatur.
 Quòd si fortè ei sit cordi, meo sanguine ac vita
 repræsentare salutem vestram, en caput hoc in
 omnem aleam volens libensque deuoueo. Vix
 ea, cum ipse abrepto clypeo è militis manu, stri-
 ctòque ferro præcurrere in hostem cœpit: valuít-
 que adeò apud militem Ducis oratio, & oratione
 melius exemplum, ut renouato summa virium
 contentione prælio, hostemque ferociter aggres-
 si, alios ferro cominùs iugularent, missilibus
 transfigerent alios, alios scutorum occursum in
 mare proturbarent, donec ad extremum exacto
 per summam fortitudinem Mehemete, perfun-
 cta

Concio
 Barbarici.

Exempli
 vis.

Cædes
 hostium.

Etiam periculo Prætoriam obtinerent. Tenuit ea pugna horæ circiter spatium. Sed in ipso ardore dum Barbaricus nullam omittit partem Ducis ac bellatoris, imperaturus nescio quid in rem præsentem; postquam animaduertit, vocem obiectu clypei non exaudiri; detegit faciem, statimque inter volantia ex aduerso tela transfigitur, adactoque intra oculum lethali ferro, interclusa illicò voce concidit exanimis: atque è pugna sublatus, paulo post nihil intermittente doloris vi, certior factus, penes iam nostros steterisse victoriam; fato concessit. Vir planè memorabilis cum ob cæteras laudes, oris maiestatem, linguæ facundiam, animi fortitudinem; tum potissimum eo nomine posteritati commédandus, quòd subortis inter fœderatos non semel grauissimis discordiis; vnus in eo totius Europæ flore repertus est omnium arbiter, qui raro exemplo, Christianæ rei dignitatem priuata vtilitate inanique patriæ nomine potiorem perpetuò haberet. Hæc ubi absoluit Antonianus, rogare vtrumque enixè institit, vt quorum iussu illa fecerat, eorum castigatione sibi perficere liceret: sed vtroque, siue ex animi sententia, siue gratiæ aliquid darent, mirum in modum collaudante omnia, addidit Beneficium, tum demum à se percipi, cur Historiam M. Cicero rem gestam vocaret; adeò sibi visus erat non tam narrantem audire, quàm pugnantes in acie spectare. Quamobrem amens sim, inquit, si cum viro, quod aiunt, cane meum ipse præter imperitæque depictum composuero. adde tu potius, amabo te Murete, quæ supersunt ex Historiæ præceptis: ego si audiar sub finem, ab An-

Mors Barbarici.

Præconiū eiusdem.

230 LIB. II. PROLV S. III. HISTOR.
roniano scilicet quàm remotissimus, abundè est.
Tunc Muretus; Addo, inquit, te tamen sponsione
non libero.

Nauigare diximus Historicum inter geminos
scopulos, quorum iam alterum euitauimus:
sed ne

Hor. in
Poët.

In vitium ducat culpæ fuga si caret arte,
monstrandus est alter; qui vt est aspectu inama-
bili ac tristi, facilè abalienaret omnes, nisi aliqui
reperirentur, qui hanc ipsam orationis mœlti-
tiam amarent. Infractum dicendi genus ex in-
dustria, dissipatum, salebrosum, amputatum, &
vbi minimè expectes, relicturum; historico mu-
neri arbitror persanè incommodum. Nam si pro-
mouendus est continèter in Historia lector, atq;
abstrahendus vndecumque, modò medias inter
res quàm minimo laboris traducatur; quo id
modo præstet Historicus oratione offendente ve-
lut inter saxa & reluctante, aspera, hiatibus inter-
rupta, afferente legentibus obicem subinde ac
moram? Equidem ipse impedito & calculoso
itinere non propero. quoties autem inter legen-
dum offendo istas verborum sententiarumque
salebras, & tanquam ferreos murices humi spat-
fos, eluctor sanè vt possum inter eos aculeos; at
inde perfunctus vix tempero, quin malè scripto-
ris infelicitati dicã, qui me iis sēticitis ne quid-
quam induerit. At hæc loquendi ratio, subiecit
Bencius, propior videtur simplicitati, ad cuius
normam tu paulo antè Historiam exigebas. cer-
tè ea res indicat nõ integratam negligētiam ho-
minis de re magis quàm de oratione laborantis.
Atque vt nonnullæ ædium sacrarum rudes at-

Incultum
asperum-
que dicē-
di genus
an aptum
Historico.

Salebrosa
oratio le-
gentium
mora.

Quid lau-
dis aliqui
tribuunt
huic ge-
neri ora-
tionis.

tritæ

tritæque ac vetustate propemodùm corruptæ religioſius interdum coluntur, quàm quæ magnifico sunt opere atque eleganti; sic illa incurioſa ſermonis ſtructura ſæpenumero maiorem habet venerationem ac fidem. Cui ſubridens Muretus; Nimirùm, inquit, matertera etiam mea aduersùs Principem ſtomachabatur olim, quòd ſacellum neſcio quod malè materiatum ac ruinoſum refeciſſet inaurato albario, ſectòq; ac perpolito marmore. aiebat enim excidiſſe ſibi ab animo omnem eius loci Religionem. Sed non omnis verborum indiligentia atque ceſſatio ſinceritati conducit orationis. quamquam hæc non tam indiligentia eſt, quàm ignoratio: ignoratione porrò ſtultè nimis colligitur opinio veritatis. Ego verò, excepiſſet Antonianus, Cor. TACITI (nam hic monſtrari digito ſolet) dictionem illam ex horrido comptam, intercifaſ, & ad expectatum rarò cadentem non arbitror ignoracione ac temerè prolatam, ſed conſultò ac ſtudio laudis, quam ſe adepturum ex eo dicendi genere putauit. Egregiam verò laudem prædicas; inquit Bencius. An quiſquam eſt aure uſque adedò agreſti, ut ſe iſtius lectione fraudatum non intelligat? Sperauit, credo, TACITVS, ſe gratiam initurum apud lectorem, ſi ſuſpicioſis eum intimiſque ſententiis ſuſpenſum haberet identidem, atque à narrationis Hiſtoricæ curſu ſtrenuè moraretur. Nam quid ego de numeris loquor? quos, ſi quis inter legendum aurem ſuam interroget, numquam iſtic ſentiet: niſi fortè amet muſicam duriuſculam, delecteturque percuſſionum modis, qui non tam deſinant, quàm cadant præter ſpem

Veteris
ac ruinoſi
templi cū
rudi ora-
tione cō-
paratio.

De Corn.
Taciti
ſtyle.

Aduerſum
eum tan-
quam ob-
ſcurum.

Erdurum.

Et liberū
poëti-
cūmque.

Exempla
dictionis
poëticæ
apud Ta-
citum.

lib. i. An-
nal.

lib. i. An-
nal.

lib. 15. An-
nal.

lib. 11. An-
nal.

& modum. Quî potes, blandè suscepit Antonia-
nus, poëticos numeros in eo desiderare, qui An-
nales suos ab integro hexametro est exorsus? *Ur-
bem Romam à principio Reges habuère.* Nempe, re-
spondit illicò Bécus, tam numerosa sunt cætera,
quàm iste cadit hexameter numerosè. Et tamè hîc
idem scriptor infensus ad eò concinnitati ac nu-
meris Poëtarum, ita se interdum in Poëtarum fa-
miliaritatè insinuat, vt non quæ apud illos vsitata
atque cõmunia, sed quæ rara & extremæ cuiusdã
licentiæ sunt, ea confidenter, atque etiam intèpe-
ranter vsurpet. Mitto illa, *Occultus odij, ferox scele-
rũ, ingens animi, pecunia modicus, ambiguus pudoris,
maris potens, oblata occasionis properus, turbidus consi-
lij, in obscuro lucis, multo iam noctis, cuncta camporum,
spirantè ac vitæ manifestã aduerterũt, quoquo facinore
properus clarescere; atq; alia his nõ sanè modestio-
ra, quæ apud cõfidentissimos quosque Poëtarum
quàm apud Tacitũ rariora sunt. Quid illa? nõne
Poëtarũ libertate dicuntur? Premisso Cæcina, vt oc-
cultas saltũ scrutaretur, pontesque & aggeres humido
paludũ & fallentibus cãpis imponeret; incedũt mæstos
locos, visusque ac memoria deformes. Aut illa? Nox per
diuersa, inquires, cùm barbari festis epulis, lato cãtu, aut
truci sonore subiecta valliũ ac resultantis saltus com-
plerent. Illa verò mera sunt Poësis: Sceuius prom-
ptum vagina pugionem vetustate obtusum increpans,
asperari saxo, & mucronem ardescere iussit. Adde
quoque illa eiusdè notæ; Messallina non aliàs solu-
tior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemia per
domũ celebrabat: urgeri præla fluere lacus, & fœmina
pellibus accincta assultabant vt sacrificantes & insa-
nientes Bacchæ: ipsa crine fluxo thyrsum quatiens, iux-
tãque*

tâque Silius hedera vincētis gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Nonne hic, rogo, character ille ipse est, quem Poëtæ suum prædicant eoque arceri ab se alios scriptores gloriâtur? Ut sanè TACITVS dū ex vna parte orationem infringit ac dissipat, abhorretq; ab ea, quâ à Poëtis habemus, suauitate sermonis: ex altera dū paulo familiarius cū Poëtis facit, eorūmq; dicēdi peregrinitatē indiscreto propemodūm stylo trāsfundit in Historiā è duobus scopulis, quos tu, Murete cauedo paulo antè designasti, neutrū prorsus euitasse, mea quidē sententia, videatur. Et tamen non desunt, qui hūc scriptorem hac etiā dicendi laude magnifaciant tanto studio, vt cum vel Cæsari, Salustiōque si minùs præferant, certè nō posthabēat. Non id opinor, suscepit Antonianus, laudatur in Corneliano stylo, sed acumen cōtractæ dictionis & subiti quidam ictus sententiarū, in quibus PLYS intelligendū plerūnque quàm legendū sit. Et verò vnus aut alterius verbi quasi ductu sententiam finire, atque audientiū animis ea etiā subiicere quæ non audiūt, artis esse atque ingenij laudem arbitror non vulgarē. Nam si EXTREMA corporum pingere, & versuras ostendere desinentiū membrorum, rarū in successu artis inuenitur, vt pingendi artifices affirmant. ambire enim se debet extremitas ipsa, & sic desinere, vt promittat alia post se, ostēdatque etiā quæ occultat; cur, obsecro te, orationē ingeniosè ita cōformare, vt post eius finem aliquid etiam legatur, non dicemus ad artificij ac styli præstātiā pertinere? Neque hæc eò dico, Benci, quò omnia Cornelianæ dictionis tueri velim. cætera eius quæ dicis vitia nihil mo-

Quid in Tacito commendandum videatur.

Acumina contractæ dictionis.

Picturæ & orationis comparatio.

ror (quamquã ego non tam vitia hominis appello, quàm temporis. NECESSE erat ea tum scribi, cum non nisi ea legerentur) sed ea nihil purgo, vno verbo ad lectorẽ prouoco, à quo cum videam aliorum volumina interdũ & quoquo modo lectitari, hanc vnus Historiã intentè ac seriò legi, litè mihi videor perorasse. Tunc Muretus; Satius erat, inquit, ex Platonis lege de re generatim precipere non declinare ad hominum singulos. sed quoniam huc quoque me altercando deduxistis, accipite hac super re sententiam meam. Apertum dicendi genus, & cum lenitate quadam æquabili profluens, nemo adhuc, quod sciam, magnopere suspexit in Tacito. quam ille dictionis formam sine desperatione reformidauerit, siue iudicio, quod propius est vero, refugerit; certè asperitatis aliquid, tenebrarũque interdum non euitauit; non eas quidem tenebras loquor, quas in hoc scriptore vident aliqui ex eo genere hominũ, qui quod vitio fit suo, penès alios statuunt culpam: haud absimiles amico vtriusque nostrũ, Antoniane, qui quò surdior in dies fit, eò miratur queritũque magis, quòd inualuerit inter homines hoc tempore consuetudo submissiũs quotidie loquendi. Sed in Tacito aliquid residere culpæ non propterea negauerim. nam nimio illo semel adamatæ locutionis studio, sensa suspensione vocum obscurauit aliubi, aliubi orationem interersistentem & claudicantem ægrè promouit, numeros aliubi concidit, delumbauitque sententias. hæc autem tantò minũs commendationis afferunt scriptori, quantò lectori plus afferunt cunctationis atque molestiæ. Tractã fluentẽque

ora

Temporis
vicia.

Iudicium
de Taciti
stylo.

Propriorũ
vitiõrum
culpa in
alios trã-
fusa.

orationem assignauit Historico M. Tullius, vt supra dicebam; Historiam currere debere ac ferri, ideóque minús ei conuenire interfistentes claufulas apertè docuit Quintilianus: probauit Phalereus historicam periodum neque ambitu circumductam operosiùs, neque remissam negligentius: Lucianus inter numerosam fractámque constituit: in ipso Thucydide orbé orationis desiderauit M. Tullius; nos elocutionem in Tacito dissolutam cultámque laudabimus? Licuit hoc quidem Historiæ veteri, in qua vt erat rudior, nemo, Tullio teste, aliud quæsiuit ornamenti genus, quàm vt mendax non esset. at verò nouam, vt idem affirmat, ornatam omnes volumus, dissimulanter tamen ac decenter, in eaque etsi non numeros, numerosi tamen aliquid amamus, prouehit enim continenter lectorem æquabilis ille cursus ac volubilitas orationis eúmque secú tacitè rapit ad nouam subinde factorum cognitionem, quorum fructu metiendam vnicè putamus Historiam. Illa verò dictionis acumina paulo secretiora; veluti sensa mysteriorum, totúmque illud artificium multa paucis complectendi, dicendique etiam illa quæ non dicuntur, quamquam & ingenij, & prudentiæ laudem habet, ego tamen, quod spectat ad hanc disputationem, si laudarem in Historia, iniuriam facerem M. Tullio, qui in ipso Thucydide non probauit sententias eiusmodi, vt ille loquitur, concisas nec satis apertas, quæque contractione sua officiant, ac nimio acumine. Sint illa vt libet ingeniosa, sint politica atque huius temporis; obscura certè sunt: at qui dictum est vetus, EGREGIAM musicam, quæ sit

lib. 9. c. 4.

In Orat.

Veteris
Historiæ
lex.Acumina
sententiarum
secretiora
haud valde
probanda in
Historia.

In Bruto.

236 LIB. II. PROLVS. III. HISTOR.
 abscondita, eam esse nulli rei. Quid, quòd hæc
 ipsa dum tenui & ambigua luce præteruolant,
 hærentem conantémque lectoris animum fati-
 gant; eundem dum percipiuntur, & admiratio-
 nem sui pariunt, non sine aliqua Historiæ mora,
 transferunt ad ingenium scriptoris suspiciendū?
 Vt sanè siue ignorata, siue cognita, semper legen-
 tis aviditatem à cursu rerum gestarum nonnihil
 interpellēt. Sed nos leuissima iam, vt video, con-
 sectamur, perfuncti paulo grauioribus, ex iis
 quæ disquirenda erant hodie de verbis Historiæ.
 Hæc si addantur ad ea quæ de rebus hesterno die
 definiuimus, absoluta videri poterit de stylo hi-
 storico disputatio, quam communi ope atque
 opera disceptauimus; si tu tamen, Benci, vti pol-
 licitus es, addideris supremam manum. Tunc
 ille; Faciam, inquit, quando nullum mihi effu-
 gium ex hoc, quò me compulstis, angulo reli-
 ctum video, & quomodo peccetur aduersus præ-
 ceptiones tuas, neque enim expectare vos aliud
 à me iubeo, ostendam luculenter exemplo meo.
 Facinus certè in medium afferam dignum anna-
 libus, quod nuper est auditum post expugnatio-
 nem Cypri, stragémque Nicosiæ factā ab Otho-
 mannica classe. id, vt tu, Murete imperasti, tum
 Historicorum, tum Oratorū, tum Poëtarum tri-
 partito stylo complexus sum. Accipite igitur hæc
 primū ad historiæ fidem ac normam loquendi.
 Expugnata iam Nicosia, vrbe totius Cypri
 opulentissima & sexaginta hominum millibus
 frequente, Mustaphus rerum successu ferox, vr-
 bis reliquias prædabundo militi donat. Deside-
 rati dicuntur in ea cæde veriùs quàm pugna su-
 præ

Facinus
 memora-
 bile post
 expugna-
 tionem
 Cypri.

Historicè
 narratum.

pra quindecim millia Cypriorum, capti ad viginti millia. Præcisum Danduli Prætoris Insulæ caput Salaminam, muneris loco, mittitur ad Urbis Præfectum. Ex manubiis atque omni præda Mustapho pretiosa quæque seruantur: ille nauigia duo, & ingentem Myopanonem spoliis onerat. in primis verò egregios forma pueros, puellasque tota ferè Insula conquiritas Myoparoni imponit, traditque omnia quadringentis prætorianis militibus Selimo Imperatori cõportanda: siue vt essent argumentum victoriæ, siue vt eo lenimento sibi conciliaret ambiguum Principis animum. Vehabatur eo Myoparone inter captiuas Cypria puella nobilis, quæ secum reputans, quid euenisset patriæ ac suis, quid sibi in Selimi potestate euenturum esset; magnum quid animo agitare cœpit. Et iam è portu ad duo milliaria processerant, cùm milite nitratum puluerem extrahente ad vsum tormentorum, interuenit inibi puella cum lumine. Enimuerò nacta patrandi facinoris opportunitatem, ardente in animo flamma, respectans modò patriam, modò cælum, propiùs repente profilit, ac deliberata morte ferocior, ingenti fanè ausu intra ea receptacula ignem iacit. Emicuit illicò feralis flamma, magnòque fragore auulsa à sedibus suis tabulata, atque in altum excussa, raptè simul eadem vi semiusta hominum corpora: permistaque & conglobata omnia in aquam decidere miserabili sonitu. cæteri aut collisi inuicem & confauciati, aut incensi exceptique vndis expirauerunt. Nec se intra Myoparonem continuit clades, fragmentis hominum tabularumque ex alto late

Cæforum
captiuo-
rumque
numerus.

Captiu i &
spolia Bi-
zantium
directa.

Cypria
vna ex ca-
ptiuis
puellis.

Eius faci-
nus.

Incēdium
nauigiorū
atque ho-
minum
clades.

tè

tè decidentibus corripuit ignis proxima nauigia, horæque vnus spatium, quantum erat toto Regno conquisitum prædæ hominûmque, quatuor exceptis, ex quibus rei series dein cognita, in oculis Insulæ, Mustapho ipso inspectante consumptum est. Sic vna captiuarum siue hostium odio, siue amore pudicitia, præsentis certè consilio, eadem opera & barbari Ducis ambitionem fregit, & se suosque subtraxit seruituti, atque dedecori. Hæc narrata ad Historiæ legem. addo nunc eadem Oratorum more conformata.

Idem
Oratoriæ
repetitum.

Depopu-
latio Vr-
bis.

Intulerat iam sese in Urbem Othomannicus exercitus & suo apte ingenio ferox, & victoriæ licentia, conceptaque populationis ingenti spe furens ac præceps, cum ad illatam Christianæ rei cladem omnium maximam, ne quid miseriarum deesset ultra, Mustaphi Ducis indulgentia, subiiciuntur ciuium bona militum prædæ atque libidini. Diripiebatur Vrbs Insulæ caput, in quam Regni opes atque arma confluxerant: deliciarum sedes, & quondam hospitium gratiarum, voluptuaria ac beata hominû natio, immani hostium truculentissimorum furore ac rabie cædebatur: fluebat per fora ac vias cadaueribus oppletas interfectorum sanguis: non ætati, non generi parcebatur: & quod sine cõmiseratione dici nequit, aræ passim ac templa, Cælitumque imagines indignis sanè modis polluebantur: matronæ nobiles puellæq; ac sacræ Deo virgines è gynæceis ac penetralibus ad omnem barbarorum libidinem fœdissimè rapiebantur: ciuium fortunæ, templorum supellex, captiuorum corpora, sacra profanæque omnia, rapina, cæde, ludibrio distrahebantur,

tur, conculcabantur, violabantur. Mustaphus ad augendum iis, qui supererant, civibus terrorem, circumduci per Urbem superbè iubet Danduli Prætoris caput, mox ad Salaminæ Præfectum deportari. Ipse interea quantum erat tota vrbe ac Regno gemmarum, quantum auri argentique cum cælati, tum rudis, vestem præterea opere vario, ac signa complura; demum præcipuos quosque captiuorum, & præstâtium forma puellarum puerorumque greges duabus onerariis ac Myoparoni imposita Selimo Imperatori Bizantium dono gloriosè mittit. Vix soluerant è portu nauigia spoliis onusta, cum in magna captiuorum lamentatione, ac fœminarum in primis eiulatu respicientium subinde patriam, vltimùmque salutantium; vna puellarum reperta est, quæ forti animo ac stante vultu facinus est aggressa omnium seculorum memoria prædicandum. Hæc, vt erat integritatis amantissima, id vnum timebat scilicet, id vnicè Deum rogabat, vt periclitanti pudicitiaë opem ferret, confirmaret sibi eam mentem quam dederat ad eam diem, auferret à se corrumpereque, si quid erat formæ, cuius gratiâ peruersè amabatur, aut saltem vitam auferret ac spiritum, quo spoliari potius quàm pudore non cupiebat modò, sed etiam ardentissimè flagitabat. Et verò auditæ preces: nam dum classarius ollas sulphurati pulueris ex vsu procurat, fortè illâc virgo præteriit accensa face, statimque succendi sibi animum sensit immissa è cælo flamma: neque enim aliunde crediderim conflagrasse tam generosum pectus. Vidit dari iam sibi mentem ac locum, quo rem

Mustaphi
seuitiës.Eiusdem
rapacitas.Cypria
puella.Eius ad
Deum
preces.Oblata
facinoris
opportu-
nitas.

Præfens
animus
puellæ.

Strages
conflagrâ-
rium na-
uium ho-
minūque.

Puellæ
præconiū.

Poëtica
narratio
eiusdem
rei.

momento transigeret, iaceret extremam omnium aleam, séque semel ab infami iugo ac meretricio dedecore, quod infra nihil ei accidere poterat, vindicaret. Ergo propior militi facta nihil tale cogitanti, ad ea loculamenta manu clam strenuèque admota (ô fortitudinem puellæ inauditam! ô manum! ô mentem!) medio nigri pulveris aceruo subiicit facem. Enimverò, flamma celeriter concepta, omnia tetro simul incendio conflagrarunt, simul ingenti tonitruo dissiliente nauigio, alij veluti è tormentis muralibus in altum sublatis, alij aut vapore præfocati, aut igne combusti, tabulisve vnà fumantibus impliciti, in aquis perquam miseris modis extincti sunt. Demum tràsmisso pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice adipeque illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto equore fragmētis ceciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac Cypriæ flos nobilitatis, prospectantibus è Nicosiëse litore ciuibus, stragemque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter vndas incendio celerrimè deflagrarunt. Et tu quidem, puella nobilis, vltia patriæ ruinam, vltia tuorum necem, restinxisti ea flamma tot faces libidinis, intercessisti captiuorum seruituti, obruisti hostium auaritiam, præconiūque victoriæ, exemplum denique defensæ fortiter pudicitiaë posteris reliquisti. Hæc ab Oratoribus; à Poëtis eadem postremò accipite in hunc modum.

*POST QUAM res Cypri, sedémq; euertere Regni
Odrysiæ potuère acies, ceciditque superba*

Nice

Nicosia, atque omnis mæret Cythereia tellus;
 Mustaphus bello victor truculentius ardet
 Attollitque animos, ciuésque urbémque remittit
 Militis arbitrio, & prædam poscentibus addit.
 Inuadunt urbem, & quidquid modò cæca nocendi
 Præterit rabies, subitaque insania cedis,
 Hoc inhians præda repetit furiosa cupido.
 Et strages non pugna fuit. pars altera ferro,
 Altera pars iugulis agit. Implacabilis ipse
 Signa mouet Ductor, sectúmque ante ora suorum
 Prætoris caput ostentat: simul agmina circum
 It vagus, attonitámque replet terroribus urbem.
 Non ita sanguineum quassat Bellona flagellum
 Ægidis obiectu, si quando in prælia Mauors
 Bistonas immittit, cogúque assurgere valles
 Ossibus albentes, & euntes sanguine campos.
 At spoliis, quæcúmque (Ducem namque illa remordet
 Cura magis) tota rapuère è diuite Cypro,
 Tres onerant latas prætiosa merce carinas.
 Vestes argento intextas, defossa talenta
 Infecti factique auri signa aspera gemmis,
 Craterásque auro solidos, captiuáque Regni
 Agmina nobilium, pueros atque ore puellas
 Ingenuo, multo vigilandam milite prædam
 Nauibus imponunt. I P S E H Æ C monumenta
 triumphi

Threicio mittit Mustaphus dona Tyranno.
 Iámque relinquebant portum, ventóque secundo
 Odrysiæ vexilla dabant errantia lunas.
 Aufugiunt puppes, retróque remurmurat unda
 Ictá salo, humentique albescunt æquora sulco.
 Littore stant longo matres, & rapta per undas
 Pignora chara vident: nec quid soluentibus optent

Præda &
strages.

Mustaphi
furor.

Præda nau-
ibus im-
posita.

Matrum
querimo-
nia & an-
ceps cura.

In

Inueniunt, quid enim prodest per carula cursum
 Poscere felicem, ventosque orare ferentes?
 Scilicet ut faciles contingere mœnia Thracum
 Detur, & immiti longum seruire Tyranno.
 Naufragium, Caurósque truces, finémque malorum
 Orarent potius; refugit tamen ista parentum
 Mollis amor teneroque micans in pectore sensus.
 Suspensis igitur votis, sine fine querelas,
 Quod superest, fundunt, & questu littora complent.

Nec minùs ingenti sulcata per æquora luctu
 Responsant naues, & foemineo vlulatu
 Cuncta sonant, repetuntque incerta littora voces.
 Illa, que geminas inter sublimior alto
 Innabat puppis, velisque capacibus omnem
 Hauibat Boream, & magna se mole ferebat;
 Fortè vehebatur præstanti corpore Virgo
 Cypria: plorantes hac inter sola puellas
 Sicca genas, alto facinus sub corde premebat.
 Nec tacuit; portu nam vix egressa, dolentes
 Affari, & dictis lenire ita cœpit amicis.
 Quid inuat, ô sociæ, crinémque & pectora palmis
 Dilacerare modis non proficientibus? aut me
 Credula spes fallit, grande aut aliquid canit intus
 Insidens animo Numen. Sequar omnia tanta.
 Quidquid id est, certè magnum est, quod tendere
 dudum

Mens agitat mihi, nec segni contenta querela est.
 Talia conanti similis, similisque furenti
 Cypria, sed miseris non exaudita canebat.

Est locus extremis subducta in parte carinis,
 Quo grandes ex ære globos, & pulueris ollas
 Sulphurei, plumbique moras tabulata coërcent.
 Hic miles dum nitra manu liuentia tractat,

Affuit

Myoparoneis descriptio.

Cypriæ socias puellas consolantis oratio.

Receptaculum sulphurei pulueris.

Affuit & Virgo, subitoque in pectore flamma
 Exarsere noua, secumque; En, inquit, apertus
 Libertati aditus. faciam quod Numine dextro
 Iamdudum meditor: misero via nulla pudori
 Iam superest, turpes nisi flamma absumere flam-
 mas,

Cypriæ
 deliberã-
 tis confi-
 lium.

Et niuibus sperare meis incendia. Quantum
 Heu peragam stragis, strages super ipsa futura!
 Sed peragam: SIC igne iuuat succendere pectus.

Morituræ
 oratio.

At vos ô flammæ, vicina pabula morti,
 Accipite hauc animam, meque his arcete periculis,
 Et sceleris puram, donec licet, addite cælo.

Interea extinxisse nefas laudabor, & hosti
 Prædam auertisse, & cineres satiasse meorum.

Facinoris
 aggressio.

Sic memorat, fatoque instante ferocior odit
 Iam lucem, dextraque facem, quam forte gerebat,
 Sustulit accensam, Diuisque in vota vocatis,
 Restitit ancipitis similis, dein concita rursus,
 Quid cessas anime, increpitat, quando I P S A
 vocat res?

Ab pereat mecum, mihi si quid amabile formæ est:
 Atque Helena saltem, casta flagret æquore Cyprus!
 Nec plura his, iaculata facem stetit. Ilicet arsit
 Extemplò fulgur, tonitruque exterrita pinus
 Euomuit flammaram undas, & fragmina cælo
 Sustulit auulse disiecta mole carinæ.

Incendiū.

Nec tantum, ruptis quoties fornacibus Ætna
 Horrendum sonat, accensas liquefacta per auras
 Saxa volant, piceusque ambusta nimbus arena
 Pellitur, atque imo discluditur Insula fundo:
 Horrifico quantum tabulata excussa fragore
 Aëre dissiliunt, truncisque cadauera membris,
 Seminecésque artus, & grandes orbe molares,

Strages.

Fam. Strada.

Q Flagran

Flagrantésque trabes nube euoluuntur eadem,
Et cœlo confusa gemunt, magno inde sonore
Precipitant pelagus stridenti extinguit in unda,

Nec verò stetit hic strages, sed tempore eodem
Africus incumbens pelago tædâsque volantes,
Precipitêsque globos, & saxa reciproca longè
Detulit, & socias subeuntes pone carinas

Inuoluit flammis: ille piceo unguine pingues

Accipiunt inimicum ignem, similique fatiscunt

Clade amba. Furit immissis Vulcanus habenis

Transstra per, & liquidis manantia robora ceris,

Auulsâsque trabes disternat æquore toto,

Tristes relliquias. Fluitat captiua supellex.

Scuta virûm, galeæque, & Cypria gaza per undas,

Signâque rapta Ducû, transfixâque pectora remis,

Et singultantes extis fumantibus artus.

Quin etiam extincti passim super æquore pisces

Ex illo visitabulæque in gurgite vasto

Innantes, & adhuc incendia sola ferentes.

Multa quoque ad terras semiustis corpora formis

Venerunt, æstus eiectamenta furentis,

Implerûntque sinus deserto in littore matrum:

Quæ dubios artus, incertâque membra legentes

Sed charas tamen exuias, vos tærq; quaterque

Inuidêre, quibus cum libertate cadente

Contigit oppetere, & patria superesse negatum est.

Tu verò ante alias fortunatissima Virgo,

Quæ dudum ingratis latuisti ignota sub undis,

Tempore iam ex isto, si quid mea carmina possunt,

Emerges me Vate, tuûmq; in secula nomen

CYPRIA defensi dabit argumenta pudoris:

Et priscas inter numeraberis Heroinas.

Sic Bencius: vixque defierat, cum Muretus, qui
vnâ

Incendij
& stragis
incrementa.

Martum
dolor.

vnà cum Antoniano defixus aptúsque ex ore dicentis audierat, illicò hominem complexus; Maete, inquit, ista tam multiplici virtute; atque ore trilingui. iam verò ego quoque mihi sumo tuis quæsitam meritis superbiam, iubeóque meo inscribi elogio, MURETVM præceptorem Bencij. ac simul exurgens; Dimittamus, inquit, Senatum: pudet enim non silere post tam canoras Musas. Atque hæc sunt, Auditores, quæ de nota & caractere Historico quasi à nobili Triumviratu pertractata, mihi que à Bencio tradita, Dialogi fide dicenda proposui. Quibus aliquando absolutis, vt tum quidem Muretus suos, sic ego

nunc meos dimitto

veteri forma,

NEMO VOS

tenet.

Q 2

PRO

PROLVVSIO QVARTA.

Forma legendæ, scribendæque Historiæ
ex Tito Liuiio petita.

S I V E

*Ciuilis institutio, & Politica præcepta ad omnem
vitam cum in pace, tum in bello temperan-
dam, ex narrationibus rerum gesta-
rum, quæ vna Liuiana Decade
continentur, expressa.*



VÆ super historica dictione de
Bencio præceptore meo apud Hip-
polytum Card. Estensem Tyburi
agente didici, & duobus continen-
ter annis, in hisce repetitionibus
litterarum cum Auditoribus communicavi (Car-
dinales Amplissimi, tam secunda omnium ad-
murmuratione plausûque sunt excepta, quæ ve-
stræ tum humanitatis in me, tum studij aduersus
Muretum, Antonianum, Bencium, magna il-
la nomina laus est; vt existimauerim, amplius
ea de re pronunciarî posse, atque in spem vene-
rim fore, vt etiam extra scenam atque Dialo-
gum, meoque proposita nomine non vtique
vulgò displicerent illa, quæ addimenta forent
eorum, quæ alienis dicta nominibus ipsa se vo-
bis tantopere probauissent. Ad opus animum
adieci aggressione speciosum, sed exitu tardum
atque anceps. Nam tertio abhinc anno, dum
accura

Occasio
huiuspro-
lusionis.

accuratè de Historia dicerem ex hoc loco, & hi-
 stóricos vocarem, quod aiunt, ad calculos; osten-
 di Corn. Tacitum nulla mihi gratia odióve no-
 minatum, animaduersionibus præceptisque in-
 ter narrandum sæpiùs aliquantò, quàm histori-
 cum deceat, interfistere: ac propiùs interdum
 accedere ad politicum præceptorem, quàm ad
 scriptorem Historiæ. Et vera audire tum se fate-
 bantur, opinor, omnes: nam etsi ad Historiam vi-
 tæ magistram pertinet vitam instruere; id tamen
 continenti rerum gestarum narratione facit, non
 crebra apertaque subiectione consiliorum. dum
 verò commemoratione factorum clam docet,
 non minùs vitam instruit, quàm si præceptio-
 num parerga ad singula palàm exempla quam-
 uis acutè subiiceret. Quo nomine T. Liuium
 animaduersionum parcissimum tanti ego qui-
 dem facio, tantùmque habere momenti prædi-
 co ad hæc priuatæ utilitatis compendia, in qui-
 bus hoc tempore ingeniosi sumus supra omnem
 antiquitatem; vt eum Corn. Tacito politicæ cal-
 liditatis magistro non sanè posthabeam in ea ip-
 sa ciuilibus doctrinæ schola, vbi ille Regnorum ar-
 biter, multorum sententia, dominatur. Quæ fuit
 causa, vt magnum quid animo conciperem, con-
 siliùmque inirem, Liuium cum Tacito commit-
 tendi: vt periculum facerem, vter eorum plu-
 ra ad ciuilem doctrinam præcepta mortalibus
 suppeditaret. Imò ausus sum etiam sperare,
 ostensurum me, vix vllum esse paulo callidius
 consilium arcanùmve Imperij (quorum hodie
 possessio penès Tacitum est) quod è Liuiana
 Historia elici abundè non possit. Verùm dum

Tacitus
 politicus
 præcep-
 tor.

Munus
 Historiæ.

T. Liuii
 commen-
 datio.

An Liuius
 posthabē-
 dus sit Ta-
 cito in ci-
 uili do-
 ctina.

rem spei plenus aggredior, ac magnos inter sese scriptores conferre incipio; ecce mihi diuturnioris operæ atque otij ægrè molem promouenti alia interim res ab ea quam cudebam, nascitur inter manus. Nimirùm ita vsu venit in rerum difficilium tractatione. Qui auri confecturæ (Alchimiam Arabicè nominamus) hoc tempore student fumosi homines ac deuota igni capita, quamuis auri comparandi quam cupiunt artem nusquam adinueniant, multa tamen eadem opera condiscunt, ac sæpenumero mira naturæ arcana in lucem proferunt. Sic olim argentum, quod viuit micatque perpetuò, conflandi auri occasione repertum potius quàm inuentum ferunt: sic hodie rationem gemmas emaculandi, aërem in niues cogendi, aquam pro oleo ad lumen vsurpandi, aliáque complura haud proflus auro inferiora didicere nonnulli, dum vnicè aurum quærunt. quare operam non ij perdunt, qui defraudati licèt auro, in hæc tamen admiranda plerunque diuertunt. Ita in hac comparatione scriptorum quam animo agitabam, euenit mihi: qui etsi nondum planè tetigi quod auebam, proximo tamen in gradu steti: nec interim operam lusi, dum eò me fors impulit, quò vela, non vota dirigebam. Quid hoc sit, verbo semel expedio. Aio è T. Liuius tantùm doctrinæ ciuilis addisci, modò lectorem habeat ingenio non omninò agresti aut decerrante, vt vel ex vna librorum eius Decade non dubitem quin vita penè omnis intimis prudentiæ consiliis informari possit. Primum eiusdem volumen (hanc enim hodie decuriam vestro, Auditores, suffragio

Alchimia.

Mira ex
Alchimiz
studio.Summa
orationis.

gio prærogatiuam nomino) quid nisi arma & bella complectitur? & tamen si ostendero hauriri ex eo (nam de cæteris Liuianæ Historiæ libris silendum mihi decreui) penitissima quæque Imperij iura, statumque ciuitatis in re cum bellica, tum pacata constitui; lineamenta profectò ducam eius operis, quod nunc ordior, aliquando ad exitum perducam: ac simul Rhetoribus meis Annales veterum euoluentibus præibo, quidque ex huiusmodi litterarum monumentis in rem suam transferre debeant, hodierna prolusione monstrabo. Adeste igitur, Auditores: & dum è Liuianis exemplis ciuilia hæc præcepta concinno, stylumque propterea plusculis sententiis excuo & euibro; quid deceat eum, qui ad Historiam scribendam, quidve eum, qui ad legendam accedat, attentè vt facitis, pro vestra, quam toties sum expertus, humanitate cognoscite.

Fructus ex
hac pro-
lusione.

Stylus
eiusdem.

Initium mihi operis sit cura fundandæ ciuitatis, quam diuturnam fore putabo si ORDINANDÆ REI IMPERIVM penès vnum sit, atque apud eundem aliquandiu cōsistat, mox equato imperio cum pluribus administratio multo commodiùs communicabitur constituta re, quàm statim ab ortu. Sic Romana res cœpit, sic eadem creuit: quam à principio Romulus & consecuti ab eo Reges habuère atque obtinuère tandem, donec eam legibus armisque fundarunt ac stabilierunt: tum verò adultam firmatamque ac veluti compotem sui Iunius BRVTVS opportunè libertate donauit. Et sanè quid futurum esset, si conuenarum plebs transfuga plerunque è suis populis dum cogitur vnum in locum, impunita-

Monitū t.

Quomodo
ordi-
nanda re-
rū initia.

Liui. lib. 1.

Liui. lib. 2.

tem dicendi agendique illicò nacta, libertatis specie ferere inter se certamina atque discordias, soluta Regio metu inciperet priùs quàm pignora coniugum liberorùmque, & CHARITAS, soli cui longo tempore assuescitur, animos conciliaret; ageretur dissipareturque ciuilibus immaturè dissidiis ea fortuita hominum societas, quam vnus imperium continere validiùs patriæque addicere potuisset. Videlicet SVA QVOQVE vrbibus est pueritia, quam præstat metu regere, quàm in-tempestiua libertate corrumpere. Accedit quòd plurium dominatus (quæ forma est liberæ ciuitatis) quantùm vrbi prodest conseruandæ, tantùm instituendæ obest. quo enim minùs idonea est condendis legibus multitudo ob animorum arbitria variantium, aliòque atque aliò (vt sunt humana) trahentium: eò est accommodatior eisdem semel conditis diutiùs retinendis ob eadem voluntatum dissidia, quibus ne antiquetur aliquid, facilè dum diffidetur, euincitur.

Sed accipite interea aptum ex eo, quod diximus, atque in loco consilium. QVISQVIS AVT VRBEM condit, aut certorum hominum societatem instituit, aut nouum aliqua ratione principatum dominationemque molitur; plus spei repositum sibi putet in exteris lógèque positis gentibus, quàm in vicina Principum ope. Nam NOVA omnis potentia finitimis Principibus plerunque ingrata est. Fundanti oppidum Æneæ, quod ab nomine vxoris Lauinium appellauit, Rutulorum Rex, cui pacta Lauinia ante aduentum Æneæ fuerat, prælatum sibi aduenam agrè patiens, bellum intulit: sed victus eo certamine

ad

Vnius imperium quidcommodi habeat.

Plurium dominatus quidcommodi non habeat.

Monitū 2.
In rerum cōditione publicarū quæ ratio finitimorum, quæ externorū habenda.

Liu. lib. i.

ad florentes Etruscorum opes, Mezentiumque eorum Ducem confugit. Mezentius nulla privata iniuria Troianis offensus, sed iam inde ab initio minimè lætus nouæ origine vr̄bis, ratus non satis tutum esse accolis rem Troianam crescere; haud grauatè socia arma Rutulis iunxit, validoque exercitu Æneam inuasit. Nec Romulus in Romana re, quàm Æneas in Lauiniensi felicior fuit. Legatos circa vicinas gentes Romulus miserat, qui societatem connubiúmque nouo populo peterent: nusquam benignè legatio audita est. adeò simul omnes spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi posterisque suis formidabant. quid multa? dum Latini, Volsci, Hernicique, ac reliqui circùm populi nascentem Romanæ vr̄bis gloriam perpetuis bellis premunt, & tanquam humi continent, Carthaginenses tam lógè distiti amicitiam Romanorum enixè flagitant, sociale auxilium vtrò pollicentur, dona in Capitolium ob rem aduersùs Faliscos bene gestam magnificè mittunt. Scilicet **DOMVRI** nostræ non metuimus, nisi ab vicinis ædibus, ne si fortè porrigant ædificium, cœlum nobis ac lucem obstruant.

Liu. lib. 1.

Liu. lib. 7.

Age, fundata iam vr̄bs legū mœnibus ita coërcenda est, vt **DYORVM TEMPORVM RATIONEM** Princeps habeat in ordināda Rep. belli pacisque: Pax difficilior est, ideo pluribus hęc quàm bellū præfidiis fulciat. Etenim multa militiam iuuant: necessitas exprimit, timor externus regit, & si cętera deessent, hostis docet. at curam domesticam ipsa securitas dissoluit. Quis Furio Camillo, quo vno toties stetit Romana res, inter arma

Monitū 3.
Belli pacisque tēpora legibus munienda.

Pax difficilior bello.
Liu. lib. 6.

Q 5 præstan

præstantior fuit? hic tamen tueri se innoxium domi suę non potuit aduersus Tribunitium furorem, quominus in exilium reus ageretur. Marcium Coriolanum inuictum bello ciuem ciuilibis discordia perdidit. nemo vnus Imperatorias artes, quas parando gerendoque bello edidit plurimas, opportunius calluit quàm Kæso Fabius; & tamen hic contra seditionem suorum remedium nullum habuit, certè non adhibuit. Adeò EXCELLENTIBVS etiam ingeniis citius defuerit ars, vt ciuem regant, quàm vt hostem superent. Quare peccauit Romanæ rei conditor (pace dixerim, siue Quirini, siue Romuli) qui bello intentus eò leges, eò disciplinam contulit, pacem penè perdidit, dum neglexit. Quòd si, quantùm ciues aduersus externa bella militari exercitatione communiuit, tantùm contra intestinas discordias ciuilibus præceptis armasset; næ ille multo sapientius vrbi quam æternam esse decuit, consulisset: nec Roma tot ciuium omni laude præstantium clades singulis fermè ætatibus deplorasset: nec felicior foris apud hostes, quàm inter suos domi Romanus fuisset. Subit ingens animum admiratio, cùm Populum gentium victorem considero domi tam discordem atque exlegem: plebem Patribus inuisam, ordines inuicem infestos, ciuitatem planè bicipitem: tam multas imperij formas, modò Reges, modò Consules, modò Tribunos militum, modò Decemuiros, toties additos, toties reiectos. illane vrbs, quę tot habuit tamque certa superando, perdendo, profligando hosti præsidia; impos consilij tandiu fuerit, se vt regeret, imponderetque sibi aliquem imperij modum.

Liu. lib. 2.

Liu. lib. 2.

Romulus
quid in re
Romana
fundanda
peccaue-
rit.

Cur Po-
pulus Ro-
manus fo-
ris quàm
domi fe-
licior.
Imperij
Rom. for-
ma.

dum: ne quātūm in acie campóque Martis acquireret, tantūm in vrbe alteróque Martis campo iacturam faceret? Videlicet POPVLVS germana tanquam soboles, parentis sui mores obtinet: dicam planiūs, Romulus belli, quàm pacis peritior, Romanos eodem ingenio finxit. Quòd si qua Resp. imperiūmque alterutro se laborare animaduertit, sentitque se magis aut belli, aut pacis artibus institutam; curet etiam atque etiam (id enim superest remedij) vt ciues ab ea qua deficit parte, continenti occupatione, in eam transferat qua plus potest pollētque. imitetur, quoad fieri honestè poterit, Romanum Senatū, qui cūm videret sibi plus inesse fortitudinis in hostes, quàm concordiaē apud suos; perpetua armorum tractatione ciues distinebat, accersebatque vltro bella, quibus ab domesticis contentionibus abstracta, superior Romana res erat: vbi verò cessēre arma, mole laborauit, imò labauit sua.

Iam verò quod ad militarem disciplinam pertinet, principio AD REM BELLICAM RELIGIONEM PRINCEPS adhibeat, nullum enim instrumentum euocandis, atque in omnem bellialeam compellendis militum animis, nullum sospitandis, fortunandisque praeliis opportunius Religione repertum est. Hæc telum acerrimum, quo semel armatus exercitus, humana omnia ducit inferiora præ illa. Gloriosi isti Duces, Dei hominūmque contemptores, & qui se aliis faciūt feroces, dum cælo minitabundi gradiuntur; artis quam profitentur elementa nondum tenent. Romanis Imperatoribus, cum quibus, si vsquam gentium, bellandi ars fuit ac fecit; nihil erat an-

tiquius

Quid remedij sic ei qui alterutro laboret.

Belli tempus præceptis instructum. Monitū 4. Quantificanda Religio ad rem militarem.

Religionis contemptores ignari militiæ.

tiquius ante pugnam, in acie, post victoriam, quàm vt Religionis curam plerique haberent, omnes certè præ se ferrent. Hinc ea solemnibus procuratio Deos consulendi, eorúmque placita ex animantibus cælo terrâque sciscitandi, nempe vt militi persuaderent, bellum non tam à Senatu Populòque Quiritium, quàm à cælesti Deorum concilio esse decretum: nec tam Ducibus pugnam placere quàm Diis victoriam cordi esse. Hinc dimicationi preces Imperatorum præmissæ, promissa Diis munera, & in partem futuræ prædæ Dij ante homines vocati. *Tuo*, inquit Furius Camillus, *tuo ductu Pythice Apollo, tuoque Numine instinctus pergo ad delendam urbem Veios, tibi que hinc decimam partem prædæ voueo, te simul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in nostram, tuamque mox futuram urbem sequare, ubi te, dignum amplitudine tua templum accipies.* Hinc repetitæ in ipso pugnae discrimine preces, ac vota palàm concepta & instaurata. *Tu pater Deum hominúmque*, inquit improspere pugnans cum Sabino Romulus, *tu arce hinc hostes, deme terrorem Romanis, fugam foedam siste. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua presenti ope seruatam Urbem esse, voueo.* Hinc ob rem bene gestam persoluta Diis vota, templa ædificata, spolia suspensa, additæque litteris incisæ tabulæ, muneris Deorum testes. Et Dictator quidem T. Quintius perfunctus ingenti bello, multúmque Latinorum oppidis vi captis celeritate mirabili, Præneste simulacrum, quæ tunc vrbs opulētissima & belli caput erat, Ioui Imperatori, hoc subiecto epigrammate, dedicauit. *Iupiter atque*

Di

Religionis cura Romanis ante pugnam.

Liu. lib. 5.

Cura Religionis in pugna. Lii. lib. 1.

Eiusdem cura post victoriã.

Liu. lib. 7.

Diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius Dictator oppida nouem caperet. Nec pluribus tantum bellum intra viginti dies susceptum absolutumque commentatus est.

Religionis & modestiæ pulcherrimum argumentum.

Monitum

5.

Seueritate milites regendi.

Nec diuino tantum, sed etiam humano METV REGENDA EST armata multitudo. Alibi Princeps beneuolentiæ locum quærat: INTER arma timebit, nisi timeatur. Certè Romani Duces ex hac disciplinæ seueritate, qua non minùs suis quàm hostibus terrori erant, omnes triumphos ac laureas tanquam è sinu victoriæ deduxerunt. T. Manlius Consul, quòd filius extra ordinem conseruisset manus, eius sanguine (tristi, at salubri exemplo) non in illud modò tempus, sed in posterum obedientem Romano Duci militè fecit. quid L. Papyrius Dictator? ne quid laxamenti caperet disciplina, atque Imperatoria maiestas, nonne in Q. Fabium equitum Magistrum, quòd iniussu suo pugnasset vicissè que; virgas expediri iussit, nec militum studio, nec Senatus auctoritate, nec populi suffragio quidquam de inuictò illo imperio ac seueritate remisit?

Liu. lib. 8.

Liu. lib. 8.

Sed hæc cautè audienda, neque ego omnibus eadem perinde cano. IIS SVADEO DVCIBVS disciplinæ seueritatè, qui excellenti aliqua virtute iampridem militum animos occuparunt. Furius Camillus verè vir vnicus in omni fortuna, captis Faliscorum castris, prædam in milites non diuisit, sed ad Quæstores indignante exercitu redegit: imperij tamen seueritate milites victi EANDEM virtutem oderat & mirabantur. Sed Appio Claudio nullius magnæ virtutis, præterquàm seuerioris disciplinæ tenaci longè aliter euenit. Deportat

Monitum 6. Qui apti ad hanc seueritatè exercendam.

Liu. lib. 5.

Liu. lib. 2.

rat

Exercitus
contuma-
cis descri-
ptio.

rat Appius in Volscos exercitum, eúmque sæuo imperio vexabat. sed infensum iam Duci militem nec metus, nec pudor coërcebat: segniter, otiosè, contumaciter omnia agere: si Consul citiùs agi vellet agmen, tardiùs sedulò incedere: si adhortator operis adesset, omnes sua sponte motã remittere industriã: præsentem oculos atque ora demittere, prætereuntem tacitè execrari. quid multa? productus in aciem Romanus miles turpi fuga petit castra, vixque à vallo submouet instantem hostem: nec ferox Appius, omni nequidquã acerbitate prompta, continere ad extremum suos potuit, quin castris exinde motis, non exauditis imperiis, turbatis ordinibus, effuso agmine, per stragem corporum armorúmque Romam eaderent. Nimirum **PRINCIPIEATENSIS** exigenda est disciplinæ seueritas, quoad aliis virtutibus comitata est. si sola exerat aculeum, ac sola exerceat imperium; periclitatur ipsa, & corrumpit auctoritatem, cuius denique vis omnis sita est in consensu obedientium.

Seueritas
sine aliis
virtutibus
nulla.

Monitũ 7.

Quo tem-
pore inua-
denda ho-
stilis vrbs.

Subdam hoc loco aliquid alienum à sententia vulgi, plurisque idcirco faciendum, quia vulgare non sit. **TEMPVS INVADENDÆ HOSTILIS VRBIS** non illud est, cum ea intestinis factionibus concutitur: quasi verò distractas vires profligare, ac rerum inclinationibus momentum addere facile sit, cum potiùs ex ea aggressione partes inter se proniùs coëant, & ad vim hostilem illicò retundendam animos, certè vires coniungant. tum quòd **MAIORIS** mali metus cogit vel inuitus, tum etiam quòd **VNVSQVISQUE** non grauatè absistit à contentione, quam specioso Patrię nomi

nomine deposuisse videri potest. Etrusci ac Veientes magna spe bellum Romæ inferunt, rati discordia intestina, cuius tum flamma præter modum flagrabat, extingui rem Romanam posse. quare maturato opus esse aiebant, dum Romani in se maximè desæuissent. id vnum venenum, eam labē repertā esse vrbi alioqui non desiturae, diu sustentatas Romanas opes, partim Patrum consiliis, partim patientia plebis, iam ad extrema venisse. profectò si quid addatur, ac foris instetur, suo milite urbem quamprimùm vinci: nihilque aliud opus esse, quàm indici ostendique bellum: cætera sua sponte fata ac Deos esse gesturos. Hac spe armati Romanorum castris portisque obequitando, contumelias ac maledicta, pugnae irritamenta miscebant. Audienti hæc militi Romano nunc indignatio, nunc pudor pectora versabat, auertebatque paulatim ab intestinis priuatisque discordiis. quamquam enim nolebat prosperè aliquid euenire Patribus, inultos tamen hostes pati non poterat: dùmque in hunc modum externa & domestica odia certabant in animis, tandem externa vicerunt. Ergo frequentes Prætorium circumstant, pugnamque ferociter efflagitant. iurant reconciliatos se Patribus à fide non destituros: si fallant, Iouem sibi iratum inuocant. præit verbis Centurio: idem in se quisque iurat. Datur igitur signum, vaditque in pugnam Romanus irarum plenus, ac primo concursu Etrusci Veientesque fugantur, cæduntur, profligantur: vnâque illa pugna, non magis ex hostibus quàm ex plebe Romana multis ciuilibus præliis infensa nobilitati, victoria reportata est.

Quare

Discordia
ciuilis.

Internorū
externorūque
malorum
pugna.

Exercitus
reconcilia-
tio.

Monitū 8.

Inuadēdæ
hostilis
urbis oc-
casio.

Liu. lib. 8.

Quare alia potius est ineunda ratio opprimendæ urbis ciuili discordia laborantis; in cuius tamen excidium non libido regnandi, sed ius fasque compellat. **PERMITTENDVM EST VT IP-SA SE** ciuitas intestinis factionibus conficiat: idque vt certius faciat, pars altera clam & dissimulanter ope consilioque est adiuuanda. ac postremo debilitata iam res, instructis ac recentibus militum copiis aggredienda, & (quod non difficile est factu) expugnanda. Vidit hoc Marcius Coriolanus, dum dissidenti Patriæ inferens arma, agrum Romanum populari cœpit maiori astu quàm vi, custodibus inter populatores suos missis, qui Patriciorum agros intactos sinerent. tum plebis odio; tum vt inde discordia glisceret inter Patres, plebémque. & profectò fuisset voti compos, si, quam dissidij flammam accenderat, vires paulatim permisisset acquirere, & non ipse festinatione nimia extinxisset, dum propius ad Urbem arma promouit, fecitque nobilitatis ac plebis communem causam. tunc enim uerò **EXTERNVS** timor maximum concordia vinculum, quamuis suspectos infensósque inuicem animos consociauit.

Monitū 9.
In hoste
vincendo
quid cauē
dum sit.Liu. lib. 2.
Instauratę
desperati-
one vi-
res.

Scitū illud vulgatūque cōsiliū, **NE IMPERATOR** **ILLVC** hostem redigat, concludatque vnde ex desperatione crescat audacia. Sanè Manlius Cos. reuectus in castra, in quæ Thuscorum manus prædatum irruperat, ad omnes portas milite opposito, hostibus viam clausit. ea desperatio Thuscis rabiem magis, quàm audaciam accendit: cum enim incurstantes quacumque exitum spes ostenderet, vano aliquoties impetu circumfissent,

sent, conglobati in ipsum Consulcm armis insignem vadunt tanta vi conatúque, vt & Consul mortifero vulnere ictus ceciderit, & cæteri circa illum in fugam acti. quare Thuscis crescit audacia, Romanos terror per tota castra palantes impellit: & ad extrema ventum esset, nisi Legati raptò Consulis corpore patefecissent vna porta hostibus viam.

Quid igitur agat potitus vrbe, conclusisque intrà hostibus Imperator? Quod Furius Camillus eadem cum gente Thuscorum egit ad Sutrium: cùm præfenti consilio rationem docuit, quæ nec liberi dimittantur hostes, nec propterea salutis spe compellantur ad pugnam: sed E I S
EXTREMA CERTANDI necessitas adimatur, quibus opportunus certandi locus adimi non potest. Captum Sutrium, eiectis inde Sutrinis sociis Populi Rom. victores Thusci impunè populabantur; cùm adest in tempore, infesto agmine Camillus: iterum eodem die Sutrium capitur. Thusci, quibus conglobandi sese, aut arma capiendi spatium non fuit, cùm passim telis peterentur, pro se quisque ad portas tendere, si quæ fortè se in agros eiicerent: sed cùm eas clausas (id enim Camillus imperauerat) inuenissent: arma tandem capiunt, coëuntésque supremam illam periculi societatem, ferociter adornant prælium: quod accensum ab desperatione hostium fuisset, ni Camilli imperio, præcones per vrbem dimissi iussissent parci hostibus qui arma posuissent, ac tantummodo armatos contrucidari. quæ res effecit, vt etiã ij, quibus animi in spe vltima obstinati ad decertandũ fuerãt, oblata spe vitæ passim

Monitum
10.
Quid agendum sit in hoste vincendo.
Liu. lib. 6.

Ducis consilium.

Fam. Strada.

R

arma

arma iactarent, seque inermes (quod tutius fortuna fecerat) hostibus offerrent. Ita ducis consilio, quod male Manlius Cos. Romanus cum Thuscis gesserat, restitutum est; simulque apparuit, DVCEBVS validiorem quam exerciturẽ militarem esse.

Racis tempus præceptis instructu v.

Monitum II.

Dominus in nouo Principatu qui se gerat.

Venio nunc ad alterum tempus, cuius rationem haberi in ordinanda Repub. paulo antè dicebam: ac ciuili domesticæque administrationi, hæc è multis pauca sepono. QVIVIS QVIVIS AD NOVVM PRINCIPATVM accersitur aliundè, aut novos sibi populos subigit, se cum eorum moribus ingenioque sub initia dominationis artemperatè componat: vestitum gentis more, sermonem, cæterum cultum adamare præ se ferat. hæc enim mirum quantum multitudini sunt in oculis. Æneas quidem certè nouus in Latio Dominus, homo externus, ac paulo ante hostis, hinc demereri sibi suspensos Latinorum animos cepit; iussit in eorum mores transire Troianos, abolitòque Troiæ nomine, vtramque gentem Latinos appellari voluit. idque valuit vt Latini nec studio, nec fide erga Regem Æneam Troianis vnquam cederent.

Monitum 12.

Res pristinae quatenus mutantur.

Liu. lib. 2.

Ad hæc NON MVTANDVS EST ILLICO status subiectæ recens vrbis, nec etiam retinendus, sed media quædam incunda est via: res quidem pleræque tollendæ sunt, nomina rerum & tanquam spolia conseruanda. Capitur enim vanis hisce nominibus multitudo, atque in iis imaginem antiquitatis amplexa, nondum se sua possessione deiectam planè intelligit. Iunius Brutus alter Romæ conditor, dum nouam vrbis faciem induceret, id egit, vt nemo Romæ regnaret: at vestes,

vestes, lictores, sellas, reliquam Regum pompam abundè tenuit. quin etiam dum Reges funditus aufererat, non abstulit Regis nomē. nam cum publica quædā sacra per Reges fierent, ne quem caperet desiderium Regis, Regem Sacrificulū creauit: id tamen Sacerdotium Pontifici subiecit; vt additus nomini honos nihil officeret libertati.

Sed illud interea maiori cura Princeps secum statuatur aduersus populi turbas: NE MAIESTATI NOMINIS ATQVE honorum insignibus plurimum tribuat ac fidat, seque tutum dignitate ducat. est enim OBNOXIA iniuriæ maiestas, quam vires non confirmant. Tumultuabatur in foro superbè Romana plebs ob Voleronem nescio quē à lictore, Consulum iussu prehensum: atque, vt COACTA multitudine nihil est procacius, crescitque ignauo cuique audacia ex aliorum contagione; ita intemperis acti agentēsque ludibrio palam habebant Consulare imperium, quippe cui dignitatis plus inesset quàm virium aduersus plebem. quid enim? quatuor & viginti lictores apparere Consulibus, eosque de plebe: formidandum enim uerò satellitium. nihil contemptius, nihil infirmius, si sint qui contemnant: sibi quemque ea magna & horrenda facere. abesset modò opinio, cætera nugas esse. Hæc atque alia contemptim obloquentibus; infestum se illum Æmilius, ac Virginus Consules intulissent, facile experti sunt, PARVM tutam maiestatem sine viribus esse. nam violatis eò tumultu lictoribus fractisque fascibus, è foro in Curiam compelluntur. Quare peccauerunt in se inque Rempublicam Consules, dum auctori-

Monitum

13.
Quantum
spei pone-
re in ma-
iestate de-
beat Prin-
ceps.
Liu. lib. 1.

Iratę mul-
titudinis
voces.

Maiestas
inermis
non expo-
nenda
multitu-
dini.

tatem suam, quam maioribus remediis integram seruare debuissent, tentandam haud sanè in tempore præbuerunt.

Monitum

14.
Cum incitata
multitudine quomodo agendum.

Liu. lib. 4.

Nec tamen contumaces diu ciues experietur Princeps, si hæc audiet: **CONCITATA MULTITUDO MORA POTIVS ac perleui declinatione flectenda est, quàm subito atque enixè frangèda.** vis eius omnis in impetu est: post principia sedatior est & melior. Decuit id semel Romana plebs, quam inter & Patres, cùm de creandis plebeis Magistratibus, tantis pugnaretur animis, vt iam ob perpetuas conciones arma timerentur; veriti Optimates, ne quia plebem solito ferociorem experti erant, de veteri possessione deiicerentur; comitia mox futura formidabant, eoque quantum poterant differebant. vt tandem ad ea ventum est, euentus docuit, **ALIOS** animos in contentione, alios secundùm deposita certamina incorrupto iudicio esse; Tribunos enim omnes patricios, plebeium nullum populus creauit. Adeò **FEROCIOR** plebs est ad rebellandũ, quàm ad bellandũ, & libertatẽ magis tẽtare, quàm tueri nouit.

Æquiora post contentionem iudicia.

Monitum

15.
Quid remediij aduersus crescẽtem populi seditionem. Torrentis ac seditionis comparatio.

Quòd si, vt interdum euenit, seditiosorum furor more fluminum vires acquirat, hoc ipso **FLVMINVM INVNDANTIVM MORE** seditio coercenda est. Etenim amnis transfusus extra alueum, si fortè metus sit, ne infestus urbem vicinam adeat atque obruat; aut procul sustinendus est, permittendũque vt per campos stagnantibus undis liberè vageretur: aut diuertendus atque in riuos complures extenuandus est. vtroq; enim modo, aquis siue diffusis, siue diuersis urbem innocenter intercludet. sic etiam ne aucta multorum

rum conspiratio Principem petat opprimatque, alterutro ex hisce remediis est opus. nam aut permittendum est aliquid, ac solito blandius spes ac vota conspirantium alenda atque eludenda sunt, irrito postea euentu: aut distrahenda est multitudo, procaciores quique & concionales homines honorificis ut voleret nominibus aliò disparandi; postremò COETVS omnes & gregales conuentus, quibus consensus multitudinis maximè alitur, ab stirpe recidendi sunt. dum enim non conueniunt, dum capita non conferunt, dum sese ut fluctus fluctum non impellunt; sed soli se resque suas curant; profectò spiritus demittunt, & EX FEROCIBVS vniuersis, singuli suo quisque metu obediens fiunt. Delinierat militum Romanorum animos Capua, instrumentum omnium voluptatum, auerteratque à memoria patriæ. iamque consilia clam inibant, pulsus dididitiis Capanis eorum agros inuadere, illaque vbertate camporum frui potius, quam Romam redire, & in pestilenti atque arido circa urbem solo diutiùs luctari. Hæc, quæ manuerant consilia in exercitum omnem, cum Martius Rutilus Consul explorata haberet, non illicò lasciuienti militi obuiam ire statuit: sed optimum ratus spem differendo, militarem impetum frustrari, tumorem dissipat, in iis Campaniæ oppidis, etiam anno post, exercitum hybernaturum. Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præsentia seditio. mox purgare exercitum missionibus turbulentorum hominum instituit, cum diceret aliis emerita stipendia esse, alios graues iam ætate, aut viribus parum vali-

Iratæ
multitudi-
dini ali-
quid per-
mittendū.
Eadē di-
strahēda.

Gregales
conuen-
tus.

Liv. lib. 7.

Lasciuies
exercitus.

Distrahē-
dæ multi-
tudinis
ratio.

dos: quidam in comneatus mittebantur, singuli primò, deinde & cohortes quædam, denique PER SPECIEM militarium vsuum, cum alij aliò distraherentur, plerique ablegati sunt. Atque his artibus Consul Rutilius, tum violentis ingeniis indulgendo, tum ludificationis ignaros abalienando; seditiosorum conatus in presens coërcuit; quos multo antè Virginius, Æmiliúsque Coss. dum vi frangere aggredierentur, fractis ipsi honorum insignibus temerè confirmarunt.

Monitum
16.

Discor-
dias tollē-
di princi-
pium vn-
de capiē-
dum.
Liu. lib. 2.

Liu. lib. 3.

Hæc in ipso tumultu. quid eo, utcumque tulit fors ratiove cōposito? DISCORDIÆ, AC RELIQUA SCELERA numquam tollentur, quandiu auctores tolerantur, aut etiam honore afficiuntur. Cuius enim rei præmium sit in ciuitate, eam rem maximis semper auctibus crescere necesse est. Quod maius vnquam Romæ dissidiū fuit, quàm cum plebs, Patrum odio Urbem deseruit, atque in sacrum montem trans Anienem Sicinio adhortante secessit? & tamen turbarum hic auctor, tantùm abfuit ut aliquid pœnæ dederit, ut inter primos Tribunos plebis adlectus sit. Facinus per sese improbum, & exemplo paucis pòst annis exceptum. Nam Tribunitiis conciombus incitata plebs, minacior tamen, quàm perniciosior, sacrum montē repetiit, Urbemque Patriciis incolendam reliquit. reconciliata A. Virginius, L. Icilius, P. Numitorium, ipsos secessionis auctores Tribunos creauit. Publium autem Volterronem, qui à licitoribus ac virgis seminudus aufererat, populūque, ad quem prouocauit, ciuili atrocique seditio in Consules cōcitauerat, plebs fauore cōplexa proximis Comitibus Tribunum

num fecit, refecitque. mitto Canuleios, Sextios, Lectorios, aliosque nobilitatis odio nobiles, nec nisi concitata tempestate in altum prouectos, perque vndas seditionum elatos. Id autem dum Romæ agebatur, dum turbulentissimo cuique locus & honos erat; quid, nisi discordiæ aliæ ex aliis ferebantur, factiones in Vrbe perpetuæ fouebantur eodémque ciues ingenio exemploque conformabantur? Etenim QUI IN pace ordinumque concordia nullos se vsquam esse vident, facile ineunt aliam viam, turbatamque rem volunt: si fortè honores, quos quieta ciuitate desperauerant, perturbata consequantur. quòd si animaduertant, id ex sententia cessisse nonnullis, quibus concitata multitudo honori aut quæstui fuerit; dant sese in hanc aleam, & tanquam ARTIFICES improbi opus quærunt, voluntque semper ægri aliquid esse in Republica ad cuius curationem adhibeantur. Nam sic ego quidem sentio: RES OMNES perinde laudantur & appetuntur in Ciuitate, vt earum rerum vsus est. MILITIA præmiis exercetur. VBI præmia improbo dempseris, nemo omnium gratuito malus est. Vt sanè concludere cum Quintio Cos. liceat, FINEM factionum non fieri, nec futurum, donec quàm felices discordiæ, tam honorati discordiarum authores sint.

Seditionibus nobiles.

Fructus ex impunitate aut felicitate flagitij.

Honos incitamentum rerum omnium.

Liur. lib. 4.

Monitum 17.

Quid cum calumniatoribus agendum.

tionem legitimè ac palam adornent; &, si quidem id faciant, criminationemque probent, præmio dimittat: si recusent animaduersione seuerè compescat. certè numquam permittat, cuiquam vt liceat impunè alicuius flagitij insimulare honestos viros, ac priuato iure eorum vitam seu falsa, seu vera criminatione damnare. M. Manlius Capitolinus Camilli primùm gloriæ priuatim infensus, mox traducto (vti fit) ad vniuersam nobilitatem odio, cùm se plebi ducem constituisset; inuidiam vndique creare studebat ordini Senatorio, domique concionantis in modum sermones plenos criminum quotidie miscebat. Inter cætera affirmabat, thesauros auri Gallici ab Optimatibus occultari, pecuniàmque ex hostibus captam in paucorum prædam cessisse: quæ auri summa si è Patrum sinu excuteretur, posse obæratam nexàmque plebem facile solui. Ea obiecta spe, cùm plebs mota inenire fureret, A. Cornelius Dictator, quæstione ea super re instituta, Viatorem ad Manlium mittit: accitum ad tribunal iubet euoluere istos incubantes Gallicis thesauris: vt, quando ille spem Ciuitati fecerat, ex ea præda quam Primores nobilitum occultent, debitum solui posse; molesto fœnore plebem Romanam liberaret. quod nisi faceret, vincula minatur: nec enim passurum se periclitari Patres tam odiosa calumnia, & multitudinem tam fallaci spe Romæ concitari. Cùm Manlius ambages necteret, vrgeretque eum Dictator, aut peragere verum iudicium, vanique furti reos prodere; aut fateri facinus insimulati falso crimine Senatus, impositæque calum

Liu. lib. 6.

Inuidentiæ stimulus.

Calumniæ illatæ quæstio.

lumniaë ; impos consilij à Viatore arripitur , ac paulo post damnatus è saxo Tarpeio , vnde ille repulso Gallo Patriam liberauerat , præceps deicitur:locusque idem in vno homine, & eximia gloriaë, & pœnæ vltimæ monumentum fuit. Sic vocata ad quæstionem calumnia , & calumniatore damnato, vnus supplicium Manlianæ tunc quidem seditioni , ac deinceps Manlij similibus ingeniis frenos iniecit. Quòd si ad hunc modum hoc genus homines in verba proiecti , qui que per hæc turbamenta vulgi , priuatæ ambitioni viam sternunt, seriò cogerentur, vt aut maledictis abstinerent, déque aliorum vita conticescerent, aut si tantum vitiorum est odium, legitime id ac iure transigerent ; multò sanè pauciores forent, qui **MALIGNITATE** ingenij, cui falso speciem libertatis obtendunt, tam facile eversum irent alienam famam , tantùmque odiorum fererent inter ciues, quantum immortales passim factiones ostendunt , quæ magis exitio fuere semper, eruntque potentibus populis, quàm bella externa, quàm fames, morbive, aut alia Cælitum ira in humanum genus.

Finis Tragicus.

Calumniatorum descriptio.

Ratio cum iis agendi.

Sed his lætiora subtexo, nec minùs vtilia. sæpe enim fit, vt qui auctoritatem vbique eodémque tenore tueri volunt, eius iacturam faciant, quòd illam plus nimio tuentur. Idcirco **PRINCEPS CVM VIDET MULTOS** in rem quampiã concedere, eamque præcipit animo facile secuturam esse; euentum festinè præueniat, authórque fit vt id fiat , licèt rationibus suis minimè conducat. Nam si cunctetur , aut etiam repugnet , abundante multitudine transuersus agetur ipse, coge-

Monitum 18.

In rebus decernendis quo modo plurimum voluntati anteuertendum.

R s tũque

Venenum
authorita-
tis.

Liu. lib. 3.

Prudens
respon-
sum.

túrque viuens ac videns in contrariam partem; simulque omnes intelligent, illo inuito, aut certè in scio peractam rem esse: ac sibi facile persuadebunt, multa in posterum fieri posse eo non auctore, quo sine semel hoc impetratum est. Quare non solum minoris haberi Principis auctoritas incipiet, sed assuescet etiã populus in Dominum palàm obniti, ab eoque impunè ac feliciter dissentire. Non ita Senatus Romanus, qui & firmandi Imperij articulos norat omnes, & famæ plurimùm dabit. Nam cum Hernici à Romanis victoribus conditiones accepissent, Ne aduersus ullam gentem pugnarent, repugnarentve iniussu Senatus Populique Romani, qui sociis nunquam defuturus erat; obsessi ab Æquis, ac Volscis Legatos properè Romam mittunt, opemque ab Senatu flagitant. Patres, grassante in vrbe pestilentia, cum ex vna parte auxilium polliceri nullum possent, ex altera probè intelligerent, si Hernicis non permitterent arma sumere in hostes, fore vt ipsi non modò per se, sed etiam accita aliorum quos possent ope, iniussu Romanorum id facerent, necessitate arma extorquente, respondent; Placere Populo Romano, vt Hernici ipsi cum Latinis res suas tutarentur: in præsentia morbo implicitam teneri Ciuitatem, cum primùm eius mali quies veniret, sociis opem laturus. Quo responso occuparunt, anteuertèruntque in loco Patres, eiusque cõsilij, quod iniussu Hernici per sese, ipsi voluère authores esse: ne quid nescientibus aut inuitis vsquam locorum agi videretur: simulque ne reliquis sociorum accederent animi se eodem exemplo commouendi

di inconsulto, neglectoque in posterum Senatu.

Perge, atque in ambiguis consiliis consilium indicemus: nam scopulus hic est, ad quem Gubernatorum complures ferri, ac frangi sapientiæ simulatione solent. Neque ego tardum dictu existimauerim, **PLVS OPERÆ & consilij esse in ancipiti consilio secernendo, quàm in malo declinando.** Qua in re etsi non ignoro **VIA VNA** incedendum esse, non vno gradu; in vniuersum tamen suadeo, **CONSILIORVM EXTREMA** non vsque adeò fugienda, idque temperamentum, quod in re ancipiti adhibendum callidiores putant, non rarò pestem esse consiliorum; cùm tertiis hisce medijsque consiliis, vt plurimùm, neque odium vitetur, neque gratia ineatur. Finge tibi dissidium esse cum aliquo paulo ferociore: hic aut officiis obsequioque mitigandus est, aut confidentia parique ferocia deterrendus. neutrum si placet, si supplicem cum eo agere alienum à te putas, tibi que imperare non potes vt te demittas: & ex altera parte mens & ratio non est quemquam lædendi; iniisti planè viam, qua illum neque ex inimicis vniquã eximere, neque ad amicos transferre possis. Samnites documento erunt: qui deliberabundi quid de exercitibus Romanis quos intra Caudinos saltus concluderant, agere deberent; cùm certi aliquid illicò non suppeteret, vt in re læta & insperata accidere solet; Pontius eorum Imperator ad Herennium patrem, qui non procul aberat, consulendum properè mittit. Herennius nuncio expedite responderet; Sibi videri omnes Romanos ex ea cauea quamprimùm inuiolatos dimittendos.

non

Monitum
19.

In re ancipiti que consilia sequenda.

Media consilia rarò salutaria,

Liu. lib. 9 :

Consultatio ad Caudinos saltus.

Extrema
contraria-
que re-
sponfa.

Eorum
caufa.

Non placet. iterum senex consulitur: vertit ille se in alteram partem, disertè pronunciat; Sibi videri Romanos ad vnum omnes interficiendos. discors enim uerò responsum eo magis irridetur, quasi hominis animus in effœto iam corpore consenuisset. Accititur tamen ipse plauastro inuectus in castra, nihilque mutata sententia tantùm causas huiusmodi adiecit. Si Romani honorificè habiti dimitterentur, posse eum potentissimo Populo perpetuam pacem firmari: si de medio tollerentur omnes, posse in multas ætates bellum non timeri ab iis, qui amissis duobus exercitibus serò vires reparauerint: tertium nihil esse. nam quod ipsi meditabantur Romanos dimittere, sed non sine ignominia, leges iure belli victis imponere; sententiam esse eam, quæ neque amicos parat, neque inimicos tollit; T V T V M non esse seruare quos irritaueris. Neutram patris sententiam Pontius accepit. Dimissi tũ quidem Romani, sed traducti sub iugum rediêre mox ferociores ad pugnam, ingenti que cùm hominũ, tum vrbium strage, Samnitium nomen penè deleuerunt. Actum demũ Herennij dicto oraculi fides accessit.

Denique ne, dum aliud ex alio nascitur, oratio excresecat in immodicum modum; duco hîc supremam quasi lineam, transitũmque mihi vltra præcludo. Atque in Rerum publicarum conseruationem amplificationemque vniuersè intuens, sic de earum varietate Principum ad extremum statuo: CIVITATI CONDVCERE SI PRINCIPES sortiatur vario potiùs inter se ingenio, quamquam mediocri; quàm si ingenio eisdem habeat excellenti, sed simili geminòque.

Monitum
20.

Varietas
ab excel-
lentiã

Principũ
plus con-
ferat ciui-
tati.

An

Anceps fortasse dictum, atque in vtramque partem à prudentibus viris arbitrandum. Sed ego rationem subiicio. Nam cum multa sint, quæ fundato semel Imperio, Statuque debentur, incolumitas ciuium, vrbis opulentia, Religio, leges, armorum tractatio, pacis studium, seueritas in loco, vbiq̃ue authoritas, omnes ciuiliū artium disciplinæ: tot tamque diuersa expectanda Ciuitati non sunt omnia, nisi post multas ætates, cum scilicet Principum alij aliis succedant, qui varia animorum propensione, partim armis, partim administrationi domesticæ, partim rebus aliis fauentes, demum vniuersa complectantur. Quòd si eodem ferrentur omnes, eodemque curas & cogitationes perinde conuerterent: quamuis excelso, minùs tamen commodo ingenio forent ciuitati, cui parum prodesset ætatū Principūque consequentium numerus, si plures vnius instar, certarum studio rerum, præteritis aliis caperentur. Accedit, quòd vt multa, eaque contraria secum affert dies, ita ferociore interdum Principe, interdum, vt se dant tempora, mitiore opus est. Sanè hac Principū varietate Romana res creuit. Incitator aliquanto ROMVLVS fuit, armisque penè violentus: sed talem exordia virum poscebant, vt Regnum inuaderet, vt discordes inter se conuenarum animos noua in vrbe compesceret, eosque aduersus finitimorum iniurias incitaret. Romulum insecutus est NUMA, quo nemo ciuilior, religiosior nemo fuit: nempe vt rudes pastorum mentes, belloque ferocioreseffectas Deorum metu mitigaret. Multa adhuc bello deerant: successit militiæ artifex TVLLVS, bella-

Ratio cur
Principū
varietas
utilis sit
Reip.

Exempla
pro eadē
varietate.
Liu. lib. 1.
Romulus.

Numa
Pomp.

Tullus
Hostili.

toribus viris apprimè necessarius, vt ante id tempus tumultuaria vi pugnâtes arte firmaret, acuerétque ratione virtutem. Ab Tullo ædificator ANCVS aliò curam opportunè transtulit, urbem colonia extendit, ponte commisit, muro defendit. ANCVM TARQVINIVS excepit, suscepitque relictam ab aliis maiestatem Senatus, Magistratum insignia, ordinum ornamenta. Neque adhuc factum satis fuisset, ni SERVIVS Populum Romanum censuisset, digessisset in classes, curiis collegiisque separasset, ac magnæ iam tum civitatis, veluti priuatæ domus discrimina publicis tabulis complexus esset. Postremò TARQVINII alterius importuna dominatio, non parum vrbi profuit, vt populus cupiditate libertatis incensus vltimum esse Regnum velleret, quod scelere partum scelere administrabatur. Atque in hunc modum singulorum Regum (quos excepto Superbo conditores vrbis appellare possis) pugnantia inter se ingenia, quasi elementa fuêre Romanæ felicitatis. Ac mihi quidem, nisi decretum esset è Liuiana Historia pedem non efferre, quàm facile foret, per leui traiectione percurrere multorum Regna, quibus hæc ipsa Principum varietas salutis ornamentoque apprimè fuit? Pontificium Imperium annon sentimus ipsi quantum ex hac quidem parte capiat emolumenti ac dignitatis? Recordamini per vos, Auditores (nam plerique potestis) Pij, Gregorij, Xysti, atque inde reliquorum; simul veniet in mentem, quàm diuersi Christianã Remp. amplificauerint. PIVS aduersus communem hostem armis rem egit transgítque. Hostes adhuc plures illa complexa orbem

Ancus
Martius.

Tarqui-
nius Pri-
scus.

Seruius
Tull.

Tarqui-
nius Su-
perbus.

Pius V.

terrarum Charitate GREGORIUS nouo genere
 dimicationis adortus est: atque excitatis vbiq̄ue
 gentium litterariis munimentis, ibiq̄ue tanquam
 intra Religionis propugnacula perpetuo mili-
 tum præsidio constituto, non præsentium modò
 turbas sibi coërcendas existimauit, sed ita poste-
 ritati consuluit, vt in hostes fidei quacumque
 ætate locòve secuturos noua quotidie prælia re-
 parati possint. At verò X Y S T V S aucto supra Xystus V.
 omnem memoriam antiquitatis, æratio, instru-
 mento rerum omnium, tutatus Imperium; ciui-
 tatibus ornamenta, ciuibus securitatem, hosti-
 bus Pontificij nominis metum incussit. Quid
 C L E M E N S Religiosis ordinibus lustrandis, pa-
 cificandis Regibus, Pannoniæ subleuandæ, am-
 plicandæ Ecclesiasticæ ditioni quantum con-
 tulit? Nam de te, P A V L E, cuius ego Maiesta-
 tem ex hoc loco persanctè veneror, nihil attinet
 dicere. Vidit is, qui tibi eligendo, illustribus ar-
 gumentis inter mortales fuit ac præfuit: vidit,
 quid hac tempestate opus esset eo Pastore popu-
 lorum, qui singulari Iustitia prouinciales urba-
 nòsque Magistratus in officio contineret: op-
 portuna moderatione erumpentes bellorum fa-
 ces extingueret: felici vigilantia populos vber-
 tate frugum exhilararet: insigni Religione ho-
 minum virtutem cælo templisque reciperet:
 Romana magnificentia Urbem orbis terrarum
 caput amplificaret. Quam tu quidem Urbem
 domibus occupatam veriùs alicubi quàm diui-
 sam, apertione viarum, aquarum irrigatione,
 molitione templorum, suburbiorum seu potiùs
 Urbium Vrbi adnascentium accessione, dignam
 te

Gregori
XIII.

Xystus V.

Clemens
VIII.

Paulus V.

te Principe sedem reddidisti. Ut meritò, Pontificum Maxime (quod olim bonis Principibus acclamabatur) **DE NOSTRIS ANNIS** augeri cupiamus annos tuos; ut ea, quæ ista altitudine animi meditaris, in lucem continenter exponas Christianæ rei bono, & nostrorum temporum felicitati. Atque inter hæc vota liceat mihi per vos, Auditores, reperto feliciter exitu conquiescere.

P R O L V S I O V.

Academia Prima.

S I V E

De stylo poëtico, qui partim Poëtis ob oculos positus, partim explicata Poëseos natura monstratur.



DE triplici stylo dicere iampridem aggressus (Cardinalis Amplissime) poëticæ dictionis, quæ reliqua est vna controuersiam in præsentia refero ad hanc Sapientium coronam, quam tanta omnium ordinum nobilitate florentem video venerorque: ac spero tam bonis atque excellentibus arbitris facile posse componi. præsertim cum hac de re plurimum laboris & mihi ad dicendum, & vobis ad arbitrandum hodierna die subtractum sit. Non solum, quia in obscænos carminum scriptores cum olim disserui, multa

multa necessariò occupanda fuère de Poëtarum stylo: sed etiam quia proximis hisce, qui continenter elapsi sunt, annis, dum à poëtico seiungebam oratorium, atque historicum characterem; sæpenumero in Poëtarum confinia pedem intuli, eorúmque regionem oculis attentè lustravi, ut qui circum singulas facultates ducendi limites forent, finitor ipse cognoscerem. Quare non tam laborandum mihi hodie video, ut ab Oratoribus Historicisque Poëtas abstineam, ne prædabundi in illorum dictionem, tanquam in ditio- nem finitimorum crebrò excurram; quàm ut ci- uiles inter se Poëtarum discordias componam, si quo modo possim, eorúmque primigeniæ legiti- mæque soboli maioribus veluti Comitibus prin- cipatum linguæ decernendum sedulò curem. Et quamquam tot inter familias Poëtarum, quæ ex vna eorum gente profeminatæ sunt, haud promptum est eam internosse, quæ ab stirpe re- ctà pullulet, nihilve in agrestem succum spe- ciémque degeneret, cum Poëtarum sanè sit ne- mo, qui se germanam Phœbi prolem non ven- ditet, fidémque apud posterorum aliquem non inueniat: si quidem nos **I N V E T E R V M** æstima- tione facilè discedimus in studia, próque arbitra- tu quisque suum Poëtarum principem nomina- mus; tamen & splendor ipse Poëticæ maiestatis, qui demum **L V C E** se prodit sua, & constans sa- pientium virorum suffragatio, habent profectò aliquid ex quo si de Poëtarum dictione senten- tiam feram, haud temerè eam tulisse videri pos- sim. Accedit hominis non indiferti hac super re disputatio, quam, si quemadmodum mihi hæ-

Cōsiliū
in hac
Prolusio-
ne.

Difficul-
tas optimi
eligendi.

Ratio id
præstandi.

Fam. Strada.

S

ret

ret in animo, ita oratione promisero, nã ego hodie in spem venio fore, dignum vt aliquid re quam molior, dignumque auribus hodiernã quã lectissimã concionis afferatur. Age igitur, & quando in hac, cui nuper interfuisse me aio, disputatione, momenti plurimum putamus esse, in eam si placet, omissis aliis animum atque orationem vnã conuertamus.

Eram aliquot antè mensibus cum amicissimo capite Alexãdro Burgio, Sacrorum ac litterarum Antistite apprimè nobili; cuius in recenti obitu iacturam sanè incomparabilem fecimus quicumque saluam Rempublicam litterariam volumus. Erant alij nobiscum, deque commentis veterum Poëtarum nescio qua sermonis traiectione disserebamus. admirabamur aliquorum granditatem atque orationis imperium, placebat aliorum suauitas & cultus, nonnullorum acumine contortulisque aptè sententiis delectabamur. cùmque vti fit alios præ aliis haberemus, iamque in diuersa traheremus paulo pugnaciùs, nec tam veterum quã nostris ingeniis faueremus; negatum ipse statui quidquam posse in tanta scriptorum varietate, quorum plerique peculiare quid habeant, quo præferantur: vt sæpenumero qui dissimiles sunt, pares nihilominus æstimari possint. Ad hæc Burgius (credo vt pugnaturis anteuerteteret) præclarum sanè inuentum ad eam quæstionem opportunè dissoluendam sibi relatum dixit ab Hieronymo Amaltheo viro clarissimo, quo cum sene magna tunc sibi adolescenti familiaritas intercedebat. Ego ad Amalthei nomen, quem legeram à M. Antonio Mureto laudatum

Sermo cū
Alex. Bur-
gio habi-
tus.
Burgij
commen-
tatio.

Sententia-
rum dif-
crepantia.

Hieron.
Amalthei
præco-
nium.

datum tanquam Poëtarum apud Italos præstâtif-
 simum, auidè mentem aduerti, vnâque cum aliis
 rogare institi, vt quid illud esset non grauatè af-
 ferret in medium, negauit ille, quidquam sibi
 esse incundius, quàm de eo viro loqui, à quo tam
 multa identidem inaudierat de Sadoletto, de
 Bembo, de Naugerio, deque tota illa docto-
 rum hominum cohorte; vt sibi videatur illius
 beneficio, superiori seculo interfuisse. cum præ-
 fertim animaduertam, inquit, hac narratione
 posse me nostræ huic controuersiæ non vsitata
 ratione satisfacere. Sic igitur accipite.

Florebant ea tempestate Romæ cœtus excel-
 lentium virorum, qui stasis diebus conferre ca-
 pita, deque re litteraria verba facere consueue-
 rant. Quem veterem Academicorum morem
 Romæ repetierant Theodorus Gaza, Flavius
 Blondus, Platina, Campanus, aliique litterarum
 Proceres, qui apud Bessarionem, virum san-
 ctimonia æquè ac litteris memorabilem, con-
 uentus habebant. Quos excepere non multo
 post Hercules Strozza, Naugerius, Bembus,
 Patrhafius, Sadoletus, Castilionius, Iouinianus,
 eiusque notæ complures, quibus interdum coa-
 ctis Leo ipse Princeps interfuisse dicitur. nam
 Vt ille digna carminibus gerebat, ita in pri-
 mis carminum conditores amabat. Sed horum
 conuentus adhuc ardentius celebrari cœptus est,
 cum ex Germania rediens Hieronymus Alexan-
 der, cui postea aditum ad Romanam Purpuram
 virtus aperuit, numerum illum auxit excellen-
 tium ingeniorum accessu suo: & vt litteras non
 minus amabat quàm callebat, eratque memori

Alex. Bur-
 gij narra-
 tio.

Academię
 Romæ re-
 stitutæ.

Leonis
 Pontificis
 amor erga
 Poëtas
 Academi-
 ccs.
 Hieron.
 Aleandri
 laus.

Academi-
corum ex-
citatio.

Dissensio
& factio-
nes eorū-
dem inve-
rerū Poë-
tarum iu-
dicio.
Naugerij
solemne
facinus in
Martiale.

Martialis
Epigram-
mata in
ignē con-
iecta ab
eo.

comprehensione rerum supra omnem antiqui-
tatem; ita illam eruditorum scholam apud se li-
benter aduocabat. Atque hi quidem, quod no-
strorum temporum Poësim recoquendam præ-
cipuo conatu sibi delegerant; in poëtico stylove-
terum per vestigia conformando, exigendoque
ad Aristotelis normam, multum operæ colloca-
bant: & quod euenire facile fuit, in antiquorum
monumentis inter se comparandis, Poëtarumque
aliis ante alios extollendis quotidie dissidebant.
Iamque eò factiones processerant, vt palam eo-
rum aliqui Lucretiani vulgò dicerentur, Statiani
nonnulli, alij Virgiliani, nemo non alicuius asse-
ctator haberetur: seque propterea facetiis inui-
cem peterent, nec factis etiam festiuioribus, vt
est ridicula Poëtarum natio, abstinerent. Sanè
Andreas Naugetius Valerio Martiali acriter in-
fensus, solempne iam habebat in illum aliquantò
petulantiùs iocari. Etenim Natali suo accitis ad
geniale epulum amicis, postquam prolixè de
Poëtice laudibus super mensam disputauerat,
ostensurum se aiebat à cœna, quo tandem mo-
do laudari Poësim deceret. mox afferri iubebat
Martialis volumen (hæc erat mensæ appendix)
atque igni propior factus, illustri conflagratione
absumendum flammis imponebat: addebátque
eo incendio litare se Musis, Manibusque Virgilij,
cuius imitatorum cultoremque præstare se me-
liùs haud posset, quàm si vilia Poëtarum capita
per vndas insecutus ac flammam perpetuò perdi-
disset. Nec se eo loco tenuit, sed cum Sylvas ali-
quot ab se conscriptas legisset, vt solebat, in con-
cilio Poëtarum, audissetque Statiano characteri
simi

similes videri, iratus sibi, quòd à Martiale fugiens aliò declinasset à Virgilio, cùm primùm se recepit domum, protinus in Sylvas coniecit ignem, eiùsque calore succensus versiculos propè extemporarios fudit, quos in eodem conuentu qui proximè coactus est, sub rustici Acmonis persona recitauit in hunc modum.

Idem in-
fensus
Statio.

Has Vulcane dicat Sylvas tibi villicus Acmon,

Tu sacris illas ignibus ure Pater.

Crescebant ducta è Stati propagine Syluis,

Iàmque erat ipsa bonis frugibus umbra nocens.

Ure simul Sylvas, terra simul igne soluta,

Fertilior largo fœnore messis eat.

Ure istas, Phrygio nuper mihi consita colle

Fac Pater à flammis tuta sit illa tuis.

Andr.
Nauge-
rius sua
carmina
còburens.

Sed ea res multorum animos offendit, quòd homo Virgilianæ imitationi obnoxius, impunè aliorum existimationem per hasce ambages imminutum iret. Verùm cùm eiusmodi spectacula quotidie ab aliis alia ederentur, tuerenturque singuli pertinaci sanè studio Apollines suos; placuit còtrouersiam credere Iacobo Sadoletto, eius tum Senatus Principi, quem vnicè habebant in quo nulla factionis signa deprehenderant. Quate hominem conueniunt, quantum arbitrij volentes libentèsque ei commiserint, exponunt: rogant prouinciam ipse suscipiat, deque Poësi, & eius natura in illorum cœtu ex intima, quam tenet, arte disceptet. quid in ea gloriosum & minax, quid languidum aut exculcatum, quid cultum Musis & Phœbo dignum censeat, in medio ponat. singulorum dictionem, quo quæque loco sit, liberè commoneat. se dicto audientes

Iacobus
Sadoletus
Academię
Princeps.

Contro-
uersiæ de-
finitio
inter Poë-
tas Sado-
letto com-
missa.

fore, suorúmque fasces ingeniorum, eius (vti par erat) imperio submissuros. Ille gratiis perhumaniter actis facturum quidem se, quod ceperent, vltro recepit, & quoniam tantum ei tribuebant, etiam conaturum, vt promptis ex Aristotele locutionis poëticae legibus, ipsi de se sententiam ferre possent; tamen pro comperto habere, parum hæc ei, quam diu alerent, controuersia profutura: ac præuidere iam tum animo, quid singuli dicturi sint: quam enim audient præ cæteris commendari dictionem, affirmaturos certatim omnes, eam planè esse, cuius speciem ipsi adamant, quam in aliorum plerisque desiderant, atque in sese conantur exprimere. ita enim natura comparatum, QUID FACIENDVM ex re sit, vident omnes eodem modo: quid ex re sit factum, suismet oculis singuli vident. Quare satius fore aliò transferre causam, se quidem excogitasse aliquid, quod multo facilius, si aggredi velint, litem dirimat. id esse, si indicto non tantummodo suorum Senatu, vt mos est, sed aduocata nonnullis inuitationibus audientia, quisque meditatum domi aliquid afferat ad eius imitationem Poëtæ conformatum, quem præ cæteris laudat: idque in ea omnium ordinum corona proponat. profectò ex auditorum vultu ac nutu animaduersurum vnumquemque, quæ dicendi nota populi suffragium ferat. POPVLVM optimum esse arbitrum æstimatorémque: ad eum si prouocent, minore inuidia componi quæstionem posse. Quid multis? siue quòd vera, siue quòd facilia dicere Sadoletus videbatur, accepta conditio est: modò ipse non se oneri omnino

exi

Præcipere
genera-
tim facil-
issimum.

Inuētum
dirimendæ
contro-
uersiæ.

Populus
optimus
rerū æsti-
mator.

eximeret, sed aliquo disputationis inuitamento Recitatoribus præiret. Ergo quò res esset illustrior; allicerétque frequentiore solito concionem; in rem fore visum est, si quisque in Comitium veniret eius Poëtæ habitu symbolisque cõspicius, cuius partes sibi tuendas vltro suscepserat; vt quoniam iam Bacchanaliorum instabant feriæ, ipsi suas quoque pompas exponerent, & cum Dionysiis coniungerent Apollinares ludos. Vix consilium emanauit in vulgus, cum ad rei famam ingenti hominum concursu, tum Alexandri domus, quò conuentus erat indictus, tum viarum flexus & capita, quibus eò accedebatur, obfideri cœpta sunt.

Academia solito celebrior indicta.

Academia locus.

Pompa Poëtarum Academia aduentiũ. Iouian. Pontanus Statium referens. Equus superbe incedens.

Primus se in conspectum dedit Iouianus Pontanus, satísque ostendit ab se referri Papinium Statium popularem suum. Præalto ferebatur impositus equo, cui non vulgaris in incessu gradus, sed sonora alterno crurum explicatu glomeratio; videbatur

Quadrupedante putrem sonitu quatere ungula campum.

Virgil. lib. 8. Æneid.

Ipsè auro Indicisq; distinctus vnionibus, & tanquam

————— *super imposito moles gemmata Colosso,*
eam speciem referebat, quam olim speciem ex poëtico ad Albam certamine victor intulit Romanam. nam & lauream capitis, & torquem pectoris auream, quam ei Domitianus imposuerat, magnificè ostentabat, identidem inclamans,

Stat. in Eq. Dom.

————— *Mediis videor discumbere in astris
Cum Ioue, & Iliaca porrectum sumere dextris
Immortale meruin.* —————

Stat. in Ep. Dom.

Balthasar
Castilio-
nius refe-
rēs Clau-
dianum.
Equus
gradarius.

Proximus ibat Balthasar Castilionius Claudia-
no similis, gradario insidens equo, peregrinis
phaleris, bracteisque sonore tinnientibus instra-
to. vestitus idem, qui in eius marmorea statua ad
forum Traianum visebatur. plexum hedera ca-
pillamentum, chlamys acu picta; nulli in veste si-
nus aut rugæ, explicata omnia, ac poëtico planè
metro composita.

Herc.
Strozza
referens
Ouidium.
Equulus
agitatus.

At Herculi Strozze, qui P. Ouidij personam
gerebat, longè aliud ornamentum. expeditus in
equulo statim emicuit, fracto cum arcu telisque
sub Tomitano palliolo; nec facilè apparuisset in
ea hominum frequentia, equésne an pedes iret,
nisi acrem volucrémq; belluam agitator ipse
callidus in omnem partem ingeniosè flectendo
omnium admirationem, quò se cumque moue-
ret, excitasset.

Pet. Bem-
bus refe-
rens Lu-
cretium.

Herculem Petrus Bembus Lucretij sub perso-
na sedatior aliquantò ac tardior insecutus est.
Non quòd ei vis ignea furòrque supra omnem
Poëtarum insaniam deesset; sed siue quia pedes,
vti Philosophum decebat, incederet: siue quia
Philosophorum pallio Romanam togam super-
induxerat; ideo cogebatur operosè ingredi, ac
passim interfistere. lætus tamen illo compositæ
ab se vestis artificio, ea gloriosè repetebat:

Lucr. lib.
I.

*Auia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita solo: iuuat integros accedere fontes,
Atque haurire, iuuatque novos decerpere flores,
Insignémque meo capiti petere inde coronam,
Vnde prius nulli velarint tempora Muse.*

Ianus Par-
rhafius re-
ferens Lu-
canum.

Interea exaudiri è proxima vicinia Bætici fragor
equi, ac turba latè calcibus submoueri. Erat hic

Ian u

Ianus Parrhasius Annæum Lucanum referens: qui dum quadrupedem passim fatigat, eúmque modò tolutim ac volutatim incedere, modò se in aëra saltu librare docet, nactus equum refractarium & caducum, excusso in terram galericulo minùs bellè pompam equestrem dabat.

Equus refractarius.

Sed illinc auertit extemplò in se omnium oculos, qui Virgilium agebat, Andreas Naugerius. Quadrigis vehebatur triumphanti similis, regebátque manu equos, quamquam volucres, &

Andreas Naugerius referens, Virgilium.

Qui candore nives anteirent, cursibus auras,
ita tamen moderatur, vt suspenso ad numerum gradu incederent, vnguláque certa per intervalla modulatè colligerent.

Virgil. 12. Æneid. Equi gradarij.

Ipsè autem, cui Virga dedit memorabile nomen Laureæ, —————

Caluus Poëta.

è lauro virgam manu præferebat, toga purpurea indutus, & quasi pro victoria iam tum vota conciperet,

————— *Victor ego (aiebat) Tyrio conspectus in ostro*

Virg. 3. Georg.

Centum quadriugos agitabo ad flumina currus:

Ipsè caput tonsæ foliis ornatus oliuæ

Dona feram. Iam nunc solemnes ducere pompas

Ad delubra iuuat.

Mitto iam reliquos aut mannullis iuueniliter exultátes, aut prisca libertate è plauastro loquentes, aut iunctis bobus pastoritia meditátes. Quos ingens aula cùm accepisset, sedifféntque singuli maioribus sellis, non alio quàm quo venerant ordine dispositi, adfuit è proximo conclaui Sadoletus, admiratusque concionis frequentiam, ac florem Romanæ nobilitatis, traductus penè per humeros ad suggestum, Poëtarum corona,

Turba Poëtarum.

Celebritas loci.

ac tota illa virorum panegyri salutata, in hunc fermè modum exorsus est.

Sadoleti
disputatio
de stylo
poëtico.

De Poësi verba facientem sicuti facile est in Senatu vestro perhumaniter audiri (Poëtæ & ingenio, & imitatione clarissimi) ita perquam difficile arbitror de ea præcipere conantem in tanta studiorum altercatione probari, nec quisquam mihi posteriorem hanc hodie partem imposuisset, nisi probè intelligerem, non tam expectari à me ut pugnam conflictatione dirimam, quàm ut classicum pugnaturis canam. idque eò libentiùs, quoniam ita voluistis, aggredior, quò magis magisque spero, meam hanc orationem, & vobis inuitamentum ad dicendum, & cæteris, qui tanquam Iudices hîc sedent, momentum fore ad disceptandum. Ac mihi quidem poëticam dictionem quasi vestem explicaturo percommode se ob oculos ponit amplæ locupletisque domus vestiarius, in quo vestium aliæ sint viatoriaræ atque campestres, domesticæ urbanæque aliæ, aliæ Theatrales, & in vsu tantummodo pompærum. atque ut harum finis omnium idem non est, ita nec forma. Viatoribus adstrictum contractumque conuenit tegumentum corporis, non latum & fustum, ne properantibus mora sit laxitas vestium. At dignitas Urbis, atque ipsa Senatus ac fori facies poscit elegantiam & cultum. Versicolorè verò synthesim speciémque peregrinam atque exoticam amat ludus & Theatrum. Ita se res habet. **V E R B A** quoddam sunt veluti rerum indumentum. Historicum in locorum factorumque narratione properantem castigata decet oratio & circumcisa, non compta nimis & otiosè circum

Vestis, &
orationis
similitudo.

Vestis viatoris.

Urbana.
Theatralis.

Diçtio historica.

circumducta. Oratori, qui in Senatu sententiam dicat, aut concionis animos regat, altiùs exaggerata pauloque vberior quærènda est dictio. Demum Poëta Theatro ac voluptati seruiès, personatis quodammodo verbis opus habet, meritòque lepores venustatèsque consecratur omnes, nec vllam omittit pompam pulcherrimæ orationis. Atque vt ciuis si fortè Senatùm adeat ornatu scenico ludibundus, aut cursor senatoria suffarcinatus toga contendat in stadio, ridiculus meritò habeatur; ita reprehensione risùque dignus sit, qui cùm historicum agat, verborùmq; propemodùm necessitate metiri scriptionem debeat; diuerticula Poëtarum identidem quærat, atque ad voluptatem laxet orationem: aut cõtrà qui Poëtam cùm referat, obtineátque liberum oblectandi campum; historicæ se contractioni pudorìque oratorio sponte subiiciat. Verùm de hac permutatione transitùque sermonis dicendum mihi non est; sed tantummodò monstrandum, quãquam poëtico characteri finem præscriptimus voluptatem, non minùs quàm dignitatem oratorio, atq; historico necessitatem; non continuo tamen omnem verborum lætitiã vel de fundo Poëtis hauriendam esse: sed multa circulatoribus ac scurris, mimorùmq; venalium gregibus vltro relinquenda. Verùm animaduerto Poëtarum multos, dum mediam inire nituntur viam, in classes disparari omninò duas: quarum vtraque dum se ab altero extremo sollicitè proripit, concepto semel impetu transilit medium, extremùmq; alterum carpit. Atque vt quas ego classes hominum loquor apud vos in medio ponam.

Oratoria
Poëtica

Triples
hec dictio
non permutanda.

Summa
huius
prælectionis.

Duplex
Poëtarum
classis.

Prior

Poëtæ de
re non de
metro so-
liciti.

Versus
hiulci &
intercisi.

Cur non
laudandi.

Cur sola
munditiæ
dictionis
non defen-
dendi.

Aurium
iudicium.

Prior est eorum, qui sinistro Apolline Poësim aggressi nihil in versu magnificiunt præter sententiam. hanc sublimem electamque volunt, illum serpere permittunt, aut etiam iacere: & si fortè ad limam reuocant, atterunt potius atque arrodunt, quàm expoliant, & illustrent. Hinc infacetum aridumque carmen, hinc coagmentatio verborum hiulca & lacunosa, hinc Poësis ingratis planè Gratiis concinnata. Atqui si voluptas, qua blandè concilientur hominum animi, finis est poëticæ orationi: quo tandem artificio confectantur ij voluptatem, quòve lenocinio carmen architectantur, qui tam ieiuno ac strigoso dicendi genere vtuntur? An Poësis ad amorem sui quemquam alliciat facie ista exanguis ac penè cadauerosa? Neque ij malo medentur qui solam dictionis Latinæ munditiam præoptantes, cætera post illam habent, versumque vt libitum est lacerant atque eneruant: cum in re vna partes non expleant eius artis quam profitentur omnes, & interea languidam fluxamque Poësim reddant, quæque elabatur ex auribus, nec vllum sui vestigium relinquit. Scio veterum fuisse Poëtarum aliquos, qui, siue natura, siue iudicio, hanc elocutionis infractæ nequitiam amarent: quorum sententiæ intercisæ, dissiliensque numeri, ac versiculi retractantes & calcitrosi in deliciis hodie sunt apud aliquos, qui hæc antiquitatis ramenta legunt, & RELIQUIAS imperij veteris vbique exosculantur. Ego verò etsi illos Poëtarum Proceres veneror sanè omnes, cum mihi tamen aures defraudari sentio ea in arte, quæ aurium inseruit aucupio; commendare admirarique hu

huiusmodi artificium ex animi mei sententia non possum. Quid enim? Oratori adhibitum sæpè fistulatores Romano in foro legimus, qui cantu tum remisso, tum citato modos orationi faceret, præmonstraretque numeros, quibus aut iacentem erigeret, aut ferociẽtem sævientẽmque cohiberet. in carmine, quod est à cãtu dictum, desiderari concentũ, ac Musas modulatione spoliari impunè posse arbitrabimur? At ex infractis hiscẽ & confragosis versibus haurire se affirmãt aliqui suavitatẽ quandam latentium numerorũ. Audio, atque admiror, nam ego interrogo aurem meam, quam tamen surdã non experior omnino in aliis rebus, eãmque ad occultũ huiuscẽ modulationis sonum, inanẽ perpetuò iacentẽmque reperio. Sed nimirum etiã Pythagoras arcano nescio quo cælestiũ concentu orbiũ inter mortales vnice fruebatur. Saltem curtum istud atque inamabile genus carminis aliquo dictionis sapore, quod factitarunt veteres, mitigaretur; profectò conuicium poëtico nomini haud facerent carmina nonnullorum languida ac febriculosa. Nam quod attinet ad acumina sententiarum, quibus in hoc genere complures ingenium probant suum; dicãmne hominum vitium esse an temporum? Ad Insulam parum salubrem cùm appulisset olim Seneca, cœpissetque febricula tentari, morbum loci dixit esse non hominis. Ita cadit in rem nostram. TEMPVS plerunque stylum format, atque in orationem facillè immigrant mores. In musicis (ne longiùs à Musis abeamus) in cantu vocum atque neruorum, fastidit hæc ætas nostra, quem tamen superior quæsiuit, concentum stabilem

Cic. 3. de Orat. Quintilia. li. 1. c. 10. Fistulator Oratori additus.

Argutię & acumina sententiarum.

Quid stylo cõferat tempus. Musica huius temporis duriuscula.

bilem & grauem, plenúmque authoritatis, modulos nescio quos amamus & frequentamenta quibus concidatur minutim cantus, fractúsque diffiliat, ac plena illa & sonora vocum vis ac potestas eneruetur. reuocati promissíque ex insperato numeri, collisi duriús soni, suspensa illicò vox, & vbi minimè expectes amputata, artis hodie medulla sunt, plausúmque multitudinis consequuntur. An non hæc eadem in Poësi peruerfitas? Satietas iam nos solidæ suauitatis cœpit: delicias è fucò quærimus. Vibratæ aliquot sententiolæ, dicta punctim aculeata, inæqualium morfiunculæ numerorum, hæc languentem plerunque gustum irritant, oscitantíque huius seculi palato apprimè sapiunt. Cùm interim digna illa Musarum species, æquabilísque numerorum volubilitas, ac natiui carminis mollitudo præ istis argutiarum præstigiis facilè contemnatur.

Sed quantum isti deficiunt ab voluptate proposito Poësi fine, tantum finem eundem posterior Poëtarum classis excedit. illi sic loquuntur, vix vt vlli videantur canere: hi verò ita canunt, vt non videantur cuiquam loqui. limati illi quidem, sed exesi: hi copiosi, at contumaces: vtrique procul à destinato, illi aures defraudant, hi fatigant. Præcipitis opinor (Poëtæ) quo hæc altera complectar hominum classe. Illas aio ingentes animas, cœlo capita alta ferentes, nubes & inania perpetuò captantes, centum linguas, centum ora vel in culice deposcentes: vno verbo illam Giganteam Poëtarum sobolem, quam in quotidiano sermone fulminamus omnes, dictísque figimus, non tamen omnes (quid enim dissimule

Similis
aliquorú
Poësi.

Poëtæ de
metro
magis quã
de sententiis
solliciti.

Grãditas
& tumor
orationis.

lemus) non, inquam, quotquot hîc sumus omnes
 perinde fugimus. Nimirum arripuit, tenetque
 hic tumor ætatem nostram, vt iusto maiora om-
 nia peruelimus, & DECRESCENTIBVS in dies,
 mundi veluti senio, corporibus, proceriores ta-
 men animos contumaciorésque geramus. Con-
 siderate quibus amicimur, vestes: olim laneæ
 erant etiam Patriciorum; nam sericum non tam
 vestimentum, quàm ornamentum fuit; adeò vt
 Valeriani Imperatoris ætate, sicut Vopiscum
 scribentem legi, libra serici penderetur auri li-
 bra: consecutis inde temporibus vulgarior ali-
 quantò eius vsus & vilior fuit, diu tamen mansit
 apud nobilitatem; hodie opificum vulgus ac sel-
 lularij, sericati & holosericati translucent. Quid
 ornamenta domorum? quid aulæa textili aut
 illuminata? quid vela acu picta pro foribus? quid
 rhedæ, & currus penè triumphales? quid pere-
 grinantis gulæ inque succos omnes inquirentis
 industria? quid purpura? quid argentum? quid
 domesticum seruitium? quantum luxuria fastu-
 que superiorem ætatem antecellunt? Orationis
 idem est morbus. Exaggeratas olim eminētésque
 dicendi notas, quibus sermoni conciliabāt vete-
 res admirationem, quasi diuturna consuetudine
 protritæ iam sint, admirationémque longo vsu
 amiserint; nos longè liberaliùs confidentiùsque
 sustollimus: & quo loco illi cautè desierunt rui-
 nam vitæ, si progredierentur ultra; nos sapien-
 tiores inde volatum explicamus, déque victa an-
 tiquitate per cælum liberi, plaudentésque trium-
 phum agimus. Hinc omnia supra famam & fi-
 dem. V E R B A tanquam V A S A, sono quæsitæ,

Seculi vi-
 tium om-
 nia augē-
 tis.

Sericum
 quanti
 olim erat.

Vitia
 exagger-
 tate ora-
 tionis.

Verba va-
 forum in-
 star.

non

non captu : sententia prodigaliter elata , & ob-
 torto veluti collo per nubes tracta : versus de
 musto , & lacu feruidi. dictio tota superba &
 minax , quæque Tyranno similis , malit metui
 quàm amari. Has verò bullatas nugas dum pro-
 iiciunt anhelantes isti Recitatores auriúmque
 carnifices ; quàm ingenti spiritu dicunt, Deus im-
 mortalis , quàm hiante ore , buccísque inflatis
 personant , perinde quasi pondus dare fumo,
 quod ait ille, connitantur? In conuentu hoc no-
 stro audimus interdum semipoëtas nescio quos
 (liberè ego apud vos loquor, nam plerósque ve-
 strúm vidi ad huiusmodi spectacula risum map-
 pa compescētes) qui in Musarum choro si Apol-
 linem agerent, næ il'i non agerent tam gloriosè:
 Resistunt initio parumper ea quidem specie , vt
 iam intelligas adornari pomparum fercula: mox
 verba sensum eliquant proponúntque per otium
 contemplanda : sententiam circuitúmque ver-
 borum antequam desinant , suspendunt nonni-
 hil quasi finiendi ancipites incertique : an quòd
 hærentem in labiis orationem ægrè expediant
 præ dulcedine? demum expresso, quod supererat
 verbo , ambitum illum orbémque sententiæ fe-
 stiuo ridentique nutu capitis concludunt : inter
 hæc ad auditores identidem oculis prouocant, ac
 mercedis loco plausum emendicant ; quem si
 fortè sibi consequi videantur , tum verò beatuli
 per cælum quadrigis inuehuntur Iouis : fundi-
 tant illicò versus , qui pronunciantis exhauriant
 anhelitum grandes carminum offas , quibus vel
 Cerbero spiritum intercludant, iterum ac sæpiùs
 ingeminant ; stillant ex oculis rorem , gaudio

im

Pers. Sat.
 5.
 Profopo-
 pœia Re-
 citan-
 tium.

immodicè gliscunt, colliquescunt. Cùm tamen
 sesquiuersus isti si denique exprimantur, ne-
 que succi, neque sani quidquam habeant, præ-
 ter exuias inaniásque sonantium verborum.
 Neque verò hæc à me dicuntur eâ gratiâ, quòd
 immania istorum carmina nostro è choro sub-
 mouenda penitùs existimem; quin potiùs sicu-
 ti qui cothurnos aut soccos vendunt, cothur-
 num ex officina suspendunt in via prægrandem
 enormique magnitudine conspicuum, qui nul-
 lius quidem pedibus vsui esse possit; sed docu-
 mento si prætereuntibus, ibi cothurnos confici
 distrahique; Sic ingentium hæc portenta carmi-
 num equidem ante fores harumce ædium pro-
 posuerim, vt si minùs cuiusquam præterquam
 Gigantum pedibus accommodata sint, tanquam
 insignia saltem ac simulacra metrorum signifi-
 cent, in hac schola habiles poëtico operi versus
 conformari.

Soccus
 ante of-
 ficinam
 pensilis.

Hæc dum Sadoletus fauente mirum in mo-
 dum concione diceret, interfistere continuò co-
 gitur, excitato in vicinia ingenti hominum cla-
 more, incertum plaudentium, an exhibilantium?
 Scilicet ad Senatum in tempore accedebat Poë-
 tarum additamentum Camillus Quernus Mo-
 nopolitanus, is quem Roma Principi blandita
 Archipoëtam paulo ante salutauerat. Cùm enim
 audisset eo die conuentum haberi maximum
 Poëtarum, ratus absque se Patrū numerum haud
 legitimam fore, properauit quantum per qua-
 drupedem licuit ad vulgi clamores subinde re-
 stitantiem. Nec aliam induit speciem ab ea, qua
 pridem Tiberina in Insula plaudente Populo

Camillus
 Quernus
 Archipoë-
 ta.

Eius pom-
 pa ad Aca-
 demiã cõ-
 tendentis.

Fam. Strada.

T Romano

Romano triumphauerat. Elephantum conscendit tapete Babylonico instratū, sparsimque argenteis crepitaculis circumsonantem? ipse segmentata veste conspicuus, reiecta in humeros versicolore chlamydula manu lyram tægebat, obuiósque Romanos Proceres extemporario carmine compellabat. capiti illi eadem corona inerat perplexa pampino, lauro, brassicæque qua super Tiberim publico exceptus epulo inter immania popula donatus est. circum ingens hominum plausus tanquam in theatro identidem acclamantium,

Corona
eiusdem.

Acclama-
tio.

*Salve brassicea virens corona,
Et lauro Archipoëta pampinoque,
Dignus Principis auribus Leonis.*

Hac ille specie plausūque cum se in Senatum intulisset, sedissetque: veritus sanè Sadoletus, ne quid turbatum afferret popularis ea turba, atque in iocos effusa, cachinnos (quod propè erat) sustolleret, ludoque tam seria ducerentur; consilium in arena cœpit, statuítque orationem præcidere, ac Poëtarum certamen proferre in alium diem. Ne tamen minùs honoris haberet homini, quem nouerat Pontifici esse inter instrumenta eruditæ voluptatis; officij duxit, pauca in speciem subiicere, sed vt apparebat animo paulo commotiore, sic enim addidit:

Hæc verò (Poëta) quamuis in nostros carminum buccinatores quotidie ludamus fermè omnes, non tamen huic malo pro eo ac decet medicinam facimus. Serpit in dies magis magisque

gisque hæc affecti corporis prurigo : nec quidquam iam modi pudorisve superest in hac arte, quam adeò verecundè castèque veluti rem sacram attigerunt Maiores nostri, quibus **QV**OCORDIS plus erat, eò erat & oris minùs. Nam quæ isthæc hodie confidentia est? an tu tibi poëticam mercem ita conduxisti, vt illam arbitrato tuo contrectes, permutes, dilapides? Cædibus gladium pasci dixerunt Veteres quasi magnum quid ausi. tu id legis scilicet haud sine nausea, nec bene de Poësi meritis videris, nisi gladio & dentes, & stomachum superaddas. Noctem Oceani Terræque partum nominasse Veteribus haud parum fuit. quantò ipse liberaliùs partum hunc alis & foues; dum zonis, fasciisque cœlestibus inuoluis, nocturno rore lactas, lunæ curuatura (cunas tu vocas) iacentem excipis, eique postremò somnum agitatione cœlestium orbium, signorumque crepundiis blandè concilias? Sol mundi mensor, dictum est perantiquum. ingeniosius iam videtur si plusculum audeas, eumque appelles perpetuum cœli tabellarium, pistorem lucis, umbrarum carnificem, aruorum cœlestium aratorem : quòd si publicum mundi lanternarium vocares, lepidius adhuc idcirco foret, quòd in occasu lampada percommodè aquis extingueret. Itane verò? in Poëtæ nomen inuadere se seriò putant qui hæc dicunt : an potiùs deridiculi gratiâ pueris ludos faciunt, & **CAVDAM** à tergo volentes trahunt? nam quid est aliud, obsecro, ineptire, quàm ætatem ingeniùmque inanibus hisce nugarum commentis terere, iisque deli

Transla-
tiones au-
daces at-
que inue-
recundæ.
Earum ali-
quot ex-
empla.

Aduersus
hoc genus
Poëtæ.

deliramentis (quo enim præterea nomine appellem, nescio) dignitatem maiestatemque Poëseos æstimare? Sed hæc in ea parte disputationis meæ seposueram ad extremum, in qua, quæ generatim vniuersæque de poëtica dictione prolusi, præcipuè ac peculiariter aut excuterem ipse, aut à vobis (Poëtæ) vestra in medium afferentibus castigarentur. Verùm, vt video, nec mihi operis quod sum aggressus absoluendi, nec vobis quod polliciti estis inchoandi tempus superat. neque enim hisce in angustiis, quantum in me erit, habenas ingeniorum vestrorum circumflectam. Quare quod reliquum est, si qui hîc estis, qui non tam errore animi, quàm studio & factione, de Poësi aut angustiùs quàm eius amplitudo postulat, aut confidentiùs quàm decet illius verecundiam, cogitatis; nolite per Deum immortalem, Poëtæ, ingenium vestrum ad omnia summa natum tam praua imitatione corrumpere. Corruptis, mihi credite, dum aut Poësim siccè ac minutim complexi, illius copiam & flumen angusta quasi per incilia & colliquias immittitis, atque extenuatam in riuulos dispertitis, planèq; disperditis: aut imperu delati nõ satis habetis pleno alueo puròque ferri, nisi extra ripas turbidi ac minaces omnia latè loca teneatis; cùm tamen Poësis nolit vel suis aquis orbata, minore gloria: vel turbata, alienis torrentibus maiore odio fluere. Ecquam rogo æternitatem carminibus vestris polliceri potest hæc orationis siue siccitas sese ipsam exedens planèque conficiens: siue TVMOR momento enascens, momento euanesceat? Nimirùm quemadmodum in Lusitania ad Oceanum (vt est ad apud

Sadoleti
peroratio
ad Poëtas.

Var

Vento eō-
cipientes.

Varronem (equarum nonnullæ vento concipiunt
 admissario, atque intumescunt: sed ex his, qui na-
 scuntur pulli non plus triennium viuunt; ita hæc
 subitaria, ventosæque carmina, quæ à parentibus
 inanitate extemplò tumidis emittuntur, breuis
 omnino vitæ sunt, ventoque facile difflatur ac ce-
 leriter euanescent. At verò vos, quorum vnicè
 in sinum malè acceptæ alibi Musæ hoc tempore
 confugerunt, agite per vestram fidem, Poëtæ: &
 quo estis ingenio, aduersùs defultoriam istorum
 leuitatem vires opponite: scabiem istam minuti
 nescio cuius afflatu gregis immissam à Poësi af-
 fecta iam, nec dum corrupta prohibete: istas Gi-
 gantum minas, & quas homines inanissimi ef-
 flant glorias spiritusque comprimite. veteris au-
 tem aduocate Poëticæ amorem, numerorum in-
 tegrîtatem, dictionis munditiam, carminis ma-
 iestatem: atque efficite, vt ætati huic nostræ
 ob Poësim vestro merito restitutam, om-
 nis hinc secutura posteritas gratuletur.

Dixit: Academiámque accitu reuo-
 candam suo Sadoletus offi-
 ciosè dimisit.

T 3 PRO

PROLVVSIO SEXTA.

Academia Secunda.

S I V E

*De stylo poëtico, qui tum admotis rursus ad oculos
Poëtis, tum exemplis ad eorum imitationem
conformatis, tum demum iudicio de singu-
lis prolato, qualis esse debeat
ostenditur.*

RE D E O ad Academiam poëtarum,
quam ante annum de Poëtico stylo
festiuus aliquantò disceptaturus in-
stitui (Cardinales Illustrissimi.) Re-
deoque tantò nunc, quàm primò libentiùs, quan-
tò quotidie magis comperi, nullum esse oppor-
tunius callidiùsque consilium ferendæ sententiæ
de aliorum ingeniis, quàm quod olim super dis-
sidio Poëtarum sua tempestate nobilium à Iaco-
bo Sadoletto Poëta, & ipso venæ non vulgaris,
ostensum esse multis ex hoc loco docebam. Quo
enim modo viris non malè litteratis maiore stu-
dio, quàm iudicio dissidentibus de veterum æsti-
matione Poëtarum. ac sæpenumero Poëtam ali-
quem, quòd alter eum posthabuit, præferentibus;
priuata quis autoritate ius dicat sine offensione
complurium? à quibus abeundum est, si vni de-
mum accedendū sit. Citiùs abs te causam reiicias,
& digladiantes alleges ad populum, cuius iudi-
cium nescio qua ratione doctissimi quique secuti
semper

Ratio fe-
rèdæ sen-
tentia de
aliorum
ingeniis.

Populi iu-
diciū cur
magni fa-
ctum.

semper veritique sunt. siue quia standum esse putarent eorum animis, quorum auribus voluptatibusque scribebant: siue quod IN NUMERO ipso sit quidam magnum, suppleaturque ab omnibus, quod singulis deest. Itaque Pomponius cognomento, non dignitate cuiquam Poëtarum ætate illa secūsus, si qua fortè in re dissentiret ab amico, cui familiarius ostendisset fabulas suas; dicere solebat, AD POPULUM prouoco: atque ex multitudinis, apud quam recitabat, vel silentio, vel plausu, aut suam, aut amici sententiam sequebatur. Atque in hunc modum magnis illis litterarum Proceribus, Herculi Strozæ, Naugerio, Bembo, Iouiano, Parrhasio, Castilionio, aliisque perpetuò dissidentibus, in eo qui tunc splendide cogebatur Poëtarum cœtu; author fuerat Sadoletus poëtici Senatus illo anno Princeps; vt in tanta ingeniorum altercatione non vnius sententiam spectarent: neue se vnum, quem dirimendæ litis arbitrum cooptauerant, magna inuidiæ mole nequidquam oppressum vellent: sed exemplo Pomponij, causam cum pluribus communicarent, hoc est, ad Academicum conuentum solito magnificentius indictum singuli afferrent aliquid à se scriptum ad eius imitationem Poëtæ, quem præ aliis habendum tantopere pugnabant: recitantesque subinde intenderent in cõcionem, agnoscerentque ex auditorum oculis ac vultu; qui in eorum animos dicendi character suauis influeret, atque adeò qui veterum Poëtarum hoc seculo plurimum suffragiis dominetur. Eam sibi videri litis componendæ viam tutam iuxta ac expeditam: quoniam NEMO sibi factam esse iniuriam

Plin. lib.
7. ep. 17.

Consiliū
dirimendæ
Poëtarum
contro-
uersiæ de
Stylo.

riam à multitudine separatim conqueritur: & IN OMNI re quem debeas è multis eligere, populi consensu, si velis agnoscere, plerumque monstratur. Et sanè res ibat ad votum consiliúmque Sadoleti. nam Poëtæ & alacriter acceperant conditionem pugnae, & ingenti omnium ordinum frequentia conuenerant recitaturi. Sed dicentem è suggesto Sadoletum, vti iussus erat, de poëtico stylo, concertaturisque ea disputatione præeuntem, Camilli Archipoëtæ repentinus aduentus ita turbauit, vt exhilaratæ ad Poëtæ nundinalis aspectum plus æquo concioni seridò intercedendum, suorumque certamen vtcumque prorogandum existinauerit. Verùm Sadoleti consilium longè alium exitum habuit, quàm ipse præceperat animo. Nam cùm apud Pontificem Leonem super mensam, vt mos erat, Camillus argutaretur, homo nihil reticens eorum, quæ grata Principi esse sciret, Poëtarum altercationem consiliúmque patefecit. Et fuit id Leoni periuicundum: qui explorata haberet illorum ingenia, & solitus esset interdum seueritatem Imperij, atque acres generis humani curas eruditis hisce voluptatibus téperare. Quare iussit suo nomine Poëtis offerret Palæstram ad hæc Musarum spectacula non paulo splendidiorẽ: propediem se in Manlianam otij causâ concessurum; illuc frequentes conuenirent: fortasse habituros se suo in cœtu etiam Leonem. Quod vbi permanauit in vulgus; mirum quantum erexit subitò studia multitudinis, quæ in rerum nouarum famam sedulò intenta, hunc demum diem veluti primos in circo missus penè conuiciis flagitabat.

Poëtarum
certamen
accessu
Archipoë
tæ dilatū.

Leonis
Pontificis
humanitas
erga
Poëtas.

Multitudi
nis expe
ctatio de
Poëtarum
pugna.

grabat. Poëtae verò, quos non tam expectatio multitudinis, quàm benignitas Principis præter modum sollicitos habebat, rati indignum se commentisque suis fore, si eodem, quo prius, apparatu ac pompa procederent in Senatum (ut est ingeniosa hominum natio) nouo ludo plebem pascere, utque tunc equis, ita nunc aquis inuehi (imminet enim Tiberi Manliana villa) optimum factu existimarunt.

Ergo in dextro littore Portuensis viæ propè Cæsaris olim hortos nauigatione adornata, obsessisque frequenti populo ripis, tanquam ad Naumachia ludos, tandem secundo flumine deferri coepit ingens immanisque Rupes, quæ nullis incitata remis, sed rotis senis imposita, quadrigarum more terebat aquas, seque ipsam temperata quadam velocitate concitabat. Cuius artificij ratio hæc fermè erat. Latebat intra huius veterum Montis, in imo eiusdem solo seu carina, tractoria machina, quæ vectariis equis obnitentibus circumducta alios atque alios versabat orbis, quorum conuersionibus transuersi iacentesque per carinam axes rotarum, quæ utrimque ternæ, ut dixi, regebant molem, obuoluebantur quàm celerrimè. inde rotæ, quibus de loquor, dum versabantur, quia in ambitu seu curuatura extantes radios dentésve tanquam palmulas habebant, aquis impactæ fluuium scindebant remorum vice, Rupemque eodem molimine atque incitatione propellebant. Hæc autem moles quam speciem referret, Mons ipse biceps seu bicornis, primi in radicibus aditus vepribus impediti & calculosi, iuga explicata, lauroque conuicta,

Apparatus
Poëtarum

Rupes in
aquis se
ipsa mo-
bilis.

Parnassus.

T S

Pegasus

Pegasus excusso iam fonte sublimi; non modò facile subiiciebant oculis: sed etiam, quòd nulla è nouem Camœnis appareret, præter Calliopem, quæ carmina libris heroica mandat; Parnassi partem heroicis Vatibus ad incolendum attributam non obscure significabant. Imò huc etiam alii qui transferebant senas rotas, quibus tanquam totidem pedibus, heroico sanè incessu ferebatur Moles. quamquam argutuli nonnulli, Parnassum meritò mobilem, rotisque versatilem fuisse figuratum garriebant, quòd ea res mirificè referret ingenium Poëtarum instabile, ac trāslatitium: qui vagi, atque versatiles (nempe quorum opera versus essent) modò huc, modò illuc accederent: & si fortè steriles dominos, tanquam malam viciniam nacti essent, colligerent subito sarcinulas, subiectisque domui rotis aliò cum familia commigrarent. Hac igitur Mole vnà omnes, quos nominavi Poëtæ, poëtico planè nauigio vehabantur: singulique eam insedère montis partem, quæ maximè libuit. Et Ionianus quidem Pontanus, qui Statij Papinij tuebatur nomen, sublimiorem è geminis Parnassi collibus occupauit; conscensoque eius supercilio, è rupis eminebat crepidine minax ac penè præceps: eaque ostentatione, omnium in se oculos, ceu funambulus periculo proximus, attrahebat. Ex altera parte Balthasar Castilionius pro Claudio Claudiano alterum bicipitis Parnassi cacumen obsedit, depressius illud quidem Statiano fastigio, sed explicatius: paulo tamen sterilius, herbisque Latio ignotis alicubi consitum. Sed Petrus Bombus Princeps Lucretianæ factionis ad radices agebat aliquid:

Parnassus
cur senis
rotis mobilis:

A
Parnassus

ni requi
st supra
ont sigi
alid

Quam
Parnassi
partem
Poëtæ singuli re-
nuerint.
Statius à
Pontano
relatus.

Claudianus à Ca-
stilionio.

Lucretius
à Bembo.

aliquid: ut enim ipse genus illud nauigij ex antiquitate petierat, didiceratque à Philosophia motum impertiri rupibus inter aquas; ita eius machinæ rotarumque remperator sedulo instabat operi: quò fiebat, ut inter ea machinamenta circumstantesque vepres, in quas interdum sese induere necesse habebat, semiconspicuis apparet, operisque sui amore vix inde confurgeret ad reliquas Poëtarum amœnitates. At verò Hercules Strozza Ouidio similis non loco cõsistebat vno, sed Parnassum penè totum dexteritate mirabili peragrabat: quamquam ut erat impatiens moræ, quæ in ardui montis iugum contendenti necessaria erat, libentiùs cursitabat in imo. Nullus tamen in locum emicuit illustriorem, proiecctionemque sub oculos quàm Ianus Parthasius Lucani Patronus. Hic Pegasus ipsum in media Rupe sublimem iuueniliter animosèque cõscēdit, vnâque cum bellum volatum adornante, velle nubes petere videbatur. verùm quia Quadrupes posterioribus tantùm pedibus insistebat humi, sublato reliquo corpore, idcirco ægrè locum declinem lapsantemque Poëta retinebat: ut identidem in postrema delatus penè pensilis iadhæret, casurusque iam iam ab omnibus cõclamaretur. Denique Andreas Naugerius, cui Virgiliana non magis dignitas, quàm virginalis eiusdem verecundia cordi erat; propè Calliopem Laureto inumbrante confedit. quo in recessu fefellisset oculos ille multorum, nisi quòd in Calliopem intendere obtutum nemo poterat, qui simul asidentem inibi Poëtam non videret.

Ad hunc ergo modum vehabantur Poëtae,
cum

Ouidius à
Strozza.

Lucanus à
Parthasio.

Virgil. à
Naugerio.

Camillus
Quernus
Archi-
poëta.

Academię
locus.

Leo Pon-
tifex in
specula.

Sadoletus
ad Poë-
tas.

Pugnę
poëticę
principiũ.

cum prope Manlianam obuium habuere sym-
phoniacis actum remigibus Phaselum, cui Ar-
chipoëta præibat Delphino impositus, Bacchi
habitu speciëque: apto nimirum commento ad
venę celeritatem suę figurandam. ipse autem,
quippe remigum moderator atque celestes, ius-
sis illicò symphoniacis ad nauticos modos inhi-
bere remos, extemporali Poëtas carmine saluta-
uit, inuitauitque. Sed illi ludicra hæc perleui ri-
su transmittentes, deque pugnæ expectatione
solliciti, excensione facta, ædes subeunt, Sadole-
to deducente; atque in Aula omnium ordinum
frequentia, & Pontificis potissimum aſſectis re-
ferta; nullo exedratum, locique discrimine con-
sidunt. Nam Leo Pontifex ratus inferius esse
maiestate Principis, si se in conspectum concio-
ni daret; in Aula recessu, loculamēto se suo sub-
latus in speculam inferuerat. Tunc rex altiori sel-
la Sadoletus totius palæstræ atque certaminis tē-
perator, præfatus in laudem Principis, a-
more inque eius in Poëtarum nationem: reuoca-
tōque illis in memoriam consilio, quod inierant
antiquæ penitusque alicubi antiquatæ Poëseos
repræsentandæ; agerent iam, hortatur, in ea lu-
ce, qua splendidiorē neque veteres ipsi Poëtæ,
quos imitabantur, vnquam nacti fuerint: effun-
derent quantum esset virium, laxarentque inge-
niis liberaliter habenas: causamque, cui quisque
patrocinabatur, dicendo meliorem facerent: ac
digna demum illo Procera conspectu, digna
iis quos tuebantur Poëtis, digna tanti Principis
domo proferrent in medium.

Hisce ita prædictis conuersus ad Ianum Par-
tha

rhafium Sadoletus; Quoniam, inquit, multum re-
 ferre arbitrati sunt olim Duces in militum de-
 lectu, ut boni esset ominis is quem primum ap-
 pellarent; te ego, Iane, primum nomino, teque
 recluso bellum cæteris indico. Age, & Lucanum
 tuum nobis sub oculos pone. Tunc ille; Accipio,
 inquit, omen: primumque locum Annæo Lucano
 debitum non recuso. Vos audite facinus Hispani
 Ducis aduersus filium, dignum ea profecto natio-
 ne facinus, eoque Poëta.

Ianus
 Parrha-
 sius.

*At verò Hispanis plusquam Maurusia campis
 Arma mouet truculentus Arabs fontisque lacusque,
 Et totum galeis Batim victricibus haurit.*

Lucanus.

*Quo magis Alphonsus sibi credita mœnia lustrat
 Impiger, & latè Mauro defendit ab hoste
 Cartheiam densa dudum obsidione gementem.*

Alphōsus
 Cartheiæ
 obsessæ
 Dux.

*Ecce per hostiles refono clamore phalangas
 Attolli plausus, atque inter barbara sinistra
 Captum ostentari puerum videt. Illicet arsit*

Captiuus
 filius.

*Ut natum pater agnouit. sat nota micantis
 Cesaries capitis, neque fallunt viscera patrem.
 Illum inter comites (& erat hæc vna superstes
 Alphonso proles) agris dum fortè pererrat,
 Abstulerant hostes, nunc, circum mœnia ductum
 Obiiciunt patris ante oculos, gladiisque minantur,
 Ni dedat, quam non longum tutabitur, urbem;*

*Acturos sese nati intra viscera ferrum,
 Et patrium charo sparsuros sanguine vultum.
 Expauère alij, atque animum subière parentis:*

Alphōsus
 ad Mau-
 ros.

*Exiit ipse parens, torto quin lumine Mauros
 Despectans, Mene, inquit, deterrere putastis
 VENALES ANIMÆ, & dominos mutare
 paratæ?*

Si

Si me fecisset proles centena parentem,
 Staret & hostili natorum turba sub ictu;
 Nil me propterea recti de tramite flectant
 Exarmētve Ducem lacrymæ, moriēsque meorum;
 Mœnia sunt ferro, non patris viscera nato
 Aggredienda. meam per me concidite prolem,
 Dilaniate artus, æquate & vulnera membris,
 Et semel Alphonsum maiorem discite patre.

HÆC dicens subitò vagina liberat ensem,
 Elatòque minax: Rabies si tanta cruoris
 Cædisque innocuæ stimulat præcordia, ferrum
 Hoc, ait, accipite: & **FERRVM DE MOENI-
 BVS ALTIS**

PROIECIT PATER: inde suos & tecta reuisit
 Securus, potuitque paratæ accumbere mensæ.

Obstupuère acies, tonitrúque simillima rauco
 Alphonsi vox illa fuit, ferrúmque cadentis
 Fulminis in morem spectantem exterruit hostem.
 Mox animi rediére truces, subiitque pauoris
 Ira locum: certum est vlcisci in prole parentem.
 Tunc ferrum in venas pueri nil tale merentis,
 Et frustra palmas ad mœnia nota leuantis
 Immergunt, donúmque patris in viscera condunt.
 It subitò ad cœlum clamor: quantúisque niuali
 Fit sonus, incubuit Boreas cum stridulus Osse;
 Tantus ad aspectum cædis dolor vrbe resultat.

Euocat Alphonsum fragor, atq; in mœnia currit:
 Et nati aspiciens letho languentia membra,
 Quamquam animo redit vsque pater; tamen excutit
 illum

DVX MELIOR: ciuēsque obiurgans; Hoc erat, in-
 quit,

Quod veluti capta complorauistis in vrbe?

Vósne,

Patris fa-
 cinus me-
 morabile.

Nex filij.

*Vosne, puérque meus casu pendetis ab uno?
 Illum ego nutribam Patriæ: iam reddidi; & vr-
 bi.*

Hæc, reor, infensum placabit victima Numen.

Dixit, & extemplo ad conuiuia cœpta reuertit.

O ingens anime! ô fato insuperabile pectus!

Digna erat hæc scribi Bruti sub nomine Virtus,

Ni foret Alphonsi, morésque referret Iberos.

Vix Ianus absoluerat, cum tacita admurmuratione patuit iudicium multitudinis: Nempe ut quisque de Lucano opinionis anticipatione sentiebat (sentiebat autem adeò diversè, ut alij summum, aut summo proximum, alij infra infimum recenserent) ita quoque auditum carmen variè extollebatur, arguebatúrque. in hoc tamen plerique conspirabant, atque ita de Lucano vniuersè statuebant: ingenium ei esse oppidò magnum, sed contumacius, quàm ut arte regi posset; dictionem ingenio parem, animosam, peracutam, eruditam: at inamænâ, tragicèque feralem, & quæ nescio quas turbas amet, famæque magnæ malit esse, quàm bonæ. vno verbo Lucanum esse, qui primus inclinasse stylum ausus sit. At Sadoletus nihil vltra cunctatus Petro Bembo, qui propter Parrhasium sedebat, significauit ut diceret. Cui Bembus; Habeo gratias, Sadolete, quòd Lucretium euocaueris post Lucanum: ut quid intersit inter natos Romæ Poëtas, & Romana ciuitate donatos paucis versibus palàm fiat. Quamquam Lucretius comparatione ista, qua sibi gloriam quæreret, haud egebat. Atque ut argumento ludam non inani, eos qui mecum in eadem naui iactantur scri-

Amor in
patriam
singulari

Alphonsi
præconiū.

De Luca-
no iudi-
cium.

Petrus
Bembus.

ben

bendis epistolis, rationem expeditissimam docebo absentes admonendi nullis eò missis tabellis, nullis tabellariis. res ita se habet.

Lucretij
Stylus.

MAGNESI genus est lapidis mirabile, cui si
Corpora ferri plura stylòsue admoueris; inde
Non modo vim, motúmque trahent, quò semper
ad *Vrsam*,

Ferrei sty-
li tacti à
magnete
seruantes
mutuum
motum
distracti
distantés-
que.

Que lucet vicina polo se vertere tentent:
Verùm etiam mira inter se ratione modòque
Quotquot eum lapidem tetigère styli, simul omnes
Conspirare situm motúmque videbis in vnum,
Vi si fortè ex his aliquis *Romæ* moueatur.
Alter ad hunc motum, quamuis sit dissitus longè
Arcano se naturai fœdere vertat.

Planus or-
bis litte-
ris circũ-
scriptus.

Ergo age, si quid scire voles, qui distat, amicum,
Ad quem nulla accedere possit epistola; suæ
Planum orbem patulúmque, notas elementaque
prima

Ordine, quo discunt pueri, describe per oras
Extremas orbis: mediòque repone iacentem,
Qui tetigit magneta, stylum; ut versatilis inde
Litteralam quamcumque velis, contingere possit.
Huius ad exemplum, simili fabricaueris orbem
Margine descriptum, munulúmque indice ferri,
Ferri quod motum magnete accepit ab illo.

Ratio al-
loquendi
absentem
absque
nuncio &
epistola,

Hunc orbem discessurus sibi portet amicus,
Conueniatque prius, quo tempore, queisue diebus
Exploret, stylus an trepidet, quidve indice signet.

His ita composuis, si clam cupis alloqui amicum,
Quem procul à tete terrai distinet ora;
Orbi adiunge manum, ferrum versatile tracta.
Hic disposita vides elementa in margine toto:
Queis opus est ad verba notis, huc dirige ferrum,

Litteris

Litterulasque, modò hanc, modò & illam cuspide
tange,

Dum ferrum pereas iterùmque iterùmque rotando,
Componas singillatim sensa omnia mentis.

Mira fides, longè qui distat cernit amicus

Nullius impulsu trepidare volubile ferrum,

Nunc huc, nunc illuc discurrere: conscius haeret,

Observatque styli ductum, sequiturque legendo

Hinc atque hinc elementa, quibus in verba coactis

Quid sit opus sentit, ferroque interprete discit.

Quin etiam cum stare stylum videt, ipse vicissim

Si quæ respondenda putat simili ratione

Litterulis variè tactis, rescribit amico.

Ratio re-
sponden-
di eodem
modo.

O utinam hæc ratio scribendi prodeat usu.

Cautior, & citior properaret epistola, nullas

Latronum verita insidias, fluviòsque morantes.

Ipse suis Princeps manibus sibi conficeret rem:

Nos soboles scribarum emersi ex æquore nigro,

Commo-
da huius
inuenti-

De Lucre-
tio iudi-
cium.

CONSECRAREMUS CALA-
MVM MAGNETIS AD ORAS.

Finierat: assensúsque ferè omnium non tam Lu-
cretius probatus est, quàm calliditas Bembi com-
mendata, qui lepido illo documento sopierit au-
ditorum mentes, abstraxeritque ab ea styli sim-
plicitate numeris que penè solutis atque innu-
meris, quibus nihil profectò fuisset ingratius, si
soli propinati essent. Apparebat tamen doctio-
res paulo aliter sentire, atque affirmate ID PRO-
PRIVM esse Lucretio vt semper aliquid agat, &
doceat: ac propterea docenti orationem illam
aptissimam esse, eorùmque palato, QUI ROMA-
NE sapiunt, suavissimam videri. Quòd si aut ma-
teriæ difficultas, aut studium antiquitatis homi-

Fam. Strada.

V

nem

Balthasar
Castilioni-
us.

Ob Leo-
nem Pon-
tificem.

nem non fecellissent, Lucretiano carmine nihil sanè futurum fuisse perfectius. Ad Bembi latus affidebat Balthasar Castilioni: in quem intuens Sadoletus; Ex te, inquit, Claudianum expectamus, ut vides, Castilioni. Tunc ille, ut erat ad omnem urbanitatem aulicamque pompam vnicè factus, salutata officiose auditorum corona; Si Poëtis, inquit, gratia concilianda esset à patria, quod Bembus existimavit, prodesset hodie Claudiano perhonorifica translatio in Florentinum nomen, præsertim cum N A S C I alicubi fortunæ sit, adoptari verò virtutis. Sed vos, quoniam laudes hominum, non gentium quæritis, quo loco patriæque sit digna Claudiani virtus, ex hac vna Philomelæ, ac citharæ concertatione, cui nuper ipse interfui, iudicate.

Claudiani
stylus.

Fidicen.

Philome-
la.

Fidiū ex-
ploratio.

Par Phi-
lomelæ
responsio.

I A M Sol à medio pronus deflexerat orbe

Mittens e radiis vibrans crinalibus ignem.

Cum fidicen propter Tiberina fluentia sonanti

Lenibat plectro curas, astūmque leuabat

Illice defensus nigra scenæque virenti.

Audit hunc hospes sylva Philomela propinqua,

Musa loci, nemoris Siren, innoxia Siren,

Et propè saccedens stetit abdita frondibus, altè

Accipiens sonitum, sectūmque remurmurat, & quos

Ille modo variat digitis, hæc gutture reddit.

Sensit se fidicen Philomela imitante referri,

Et placuit ludum volucri dare. plenius ergo

Explorat citharam, tentamentūmque futura

Præbeat ut pugna, percurrit protinus omnes

Impulsu pernice fides. Nec segnius illa

Mille per excurrrens varia discrimina vocis

Veneri specimen præfert argutula cantus.

Tunc

Tunc fidicen per fila mouens trepidantia dex-
tram,

Nunc contemnenti similis diuerberat ungue
Depeditque pari chordas & simplice ductu:
Nunc carptim replicat, digitisque micantibus urget
Fila minutatim, celerique repercutit ictu.

Mox silet. Illa modis totidem respondet, & ar-
tem

Arte refert. Nunc ceu rudis, aut incerta canendi
Proiicit in longum, nulloque plicatile flexu

Carmen init, simili serie, iugique tenore
Prebet iter liquidum labenti e pectore voci:

Nunc casim variat, modulisque canora minutis
Delibrat vocem, tremuloque reciprocatur ore.

Miratur fidicen paruis e faucibus ire

Tam varium, tam dulce melos: maioraque tentans

Alternat mira arte fides: dum torquet acutas,

Inciditque; graues operoso verbere pulsat,

Permiscetque simul certantia rauca sonoris,

Ceu resides in bella viros clangore lacesat.

Hoc etiam Philomela canit: dumque ore liquenti

Vibrat acuta sonum, modulisque interplicat equis;

Ex inopinato grauis intonat, & leue murmur

Turbinat introrsus, alternantique sonore

Claratur, & infuscat, ceu Martia classica pulset.

Scilicet erubuit fidicen, iraque calente,

Aut non hoc, inquit, referes Citharistria sylua,

Aut fracta cedam cithara. Nec plura loquutus

Non imitabilibus plectrum concentibus urget.

Namque manu per fila volat, simul hos, simul illos

Explorat humeros, chordaque laborat in omni,

Et strepit, & tinnit, crescitque superbius, & se

Multiplicat relegens, plenoque choreumate planat.

Ad Hiipa-
nia citha-
ra modus.
Minuri-
tio.

Par Phi-
lomela
responsio.

Fidiu va-
ria alter-
naque
percussio.

Fidium
omnium
multiplex
ac plena
complexio.

Philome-
le respon-
suræ co-
natus.

Sed im-
par.

Eius obi-
tus.

Vis æmu-
lationis.

De Clau-
diano iu-
diciū.

Hercules
Strozza.

*Tum stetit expectans, si quid paret amula contra,
Illa autem, quamquam vox dudum exercita fauces
Asperat, impatiens vinci simul aduocat omnes
Nequicquam vires, nam dum discrimina tanta
Reddere tot fidium natua & simplice tentat
Voce, canaliculisque imitari grandia paruis;
Impar magnanimis ausis, imparque dolori
Deiicit, & vitam summo in certamine linquens
Victoris cadit in plectrum, par nata sepulcrum.
VS QVE adeo & tenues animas ferit amula
Virus.*

Enimvero dicentem ingens Aulæ plausus exce-
pit, acclamatumque BELLE, ingeniosè, suavi-
ter: mox etiam singula distinctè laudata. Prima
Claudiani virtus plerisque visa, argumentum
oculis expositum, resque ipsæ verbis adæquata
multos canorum illud in versu, tractusque nul-
lo syllabarum sese cædentium hiatu volubilis
mirificè tenuit. fuere qui vana mirantes, simili-
tudinem nescio quâ affinitatè que Etruscæ Poë-
seos in Claudiano reperirent, atque Italicissan-
tem amarent, dignumque vel hoc nomine cen-
serent, qui ab Etruscis adoptatus fuisse diceretur.
ridentibus ad hæc iudicia nonnullis, & infusam
Latio peregrinitatem styli, numerorū æquabili-
tatem (quam tamen Castilionius hic temperas-
set) satietatè que, sententiarum ambitionem ac
pompan seriò liberè que damnantibus. Interea
Sadoletus ad Herculem Strozzam conuersus lo-
co & urbanitate Castilionio proximum, com-
mendatione verò paterni in re poëtica nominis
etiam superiorem; Age, inquit, Hercules Strozza,
& Ouidij personam, quam tibi Titus pater im-
posuit

posuit, sustine vt Herculem decet educatum in gremio Musarum. Cui Strozza; Contendam, inquit, & vt spero, tua præsertim auditorumq; ful- tus humanitate sustinebo. Atque vt me ad Ouidij fingam non modò phrasim, sed etiam mètem, dicturus de Chrysomagnete seu lapide aurù at- trahente, non ferrum, causam huiusce virtutis à poëtica Metamorphosi deduco in hunc modum:

FORTE mihi puero putei super ore sedenti

Annulus exciderat, nec erat spes vlla legendi;

Cum pater è filo lapidem demittit in undas

Prædatorem auri: subitoque excitus ab imo

Annulus occurrit fundo, lapidique coherens

Tanquam hamo piscis, summas effertur in auras.

Talia mirantem pater occupat. Accipe causam

Nate, ait, & lapidem (non longa est fabula) nosce.

Dencalion & Pyrrha (genus mortale duobus

In quibus omne fuit quondam, & duo turba fuerunt)

Vt reparent populos, sua post vestigia iustos

Proiciunt lapides: lapides ceu semina frugum

Mollescunt, inque ossa virum mutantur, & ora.

Quamquam homines aliqui nondum digesta videntur

Effigies, & adhuc retinent de marmore multum,

Duritiæque docent; qua sint ab origine nati.

Iam noua crescebat soboles, & cura trahebat

In diuersa animos; nam prout cecidère per undas,

Aut per agros lapides, aut per spelea ferarum

Aut propter montes ferrique aurique feraces;

Sic genium traxère loci. venatibus ille

Indulget, terram colit hic, illi equora sulcant,

Hi ferri venas, aurumque per omnia quarunt,

Et sceleris quarunt, mortisque per omnia causas.

Tunc verò hæc oculis inuitamenta malorum

Ouidij
stylus.

Vis Chry-
somagne-
tis.

Cur aliqui
durioribus mori-
bus.

Vnde mor-
um va-
rietas.

Auaritia.

Abduxit Natura parens, & intima terra
 Viscera contraxit, Manesque remouit ad imos,
 Sed tamen huc quoque descendit furiosa cupido,
 Abdita rimatur, terramque euiscerat omnem.
 Scilicet indignato homini Natura, quis ultra
 Finis erit, dixit? tellus exhausta metallis.
 Antè gemet, quàm dira fames saturata quiescat.

Dum loquitur, mentem magnesia vertit in arua,

Et puduit vertisse. videt molimine longo

Instantes operi, defossique vltima mundi

Scrutantes arcana, & opes (sua damna) petentes:

O PRONA in terram, clamat, periturâ quo turba,

Quòdque sibi fodit prope Tartara, digna sepulchro

Dixit, & irato tremefecit Numine terram,

Oppressuque viros, & gleba immiscuit artus

Quam malè tractabant per aperta pericula glebâ.

Quin flamma è stygiis, vt erat vicina, cauernis

Illam membrorum terraque sine ordine massam

Fumida corripuit, coctamque in saxa coëgit:

Vnde color, species & adhuc semivsta remansit.

Nec tantum color; at viuos quæ torserat olim

Magnetes, etiam lapides sensuque carentes

Tangit auaritia: vt que aurum ferrumve legentes

Oppressit fatum; sic ipsa cadauera predam

Quæque suam agnoscunt, geminâque cupidine ser-

uent

Et trahit hic ferrum Magnes, ille attrahit aurum.

Tunc ego ad hæc patris ridens miracula; Sanè

Quàm metuo, dixi, quando aurum poscimus omnes,

Ne genus humanum saxa in magnesia migret.

Sic me fabellis pater oblectare solebat.

Conticuit, apparuitque illo concionis applausu,
 quid studia, quid iudicia valerent. Etepm alij

quia

Conuersio
 cadauerū
 in magne-
 sia saxa.

Causa
 cur à Ma-
 gnete fer-
 rum aut
 aurū tra-
 hatur.

De Ovi-
 dio iudi-
 cium.

quia Herculis indolem, fatalémque in ea familia
 poëticæ laudem admirarentur, ac iam tum præ-
 sagirent animo, fore vt apud eam gentem (id
 quod hodiéq; abundè videmus) Apollinaris haud
 vnquam laurus exaresceret; aliquantò proniùs
 in Ouidium ferebantur. alij Ouidiana iam pri-
 dem facilitate capti, factique ad illam, quidquid
 ad eam normam, ex eaque officina prodiret, id
 vnicè probant. Et sanè licet ex hisce laudibus
 exciperent multi non pauca; pluribus tamen suf-
 fragiis euictum est; **INGENIOSI** nomen Ouidio
 tribuendum; dictionem verò, quæ non nemini
 tanquam in tritiis inuenienda vilesceret, esse ni-
 mirum ex eo genere rerum, quas **OMNES** inue-
 niant inuentas: postremò conclusum, Ouidio
 cum in vita, tum in versu nihil magnopere obii-
 ci posse præter ingenium suum, cui se moderari,
 quàm indulgere maluisset, næ ille felicius soboli
 suæ prospexisset & sibi. Hinc inuitatus a Sadoleto
 Pontanus, doluit mortali voce Statium esse refe-
 rendum, qui aut suo, aut Apollinis ore deberet
 audiri, nihil tamen Statij perire dixit, dum refe-
 rebatur potius, quàm audiebatur; cum Stadianæ
 magnificentia proprium sit, vt nequeat cuius-
 quam in ore vilescere. idque ostensurum se nar-
 ratione pugnae, quam Lusitanus Germanusque
 milites de bellica laudè certantes inière in obles-
 sæ Viennæ defensione. Hanc ille pugnam ad Sta-
 tiani carminis legem ita exorsus est.

*I A M steterant ambo visuri iudice ferro,
 Lusitanæ magis præstent, an Teutones armis,
 Largus uterque anima, spes huic cū corpore crescit,
 Illi decrescit contracta in mole tuendi*

Strozzia
 gentis
 laus:

Iouianus
 Potanus

Statij sty-
 lus.
 Halitus
 animi cor-
 porisque:

Cura sui, multumque videt quod in hoste laboret.

Iamque manu ferale rubens effulserat ensis,

Extremosque artus animosum frigus habebat;

Cum subito à tergo crescit fragor, armaque miles,

Arma, subit muros, & portas subruit hostis,

Urbem bellam intrat. Converterit lumina Teuton,

Scandentemque videt superantemque ardua Thracem

Mœnia, vexillumque manu lunare gerentem.

Stat dubius cui bella ferat, cui differat iram.

Lusiademque tuens, & amaro nubilus ore,

Eripit, exclamat, mihi te fortuna: videres

Vane, quid hoc posset (sineret modo patria) ferrum

Alter ad hæc anceps & formidabile ridens,

Ense darem (& soleo) responsa libentiùs, obstat

Ni commune malum. sed quid male perdimus ho-

ras?

Vis hanc murorum partem, qua nititur hostis,

Tutemur soli? spectet Germania pugnam

Gratiùs, Odyssiùsque expertus cade suorum

Indicium nostri ferat indoleatque ferendo.

Sic placet: amplexique ambo se in mœnia saltu

Proripiunt, agmenque ipsi gemini agminis instar

Incurfant celeres, laevo se tramite flectit

Lusitades, Thressaque locantem insignia Luna

Occupat aduersum, resupinatùmque renutit:

Cui comites iubet ire alios, aut ense recisos,

Aut fractos clypeo, aut occursum pectoris ietos.

Nec minus interea dextro de culmine Teuton

(Emula quem virtus acuit, suaque admonet ira)

Proiicit obstantes, subeuntésque opprimit hostes,

Obliquosque rotat procumbentésque reuulsis

Insequitur saxis, & mœnia mœnibus arcet.

Ecce autem dum tote acies in Teutona rumpunt,

Plum

Ratio vir-
tutis ostē-
dendæ.

Lusitani
facinora
in vrbis
propu-
gnatione.

Germani
facta non
miora.

Plumbeus atque unum circa consumitur imber;
 Horrendas inter flammæque & murmure glandes
 Traiectus clypeo, fumantique ære sinistra
 Protinus avulsa, sopitus concidit ictu.

Vulnus
 Germano
 illatum.

Aduolat extemplo letusque & turbidus idem
 Lusiades, ferroque hostes procul arcet ab hoste.
 Ipse subit totam pugna nubem, ipse cadentum
 Saxorumque pilarumque umbre involuitur, VNVS

Lusitanæ
 auxilian-
 tis fortitu-
 do,

PAR BELLO, ET BELLO NON
 EXPVGNABILIS VNVS.

Et iam surgentem clypeo lævæque minorem
 Hinc dolor, inde pudor gemina face in arma remit-
 tunt

Teutona; cum lethale volans traiecit arundo
 Lusiadis dextram, gladioque affixit: & ille
 Herebat capulo implicitus, hastamque trabalem
 Excepturus erat dorso: sed protinus illic

Influctum;
 Lusitano
 vulnus.

Teuton in gyrum ducto implacidissimus ense
 Submouet instantes, relinque in terga minantem
 Obtruncat, galeamque rotat per nubila plenam.

Donec Lusiades telo extricatus, in arma
 (Quamquam impar gladio dextra labente ferendo)
 Aduolat, & socio clypeatam accommodat iram.

Mutua res agitur. clypeo caret alter, & alter
 Ense caret. sed Lusiadis sub tegmine Teuton
 Dum se defendit, dum magni Teutonnis ense
 Pugnat Lusiades, vnus sese armat utroque:

Mutuam
 auxilium.

Vnâque mens animat non dissociabilis ambos.
 Stant nexi implicitique simul feriuntque dolentque,
 Missus & vnus de vulnere sanguis utrumque
 Sauciat, alteriusque dolorem ulciscitur alter.

Andreas
 Augustus

Iamque cadaveribus latè, spoliisque cadentum
 Conclusi densam præporant pectore syluam.

V S Fracti

Fracti armis integri animis, A MORT E pro-
 pinqua

Vim capiunt, iramque suam (nova tela) minantur.

Nam dum murorum quatefacto e culmine pendent,

Incerti qua parte cadant; cum moribus hostem

Invadunt, SEQUE, ET STRAGEM

super agmina portant.

Sic obeunt: suaque AEQVATOS VICTORIA

CONDIT.

De Statio
 iudicium.

Hæc Iouiano continente, illicò veteres super
 Statio factiones exarsere pugnaciter. Acclama-
 re palàm alij, veterique forma, grande illud S O-
 PHOS A C P A P Æ ingeminare. istuc esse heroi-
 cè demum dicere, seque supra ceteros oratione,
 ac fama sustollere, alij nihil mediij modicique ha-
 bere: gladiatoriam carminis immanitatem lude-
 re, numerorum terricula ridere, sesquipoëtam
 desultorium appellare, pauci inter utrosque con-
 sistere, remque ita pariri; in Statio plurimùm
 sanè poëtici coloris atque ignis esse, sed tantum-
 dem etiam fumi, quo styli candorem nonnihil in-
 fuscauit: carminis maiestatem Tyranno, quàm
 Regi propiorem videri: per nubes ire illum qui-
 dem, aut certè trahi, sed inde ad terras non se-
 mel Icario exemplo deponi: denique Statum
 inter Poëtas (id quod Alexander inter Heroas)
 MAGNAS VIRTUTES magnis virtus adæquasse.
 Supererat, præter Camillum Quernum, Andreas
 Nagerius: qui cum videret expectari à se erecta
 præter modum concione Virgilium, admonente
 Sadoleto vt diceret; nihil præfatus in laudem Va-
 ris, quem esse aiebat extra omnem iudicij aleam,
 sed de sua (vt apparebat) imitatione sollicitus, ar-
 gumen

Andreas
 Nauge-
 rius.

gumentum proposuit Auenionensis puellæ tota
Gallia longè pulcherrimæ, quæ ab Amalio Cy-
nasta per vim raptâ, pudorem tutata suam dici-
tur in hunc modum.

INTEREA è laribus patriis, & paupere lecto
Theutillam famuli abstulerant, prædâque potiti
Ibant per noctē, & Domino spolia ampla ferebant.

Virgilij
stylus.

Quam miser ut vidit, venis namque hauserat
ignem

Theutillæ
raptus.

Altius, & nimium hærebat sub pectore vultus,
Expedit amplexus, & amor immittit habenas.
Illa sed, in tenera quæ magnum ætate gerebat,
Regalēmq; animum, nulli tractabile pectus:

Eiusdem
in tuenda
castimo-
nia cona-
tus.

Auersata virum: quamquam deprensa tenetur,
Ut deprensa graui venantum indagine cerua;
Excutit amplexus, & turpia vincula resoluit,
Si qua viam vis inueniat. Scat pectore fixum
Antè mori, quàm sacra Deo violare pudoris
Iura fidēmq; sui, & fœda succumbere flamma.

Noctis erat mediū, & somnus sua Regna reuisēs
Amalium cura fessum, vinoque grauatum
Accessit prope (sic Superi voluistis) & illum
Lethæa mulsit medicati aspergine rami,
Térque recusanti mutantia lumina clausit.

Somnus.

At non, sollicita euenta Theutilla futuro
Soluitur in somnum: sed enim vigil omnia lustrat,
Si spes vlla fuge, vino dum languidus alter,
Et captus somno pasuit caput, at loca latè
Clausa videns lacrymisque genas perfusa decoras,
En quid agam: (aiebat) iursumne in prælia, rursum
In fluctus, iuuenis sceleri deuota reseruor?

Querela
eiusdem
& lacry-
mæ.

Heu pudor infelix, & *FORMA INIMICA*
PVDORI!

Hæte

Haftenus elusi laqueos, vim viribus exij
 Scissa comas, lacera vague genas, & dentibus ora;
 Pura tamen sceleris.

At nunc maius opus superest mihi. vicinus hostem
 Nempe mero victum: quid cum vigilauerit, & se
 Elusum agnorit; quo te virguncula nifu
 Expedies, & robusto pugnabis amori?

Tu Superum Regina, nives cui pectoris huius
 Seruo libens, tu Diua meo succurre dolori.

Dixit, & Analijs supra caput aspicit ensem
 Suspensum thalamo: conspectu protinus illo
 Nescio quid menti magnum subit. atque, salutem
 Hicne mihi dabit ensis, ait, longoque Tyrannum
 Componet somno? Furis ita percita ferrum
 Denudat, caeptisque ingentibus effera Virgo
 In iuuenem fertur, caedisque interrita signat
 Antè locum; sed dextra gelu tardata repente
 Abstinet, & secum mota iam mente; Quid audes
 Stulta, nec euentum reputas Theutilla futurum?
 Pone animos, pone arma tuis non equa lacertis.

Iamque recondebat ferrum, cum senior intus
 Ira iterum assurgit: iam cordi tota pudoris
 Cura redit, iam multa animo IVDITTA re-
 cursat,

Impellitque manus, operisque accendit amore.
 Hoc placet exemplum: seque infert turbida lecto,
 Et iuueni crinem laeva implicat, & simul ensem
 Intorquens dextra; Dextram tu dirige, dixit,
 Non ignara mei victrix Hebraea laboris.
 Sic iugulum connixa petit repetitque, nec ultra
 Faucibus immersum capulo tenus exigit ensem.
 Illum expirantem famuli, & suprema gemen-
 tem

Subicum
 cōsiliam.

Exempli
 vis.

Puellæ
 facinus.

Audiuere simul furiosa mente ruebant

Virginis in cadem:

Ipsē sed exanimis, singultantique coercens

Voce, oculisque suos, Vos (inquit) parcite vitæ,

Parcere nam Superi sic me voluere pudori.

Dixit, & hac moriens vitam cum voce reliquit.

Sed te Francigenas inter fortissima quondam

Nulla dies oblita premet: tuâque inclytâ dextrâ,

ARGUMENTVM *ingēs patriæ virtutis, in aũũ*

(Si tantum sperare licet à carmine) viuet:

IUDITIAMQUE SVAM FORTIS QVO-

QUE GALLVS HABEBIT.

Hic nimirum excepto omnium benevolentia assensuque Naugerio, itum est ex illo in Virgilij laudes, hominũ potiũs admiratione quàm plausu: paucisq̃ue, sed concordissimè conclusum, **QVÆ QVIS** in Virgiliana dictione desideret, non ea humano ingenio, sed Poësi deesse. Quamuis hinc quoque non defuerint nigrae quædam animæ, quæ Virgilij versus non rarò iacentes atque intermortuos, certè sine vitio potiũs, quàm cum virtute, animo quidem suo videri iussitant. Quorum offensus iudicio Sadoletus, inuitandum sibi putauit Archipoëtam (præsertim cum is prætermitti non posset Leonis in villa) vt sui demum sapore carminis occurreret aliquorum stupori, quorum sapientissimum scilicet palatum auditi modò Poëtæ acerbitas hebetauerat. Ad quæ Camillus, vt erat præsentis festiuitate, comiter hilariterque subridens; Ego verò, inquit, ago tibi, Sadolete, gratias, qui me in hunc locum, quæ ea cumque sit causa, reseruaueris. effecisti enim, si nescis, vt huius vsura temporis sub

Mors
Amalijs.

Theutillæ
præconiũ.

De Virgilio
iudicium.

Camillus
Quernus
Archipoëtæ.

Eius sub-
bitarium
ingeniū.

subitarios versiculos meos, nepe hoc ipso die cū
Sole in lucem editos, mecum ipse retractauerim,
eorūque lacunas aliquot (vti fit) noua interim
æquatione suppleuerim. Agite ergo, & quod he-
sterno cōtigit die, dum Hadriani moles festis sub
vesperā ignibus Principi nostro gratulatura ful-
mine repente tacta, ex inopinato missilium flam-
marū ludos edidit; id à me festo quoque festi-
natōque carmine adumbratum vos accipite, ac
mihi fabulam concludenti plausum adornate.

Archipoe-
tæ stylus.
Nocturna
lumina &
ignes per
urbem.

NOX aderat tandem, & cœlum ex Cyclope diurno
Nocturnus tunc Argus erat; cūm Roma fenestris
Gaudia disponens velarat tecta domorum
Torque lucernarum, & collo suspenderat alto
Versicoloratis contexta monilia flammis.

Quin etiam in triuiis Cynici versatile tectam,
Et veteres Bacchi exuuias damnauerat igni.

Ultima restabant Thusca spectacula Molis,
Vnde suos contra cælum Romana Gigantes

Aetna mouere solet. magica hīc miracula dextra
Cernuntur: calamus subito nam tactus in angues
Vertitur, igniuomos angues; rursumque videbis,
Nil præter calamos superesse ex anguibus illis.

Iamque propinquabat tempus: studioque videndi
Quisque oculos in sublimem proiecerat Arcem.

Et iam concentu horrifico centum ora canebant
Ferreæ, multiplicésque explosa metalla sonores,
Et tormenta dabant peracutos musica flatus.

Ipsa autem querulo Moles paritura gemebat
Murmure, & ignita edebat suspiria calo.

Hæc inter cœpit obnubi nubibus æther,

Orbari stellis orbes, veròque tonitru

Cælum indignari; Romæque indicere bellum.

Moles
Hadriani.

Tormēta
bellica.

Vera to-
nitrua.

Ro

Roma nec assistit. dūmq̄ue hinc atque inde tonabat,
 Alternisque choris calūmque solūmque canebant;
 Fallebat spectatores gratissimus error,
 Anne darent plausum nubes, anne era tonarent?
 Celesti clausum fureret sub nube metallum,
 An nubes fureret Romano inclusa metallo?
 Ne multis, finem pugnae cognoscite mecum.
 Non una est aliis erecta in turribus Arcis
 Arbor arundineo frontem circumdat a serio.
 Germinat haec numquam, nisi quādo accensa capillos
 Explicat in flammās, calidāmq̄ue è vertice sylvam
 Fundit, ramososque expanditur arbor in ignes.
 Ergo dum vero baubatur murmure celum,
 Scinditur in nubes, & aperto apparet ab ore
 Lingua trifulca poli: cadit illa & fulminat Arcem,
 Dispositūmq̄ue alta succendit in arbore textum.
 Arbor it in flammās, proque uno fulmine reddit
 Fulmina mille, sagittiferosque irata maniplos
 Explicat, hastatosque suos, hastasque micantes
 In celum mouet, at elypeo sepremplice celum
 Obstāt, & ad terras ea tela retusa remittit.
 Illa quidem redeunt, animasque per aëra fundunt
 Sulphureas animas, crepitantique imbre queruntur
 Victa mori, atque atro peragunt sibi funera fumo.
 Vidimus haec, Princeps, nuper spectacula, Calo
 Indulgentē tibi. Celum spectare solebat,
 Tunc actor fuit, & ludos te Principe fecit.
 Nempe tuas, Leo Magne, Pilas Orbésque decebat,
 Celum par opifex ut tormentarius esset,
 Supremusque tuis colluderet Orbibus Orbis.

Tubuli
papyracel
circa ma-
los.

Fortuita
tabulo-
rum con-
flagratio.)

Assenta-
tiuncula.

Dixerat, ac theatrāli scilicet hilaritate Aula per-
 strepuit, saepiusque repetitum, E V G E P O E T A.
 siue id fieret Aulicorum ingenio Principi vbiq̄ue
 blan

De Archi-
poeta iu-
diciū.

Dictionis
Archipoë-
ticæ ini-
tia.

Anceps
iudicium
multitu-
dinis.

blandientium, siue conductis pretio acclamatio-
nibus, siue quòd aliqui id seriò sentirent, nec la-
pides interea pertimescerent. Certè tunc primùm
in ea Vatum corona prodire est ausa, & tanquam
in theatro iudicium multitudinis experiri por-
tentosa illa Poësis, quæ postea familiam duxit eo-
rum, qui Camilliano exemplo Archipoëticè di-
cere instituerunt, in quos districturus erat pro re-
nata stylum Sadoletus, cùm ecce repentino tubi-
cinum cornicinúmque clangore Manliana per-
sonare cœpit. quod etsi primò ad Camillum re-
latum est, quasi dispositis eius gratiâ succentivis
tubis ante fores; tamen vbi nuncios adesse victo-
riæ à Pontificiis copiis relatæ in Cisalpinis au-
ditum est, tumultuante iam ac dilabente concio-
ne, Sadoletus, ne illi priùs audiendi finem face-
rent, quàm ipse dicendi; surgit è suggesto conuer-
súsque properè ad suos? Bene habet, inquit: ite in
hac publica lætitia, vos quoque Poëtarum Pro-
ceres, & fortunatissimo Principi, cuius in domũ
Mars & Apollo opportunè conspirant, Cisalpi-
nam victoriam, Musarum nomine, gratulamini:
iudiciúmque, quod apud multitudinem anceps
expertus estis, ab illo demum Leone, qui VNVS par
est theatrum ingeniis vestris, certum atque etiam
in hac gratulatione munificum expectate.

Hæc habuit Iacobus Sadoletus apud Poëtas:
hæc eadem nobis Alexander Burgius enarravit:
sic ille Academiæ suæ; hic controuersia nostræ
aliquando finem imposuere.

FINIS LIBRI SECVNDI.

PRO



PROLUSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER TERTIVS.

PRÆLECTIO PRIMA.

MOMVS.

SIVE

*Satyra Varroniana, Poësi Poëtisque cognoscen-
dis accommodata.*

ANTEQVAM de Insignium natura, quibus ab incœptando inditum vulgò est Impresis nomen, ea dicam, quæ in posterum seposito destinatóque in singulis hebdomadis ad hanc rem die, dicenda constitui; dabitis mihi hanc veniam (Viri sapientes honorúm-que & sanguinis claritudine nobiles) vt disputationi sicuti spero non iniucundæ, in præsentia caput aliquanto festiuius imponam, & ea, quæ propria quondam erat huius mensis, Decembri libertate proludam. Te verò in primis, VIRGINI CÆSARINE, iuuenis Illustrissime, cuius ingenium comprehensionémque rerum iam dudum Roma plausu non vano miratur; per istam singularem in me, qua meritò gloriôr, beneuolentiam tuam,

*Occasio
satyræ ac
tempus.*

Fam. Strada.

X

oro

oro, ut Decembre hoc munus destinatum præcipuè tibi, sicuti Saturnalitium ac ludicrum quid est; ita tu non ea iudicij, quo potes pollésque severitate, sed æstimatione paulo clementiore, omissoresque animo perpendas.

Agite igitur; quid actum sit hoc anno in Senatu Poëtarum CL. CLAUDIANO tertium, & TORQUATO TASSO Coff. litteris consignemus bona Historiæ fide; nam gratiam odiúmve, solemnes plerunque scribēdi causas iamdiu procul habeo, nulli mortalium infensus, offensus nulli. Veritatem, quam in ludicris hisce commutationibus impunè negligunt hodie plerique scriptorum, ego muneris mei memor, volo de me exigi perquam religiosè. Fuit, cum ipse nec Heliconidas, pallidamque Pyrenem videram, nec in bicipiti Parnasso somniaueram, nunc posteaquam specillis oblongo tubulo insertis effectum est, ut remotissima quæque abditissimæque admoueantur intuentium oculis, & tantum non manibus teneantur; Parnassi arcana nulla sunt vlli: nec modò Mons ipse biceps, hortorum amœnitates, laureæ circum sylvæ, ipsa Apollinis Regia, sed etiam

Pers. in
prol.

Virg. lib.
2. Æneid.

Apparet domus intus, & atria longa patefcunt;
& quidquid in Senatu, quidquid in tricliniis, quidquid in conclauibus agunt Poëtæ, perspicuè ac minutim obseruatur. Atque utinam, quod ingeniosè feliciterque peractum est de visu, idem de auditu dilatando, adiuvandoque auriculari aliqua fistula, quod audio nostros Archimedes hodie meditari, belle succederet; profectò sicuti meis egomet oculis, quæ narro de Poëtarum cõuentu, sum cõtemplatus omnia, sic nullius egens auribus

auribus idem auritus ipse in hac Historia testis accederem. Nolo tamen minùs idcirco fidei haberi narrationi meæ. Etenim authores ad hanc rem illicò proferam, si necesse fuerit, non Curatorem viæ Appiæ, qui Annæo Senecæ, quid actum esset in cælo sub mortem Cl. Cæsaris euulgavit: neque Menippum, loquaculum illud & curiosum animal, qui Luciano Deorum secreta sæpenumero palàm fecit: neque Ianum Douzam, qui Iusto Lipsio Senatus Romani apparatus ritumque dormienti sub aspectum dedit: neque Morpheum, qui Bencio meo Senatusconsultum de feriis anniuersariis conscripsit. Testes ego verò habeo complures, qui quotidie illuc ad Poëtarum sedes abeunt redeuntque, atque in Musarum iuga quondam inaccessa, nunc (quæ est felicitas huius temporis) arbitrato suo penetrant, affirmantque, faciliùs sibi ad Heliconis caballinum Romæ Montem, quamquam molliore nunc cliuo, aditum patere. Sed inter cæteros amicus mihi est vetus, ac planè vetulus, quippe sexagenario maior, ita illum diu sospitem fortunatumque habeam; qui nunc demum indolis suæ memor adiecto ad Musas animo, illuc recens adrepsit, exceptusque inibi peramicè, obseruauit pro aduenarum natura omnia diligenter, mihi que Poëtarum arcana fidus interpretes enarrauit. Ex hoc quæcumq; accepi, exponere iam molior eiusdem fide verbisque: quæ verba si metro interdum conclusa recitabo, id vos in repentinos amici progressus in poëtica referte, simul crescenti Poëtæ propitiã senes recoquentem Medeam exorate.

Satyræ
aliquorū.

Tempus
vesperæ
proximū.

I A M labor exiguus Phæbo ib decline ruenti

X 2

Restabat

*Restabat, iamque occiduo surrexerat Aura
Vespertina mari, quæ nunciet Aura, propinquos
Affore Solis equos, quæis frena diurna relaxet,
Pulvereumque lauet puro Thetis equore currum.*

Sed erit, credo, perspicua magis oratio si dicam.
Pomeridianum erat tempus, flexo in vesperam
die, cum indicto pridem Senatu, ad Hyampeum,
alterum bicipitis Parnassi iugum concursus fieri
Poëtarum cœpit.

Curia
Poëtarum
in Parnas-
so.

*VERTICIS in summo, senium qua nobile sylva
Irriguis nigrescit aquis, contermina templi
Ite moles celo, & nemoris superincubat umbris.
Hæc auro & latè candenti Regia saxo
Augustum sede in media conclauè coërcet,
Immortale opus: internum cui Pieris orbem
Concilio Vatum fabricata, sedilibus æquè
Strauit odorata è cedro, Patrùmque Latinas
Atque Italas variè scidit in suffragia classes.*

Poëtarum ad
Senatum
acceden-
tes.

Vno verbo, hæc Poëtarum Curia, hic locus ha-
bendi Senatus est. Iamque huc frequentes vndi-
que cōueniebant, more planè Romano, QUI Se-
natores, quibúsque in Senatu sententiam dicere
licebat: hoc est ex censu tum veteri, tum nouo.
Digna res erat visu risúque, contemplari vultus,
& vestium ornatus alios atque alios. Primi illi
Poëtarum, Accij, Pacuuij, Næuij, homines prisci
ac boni, complexi alter alterum sine fūco ac fal-
lacia, more maiorum, hoc est, suo expediti ac le-
ues properabant aut nudo capite, aut tutulis in-
cluso, penulis ad collum iunco palustri obliga-
tis, ac paulo infra cincturam productis, femorali-
bus, & caligis sanè adstrictis, atque artus expri-
mētibus, socculis obstraguli loto spina, ruscóque
conser

Prisci cui
Poëtarum.

confertis. Inter quos videre erat Ennium Patrem

— *genna agra trabentem,*

Quassantemque viroque caput, —

Virgil. li.
5. Aeneid.

Santhonico bardocucullo tunicatum, manuleatum, sculponeatum, aurito pileo quam amplissimè fungino more petasatum. Quorum appendix Turpilius sequebatur præ vetustate lituque marcentibus oculis, putrique naso, atque auribus corrosis, ideoque vti spreus desertusque à sociis, paulo attentior ac tristior agmen cōcludebat. Sed qui elegantiori atq; imperatoria ætate vixere, incessu habitusque longè alio gradiebantur: vultus plerisque graciles subalbidique: cothurni aliis, aliis socci, omnibus hedera doctarum præmia frontium blandè capillamentum implicabat: chlamys serica ad terram fluitabat multiplex ac sinuosa; ad collum verò angustis replicatisque minutim plagulis, reiecto ad tergum breui reticulo, aurea ante pectus fibula coerceretur. Denique alios ex ore vestiumque cultu nostrorum temporum Poëtas statim agnoui. Facies nitidiores, & vt in dies homines sapiunt magis, bene curata cute habitiores: compta & calamistrata coma, aut etiam sparsa ferociter & negligentiam diligentissimè mentita, barbula poetico metro composita: galerus cum argentea spira & clauiculis capitatis, breue rotundumque pallium: collo torques, ferrum lateri, omnia militi, quam Poëtæ similia. Quamquam officiosa inter eos verba, grandes quæsitæque è cælo appellationes, ac cælo, cum sudum serenumque est, illustriores tituli; mira deliciarum lenocinia aucupiaque, crebra inter eundem de gradu dé-

Medij tē-
poris Poë-
tæ.

Poëtæ re-
centiores.

Officiosa
atque au-
licaverba.

X ;

que

Præfop-
pœia of-
ficiosè cõ-
certantiũ.

que situ certamina, meros Aulicos ostendebant:

DE XTE R ego lateri gradiar tibi? sydera testor,

Non patiar. Quidni maior patiare? sinister

Ergo ibis? Nigras hodie mihi surgere luces

Phœbe iubes. i præcomitum dulcissime. Cur hoc?

Imò ego ponè sequar. Non, si me traxeris, ibo.

*Tene ego præcurram? peream malè: frigora flam-
mis*

fungentur prius, & bruma miscebitur æstas.

Sed præeo, quando ipse iubes: mihi testis Apollo,

Inuitus præeo. dum spiritus hos reget artus,

Dum memor ipse mei, semper mihi corde sub imo,

(Ni mihi cor excors) hærebit gratia facti.

Nugis hisce ac tricis inuicem altercantes in Cu-
riam plerique pergebant: paucis exceptis,

————— quos æquus amauit

Virgil. li.
3. Aeneid.

Iuppiter, atque ardens enexit ad æthera virtus:

qui à turba solitarij, meditantèsque secum, credo,
quid in Senatu paratè dicerent, aspectu ipso pri-

scam illam Poëtarum maiestatem præ se fere-

bant. Introgressis Curiam ecce lictores laurea-

tis cum fascibus ad fores: sequuntur Consules

Apollinari laurea trabeaque cõspicui, Senatus, ve-

est moris, assurgit, clausóque templo de legitimo

Patrum numero quæsitum. Duos desiderari ex

omnibus compertum est, ex Latinis Plautum,

ex Etruscis nouum hominem, quem adnidente

P. Ouidio Consule in Senatum nuper admissum,

superiore anno in sexto P. Virgilij, & secundo

Annibalis Cari Cõsulatu, Seuerinus Boëtius Cæ-

sor, cum illius Poësim bonis obesse moribus ostē-

disset, exutum hedera, præcinctúmque peregri-

næ arboris coronamento Fracastorij manu ple-

xo,

Pœna im-
pudici
Poëtæ.

xo, Parnassi finibus abire iussit, Castalia aqua, &
 igni poëtico interdixit. At verò M. P L A V T V M
 L. Annæus Seneca Censor hoc eodem anno Se-
 natu mouerat per quinquennium, quòd nimi-
 rum Patribus seriò consulentibus frequenti con-
 gressu, cùm Ennio, cui assidebat, pileum dissi-
 mulanter è capite detractum ante Consulum pe-
 des abiiecisset; admonitus, Patribus non placere
 quemquam Poëtarum in Senatu scurram agere,
 non modò dicto audiens non fuit, sed paulo post
 vltimo Senatu, Statio Papinio Neapolitano, ele-
 ganti cum sagulo recens à Claudia vxore sibi
 transmissa, carbasisque ad collum bipedalibus.
 quasi maioribus velis in Curiam magnificè se se
 inferenti, secùmque nescio quid grande follican-
 tibus buccis ampullanti, clam à tergo papyra-
 ceum sulphureo oppletum puluere crepitacu-
 lum latenter affixit: quod, vbi ille subsellio secu-
 rus incubuit, concepto igne, multiplici statim
 sclopo strepitare cœpit, furentemque ac sufflante
 retrò flamma excitum è sella repente Statium,
 atque in medium ignea cum cauda ambustoque
 sago proficientem, implorantemque Poëtarum fi-
 dem, risere primùm Patres, quòd homini mi-
 malloneos carminum bombos identidem instan-
 ti opportunè ea fibula videretur affixa: postea
 verò oppleta fumo terròque odore Curia, exire
 inde properè coacti, malam Plauto crucem pre-
 cati minatique sunt. Ergo facta, vt motis est, à
 Claudiano Consule, qui Senatum habebat, di-
 cendi potestate, Censor V E R B A fecit de M O M I
 litteris in Senatu recitandis: ipsùmque Momum
 paulo antè ex annua peregrinatione reuersum

Plauti
 Senatu
 motus.

Eius scur-
 riles lusus
 aduersus
 Ennium.
 Et in Sta-
 tium.

Momus in
 Senatum
 introductus.

ante Vrnam statuit. Huic mos est quotannis Parnassi verticem conscendere, ad Senatum intronitti, quidquid inter homines siue clam, siue palam de re poëtica tacendum æquè ac dicendum sentiatur, nullo cuiusquam metu liberè profari. Processit igitur in medium libellorum fasciculis onustus, quos hoc vno anno, dum Vrbes inuiseret, ac mores multorum obseruaret, partim ipse memoriæ causâ conscripsit, partim à publicis priuatisque Academiis traditos accepit, vt eo in Poëtarum Concilio recitaret: quibus in Censoris Vrnæ coniectis, nam

*CONCILIO in medio sedet ingens Vrna, capaci
Quantùm vteri concha, gracili tantùm inuia col-
lo.*

*Vatibus hæc perhibent ducendis sorte libellis
Quasitorem Herebi dono Minoa dedisse.*

*Argento pars interior nitet interraso,
Artis Mentoreæ facili circumcaua torno.*

Aurea sed faciem multis emblemata signis

Phidiaco variant celo, qua balthæus Vrnæ

Signifer obliquat, bisseñisque vna figuris

*Monstra vehit, totidémque micat Zona aurea
bullis.*

*Argumentum ingens: pendent hinc omnia, motu
Ex vno pendent pecudúmque hominúmque labores:*

Fronibus hinc latè colles, & gramine multo

Prata virent, bifidis verruntur cerula caudis,

It fera per saltus, cali spatia ampla volucres

Impediunt, hominúmque augentur cœtibus Vrbes,

At parte è calathi gemina, quà tortilis ansa

Circinat utrimque angusti chrysendeta labri,

Implicitæ manibus sortes, & lumine casse

Collu

Momi li-
belli.

Vrna in
Poëtarum
Senatu.

Zodiacus
in Vrna.

Sortes.

Colludunt, fatumque regit, ludumque coercet.

Sed hæc versuum parerga molestè nimis inter-
turbant inchoatam narrationem: redeo, vnde di-
gressus sum. In Censoris Urnam coniectis littera-
rum fasciculis, sic exorsus est Momus. **V E L I T I S**
iubeatis, Patres Conscripti, lina incidi, fasciculos
explicari, libellos propalam legi. Cùm consules
iussissent, ille mota tantisper Urna libellum ex-
trahit, tantaque voce, quantam exerunt Gram-
matici pueri, dum in Comitibus suis solemne car-
men, **Q V O D** bonum faustumque sit, præfari
solent epistolam, quam sortitus eduxerat, recita-
re cœpit.

S O C I E T A S T Y P O G R A P H O R V M

Senatui Populoque Poëtarum S. D.

C R E S C I T in dies magis magisque numerus eo-
rum, qui nostra opera in voluminibus edendis
abutuntur. Id vitio potissimum fit vestri gene-
ris hominum, qui **Q V Æ** noctu somniant, hæc
mane lucem videre illicò gestiunt, occasionem-
que Iliadum & Æneidum undique venantur.
Nullus hodie mortalium aut nascitur, aut mori-
tur, aut præliatur, aut rusticatur, aut abit peregrè,
aut redit, aut nubit, aut est, aut non est (nam
etiam mortuo isti canunt) cui non illi extemplò
cudant Epicedia, Genethliaca, Protrepica, Pane-
gyrica, Epitalamia, Vaticinia, Propemptica,
Soterica, Patænetica, Nænias, nugas. Nulla est
intemperantior hominum natio, nulla aduer-
sum nos contumacior: si quid in versu, quod non
rarenter accidit, illis excidit, continuo in nos,
pro ea quam sibi sumunt mentiendi licentia,
confertur abundè culpa. Malum serpit quoti-

X 5 die

Querela
Typogra-
phorum.

Prurigo
scribendi.

diè latiùs : nos onere opprimimur, nullo (quod caput est) operæ pretio. Edita enim horum pleraque vix in manus hominum veniunt, cum aut explosi iam antea nomen scriptoris, aut prodigiosi vestibulum operis statim lectores absterret; nosque, raro deinceps emptore, ad apinas & nugas ne triobolo quidem venales quoquo possumus modo distrahendas, cogimur malè perpetrata volumina aliò transferre, ac scombris inuolucra & tunicas dare; aut in vicum deferre

Finis non
nullorum
volumi-
num.

Hor. lib.
3. ep. 1.

— *vendentem thus & odores,
Et piper & quidquid chartis amicitur ineptis.*
Hæc pauca de multis vobis indicare visum est. Vos ordinis vestri bono ac famæ consulite, nobis tantum oneris detrahite, ac valete.

Vix Momus absoluerat, cum Censor iram inter & risum; Quid nobis, inquit, quotidie cum Typographis? an si quid illi fortè decoquunt, & iacturam fortunarum faciunt, idcirco resarciendum nobis est? Resarciendum, respondit Momus, si vestra causa iacturam faciunt. dicam enim liberè more meo,

Hor. in
Arte poet.

*Ludere qui nescit campestribus abstinet armis:
Indoctusque pilæ discive, trochivæ quiescit,
Ne spissa risum tollant impune coronæ.
Qui nescit, versus cur audet fingere? —*

Sed video cur tã facile Poëtis ignoscatis: nempe non ignari malorũ miseris succurrere didicistis.

Id. ibid.

Scimus, & hanc veniam petimusque damusque vicissim.

Quid pro
Typogra-
phis de-
cretum.

Annuebat versibus suis Horatius; cum Claudianus Consul, indicto manu silentio; ad Horatium librorum Quæsitorem ac Musæi custodem defer-

si libellum iussit, ei causam permisit: Sermonem scriberet, de libris nonum premendis in annum, pœnas præproperis ingenis statueret, deque re tota ad Senatum referret. Cui Consulum alter Torquatus Tassus addendum putavit; Videret Quæsitur, ne in Apollinarem Bibliothecam novi quotidie libri admitterentur, antequam de iis statueretur aliquid certi, hunc enim aditum si sibi interdictum sentiret factores isti carminum, fortasse tardiores in conscribendis paginis deinceps futuros. At Horatius id verò fecisse sedulo se ad eam diem affirmavit, idque satis apparere ex aggestis cumulatisque codicibus, qui tam multi ante fores Bibliothecæ præstolabantur ingressum, ut sanè pauciores Maro descripserit animas apud Cocyti stagnum orantes,

De libris
in Parnassæ
Musæum
non ad-
mittendis.

Tendentisque manus ripæ ulterioris amore.

Virg. lib.
6. Aeneid.

Sed se non minùs Portitore illo Stygio inexorablem fore; etiamsi offensurus iterum esset Torquatus ipse Consul, & ex utroque pede laboraturus. Etenim Torquatus paucis antè diebus Bibliothecam sub vesperam ingressurus, dum enititur aperire sibi aditum ea voluminum multitudine penè occlusum, imprudens offenderat in codicem nescio què ab Academicis FVREVRARIIS Florentiæ conscriptum, prolapsusque suborta capitis oculorumque vertigine, ex læuo etiam tum pede claudicabat. Tunc Consul Torquatus, nec eam dixit placere sibi librorum turbam in Bibliothecæ vestibulo, qui si quotidie, ut iam cœperant, eo loco accrescerent, quo dein modo patere per eos cumulos in Musæum potuisset accessus? Quare quamprimùm eos amoueret inde:

Torquatus
casus.

ac,

ac paucissimis exceptis, qui digni illo litterarum Sacratio ei videretur, reliquos alium aliò distraheret: partim valuarum rimis obstruendis, ut Anagrammaticos plerosque & minutos litterarum glutinatores: partim flabellis ad ventulum concinnandis, ut Amadigos omnes, & promercalium nugarum institores: partim fenestrarum velamentis contra pluuiam & Solem opponendis, ut confidētiloquos istos & duros Capitones, qui loricato sunt pectore aduersus omnem iniuriā: & si qui adhuc superessēt, præsertim ex iis qui fœdè Principibus adulantur, traderet eos funerum Curatoribus, ut in proximis Mœcenatianis exequiis, ad stramineam eius viri statuā poëtico tormento explendam, inculcandam, farciendam liberaliter adhiberent; atque ea ratione, imposita pyræ honoraria illa imagine tot grauida præconiis inflatæque, simul cum ea, Poëtarum vota multorum conflagrarent, atque in cinerem nihilumque desinerent. Cæterum, ad auertendos in posterum huiusmodi librorum concursus, OPTIMUM factu sibi videri, si eos non à Parnassi modò Regia, sed etiam à finibus idem Quæsitore abstineret, nec priùs admitteret ad fastigium Montis, quàm in constituto ad radices hospitio quatuor dierum decadas exegissent, suspicionemque sui purgassent. Ad quæ Venusinus, facturum se libenter imperata respondit: imò, si Senatui videretur, acturum se aliquid, quod subitariis istis ingeniis morâ esset non minimam allaturum: nempe Ex codicibus quos admissurus esset, electurum se vnum aliis deteriore, eumque non illicò inferrum in pluteos & loculamenta cum cæteris, sed ignominia

Quò destinandi aliquorū libri.

Adulatores Principum.

Cautio antequam ad Parnassum admittantur libri.

Ex admittendis libris deterri- mus quomodo plerumque

niæ causâ in media Bibliotheca sublimem apud Filices muscarios appensurum, ac retenturum ibi tandiu, dum liber illo nequior accesserit, qui eum loco trudat, ipse succedat; tunc demum redigendum in classem, suâque in arcula nidôque componendum. Hæc autem etsi magnopere probavit Claudianus Consul, quia tamen peculiari Senatu opus habere dixit, pollicitus se brevi de ea causa Patres consulturum, staturûmque id, quod plures censuissent, re tum infecta, disceptationem distulit in aliud tempus. Et iam Momus alium ex Vrna sortitus erat supplicem libellum, iussusque perlegere inscriptionem tergo additam, quæ erat;

POETIS PRISCIS AC BONIS LECTORES.

In veteramentarios carminum sutores.

Explicata pagina, interiorem epistolam recitauit. Lectorum querimonia.

N E C pudor est, nec modus vllus hac tempestate carminum scribendorum: inuasit enim mortales hæc pestis, exeditque multos mala hæc scabies, Poëtæ vt vulgò salutentur: ideóque nouis quotidie voluminibus, in quibus tamen N I H I L est noui præter titulum, ad legendum homines inuitant, & tantùm non mercede conducunt. oculi legendo, manus volutando dolent: vsque adeò aliis, atque aliis poëmatibus continenter obruimur. Sed quod magis dolet, opera expectatióque legentium luditur. Ad nouum opus inauditumque commentum euocati magna spe ingredimur, cum paulatim vetera fermè omnia, & exoleta, sed expolita & fuco interpolata reperimus: *præfractam strigilem, & soleam*, vt ait Lucilius, *dimidiatam*. Scilicet huc tandem recidit hu-

Calliditas
furacium
Poëtarû.

ius

ius æui Poësis. eruta ex antiquitatis tumulo fer-
tamenta passim recoquuntur recidunturque, &
inducto alio rebus colore ac forma (quàm ta-
men dispari forma, quàm inepta?) pro nouis re-
pentè mercibus extruduntur. Vos, quorum res
agitur, quorumque opera miserum in modum
à scrutariis istis refiguntur, ac dilacerantur; vi-
dete per Apollinem, Poëtæ, ne fraus hæc, quæ ar-
tis hodie locum & quæsticulum inuenit, impu-
nitate succrescat, atque aliquem furacibus istis
ac veteramentariis ingeniis, pro vestra sapientia,
modum ponite. Plura in hanc sententiam nostro
omnium nomine superaddet is, qui has litteras
afferet ac tradet Momus. Valet.

Momi
narratio.

Fictor Ce-
rarius.

Mira eius
in fingen-
dò celeri-
tas.

Vix ea, cùm rogatus à Senatoribus Momus,
vti proferret in medium, si quid appendicis loco
ouulgandum putaret; Pauca, inquit, sed paucis
multa. Eram Florentiæ, addiderátque se mihi
comitem sesquipetrarcha nescio quis, qui me in-
firmis in horas precibus obtundebat, vt opuscu-
lum deferrem ad vos suum, immortalitatique in
Apollinari Musæo consecrarem. hoc ego socie-
no per Urbem intentus mortalium studiis cursi-
tabam. Accessimus ad Cerarij FICTORIS officii-
nam, qui cereas icunculas ac sigilla Deorum,
hominumque, ac stirpium, ligneo teretique scal-
pro conformabat. Erat illi tum fortè in mani-
bus arundo, quam è cera, certa per interualla
distinguebat nodis, educebat ex ea fundebátque
geniculatim folia, leue fastigium crassiore pani-
culæ coma finiebat. hæc dum ageret, adfuit qui
laurum arbusculam ab artifice postulauit, vt ven-
deret. tunc ille; Hæc, inquit, quam molior arun-
do,

do, laurus erit, nullaque interposita mora, è calami foliis alia demittit ad truncum, alia spargit in ramos, ramos frondibus opacat, baccas occultat inter frondes, hæc addensat, illa incidit, alia dilatat, vno verbo, pro arundine laurum emptori tradit. Discedebat hic, cum ecce alius vir honestus & grauis, qui magni Alexandri incunculam mercari cupiebat, quam quia inter ea sigilla non vidit, abibat. reprehensum hominem voce, mox etiam pallio, subsistere Cerarius enixè rogat, ostenditque pro Alexandro Mercurij signum per illustri ceratione perfectum. negat emptor, ex oculatum esse ad eò se, qui non videat Quid distent æra lupinis: Alexandro sibi opus tunc esse, non Mercurio. At ego, inquit artifex, Alexandrum tibi vendo. Hic ego intentissimis oculis expectabam, quibus tandem præstigiis pileatum Mercurium, alatum, nummatum, caduceatum, nulla non re dissimilem Alexandri, traducere ad Alexandrum posset; cum ille tanta celeritate, vt aliis exuisse Mercurij pedes, suas induisse manus videretur, è loculatis arculis nunc excerpens aliquid, nunc aliquid eò reponens, discoloris illas ac miniatulas ceras facili tractatione variare cœpit: Mercurij caduceum, quod erat lænæ manus gestamen, adstringit ac producit in hastam: crumenam nummorum plenam, quæ pendebat è dextera, comprimit atque in fulmen exacuit, opportuna sanè traiectione: è talaribus atque ex alis ocreas ad genua vsque deducit: galerum ac pinnas in galeam ac plumas altè sustollit, oculos rotundat, genas exporrigit, producit nasum atque amplificat (nam Alexan-

Arundo
in laurum.

Mercurius
in Alexandrum.

drum

drum hac etiam parte fuisse magnum ferunt) dilatat frontem, in sinistram humerum ceruicem aliquantulum proiicit, colores confinio temperat, nigrum, subnigrum, austerum, lacteum, luteum, subalbidum, purpureum, lentum; vitreum, furosum modò diluit, modò infuscat, modò exa-
 cuit, modò obtundit, atque ita commutabiles illas cerulas hinc atque hinc traducit, operique addit adimitque, vt Alexandri simulacrum momento enatum videremus, ignoraremus autem quid de Mercurio factum foret. Hærebam hinc ego attonito similis: sed comes vt erat natura procacior, ad artificem; Itane verò, inquit, mi homo, tam facile vnâque productione nasi tu nobis Alexandros extemplò paris? Quid ni? respondit, cum producendum esse nasum, non corripendum vestra de syllabis Senatus consulta proclamant? nos autem id artis didicimus à Poëtis, cum quibus commune habemus fingendi nomen. Doctè enim uerò, inquam, & supra ceram, & scalpum conuersusque ad socium, **INSE-
 RE** nunc Melibœe pyros. Risit ad hæc emptor Alexandri, & ; Hoc ipsum, inquit, recurrebat animo, dum Cerarium id operis molientem intuebar: videbar enim mihi Poëtam insudantem videre carminibus concinnandis, atque vnde vnde transferendis, operique suo per æqua, per iniqua consuendis. Nam quid hac tempestate solemnius? priscorum reliquiæ conquiruntur, noua priscis adduntur oppidò pauca, multa dissimulantur, foris intima, intus extima conuertuntur, quadrata rotundis permutantur, quid verbis opus est? ex antiquo nouum repente opus inter
 Poëtæ

Scommo-
 ra & ioca.

Cerarij &
 Poëtæ cõ-
 paratio.

Interpo-
 latores
 earmi-
 num.

Poëtæ manus enascitur : & nobis interim , qui hæc audite cogimur , aut legere festinamus magnificis illecti deceptique titulis , propter quos deseri possit, vt ait ille, vadimonium; fraudi plurimū est ad eadem toties nullo operæ pretio reuocari. vt sanè in deterius abitura res sit, nisi aliqua demum animaduersione hæc Poëtarum coërceatur impunitas. Obmutuerat satis meticulosè argutulus comes ille meus, alióque simulabat se animum , dum ea dicebantur , auocasse; cum ego ad emptoris aurem insusurrans ; Bono, inquam, sis animo : ego ad Senatum Poëtarum propero: animaduertent illi, vt opinor, in horum licentiam , tibi que ac cæteris idem studentibus exoptantibusque consultum erit. Et verò, Patres Cõscripti, si minùs lectorum vos querelæ ac preces mouent, moueat decus certè vestrum, ac dignitas istius ordinis, qui iam vulgò, si nescitis, deridiculo est. vestra sunt quæ sutores isti dissipant, constant sibi , vos isti expoliant , vos expilant, exoculant, expectorant , euiscerant: sibi que aliena dum accommodant , quos inter homines cacinnos, Deus immortalis, quæ ioca, quas fabulas excitant? Vidi ego iampridem Romæ , in Vibe uti scitis, mores aliunde omnium complectente, hominem noua indutum & collectitia sanè synthesi, hoc est, ex aliquorum, quos hîc intueor, vestibus contexta ridiculum in modum. surripuerat Dantis Aligerij sagum holosericum substitutum lacinia Damascena , oblongis angustisque manicis : sed, ne furtum deprehenderetur, inuenterat , próque veteri subsuto nouum abdiderat, idque mirificè variauerat. Nam resectis ex Cino

Plin. in
Præfat.

Expilato-
res veterū
Poëtarū.

Ad expli-
cand. ali-
quorum
furta.

Vestis varie con-
sarcinata.

Pistoriensis fimbriis, detractis à Boiardo ligulis, recisus è Guittone Aretino anfulis, veluti polymitam vestem versicoloribus liciis ac cæsuris in-
texuerat. Ita verò induerat inductis in manicas pedibus non planè incommodas sibi caligas, sed femotalia paulo arctiora confecerat: collare autem sagi ad renes, atque vmbilico tenus distribu-
tum suis aciculis obfirmauerat: reliquum extre-
mumque sagum sublatum vsque ad collum, eius-
dem vestis cingulo coërcuerat, atque in hunc
modum magnificè se circumspiciens, ac noui se
operis artificem venditans, homo bellissimus
segmentato & collatiuo cum centone per Urbem
incedebat. Cui ego hæc pauca:

Hor. lib. i.
EP. 5.

*Quid si fortè suas repetitum venerit olim
Grex anium plumas? moueat Cornicularisum
Furtiuis nudata coloribus.* —————

Discrimè
inter imi-
tatores &
iures.

Hæc Momo dicenti, atque eloqui planiùs eadem
paranti Cæsar, admonente P. Virgilio intercessit
negauitque æquum sibi videri, in ea insectatione
vsque adeò prouehi, vt nullo discrimine simul
inuoluerentur optimi quique sapienter ac felici-
ter imitantes, tempestiuis que allusionibus car-
men eruditè condientes; & audaculi nescio qui
nullo modo, nullo metu in aliena inuolantes, ni-
hil ingenio promptum, nihilque labore partum
habentes, ac non nisi raptò, aperta que popula-
tione victitantes. Placuit ea verò Consulibus in-
tercessio visumque, VTI A. Persius Consul desi-
gnatus, adhibita ad eam rem opera Samonici Se-
reni, causam sedulò cognosceret, medicamen-
tùmque, quod olim idem Serenus prurigini ar-
cendæ composuerat, transferret ad pruriginosos
hosce

Quid de-
cretum
contra fu-
races Pœ-
tas.

hosce Vates, quo ea scribēdi scabies inungi ac deliniri posset. Quamquam palam tunc Persius testatus est, non opus esse eo lenimento cum furaci hominum genere ac refractario: sed si Patribus videretur, se ostensurum IGNEM ex fatidicis Idæ lignis nuper ab se repertum, in quem quidquid mistum ex rebus dissimilibus cōflaturūque conicitur, illicō secernitur, atque ex separatis partibus, si quæ veteres sunt, flammis absumuntur, nouæ perdurant. id optimum fore Poëtarum experimentum aut supplicium: quorum libris antequam in pesterum euulgentur, iniectis in decretorium hunc ignem, quidquid flammis illæsum inuideturūque supererit, id tantummodò nouum, vernaculūque, ac proprium censendum esse; cætera, quæ conflagrabit, tanquam aliena, furtique damnata meritò pœnas dedisse existimandum. nec dubitare se; quin, sicuti recens à lacu vinum dum defervescit, tumore posito extenuatur decrescitque, ita multorum libri apud igneum hunc exploratorem adstringendi contrahendique sint adeò, vt sæpenuero ex magno ac tumido aliena factura volumine, extracto exsiccatōq; quidquid erat inanis, & nō proprij succi, atq; adeò in libellū sanè tractabilē manualēq; redactō, nō plures quàm sex septēve superstites futuræ sint paginæ, quas iure scriptor agnoscat ex illo incendio reliquias suas. sic nouos Poëtas à scrutaria, quam ignauiter artem factitant, absterrendos: & lectores molestia, & in quam inducuntur, fraude liberandos. Risit eo nimirū commento Momus, quòd videret, Cōsulum alterum, ac Senatores aliquot ad Persianum illum ignem

Carm.
prur. &
scab. ar-
cenda.
Inuentum
ad Poëta-
rum fur-
ta depre-
hendēda.

Et casti-
ganda,

*in hoc Spagii
co lyne peritu
ya St iterum
nicoriana
Heroina*

plus nimio refrixisse. Nihil tamē cunctatus iniecta in Vrnā dextera libellū eduxerat, explicabátque, cū Cōsul imperavit, vt duos præterea sortito extraheret, quos nulla interposita commentationū mora continenter recitaret, ac Senatus dimitteretur. paruit ille, vocem contendit, ac legit.

Interpre-
tum Vir-
gilianorū
postula-
tio.

P. VIRGILIO MARONI INTERPRETES SVI,
LABORAMVS in explanandis Æneidos tuæ locis, nec pœnitet operæ ac laboris: in plerisque enim aut acu planè tangimus id, quod dixisse te oporteat, aut aliquid affingimus, quod te dixisse non pudeat. Vnus incidit nodus sanè Gordianus, cuius occultum cœcūmque caput extrahere nullus adhuc interpretum ausus est, sed sacro omnes silentio præteriuimus. Nimirum laqueus est ex eo genere, qui fauces statim obligat, ac spiritum intercludit. Cur enim inducto apud inferos Anchise, qui Æneam Romanorum Reges ordine & accuratè docet, è septem Regibus vnum prætermittis? Nam à Romulo exorsus.

lib. 6. Æ-
neid.
Primus
Romano-
rum Rex.

*Quin & auo comitem sese Mauortius addet
ROMVLVS, Assaraci quem sanguinis Iliæ mater
Educat. vident' vt gemina stant vertice crista,
Et pater ipse suo Superūm iam signat honore?
En huius nate auspiciis illa inclytæ Romæ
Imperium terris animos equabit Olympo,
Septemque vna sibi muro circumdabit arces
Felix prole virūm. qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygiæ turrata per vrbes,
Lata Deūm partu, centum complexa nepotes
Omnes calicolas, omnes supera alta tenentes.*

Secundus
Rex.

Addis deinde NVMAM,

Quis procul ille autem ramis insignis oliua

SACRA

*Sacra ferens? nosco crines incanâque menta
Regis Romani, primus qui legibus Urbem
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Missus in Imperium magnum. ———
Adiungis demum cæteros,*

——— *Cui deinde subibit*

Otia qui patria rumpet, residésque mouebit

TVLLVS in arma viros, & iam desueta triumphis

Agmina: quem iuxtâ sequitur iactantior ANCVS

Nunc quoque iam nimiû gaudēs popularibus auris.

*Vis & TARQVINIOS Reges; animâmq; su-
perbam*

Vltoris Brui, fascésque videre receptos?

Hæc de Regibus Romanis. At in hoc censu, *SERVIVM* Tullum, qui medius inter Tarquinius Priscum, & Superbum fuit; tu bonus Regum Censor omisisti. Ecquæ te cogitatio aliò tunc agebat, quòve ab alienato tunc animo peregrinabaris, vt tibi Rex tam probus, ac Romanæ rei propagator excideret? Hæc vna res (ingenuè fatemur) vniuersam Interpretum nationem conturbauit, visâque est, de qua te ipsum consultum vellemus, ac nodum te solo vindice dignum tu tanquam è machina dissolueres, ac lectoribus occasionem subtraheres quidquam aut de Authoris, aut de Interpretum indiligentia suspicandi. Vale.

Epistolam vix recitauerat Momus, cum ex imperio Consulum detulit ad Virgilium, qui petitioni Interpretum satisfaceret; legítque subinde aliam in hunc modum.

ANTIQVARIII, CHRONOGRAPHI, MYTHOLOGICI
Q. VAL. CATVLLO SVO.

Y 3

TRIUM

Tertius.

Quartus.

Quintus
& septi-
mus.

Sextus
cûr reli-
ctus?

Causa ad
Virgilium
delata.

Interpre-
tum Ca-
tulliano-
rum qua-
situm.

TRIVMVRATVS noster paucis te vult, elegan-
tissimè Carulle, id quod refert tua plurimum, &
nostra non parum, qui tecum facimus. Summa
hæc est, nam breuiloquentem esse Magistratum
debet. In nuptiis Pelei, & Thetidos, paucos intra
versiculos, doctos (Iuppiter) & laboriosos, tui ta-
men te cepisse videtur obliuio. Principio enim
cantas, ARGO, qua vecti sunt Heroës ad Colchi-
cam expeditionem, primam fuisse nauim.

Carm. 65.

Peliaco quondam prognata vertice pinus

Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas

Phasidos ad fluctus, & fines Aeteos.

Cùm lecti iuuenes, Argiuae robora pubis,

Auratam optantes Colchis auertere pellem,

Ausi sunt vada salsa citâ decurrere puppi,

Cærule verrentes abiugnis æquora palmis.

Diua quibus retinens in summis urbibus arces,

Ipsa leuifecit volitantem flamine currum

Pinea coniungens inflexæ texta carina.

Illa rudem cursu PRIMA imbuat Amphiruten.

Addis, è pelago excitatas eius nauigij nouitate
Nereidas, visamque à Peleo Argonauta Theti-
dem illicò adamatam inter cæteras Nymphas,
eique à Ioue in matrimonium collocatam.

Tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,

Tum Thetis humanos non despexit Hymenæos,

Tum Thetidi Pater ipse iugandum Pelea sensit.

Describis ad hæc torum genialem purpurea con-
stratum veste, qua in veste inter alias acu varia-
tas figuras pingis Ariadnam eiulantem ob The-
seum celeri cum classe fugientem.

Puluinar verò Diuæ geniale locatur

Sedibus in mediis, Indo quod dente politum,

Tincta

Puluina-
ris descri-
ptio.

Tincta gerit roseo conchyliis purpura fuco.

Hæc vestis priscis hominum variata figuris

Heroum mira virtutes indicat arte.

Namque fluenti sono prospectans littora Diæ

Thesea cedentem celeri cum CLASSE tuetur

Indomitos in corde gerens Ariadna furores.

Iam verò si Argo prima naui ponti fuit, &

Illam rudem cursu prima imbuit Amphitriten;

quomodo ante illam, Thesei mentionem facis Nodus in
Catul.

cum classe ac velis remisque in patriam remean-

tis? Hic A Q V A hæret. Conuenimus Antiquarij,

Chronographi, & Mythologici: & neque anti-

quiritatis memoria, neque ex temporum computa-

tione, neque ex fabularum inuolucris quidquam

ad componendum dissidium eruere potuimus.

Ad te rem integram referimus. T V T E hoc intri-

sti, tibi omne est exedendum. Vale.

Legerat Momus, & ex autoritate Consulum

Catullo dedit, qui in sequenti Senatu nodum sol-

ueret statimque postremum ex iis, quos sortitu

extulerat, libellum recitauit.

ACADEMICI IN ITALIA EI, QVÆ IN FARNAS-

SO COGITVR, ACADEMIÆ POETARVM.

FLORET inter cæteras Academicorum exercita-

IONES hoc tempore studium conscribendorum

INSIGNIVM, eoque perductum est, vt ex Acade-

miis foras deriuatum illitterati pariter, littera-

tique complexi sint: atque è plebe iam quilibet

in triuijs, & compitis auctionarijs hoc de argu-

mento passim philosophatur, ac vulgus ipse zo-

nariorum fellurariorumque sermonem hac fu-

per re securè miscet, sibi que certa quædam, quæ

suspendat ante officinam Insignia symbolaque

Ei com-
missa so-
lutio.

Academi-
corum pe-
ritio.

Exercita-
tio Insi-
gniū con-
dendorum
maxima.

procudit. Sed quò res facta vulgatio est, eò est etiam in plures distracta sententias, atque obscurior proinde, difficiliórque reddita. Quin etiam ij, qui lucem ac facilitatem rei afferre conati sũt; conantúrque hodie complures sententiis plerunque pugnantis pertractant hanc prouinciam, legésque pro arbitratu quique suo huic generi commentationis imponunt: ac cæteri, qui ex hisce scriptoribus hauriunt, si paulo verecundiores sunt, ancipites suspensique omnia verentur, quasi plenum opus alex tractent, & incedant per ignes suppositos cineri doloso. Usque adeò in summa sententiarum pugna.

Sed ars incerta.

Perf. sat. 5.
Quas ob causas.

VELLE suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Quòd si isti, qui in hac arte familiam ducere tantopere cupiunt, ac leges præceptionésque tam facile sanciant, eas rationum præfidiis, vt par erat, stabilirent; profectò si minùs moueret nos authoritas docentium, saltem argumentorum firmamenta mouerent. Nunc autem quando in hoc genere scribendi nec Aristoteles, Phalereóve, aut Tullios habemus, quorum testimonia rationis loco sint: nec adhuc in magna Doctórum copia videmus argumentorum momenta, in quibus acquiescere iure possimus; ad vos, quod vnum superest, veluti ad sacram anchoram confugimus, petimúsque vti rem pro imperio definire, leges conscribere, præcepta monstrare, præceptorum causas rationésque subiicere: ac modum huic artificio tandem aliquando ponere pro vestra humanitate velitis. Nos quidquid ex isto Senatu proueniet, id ratum fixúmque & immutabilis oraculi loco omnes habebimus. Valete.

Tum

Tum Claudius Consul, Torquato Collega suggerente, intuitus in Petrum Bembum; Tuum, inquit, munus hoc esto, Bembe, ut commentarium perbreuem & capitalem hoc super argumento conficias, atque ad proximas Kal. frequenti Senatu recites. tunc enim rogatis, ut moris est, Patrum sententiis, Senatus consultum de Insignium natura conscribemus. Hæc cum dixisset, Senatúmque tenere se vltra negasset, Curia statim omnes excessere.

Petrus Bembus cognoscendis Insignibus præfectus.

PRÆLECTIO SECUNDA.

Plautina Prima.

S I V E

Poëta Comici virtutes ad Plauti commendationem explicari cœpta.

NO V V M opus enūcio in præsentia Rhetoribus meis (Præsules sapientissimi) iubeo illos deponere tantisper è manibus Aristotelé, eiúsque viri præceptiones, quibus informantur ad Eloquentiã, intermittere, dum huius loco Plautum hodie subiicio, ac pristinam faciem continuati dudum operis muto. Id ego aggredior authore te, IVLI STROSA, Præsul & munere, & ingenio clarissime. nam cum tu me nudius tertius, ut sæpe soles, humanissimè conuenires, ac te in perendinum affuturum mihi ex hoc loco dicenti significares, cumq; ego pro nostra amicitia

Occasio prælectionis.

Y S sciscitaret

sciscitaret ex te familiariter, qua de re potissimum differētem audire me minūs ingratum tibi futurum esset; tu laudare continuò Plautum cepisti: percontanti rursus mihi, è Plauti Comœdiis quid te iudice seligerem; non opus esse dixisti, delectum habere in eo Poëta, in quo nihil esset non electè egregièque conscriptum: fatius esse de ipso generatim vniuersèque disputare. de quo tu paucis multa complectens ostendisti, eum tibi in Romano sermone Principem videri, quem Ennio æqualem antiquitas, quem operū multitudo, hoc est, vt aliqui sentiūt, triginta supra centum Comœdiarum numerus, quem festiuissimi lepores, quantum vnquam leporum fuit eritque, facile commendent. Quæ dum audiebam ipse, proculdubio intelligebam, deduci indicarique mihi laudationis fila, quæ si apud vos, Rhetores, conuestirem, facili negotio à vobis impetrarem, eum vt esse Plautum iudicaretis, qui summo loco habendus inter Comicos videatur. Vt igitur eo, quod indicatum mihi est, argumento, idque ea ratione pertractabo, vti Rhetorem & amicum decet: hoc est, præsentis materiæ memor in Plautum laudes abundè congeram; more, inquam, nostro, qui quæcumque in manibus sunt, ea summa esse, cæterorum obliti liberaliter affirmamus: & gratificaturus homini Plautinæ factionis, Plauti virtutes hinc atque hinc seligam, vitiis, quæ ei tribuuntur, amici gratiâ interim silentio prætermittis: modò vos, Rhetores, admonitos semel habeam, huius Poëtæ Comœdias non videri planè accommodatas ætati ac moribus vestris, quorum institutioni hæc præci

Ratio
agendi
in hac
prælect.

præcipuè dirigenda sunt liberalium studia doctrinarum. esse alios è prima nobilitate scriptores, à quibus linguæ candorem, absque vlllo vitæ commaculandæ metu haurire securè possitis. Ac de Plauti quidem tum vita, tum Comœdiis vbi generatim aliqua proloquutus fuero, ad eius virtutes ordine ac partitè accedam; ita tamen, vt si minùs hæc vestro digna conspectu, Viri eruditissimi, videbuntur, oratos vos etiam atque etiam velim, vt culpam, quam conferre possetis in ingenium meum, quod scio quàm non ferax sit, ab eius angustiis, in angustias temporis spatiumque dierum omnino duorum mihi relictum ad dicendum in præsentia, transferatis.

Materies
prælect.

Natale solum M. Plauti Sarsina fuit, ignobili, & vt ait ille, surda Oppidum fama, si non huius gratiâ laudabiliter audiret. Sarsinam in Provincia Flaminia, vulgò Romandiola, reponunt hodie Blódus Flavius, Leander, Maginus, aliique; olim in Vmbria statuebant Veteres, vt est apud Plinium, Strabonem, Pomp. Festum, ac reliquos. Nec mirum, cum agri, quem Vmbrorum gens antiquissima primùm obtinuit circa Ariminum, postea potiti sint Galli. Sarsinatem appellant Plautum tum is, quem postremo loco nominavi, Pomp. Festus, tum bonus sanè temporum custos Eusebius, secutique ambo descriptionem Italiae veterem, Vmbrium vocant. M. Accius Nomen homini fuit, sed cognomento à planitie pedum indito, Plotus est appellatus. qui enim pedibus sunt planis, plotos vocant Vmbri; postea Plautus cœptus est dici. Ita nos Pom. Festus edocuit; cuius viri testimonium facit, ne Plautinum no-

Patria
Plauti.

lib. 3. c. 4.

De verbô-
rû signif.
In Chro.

Nomen
Plauti

men

men deductum opinemur à canibus, quorum aures, cum languidæ sunt ac flaccidæ, latiusque patent, ut idem scripsit, plauti canes appellantur: nisi fortè etymon utrobique idem est. FLO-
 RVIT in hac Vrbe, circa annum ab ea condita quingentesimum quinquagesimum quintum, quo tempore abrogata est lex Oppia apud Liuium. *Tunc simul M. Porcius Cato, inquit Gellius, in Ciuitate Orator, & M. Plautus in scena vige-*
bant. Fortuna, non conditione aut natalibus seruire coactus est: expertusque rerum vicissitudines primùm Poëta, & quidem pecuniosus, tum mercator, ad hæc decoctor, postremò pistor, simulque Comœdiarum scriptor iterum fuit. Etenim Romæ compositis, datisque ad Populum fabulis, ingentem pecuniam in operis artificum scenicorum sibi comparauit, ut Varro testatur apud Gellium. Hinc maioris spe lucri ad mercaturam animum adiecit, nummisque negotio attributis, solum vertit, sed malè re gesta, inops excussusque fortunis omnibus Romam rediit, ut idem Varro author est apud eundem. Quam esse causam suspicor, cur nihil ille crebrius habeat in suis fabulis, quàm mercatum, institorem, trapezitam, pecuniam mutuò acceptam, argentum fœnori datum, syngraphas, tabellas, rationes, nummaria negotia. Paupertate, quærendique victus causâ, in magna præsertim annonæ difficultate, pistori operam locauit suam, occupatus molis trusatilibus circumagēdis: quantumque temporis ab hoc opere pistorio, ac vertendis lapideis hisce orbibus supererat, tantum operi poëtico, vertendisque è Græco fabulis, ac vendendis impen

Tempus
 quo floruit Plautus.
 lib. 34.
 lib. 17. c.
 vlt.

Conditio
 & vita
 eiusdem.

lib. 3. c. 3.

Pistores
 quando
 Romæ
 cœperint.

in Chron.

pendebat, vt Eusebius, atque ante hunc Varro, scriptum reliquere. Neque verò, cum legimus pistorem fuisse, aut pistori operam locasse Plautum, de eo existimandum est verba fieri, qui panes publicè conficiat, ac venales exponat; hoc enim genus artificum Romæ non fuisse Plautino æuo discimus à Plinio ita scribente: *Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab Urbe condita super quingentos octoginta; ipsi panem faciebant Quirites.* Erant autem pistores, vt ait Varro, qui in pistrino pinserent farinam. Coqui verò, aut mulieres, ad priuatos domesticorum vsus coquebant panes, vt Plinius subdit laudato antè loco, & ostendit hoc ænigma Næuij Poëtæ.

Apud
Gellium
loco cit.

lib. 18. c.
12.

lib. 1. de
vita P. R.

Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem.

Hoc est, interprete Nonio, pisces, olera, panem. Non tamen negauerim, pistores quoque adhibitos ad panem coquendum, eosdémque fuisse etiam coquos. quò spectat Plauti ludus in Captiuis:

Multis, & multigeneribus opus est tibi

Militibus, primò dum opus est Pistoriensibus.

Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium.

Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,

Opus Turdetanis, opus est Ficedulensibus.

Hos autem pistores, quos & coquos describit Plautus, non fuisse forenses ac publicos, sed domesticos modò docuimus. **OBIT** Romæ Plautus, vt obseruat in Bruto Tullius, P. Claudio, & L. Portio Coss. & Catone Censore, cuius censuram incidisse in annum ab Urbe condita quingentesimum sexagesimum sextum author est Liuius, hoc est, quindecim annis ante Ennium, quem an-

Act. 1. sc.
2.

Mors
Plauti.

lib. 39.

no quingentesimo octogesimo primo mortuum esse, ex eodem Cicerone conficitur. Sepulcro hoc Epigramma fuisse inscriptum, quod ipse confecerat; asserit Varro apud Gellium. quod quamquam ad hanc usque diem ita vulgò lectum est,

*Postquam est morte captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta,
Deinde risus, ludusque iocusque & numeri
Innumeri simul omnes collacrymarunt.*

existimo tamen ab illo sic fuisse scriptum,

*Postquam est mortem aptus (hoc est, adeptus, ab
apiscor) Plautus, Comœdia luget,
Scena est deserta, hinc risus, ludusque iocusque,
Et numeri innumeri simul omnes collacrymarunt.*

Hoc autem dubitarem, inquit Gellius, an Plauti foret, (credo, quia Plauto indignum ei videbatur) nisi à M. Varrone positum esset in libro de Poëtis primo.

Reliquit Plautus COMŒDIAS à se scriptas omninò multas: quarum alij apud Gellium numerant centum & triginta, alij centum apud Seruium, alij apud eundem quadraginta. Sed his omissis, assentiendum potiùs arbitror M. Varroni in libro de Comœdiis Latinis, qui vnâ & viginti Plautinas fabulas primùm agnouit, mox etiam iis addendam putauit Bœotiam, horum præcipuè versuum indicio, quos esse Plautinissimos ait Gellius. Parasitus ibi esuriens hæc addit.

*Vt illum Di perdant, primus qui horas repperit,
Quique adeò primus statuit hic solarium,
Qui mihi comminuit misero articulatum diem.
Nam me puero vterus hic erat solarium
Multo omnium istorum optimum, & verissimum,
Vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat.*

Nunc

lib. 1. c.
24.

Comœ-
diarum
numerus.

lib. 3. c. 3.
In primū
Aeneid.

lib. 3. c. 3.

*Nunc etiam quod est, non estur, nisi Soli lubet.
Itaque adeò iam oppletum est oppidum solaris,
Maior pars populi aridi reptant fame.*

Præterea Neruulariam addit idem Gellius ex Fa- Ibidem;
uorini iudicio, & ex suo Fretum. Tres autem in
pistrino scriptas à Plauto docent Varro, aliique,
quarum nomina duarum recenset idem, quem
sæpiùs laudo, Gellius; Saturionē, Addictumque:
apta nempe nomina homini esurienti, & molis
circumagendis addicto. vt propterea veniat in
mentem suspicari, tertiã Comœdiam fuisse Ner- In pistrino aliquæ
Comœdiæ
scriptæ.
uulariam. Ex quibus si summa incatur, sex & vi-
ginti à Plauto relictæ videntur fabulæ: reliquas,
quæ tribuuntur Plauto similitudine nominis,
Plautianas à Plautio compositas fuisse Lælius
autumat apud Gellium. *Scriptas verò in pistrino
Comœdias, mirum videri debet nemini,* inquit Hie- Ibidem;
ronym. Magius (fuit hic capta Cypro in Asiam
abductus, atque enecatus) *miræ res hæc videbitur, me
captiuum, & Turcæ hominis seruum, in ergastulo va-
cuum à libris, de Tintinnabulis, & Equuleo libros con-
scripsisse:* Atque hæc habui cõperta, quæ de Plauti
vita proferrem : quibus si iudicium de eiusdem
fabulis addidero, absoluam ea, quæ priori loco
mihi vniuersè dicenda proposui, de Plauti cum
vita, tum ingenij monumentis.

Duo sunt, si generatim Plautinas fabulas in- Iudicium
de Plauti-
nis fabu-
lis.
Elegantia
earum.
spectemur, quorum gratiã Plauto plurimùm de-
tulit antiquitas; Latini sermonis ELEGANTIA, ET
RIDICVLVM. Non inibo suffragia scriptorum,
qui ELEGANTIÆ laudem ex antiquitate tribue-
runt Plautinæ dictioni. omitto Macrobius, qui lib. 2. c. 2.
Sat.
duos tulisse vepustatem ait eloquētissimos, Plau-
tum,

lib. 6.

tum, & Ciceronem. omitto I. Cæsarem Scaligerum qui in libris de causis linguæ Latinæ Plautum Romanæ linguæ legem appellat: & in Hypercritico, dum pleròsque scriptorum seuerè perstringit, Plautum veneratus, *Plautinae*, inquit, *ditionis genus non est nostrum emendare, qui illi sanè barbari sumus: aut si Latini, Latini profectò eius beneficio sumus.* omitto M. Ant. Muretum, cui author

lib. 1. c. 7.

Latinitatis longè optimus habetur, atque appellatur. omitto Iustum Lipsium; à quo Musarum dicitur, & gratiarum ortus. omitto alios, à quibus decima Musa nominatur. Duumvirùm iudicio contentus ero; quorum alter Gellius, hoc est,

lib. 7. c. 17.

optimus censor antiquitatis, alibi Plautum appellat Latinorum verborum conseruatorem elegantissimum: alibi linguæ & elegantiae in verbis Latinæ principem. Alter M. Varro doctissimus

lib. 10. c. 1.

Romanorum (vt est apud Quintil.) dicere solebat, *Ælij Stilonis sententia, Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellēt.* iam

Ridiculum earundem.

verò in RIDICULO (quod erat alterum) omnium feruè confessione superat Plautus, atque adeò in Comœdia, quæ risui hilaritatique inseruit, summum obtinet locum, quod attinet ad hanc partem. Quare in Saturnalibus Macrobius,

Animaduerto, inquit, duos quos Eloquentissimos antiqua tulit ætas, Comicum Plautum, & Oratorem Tullium, ambos etiam ad iocorum venustatem ceteros præstitisse: Plautus quidem ea re clarus fuit, vt post eius mortem Comœdiae, quæ incertæ ferebantur, Plautinae tamen de iocorum copia noscerentur. Imò victos hac in re Græcos affirmat Sid. Apollinaris in laude Narbon. Urbis.

Et

Et te tempore qui satius se uero,

Graios, Plaute, sales lepore transis.

Ut meritò Plautus de se vaticinatus scripserit, luxisse Plauto mortuo Comœdiam, risumque lacrymatum esse. At ridiculo plus nimio operam dare, atque adeò putidior ea in re videtur esse non nemini. sanè dum Poëseos naturam contemplatur in epistola ad Pisones Horatius, amicos admiratorésque Plauti hoc nomine reprehendere non dubitat. in promptu est locus.

An Plautus ridiculo plus indulserit.

At nostri proavi Plautinos & numeros, &

Laudauère sales, nimum patienter utrumque,

Ne dicam stultè mirati. si modò ego, & vos

Scimus inurbanum lepido seponere dicto,

Legitimùmque sonum digitis callemus, & aure.

Horatius de ridiculo Plautino.

Verùm super hoc Horatiano iudicio, quod celebre est, quid ipse iudicem, paucis aperiam, quando locus & causa postulant sententiam meam.

Principio non dicam in Horatium, quod Iosephus Scaliger non tacuit, dum in Animaduersionibus, *Quis adeò, inquit, est auersus à Musis, ut lepore ac salibus Plauti, & Laberij non tangatur?*

Disputatio de Horatiano testimonio.

Horatij iudicium sine iudicio est, qui etiam de Cheriali Poëta versibus nimis preposterè iudicauit. Non hoc, inquam, eloquar in scriptorem emunctæ profectò naris, acerrimique iudicij. facere tamen haud possum, quin Horatianum dictum paulo seuerius, acerbiúsque pronunciem. Cur enim penè vnus audeat ab antiquitate, quam ipse Horatius aduersùm se nominat, dissentire?

Certè M. Tullius, cùm iocandi genera distingueret, alterùmque constitueret elegãs, ingeniosum, facetam; *hoc, inquit, genere non modò Plautus no-*

Fam. Strada.

Z

ster,

ster, & Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Philosophorum Socraticorum libri sunt referti. Quare non omnino malè Turnebus, cum Plautum facetum Comicum commendasset; in huius, inquit, salibus estimandis accedo potius sententiæ veterum ingenuorum Romanorum, quàm Flacci Venusini hominis libertino patre nati. Nec præter rem Iustus Lipsius amare se dicit elegantes & urbanos Plauti sales: nec Venusini illius aliter censentis versus unquam sine indignatiuncula legere. Quamquam ego causam, cur ita senserit Horatius, non illam agnosco, quam referunt, aut Pet. Victorius, dum dubitat; Proficiscine id potuerit à iudicio deprauato, quòd amissus magna ex parte tunc foret lepos Latini sermonis, ac puritas illa vetustasque inquinata: de quo multo antea Cicero cum Pæto questus fuerat in Epistola, aut Ianus Parthasius in Plauti Amphitruonem in hunc modum; Ingenio Plautus fuit perurbano, & maximè festiuo, quod non absque suspitione liuoris eleuatur ab Horatio. Sed existimo referendam esse causam, tum in Naturæ dissidium inter Plautum, atque Horatium, cum alter garrulus & facetus, alter iracundus foret ac taciturnus: tum in temporum, morumque varietatem; decorum enim Horatiani seculi à liberiori ac populari genere iocandi abhorrebat. Denique non negauerim ridiculum aliquantò crebrius, quàm deceat, à Plauto quæsitum, congestumque: quæ fuit, opinor, causa, vt magnam Plautinæ fabulæ partem agant parasiti, lenones, infimique serui, id quod grauioribus præsertim viris sæpius in Comœdia placere probarique haud potest. Hoc autem nomine peccari

lib. 25. ad-
uer. c. 16.

Ant. lect.
lib. 2. c. 1.

Var. lect.
lib. 15. c.
13.

ri interdum à Plauto, profectò si non personam amici, sed iudicis induissem, poteram in præsentia promptis exemplis palàm facere. Sed iam ab his, quæ generatim vniuersèque de Plauto dicta sunt, transferte animum, Auditores, ad præcipuas eius virtutes, laudésque (quod altero proposui loco) quarum gratiâ spectabitur ille propiùs probabiturque. VERBORVM in eo vim, ac varietatem animaduertite: in SENTENTIIS pondus momentumque considerate: in DECORO personis que effingendis atque assimilandis ingenium multiplex variùmque perpendite: PRAECEPTA deimum, nam hîc quoque non desunt, instruendæ vitæ in memoriam reuocate. Quamquam ex hisce quatuor capitibus, vt occurrat fastidio, duo tantummodo in medium nunc afferam, reliqua, quæ posteriore loco nominaui, duo differam, si ita videbitur, in alium diem.

Virtutes
Plautina-
rum fabu-
larum.

Et verò quæ VIS inest in verbis, vt res in illis viuunt ac planè spirant, VINVM *memoria mors*, quàm pulchrè dictum? *Pumiceos oculos habeo*, non queo lacrumam exorare, quàm aptè? *Beneficus es oratione*, ad rem auxilium emortuum est, quid illustrius, vt Cicero loquitur, & euidentiùs? *Domi habes hortum & conditamenta ad omnes mores maleficos*, quàm eleganter occasio peccandi describitur? Serui modestè se cibo alentes, vt ostendant se pro seruorum facultatibus sumptum facere in cœna, inducta allegoria, *Nos*, inquit, *efficimus pro opibus nostramœnia*. Eadem translatione de homine supponente manum mento, *Edificat*, *columnam mento suffulcit suo*, vide *os columnatum*. De homine, qui arcanum sibi creditum non diuul-

Vis in
Plautinis
verbis.

gat, quàm ingeniosè? *Mibi quod credideris, sumes ubi posueris.* Vulgaris hæc esset oratio, nec concinnitatis aliquid haberet; Abiit iam meridies, quæramus locum aliquem occultum, ubi expleamus cœnando hoc reliquum dici, quanto hæc à Comico suavior, efficaciorque?

Parasiti
dictum.

Dies iam ad umbilicum dimidiatus est mortuus, Sepulcrum queramus, ubi hunc comburamus diem. Non malè quis ita loquetetur; Heus tu pransus es absente me? sed non paulo concinnius expressiusque parasitus, cui de consumpto amissoque prandio ægrius erat, quàm olim Achilli de Patroclo interfecto. Hem vappa hominis, cur ausus es sepelire hoc prandium, & illi iusta facere, cum ego legitimus heres, cui funeris curatio incumbit, nõ adessem? sic enim Plautus loquitur.

Fecistis funus absente me prandio,

Cur ausus facere, cui ego æquè ac heres eram?

Hominem minusculum, magnoque se pileo petasove contegentem, quàm lepidè illudit?

Fungino hic genere est, capite se totum tegit.

Quæ mihi verba in mentem reuocant hominis rustici dictum sanè non rusticum. In quo referendo permittite me, Auditores, abire paulisper à proposito, eaque, qua Prælectores solent, libertate uti. Dynasta fuit inter Catabros haud ignobilis: nomen ne quærite; erat ille multorum nominum, longumque esset negotium simul omnia expedire: nempe tam proluxo appellationum συλλάβω censebatur, ut monitore ad confirmandam memoriam, ac nomenclatore necesse haberem; imò (nam libet iocari cum Plauti Sycephanta)

Homo
multorum
nominũ.

*Si ante lucem ire occipiam à primo nomine,
Concubium sit noctis, prius quàm ad postremum
perueniam;*

& opus cibo & viatico mihi sit ad hæc nominum spatia conficienda. Hic tamen appellationum homo multarum ac multigenerum, quem immani fortasse corporis mole aptaque sustinendis tot nominum titulis ipsi vobis tacite conformastis, quem toto supra vertice sublimem facile credidistis, quem, ut opinor, multiplicem, ac Geryonæ de genere, aut Enceladi Typhœïve sobolem, seu centumgeminum Briareum existimastis, hominis, inquam, hyperbolem, vespertinam umbram, Rhodium Colossum, Gigantomachia Colophonem, unam ex Herculis columnis, hoc est, hominem cui possit inscribi, *NON plus ultra;* hic (ne vos pluribus morer) homo bipalmaris erat, homo inquam? hominis indicium dicere volebam, somnium hominis, salillum animæ, hominis quadrantem, particulam frustumque hominis, sigillum, compendium, aut si mauultis, hominis breuiarium. videri illum quidem hominem natura voluit, conataque est, & verò apparebant huius conatus in illo vestigia, sed opus non absoluit, ac pro homine hominis specimen dedit. Nimirum lepidissimus hic Regulus, qui suis se appellationibus facile inuoluebat, totus effluxerat in nomina. diceres punctum ac centrum videri, ex quo lineæ complures abeunt, ac punctum undique circumstant, ipsum verò centrum effugit aciem oculorum: ita illa multiplex nomenclationum series, & multiformis appellationum veluti ductus circa Comitum apparebat quidem,

Ingens
statura.

Minimus
statura.

Cantabri
error.

imò densatum spissúmque nominum agmen
splendidè incurrebat in oculos, ipsum verò Co-
mitem rursus, prorsus, vndique si quæreres,
nusquam inuenires. Hic igitur (nam accedo ad
aratoris dictum) bene pileatus, ocreatusque Can-
taber inter venandum dum aprum equo insi-
dens auidius insectatur, ita se in sylvas saltusque
induit, vt iam longè relictus à suis, viarum igna-
rus atque insolens hâc atque illâc erraret. fortè
illum rusticus non procul aspexit, sed equum
per sylvas vagum ratus, de fessore diu dubitavit:
cùm famuli sollicitè anxieque erraticum domi-
num quæritantes aratorem offendunt, sciscitan-
turque ex eo, Comitè mne viderit? ille subridens,
Vidi, inquit, illâc paulo antè prætereuntè equum.
At Comitè? instant illi. Comitè, inquit, ni-
hil: par ego quidem ocreatum in ephippio equi
transuersum, ac per amplum in medio pileum
vidi, Comitè verò istum, quod sciam, non vidi.
asserentibus illis, inter ea dominum latere; Atqui,
respondit, de homine vos loqui existimabam,
non de fungo, quo illi dicto exhilarati, ocrearum
iudicio ad errabundum dominum peruenerunt.
Sed ego à Plauto scilicet aberravi, dum fungos
lego. redeo ad Poëtam.

Varietas
in Plauti-
nis verbis.

Verberã-
di vox
quot mo-
dis expo-
sita à
Plauto.

Hæc porrò verborum supellex quàm non
curta est, quàm varia, quàm copiosa. Seruos
verberibus dignos (liber ex vno exemplum pe-
tere) quot modis interpretatur expolitque?
*Verbero, verberabilissimum caput, plagigerum ge-
nus hominum, gymnasium flagri, stimulorum tritor,
carnificinum cribrum, tribunus vapularis: pectam te
pugnis: monumentis te commonefaciam bubulis: ul-
mea*

mea catapulta tuum hodie transfigent latus: ego fa-
 ciam tua latera lorea: virginis lorisque variaberis:
 ita te hinc ornatum emittam, tu ipse ut te non nove-
 ris: in te irruent montes mali: mali messem metes: vir-
 gis dorsum despoliabo tuum: ego te faciam pilum ca-
 tapultarium: quasi in libro cum scribuntur calamo
 littera, stylis te totum ulmeis conscribam: ut myr-
 theta iuncis, item ego te virgis circumnuinciam: caue-
 sis ne bubuli in te cottabi crebri crepeni: ni offerrumen-
 tas plures habebis in tergo tuo quam vlla navis lon-
 ga clauos, tunc ego ero mendacissimus: virgis te us-
 que ad saturitatem sauciabo: tibi messis fiet in ore
 mergis pugneis: faciam ut hinc te formica frustilla-
 tim differant: castigabo bubulis exuuiis: tibi ul-
 meam vberem esse spera virgidemiam, euenturamque
 hoc anno vberem messem mali: paratae sunt iam sca-
 pulis symbole: ve illis virgis, que in tergo morien-
 tur tuo: sexcentoplago nomen indetur tibi: ulmo-
 rum Acheruns (quasi verò sicut Acheron anima-
 rum vorago est, ita tergo virgarum dissipatio
 ac mors fit. an ad Acherusion, quod esse omne sa-
 rum syluosum arbustiuumque ex Aristotele ali-
 qui docent, alluditur?) tuum pulchrè corium pingam
 pigmentis ulmeis: ita ego ista latera loris faciam va-
 lidè ut varia sint, ut ne peristromata quidem aequè
 picta sint Campanica, neque Alexandrina bellua-
 ta conchyliata tapetia: statuam te ubi viuos homi-
 nes mortui incurfant boues: meus est balista pu-
 gnus, cubitus catapulta est mihi, humerus aries, tum
 genu ut quemque icero, ad terram dabo, dentilegos
 omnes mortales faciam, ut quemque offendero. Sed
 ego ire diem video, dum formas enumero, qui-
 bus Poëta commentatus est plagosum hoc nego-

Cæli.
 Rhod. 15
 10. c. 8.

tium, cui, ut opinor, ipse in pistrino molas agens nimio crebrius assueuerat. Illud leuiculum, sed additamenti loco haud ingratum fortasse fuerit alicui ex Rhetoribus meis, quod Plautus cum fermè ante duas seculorum decadas tam procul à nostra memoria moribusque vixerit, tamè adeò expressam in illo orationem morésque nostrorù temporum agnoscimus, ut inter cæteros scriptores vnus interdum Italiciffare videatur. Videte, obsecro vos, quantum hæc sapiunt idiotismum nostrum, siue sententias malitis, siue verba. *Vterus est solarium omnium optimum & verissimum: Vocemte ad cœnam, nisi cœnem foris: Meam culpam habeto, ni te probè excruciauero: Mores mali quasi herba irrigua succrescunt uberrimè: Verecundari neminem apud mensam decet: Me intus expleri probè, & quidem reliqui in ventre cellæ vni locum, ubi reliquiarum reliquias recondiderem: Urna hæc litterata est, ab se cantat, cuius sit: Tax tax tergo meo erit: Etiam si supplicassis, moriri certum est: Si potessis tacere; nolo murmurillum: Homo malus, ebriacusque es: Quantum est mihi cordolium: Non curo minacias tuas: Hic opus est ut pappet, baba, tata pape; aliæque sexcenta, quæ Plautus homo prisce æui tanto ante nos, quasi nobiscum ita loquitur, ut iam tunc Italicis sermonis lineamenta duxisse videatur. Dixi de verbis, quod primo loco pollicitus sum. Quorum in vsu vnum necesse habeo admonere adolescentes, ne licere sibi arbitrentur Plautinas vbique voces vsurpare. sunt apud illum innotata non pauca: sunt multa ad risum excitandum composita, quæ ineptè quis ad seria conuertat; ut is, qui pro eo, in quo sumus, ieiunij magni tēpore,*

Italorum
oratio
Plautina
similis.

Cautio in
vsu Plau-
tinarum
vorum.

pore, Plautinè dixit Esuriales ferias. sunt aliqua perantiqua ac fermè desita, cum quibus idem agendum est, atque cum veterum vasis ac sigillis, quæ domi habere solent ad ornatum locupletes atque elegantes viri, non depromere ad quotidianam supellectilem, atque deterere.

Iam verò animū, Auditores, cogitationemque conuertite, si placet, à verbis ad SENTENTIAS, quæ Plautinis in fabulis, nescio quo sapore leporeque concinnatæ, haud scias utrū mellis plus obtineant an aculei. Harum dum ego delectum non habeo, sed veluti tumultuarias copias, ut quæque sese offerunt, in aciem educo: vos, Rhetores, ex his paucissimis, de reliquis omnibus in eadem officina conflatis coniecturam facite. Agite igitur, & de conditione in qua sunt hodie non pauci mortalium, Plautum ingeniosè conquerentem audite.

Sententiæ
Plautinæ

*Ita sunt omnes nostri ciues, SI QUID bene
Facias, leuior pluma gratia est:*

Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

Nempe plumbeo plerūque sunt obtusōque & iacente animo ij, qui rebus omnibus, præterquàm iniuriis, indormiunt. At contrà euenire par erat. Gratia hæere debuit in animo stabilis, non quolibet offensionis aura instar plumæ commoueri, aut etiam auolare, atque euanescere: iniuria verò & contumelia ægrè in pectus descendere admittive, admissa non pertinaciter insidere, & plumbo grauior immobiliorque consistere. Sanè Pompeio Magno non magis laudi datum lego, quòd tribus amplissimis triumphis tres orbis terrarum partes complexus sit, quàm quòd esset,

In homines ingratos & memores iniuriarum.

Pompei Magni laus,

lib. 2. hist. vt Paterculus scribit, *amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in accipienda satisfactione facillimus.*

Addite hoc ad vini notam infectationemque.

Vini reprehensio.

MAGNUM hoc vitium vino est, pedes
Captat primùm, luctator dolosus est.

Seneca paulo seueriùs, & vt Philosophus aliquantò etiam veriùs, animum dixit priùs à vino tentari, quàm pedes. Sicuti, inquit, *in vino non antè lingua pedesque titubant, quàm mens oneri cessit, & inclinata vel prodita ea, ita ista oratio* (Mæcenatis orationem carpit mollem, atque eneruatam) *nulli molesta est, nisi animus labat.*

Virg. 4. Geor.

————— *Rege incolumi mens omnibus vna est,
Amisso rupere fidem.* —————

Rex noster animus est, cum hic vacillat, nutant omnia. & ante Senecam Horatius, pedum instabilium motus in ebrij capitis trepidatione referes,

Satur. li. 2.

————— *Salta* (inquit) *Milonius, vt semel icto
Accessit feruor capiti, numerusque lucernis.*

In magniloquos absque re.

Hoc verò quanti est in homines argutulos, sed instrenuos, & lingua quàm manu promptiores?

SINE virtute argutum ciuem mihi habeam pro
Præfica,

Quæ alios collaudat, sese verò non potest.

Nempe, vt idem alibi loquitur, *THESAVRVS* stultis in lingua est situs. Neque hoc minoris est:

Navis & mulier.

NEGOTII sibi qui volet vim comparare, *navem & mulierem,*

Hæc duo sibi comparato.

Neque hoc etiam:

VIAM qui nescit qua deueniat ad mare,
Eum oportet amnem querere comitem sibi.

Exempli vis.

Ex quo aliquis deducit:

Ego

Ego malè dicendi vobis nescivi viam,
 Nunc vos mihi amnes estis: vos certum est sequi.
 Si bene dicetis, vestra ripa vos sequar:
 Si malè dicetis, vestro gradiar limite.
 Illud autem oraculum putate.

ID optimum est, tute ut sis optimus, id si nequis- Probicatis
ueris, gradus.

Saltem ut optimis sis proximus.

Cui hoc adiungite ab eodem Apolline;

NIHIL est miserius, quàm animus hominis con- Cõscien-
sciens. tia.

semper videlicet timidum est scelus: & si torto-
 res desint alij, ipse sibi animus tortor est, & ut
 ait ille,

— prima hac est ultio, quòd SE

IVDICE, nemo nocens absoluitur. —

Iuven.
 Sat. 13.

At verò de breui hominum felicitate quàm verè
 dictum!

Quasi solstitialis herba paulisper fui:

Repentè exortus sum, repentinò occidi.

Brevis
 hominum
 felicitas.

Quid illud? quàm bene, quamquam ab avaro
 sordidòque prolatum? quod tamen huiusmodi
 est, ut in eos nepotulos perpulchrè cadat, quos
 aliquando videmus magna famulorum, vestiùm-
 que pompa, & cœnis quàm lautissimis planèque
 triumphalibus per aliquot dies Regem agere: de-
 ficiente mox censu excussàque crumena, ad suos
 se pagos, si qui supersunt, villásque recipere, vbi
 tanquam remisso pompis humanis nuncio, in me-
 ra solitudine, inopiáque philosophari coguntur.
 Huic malo sic Plautinus occurrit senex.

In prodigi-
 gos.

FESTO die si quid prodegeris,

Profesto egere liceat, nisi peperceris.

Iam

Iam quotidianas hominum vices, quas diuina Sapientia consulens rebus humanis iusto semper, at arcano plerunque nobis consilio vel facit, vel permittit, vnico verbo ante oculos positas videte.

DII nos quasi pilas homines habent.

Rerū vic-
ces.

Nimirum

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Quid 4.
de Pon.
El.3. For-
tunæ ac
fati no-
men.

Quo nomine Heluius Pertinax Imper. vtramque fortunæ paginam planissimè expertus, FORTY-
NÆ pila palàm appellatus est: hisce enim For-
tunæ, Fatique nominibus tanquam Numinibus olim veteres illam vim & rationem prudentiæ summæ, quæ mentis humanæ aciem fugit, explicabant. Sed nulli mortalium hæc appellatio veriùs data, quàm Caio Mario. vt sane si mihi vicissitudinis humanæ conformandum esset exemplar, Marium ego commentarer vnum, nostræque argumentum mortalitatis in scenam produceré. Vultis singulos Marianæ victæ Actus percurrã, ex iisque quasi fabulam; quid enim est hominis vita paucis contexam? faciam. Arpinum, Roma, Minturnæ, Carthago, iterum Roma Actuum discrimina mihi sunt: Fabulæ nomen esto MARIUS, siue Fortunæ pila. Ergo quod mihi vobisque, Quirites, vertat bene, fauere linguis, atque adeste auritis animis.

Marius
Tragicæ
velut
Fabulæ
argumen-
tum.

Marius Arpinatium honoribus impar habitus, diu honores Romæ sperare, atque enixè petere ausus, patientia repulsarum irrupit magis in Curiã, quàm venit. etenim nulla in honorũ petitione notam aliquam non expertus, semper vltimo in loco stetit, illusus, deridiculo habitus, bis

Primus.
Actus.

vno

vno die repulsam passus (id quod nulli vnquam contigerat) ambitus accusatus, capite penè damnatus Arpinum redit. Libet Actum, choro intercinente, subsistere.

Principia
improspera.

*O fortuna viris inuida fortibus,
Vt non equa bonis premia diuidis.
Fortuna immeritos tollis honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficis.
Iustos ipsa viros pauperie grauas,
Indignos eadem diuitiis beas.*

Seneca in
Hercule
fur. ch. 2.

Virg. in
opulc.

Sed iam Romam ad Marij decora contemplanda mecum redite. Ex illo Mario tam humili Arpinate, Romæque tam ignobili ac reiiculo candidato, ille Marius euasit, qui Carthaginem diuicit, qui Africam subegit, qui Regem Iugurtham egit ante currum, qui Theutonicorum, Cimbrorumque exercitus, hoc est, trecenta bellatorum millia deleuit, qui sextum Consulatum summa Fortunæ incitatione gessit, qui Populo Romano acclamante TERTIVS Romæ conditor appellatus est.

Secundus
Actus.
Progressus rerum
gestarum
felicissimi

En vt tandem

*Virtus repulsa nescia sordida
Intaminatis fulget honoribus?
Virtus recludens immeritis mori
Calum, negata tentat iter via.*

Hor. lib. 3.
od. 3.

Verùm transferte hinc animum Minturnas, & Fabulæ Catastrophem considerate. Hic Marius occupante Romam Sylla profugiens, ad Circeum delatus, in littus expositus, proditus desertusque à nautis, dum in magna solitudine, rerumque inopia, fame penè perit; à rusticano sene, cuius ad pedes supplex ac lacrymans acciderat Marius, Marius inquam,

Tertius
Actus.

Calamitates.

Ille

Ouid. 4.
de Pon.
El. 3.

*Ille Jugurthino clarus Cimbróque triumpho,
Quo victrix toties Consule Roma fuit,*
in tugurio primùm excipitur, mox in paludem
immissus, calamis & virgultis bis occultatur: de-
mum inde extractus ab hostibus nudus cœnoque
oppletus, ad Minturnenses abreptus, carcere apud
eos, ac pædore conficitur. Itane verò?

Lucan.
lib. 2.

*Cùm post Teutonicos victor, Libycosque triumphos,
Exul limosa Marius caput abdidit vluæ;
Stagna avidi texere soli, laxæque paludes
Depositum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedere senem, longûsque in carcere pædor.*

Mirum
facinus.

Et parû scilicet hoc erat. Mittitur in conclaue,
vbi Marius seruabatur, à Minturnensibus per-
cussor, Gallus an Cimber? Fuerit Cimber, vt
memoria reportatæ à Cimbris victoriæ auget
morituro Mario dolorem. Sed deponite, qui vos
fortè inuasit exanimauitque metum. Marium
Superi tegant. Etenim dum Cimber furore per-
citus cubiculum ingreditur intimum, ac obscu-
rum; fama est ingentem repentè flammam ex ocu-
lis Marij prodeuntem satelliti visam esse, vocem-
que insuper redditam. *Tvne* homo C., Marium
occidere audes? Cōfestim igitur proripuit se inde
barbarus, abiectóque ferro, tota in clamare Vrbe
cœpit, *Non* possum C. Marium interficere. Hinc
stupor, ac religio primùm, tum miseratio fortu-
natissimi quondam senis, denique sententiæ pœ-
nitentia omnes incescit. Nimirùm

Senec. in
Thy. ch. 3.

NULLA fors longa est: dolor, & voluptas
*Inuicem cedunt, breuisor voluptas.
Ima permutat brevis hora summis.
Nemo confidat nimium secundis:*

Nemo

Nemo desperet meliora lapsis:

Miscet hæc illis, prohibetque Cloto

Stare Fortunam: rotat omne Fatum.

NEMO tam Diuos habuit fauentes,

Crastinum vt possit sibi polliceri.

Res Deus nostras celeri citatas

Turbine versat.

Ergo Marius è custodia lætus emittitur, euolu-
tisque ingenti periculo, nauim cõscendit, & Car-
thaginem tempestate defertur: qua in Vrbe mu-
tata rursum fortunæ facie luctuosus vos fabulæ
Actus, Quirites, expectat. Nam egredienti Ma-
rio è naui ecce lictor à Sextilio Africæ Prætore,
qui Mario Africam ne attingat interdicit; ni
pareat, mortem minatur. Hic Marius præ dolo-
re obmutuit: rogatusque à satellite, quid Præto-
ri responderet; Age, inquit, nuncia te C. Marium
in Carthaginis ruinis conspexisse sedentem. seden-
tem autem? quid si paulo post etiam panem
ostiaticum Carthagine emendicantem conspexis-
ses? Equidem non possum hinc tantisper non
commoueri, Auditores, remque Tragica planè
comploratione lamentari: dum mihi sese ob ocu-
los offert Marius florentissimus olim Imperator,
regionum Regumque victor, Pater Patriæ, Vr-
bis conditor, Italiæ conseruator, omnia vnus
adeptus; nunc verò in summa senectute exul ac
vagus à Patria toties seruata, vndique exclusus,
vbique proditus desertusque, eò demum inopiæ
ac miseriarum redactus, vt Carthagine à se pau-
lo antè fortiter expugnata, homo id ætatis, id po-
tentia, homo quantum hominum fuit felicissi-
mus, victum sibi palàm quæriraret, compella-
retque

Quartus
Actus.

Marij re-
sponsum.

Cum pro-
speris ad-
uersa col-
latz.

Commiseratio.

rétque prætereuntes, Vt Mario gentium, quondam victori frustum panis ad vitam sustentandam præberent. Huccine ergo; Mari, victoriae ac triumphi tui reciderunt? ad hoc te ista adorati mundo capitis canities, ista viuax, & verò digna, quæ viueret, senecta referuauit, vt hostilem in terram fortuna delatus, in ea, quam olim victor peragraueras, regione, omnium ludibrio læsus, emendicato ab hostibus victu vitam indignissimè concluderes? Vbi illa viri maiestas, hostium ille terror, vbi Romæ plausus & gratulatio, vbi captiuorum pompa, vrbium spolia, orbis terrarum Imperium?

Iuuenal.
Sat. 10.

*Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victa Carthagine panis
Hinc causas habuere. Quid illo ciue tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Si de Theutonico vellet descendere curru?*

Sed habuit nimirum Marius prope Carthaginem sedens, quo se modo illarum ruinarum aspectu consolaretur, & Carthago habuit vnde leniret apud Marium fatum suum: NEC minus sedentis Marij, quàm iacentis Carthaginis excidium erat. nempe si Marius

Lucan. 1.
3.

*————— pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per Regna Iugurtha,
Et Pœnos pressit cineres: solatia fati
Carthago Mariusque tulit, pariterque iacentes
Ignouere Deis. ———*

Et quo igitur unquã loco licuit veriùs exclamare,

Quam

Quanti casus humana rotant?

M I N V S in parvis *Fortuna furit,*

Leuiusque ferit leuiora Deus.

Vela secundis inflata notis

Ventos nimium timuere suos.

Nubibus ipsis inserta caput

Turris, pluuio vapulat austro.

C O R P O R A morbis maiora patent.

Et cum in pastus armenta vagos

Vilia currant, P L A C E T in vulnus

Maxima ceruix. Quidquid in altum

Fortuna tulit, ruitura leuat.

Senec. in
Hip. ch. 4.
Idem in
Agam.
ch. 1.

Verum quis credat? nondum Marius planè periiit. ex isto homine iam deposito, iam sæpe defleto, ex isto penè sepulto hominis cadauere nescio quid superest adhuc Marij. Sic est. bene habet, Quirites: faciem fortuna Mario refert. En ille ex Africa in Italiam redit, collectoque tumultuario milite, & quadraginta nauibus instructis, Proconsul à Cinna Consule salutatur, Urbem Romam victor ingreditur, septimum Consul (quod ante ipsum mortalium nemini contigerat) creatur, in Patria, amicorum inter manus, decimo septimo Consulatus sui die, opibus congestis, quæ multis Regibus suffecissent, plenus honorum pariter atque ærumnarum tandem aliquando moritur.

Quint.
Actus,

Marij &
fabulæ
finis.

Ille fuit vite Mario modus, omnia passo

Quæ peior fortuna potest atque omnibus uso

Quæ melior, mensoque homini quid fata pararent.

Vt meritò claudere fabulam liceat, exclamareque cum Plauto.

Lucan.
lib. 2.

D I I nos quasi pilas homines habent.

Fam. Strada.

A 2

Haete

Hactenus de verbis, atque sententiis. Ex quarum laudibus esset fortasse nonnihil, quod exciperem, minúsque commendarem, si per omnes Plauti fabulas irem, esset, quod alij frigidè, alij intempestiuè dictum arbitrarentur. Sed hæc neque tempus, neque persona, quam sustineo, laudatoris admittunt: quin etiam cùm ex quatuor initio propositis, par alterum super sit; Decorum à Plauto seruatum, & præcepta ad vitam in hominum consuetudine degendam subministrata, differre placet vobis ita sentientibus, Præsules Reuerendissimi, in alium diem: vt hæc dilatio & vobis continuum audiendi laborem minuat, & mihi ad gratias, quas indecorum esset in præsentia extemporarias agi, cum otio meditandas, rationem fortasse aliquam, copiámque

sufficiat. Vos interim valete,

Rhetores, & Plauto, si

quid placui, plau-

sum date.

PRÆ

P R A E L E C T I O T E R T I A.

Plautina Secunda.

S I V E

*Virtutes reliquæ Comici Poëtæ ad Plauti quoque
commendationem absolutæ.*



DE Accio Plauto Comœdiarum scri-
ptore festiuissimo iterum dicimus,
(Viri & nobilitate, & sapientia cla-
rissimi) sed non eadem gratiâ hæc
addimus, qua prima dedimus. Plautinam tunc
elegantiam ac sales secunda eorum, qui me lau-
diebant, admurmuratione plausûque persequu-
tus sum: nunc eiusdem Poëtæ lusus ac iocæ mo-
destiæ fines prætergressa excusare cogor planè
reorum more. Iamdudum est, cùm ego ex hoc
loco de Plauto vt dicerem, aliquis me è vestro
ordine, Præsules, inuitauit. parui statim viro de
me meisque, si quæ sunt, litteris humanissimè
sentienti. disputationem institui, Comicorum
virtutes collegi, Plautum, quoniam honoris eum
causâ commentabar, in cælum tuli. Sed ex ea di-
sputatione (quam inchoatam non tum absolui)
dum reliquias more meo moror ac differo, in ipsa
cunctatione circumegit se annus, inciditque in-
terea Satyram scribèti dicentique mihi mêtio de
Plauto, qui in Senatu Poëtarum ita se cū Ennio, In Memo.
Statióque procaciter ac ridiculè gessit, vt censo-
ria nota submouendus fuerit à Senatu, & audito-
rum etiam odia, quorum hîc nonnullos intueor,

Occasio
Plautinæ
prælect.

inuidiamque subierit. Quæ me res impulit, ut quæ mihi superfuerant dicenda pro Plauto maturarem aliquando, si fortè hominem è Poëtarum choro gradúque miserè deiectum cum Poëtis ac vobiscum in gratiam reuocarem. Quare cum duo sint, quæ me in Plauti commendationem laudésque compellant hodierna die, & Præfulis amicissimi rogatus, & Poëtæ lepidissimi calamitas; nemini vestrùm (Rhetores) mirum videatur, si suscepta & patroni & amici persona, Plauti virtutes, relictis, si quæ ad virtutes adhæsere labeculis, vnicè consecretabor. Ergo omittam in præsentia honorifica de Plauto suffragia multa multorum, neq; Plautum cæteris anteponam ob dicendi genus, quod in eo continenter est, acre, viuudum, peracutum, plenum animæ ac spiritus. Non reducam vobis in memoriam dictionis varietatem & copiam, qua vnã eandemque rem modò latè ac fusè, modò carptim ac definitè, hîc otiosè atque cunctanter, ibi cursim ac intra modum, nunc in recessu, nunc in fronte, dissimulanter, obliquè, propalàm, seriò, iocò, sexcentis modis quasi vnum histrionem variè personatum sæpiùs educit, eundemque multiplicat in scena. Neque vos ad sententiarum vim, momentumque, aut ad sales ac facetias traducam, quibus conspersæ affatim Comœdiæ, cinctutum quemque ac tristem faciliè dissoluant, atq; à mœstitia ipsa risum impetrent. Nihil horum, de quibus abundè differui in priore disputatione, hodierna die in Plauto magnificiam: sed duo mihi in præsentia erunt egregia, quorum alterum difficillimum est Comœdiam scribenti, alterum audi-

Vis in
Plautinis
verbis.

Et varie-
eas.

Et senten-
tiæ & sa-
les.

dienti

dienti saluberrimum; DECORVM, inquam, personarum, & PRÆCEPTA vitæ in vtraque fortuna traducendæ. Vtrumque autem quanta cum laude Plautus complexus sit, paucis (quoniam vtrumque superest ex iis quatuor capitibus, quæ olim sum pollicitus) pro vestra beneuolentia, qua toties mihi adfuisis, accipite.

Materies
huius præ-
lect.

Atque in DECORO quidem personarum, quocum est coniuncta oratio morata (qua nihil scriptores experiuntur in vniuersa dicendi facultate difficilius) mirus hic homo est hominum, ac morum faber. Non ibo per singulas classes, siue SENIS rugosi passique, felicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab vnoquoque præcauentis, omnia secus interpretantis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre calentis. siue SERVI subdoli, vafri, versipellis, scitioris quàm est plebiscitum, versutioris quàm est rota figularis: technas ac dolos tacitè serentis, ac se artificem fraudis sepiarum instar, atramenti effusione occultantis: ingenio tanquam cultro vtentis, quo hominum exenteret marsupia: insidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non in Arcem, sed in arcam faciat impetum: furis, trifuris, crumenicidæ, cum senis manibus genere Geryonaceo, quem si Argus seruet, qui oculus totus fuit, is nunquam seruet, siue BELLATORIS magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ sunt, quæque non sunt, centones faciat, qui se hâc atque illâc quasi pompam pancraticè atque athleticè præterducat: qui se omnibus faciat ferocem, nullique nisi vulnera ac cædem debeat: qui se vrbicapum, Martis nepotem,

Decorum
in Plauti-
nis Co-
mædiis.

Senex.

Seruus.

Bellator.

Regumque occisorem dici velit: qui macharath futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hostiles aspectu terret, occursum fuget, spiritu difflet quasi vetus folia.

Auari descriptio.

His silentio praetermissis, hominem ILLIBERALEM, perparcè parcum, avarum, sordidum, rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis unguis, animaduertite, Auditores, quàm graphicè ponit ob oculos, & conquisitis vitiatorum sordibus, quæ in hoc hominum genus confluant, quàm appositè monstrum concinnat non sine risu atq; indignatione exhibilandum. Primùm perpetuus est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum ædituus:

Pernigilat noctes totas, tum autem interdus

Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos informat.

Inhumanitas avaritiæ propria.

Cave quemquam alienum in ades intromiseris.

Quòd si quisquam ignem querat, extinguere volo,

Ne causa quid sit, quòd te quisquam queritet:

Nam si ignis viuet, tu extinguere extempulò.

Tum aquam aufugisse dicito, si quis perat.

Cultrum, securim, pistillum, mortarium,

(Quæ utenda vasa semper vicini rogant)

Eures venisse, atque abstulisse dicito.

Profeculo in ades meas, me absente, neminem

Volo intromitti: atque etiam hoc predico tibi,

Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.

Inhumanus enim uerò dominus, & odiosus adeò monitor, ut famulos cogat etiam ad suspendium. certè anus illa, ut avari intemperias heri effugeret, de tumultuario mortis genere secum deliberare, cœpit.

Neque

—neque quidquam melius, inquit, est mihi
 Ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram
 Longam, mi laqueo collum quando obstrinxero.

Sed resiste hîc paulum (sic enim audire mihi vi-
 deor ex auditoribus non neminem) quænam
 LITTERA hæc LONGA est, quam faciunt ij, qui
 se suspendunt tantisper (vt alius Plautinus quo-
 que seruus loquitur) donec transeat ægrimonia?
 Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti, varietate
 tæmque aduersus fastidium captanti, vitio dentur
 huiusmodi parerga. Sunt, qui nullam certam lit-
 teram designari putent, sed characteres solito
 grandiores atque palmares, vt possint ab omni-
 bus procul legi, ita par eruditorum nobile Dion.
 Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non
 dissimili ratione litteras interpretentur, quæ no-
 minibus præponi solent, & capitales appellantur.
 Alij, in quibus nomen profiteretur suum Ioseph
 Castilionius, litteram L, alij Græcum Λ, alij τ ef-
 fe Plauto litteram longam arbitrantur. Sed pri-
 mos acriter insectatur Iustus Lipsius tanquam
 oblitos Romanorum moris, apud quos olim mi-
 nusculæ, quibus nunc vtimur, vsurpatæ nõ fruere
 notæ. Sed immeritò eos carpit, mea quidẽ senten-
 tia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiriti-
 bus fuisse scribendi genus: sed cum scirët illud po-
 tuisse aut produci grandibus & maximis litteris;
 vt ait Cicero, & cubitum longis, vt ludit Plautus
 aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius;
 existimarunt, Plautinum iocum ad aliquam ex
 litteris cubitalibus esse referendum. Potius con-
 uicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui
 longam Plauti litteram, primũ in vnaquaque sen-

Disputa-
tio de
Plautina
littera
longa.

Quid de
ea alij
sentiant.
In Aul.
Plau. lib.
24. c. 320.

lib. 2. c. 93

De re &
pron.
c. 8.

tentia characterem, & veluti ductorem elementarij agminis interpretantur. Nec minùs aberrant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ non magis pedibus expriment qui pendent, quàm qui suis humi vestigiis insistant. nam qui ad flexum obstipùmque collum id fortè referrent, invertere deberent elementum. Ad dite, quòd isti imperitè sentiunt, L, sicut apud nos, ita apud Veteres fuisse cæteris longiorem: siquidem, vti dicebam, litteræ olim Romanis quadratæ, ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem diuaticatis cruribus, cum A comparant, quasi eadem vtriùsque figura sit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput & pedes, quas partes in A non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratumque corpus lineam à summo ad imum productam exprimit, rignum verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transuersum litteræ ductum fingere videtur. Atque hinc est, quòd in iudicio vocalium Lucianus facete inducit Σ obloquentem aduersùs T litteram furacem, ac dignam, quæ supplicium in sua figura sustineat, atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc quamquam erudita, non tamen ostendunt T litteram esse longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum necessarium erat. Quare longè iis, quos adhuc nominavi, perspicaciùs homo omnium oculatissimus I. Cæsar Scaliger (à quo

lib. 10.
 cap. 8.

lib. 1. de
 caus. lin.
 Lat. c. 4.

quo

quo mutuatus idem videtur Iustus Lipsius) vnum vidit inter elementa characterem cæteris proceriorem, ac pendentis staturæ accommodatum, litteram loquor, quæ ex gemino *ii* sæpè ab Veteribus contrahebatur in vnum, ac supra cæteros apices litterarum extendebatur. vt graphicè quidem videatur referte eum, qui se ipso productior oblongiorque fit, dum rectus pendet. Verùm quamuis hæc ita se habeant, ingeniosèque dicta sint omnia; tamen ex animo nunquam meo auelli potuit iniecta pridem suspicio insignioris alicuius mendi, quo locus ille vitiatu frustra viros doctissimos in istæc dissidia velitationesque distulerit: donec me, è vestro eruditorum numero, Auditores, sed qui mihi ex omni numero eximius semper fuit, Hieronymus Aleander coniectura in hunc locum sua mirificè confirmavit. Etenim hic, quòd præter alia indecorum ei videretur, anum & seruam argutari de re litteraria, litteratisque tantùm viris cognita, imò (vt Taubmannus hîc ait) ne ductis quidem omnibus; admonuit me, quem in Plautina illa littera hærentem animaduertent, vt viderem, nunquid aliò transferri posset Plauti iocus, & alterutro ex his modis legi, aut,

Noua huius loci interpretatio.

In Plaut.

— neque quidquam melius est mihi,

Vt opinor, quàm ex me vt *VVAM* faciã *LINEA*

LONGA, mi laqueo collum quando obstrinxero.

sic enim non modò personæ decorum seruatur, siquidem muliercularum potiùs est, vnam ad domesticos vsus filo suspendere, quàm litteras facere; sed etiam ad nomé *σαφυλή*, hoc est, *υια*, quo nomine anus illa vocabatur, alluditur. id quod info-

A a 5 lens

lēs Plauto nō esse ex nominis significatione iocū captanti, quis ignorat? aut (quoniam *litteram*, & *longum* constantissimè legitur, hoc in libris manu exaratis, illud vbiq̄ue) minore litterarū varietate

— neque quidquam melius est mihi,

Vt opinor, quàm ex me ut V V A M faciam A D

LITTERA M,

Longum mi laqueo collum quando obstrinxero.

Nempe ad litteram, & nominis sui similitudinem Staphyla se vuam faceret, si se pēdulam demitteret. Quæ viri eruditissimi coniectura, quam mecum ille dubitando potius, quàm certi quidquam asserendo communicauit, vt simillima vero videatur mihi, faciunt profectò, tum quòd ea locutio ab vna ad suspendium translata planè Plautina est. sic enim ipse alibi: cum adolescens seruum alloquens dixisset,

Ausculta mihi modò, ac suspende te;

respondentem audit seruum,

Si quidem tu es mecū futurus pro vna passa pensilis:

tum quòd longam lineam lego in hanc sententiam eandem apud Columell. dum; *ligato pede;* inquit, *longa linea, gallina custoditur.* tum demum quòd fili flexus circa racemi caput, ac nodi complicatio, vuæque demisso multo melius rem ipsam obiicit oculis, quàm cuiuslibet litteræ conformatio. Sed de quæstione hac suspendiaria, in qua sex septémve de littera vna sententias recensimus, dictum satis. Reuertor ad Plautinas avari hominis notas. Solertissimus ille porrò est, & conficiendæ pecuniæ articulos nouit omnes. In re aliena ad se corriuanda *O R C V S* est, ac vultur, qui cadauer expectet; ac in re sua elargienda,

In Pœn.
Act. I. sc.
2.

gienda, PYMEX non æquè est aridus.

Custodia
rerum ri-
dicula.

Rem suam periisse, seque eradicarier,

Et Diuùm atque hominum clamat continuo fidem,

De suo sigillo fumus si quà exit foras.

Quinetiam cum it dormitum, follem quo exci-
tare igniculum solet, obstringit ob gulam, ne quid
animæ amittat: aquam plorat, cum lauat, profun-
dere: quin ei pridem tonfor ungues demiserat,
collegit, & omnia abstulit præsegmina: quid ver-
bis opus est? AV HOC homine famem vtendam si
roges, nunquam dabit. Denique meticulosus, sol-
licitus, suspiciosus, obseruari ab omnibus putat,
quo pecuniam loco cõditam habeat; ideòq; exo-
culatos homines vellet, quibus veretur oculos
esse in occipitio. At dolo ablata ereptaque pecu-
nia, hic enim uerò miris actus intemperis, ac de-
mentis sanitate deiectus incurrit in obuium quæ-
que, de thesauro interrogat, pallium excutit, scru-
tatur inter tunicas, manum dexteram, sinistram,
tertiam exposcit, implorat quã um est hominum
ac Deorum, ipse se excruciat, ipse se ad insaniam,
ad suspendium cogit.

Metus
amitten-
dæ rei.

Insania fi-
nis auari-
tiæ.

Parasiti
descri-
ptio.

Perge. PARASITI, famelica hominum natio,
& frugibus cõsumendis nata, quàm veris suisque
expressi coloribus Plautinam in scenam veniunt?
QVASI mures semper edunt alienum cibum, suo
verò succo viuunt tanquam cochleæ, si ros non
cedit. vna illos alit ac sustinet spes cœnatica: ni-
mirum hoc illi negotium vnicè curant, nihilque
metuunt magis quàm

Ne tristi domicœnio laborent:
idcirco tanquam vmbre te te consequuntur, ti-
bique calceatis cum dentibus præstò sunt. nec
propter

Mart. lib.
5. ep. 79.

propterea collatiuos hosce ventres vnquam placaueris: oppleas tu illos licet, continuò tamen fame fauces lippiunt, ieiunos videbis rãquam inane dolium, bicongium, barathrum. Vsq̃ue adeò semper adhæret ad infimam ventrem fames, & edilitatem perpetuam sine populi suffragio gerunt. Vultis aliquem ex hisce capitonibus audire? Nam quia edacitate nemo possit eos vincere, his cognomentum factum est duris capitonibus.

Fames
mater pa-
rasiti.

Famem fuisse suspicor matrem mihi,

Nam postquam natus sum, satur numquam fui,

Sed quam ego matri meæ refero inuitissimus,

Eam mihi numquam retulit mater gratiam,

Nam me illa in aluo menses gestauit decem,

At ego illam in aluo gesto plus annos decem.

Atque illa puerum me gestauit paruulum,

Quo minus laboris illam cepisse existimo.

At ego non pauxillulam in utero gesto famem,

Verùm hercle multo maximam, & grauissimam.

Vteri dolores mihi oboriuntur quotidie.

Sed matrem parere nequeo, nescio quomodo.

Audiui hoc sepe vulgò dictum diciet,

Solere elephantum gravidam perpetuos decem

Esse annos, eius ex femine hæc certò est fames:

Nam iam complures annos utero heret meo.

Nunc si ridiculum hîc hominem quæret quispiam,

Venalis ego sum cum ornamentis omnibus,

Inanimentis explementum quærito.

Oratio vna interit hominum pessime,

Eaque optima herclè meo animo & sciissima,

Qua antè utebantur. VENI illò ad cœnam, sic face:

Promitte verò, ne grauare, est commodum:

Volo inquam fieri, non omittam quin eas,

Nunc

Eadem fi-
lia.

Partus
elephanti.

Inuitatio
ad cœnã.

*Nunc repererunt ei verbo vicarium,
Nihili quidem herclè verbum, ac vilissimum:
VOCEM te ad cœnam nisi egomet cœnem foris.
Ei herclè verbo lumbos defractus velim.*

Sed reuocemus intrò ad sîparium Gnatones istos plus æquo supparasitatos: ecce enim foras exit ADOLESCENS attentus ac tristis, & quem sui planè pœnitet, ac palàm pudet. quanto cum decoro, quàm moratè, quàm scitè loquitur.

Adolescentis pertæsa mores pristinos descriptio.

*Recordatus multùm, ac diu cogitavi,
Argumentaque in pectus multa institui
Ego, atque in meo corde si quod est mihi cor,
Eam rem volutavi, & diu disputavi,
Hominem cuius rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer; simulacrùmque habere:
Id reperi iam exemplum.*

NOVARVM ædium esse arbitror similem ego hominem.

Homo cui rei similis.

*Quando hic natus est, ei rei argumenta dicam.
Ædes cum ex templo sunt paratæ, expolitæ,
Factæ probè, examussim;
Laudant fabrum, atque ædes probant; sibi quisque
Inde exemplum expetunt, sibi quisque simile
Suo usque sumptu, operæ nec parcant suæ.
At ubi illò immigrat nequam homo, indiligensque
Cum pigra familia immundus, instrenuus;*

Domus ob incolarum deficiam ruinosa.

*Hic iam edibus vitium additur.
Bonæ cum curantur malè.
Atque illud sepe fit, tempestas venit,
Confringit tegulas imbricisque: ibi
Dominus indiligens reddere alias ne volt:
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aër operam fabri.*

Ne

Nequior iam factus est usus ædium,
Atque haud fabri culpa: sed magna pars homi-
num

Moram hanc induxerunt: si quid nummo sarciri
potest,

Vsq̄uedum mantant neque id faciunt, donecum
Parietes ruunt: edificantur ædes totæ denuò.

Hæc argumenta ego ædificiis dixi. nunc etiam
volo.

Dicere, ut homines ædium esse similes arbitremini.

Primum parentes fabri liberorum sunt,

Et fundamentum substruunt liberorum,

Extollunt, parant sedulo infirmitatem,

Vt & in usum boni, & in speciem populo

Sint, sibi que aut materia non parcunt,

Nec sumptus ibi sumptus esse ducunt.

Expoliunt, docent litteras, iura, & leges,

Sumptu suo, & labore nituntur, ut

Alij sibi esse similes illorum expetant.

EGO ad id frugi usque & probus fui, in fabricorum
potestate dum fui:

Posteaquam immigravi in ingenium meum,

Perdidi operam fabricorum illicò oppidò:

VENIT ignavia, ea mihi tempestas fuit,

Ea mihi aduentu suo grandinem, imbrémq, attulit,

Hæc verecundiam mihi, & virtutis modum

Deturbavit, detexitque me illicò.

Post illa me obtegere negligens fui:

Continuò PRO imbre Amor aduenit in cor meum,

Is usque ad pectus permanavit, permadesecit

Cor mihi, nunc simul res, fides, fama, virtus,

Decusque deseruerunt: ego sum in usu

Factus nimio nequior, atque adeo ita

Hæc

Parentes
fabricorum
similes.

Filij a
parentum
potestate
disceden-
tes.

Ignavia
in rerum
initijs.

Amor
pluuiæ
similis.

Hæc tigna humidè putrent, non videor mihi

Sarcire posse ædes meas, quin totæ

Perpetuæ ruant: quin cum fundamento

Perierint, nec quisquam esse auxilio queat.

Cor dolet, cum socio, nunc ut sum, atque ut fui,

Quo neque industrius de iuventute erat

Arte gymnastica, disco, hastis, pila,

Cursu, armis, equo; victu abam volupè

Parsimonia, & duritia; discipline aliis eram,

Optimi quique expetebant eam doctrinam sibi.

Nunc verò nihil sum, idque meopte ingenio repperi.

Verùm transferte iam aures atque animum ad
 SERVORVM par, qui in occurſu miris se conui-
 ciis, contumeliis que abundè conſalutant. credat
 quis iratos malè eſſe, & pugnis rem illicò decre-
 tuos, niſi ſciat decorum à Plauto ſeruari. Nimi-
 rùm ſicut honeſti, ac bene liberalitérque educati
 ciues ab officiſis vltro citroque verbis nego-
 tium exordiri ſolent, ita hæc vilia hominum ca-
 pita, nihil ſeridè dicere, ageréve incipiunt, quin
 tantisper maledictis, & conuiciis proludant.

Servorum
 morum-
 que ſervi-
 lium de-
 ſcriptio.

Gymnaſium flagri ſalveto.

Quid agis cuſtos carceris?

O catenarum colone.

O virgarum laſciua.

Vin' te follerem pugillatorium faciam?

Et pendentem incurſem pugnis?

Vin' tibi oculos elidam, ut Sepiis faciunt coqui?

Satis amicè ac liberaliter, vti ſervos decet. Sed
 quid ille, qui argentum ſocio daturus, ſic eum
 cum primùm videt, officiſe ſcilicet compellat?

Officioſæ
 ſervorum
 ſalutatio-
 nes.

Ehò impure, inhoneſte, iniure, illex, labes populi,

PECUNIÆ accipiter, auide, atque inuide,

Congeſtæ
 contume-
 liarū ap-
 pellatio-
 nes.

Pro

Procax, rapax, trahax: trecentis versibus

Tuas impuritas traloqui nemo potest.

Accipisne argentum? accipe sis argentum impudens.

Alter, qui linguam habebat referendæ natam gratiæ,

Siue respirare me (inquit) tibi respondeam.

Vir summe populi, stabulum seruitritium,

Carnificinum cribrum, subiculum flagri,

Compedium tritor, pistrinorum ciuitas,

Perenni serue, lurco edax, furax, fugax,

Cedo sis mihi argentum, da mihi argentum, impudens,

E O D E M mihi pretio sal perhibetur, quo tibi.

Vultis aperiam, Auditores, cuius esse rei similes hoc genus homines existimem? dicam, & ut spero, assequar oratione, quod mente comprehensum habeo; si tamen prius, quid mihi acciderit paucis antè diebus, verbo expediam. Eram nostris sub ædibus hîc ac viæ Latæ quadriuium, vbi Baiulus è saxo non infabrè factus aquam fundit è cado, quem circa locum, tanquam ad signum militiæ cogi quotidie solet manipulus Baiulorum, hoc est, hominum, quos non minùs quàm fontinalem illum Baiulum marmoreos credas, atque è saxo semisculptos, aut duro dolatos è robore, ac malè complanatos. Sedebant hîc ad fontem duo ex hoc ordine malè tum quidem feriati, secum nescio quid altercantes, credo de humeris maiori aut minori pretio locandis; cùm ecce tertius ex eadem familia re bene gesta atque gestata superuenit ex aduerso, elatâque sinistra, alterum qua parte occipitium in collum definit torosum planè ac ceruicosum, quanta maxima potest

Par pari
redditum.

Baiulus è
saxo fa-
brefactus.
Baiulorū
descri-
ptio.

potest vi ictuque palmari ac sonanti cædit: eodemque tempore, dextera in pugnum contracta, alteri humeros quasi fores validissimè pulsatur, hinc socius qui mecum ibat, veritus ne id principium pugnae foret, parùm abfuit, quin illicò accurreret, ac veluti rixantibus intercederet. Sed ego, bono, inquam, sis animo: hi, si nescis, delicias sibi faciunt, scalpuntque se molliter, dum sicuti vides sese pugnis fodiunt: salutationis hoc genus est manu loqui. atque Vt æra campana, quorum

Cuius rei
similes.

lingua malleus est, non alia ratione, quàm pulsando loquuntur; sic isti, quorum in manibus est lingua, pulsantes sese consalutant.

At quanto nobiliùs SENEX honestus & gravis, cui cor modestè situm erat, cum adolescente contendit super dote? dum adolescens sororem suam seni primario civi tradere sine dote indignum putat, ille non nisi indotatam accipere constituit. In quo ridiculum quid interuenit tam aptum ad seueritatem fabulae mitigandam, morèsque iuxtà collatos exprimēdos, vt nescias vtrū plus admireris, facetūmne mancipij atque opportunum in re subita commentum, an senis ferium honestumque responsum. nam cùm adolescens obfirmato animo dotis loco agrum suburbanum offerret, eius seruus qui ægrè ferebat ab alienari ab domo fundum ac villam, id est (vt ille aiebat) nutricem suam; ad senem clam accedit, & quasi cum eo secretum communicaturus sic in aurem insufurrat:

Viri gra-
uis hone-
stique de-
scriptio.

*Per Deos, atque homines dico, ne tu illum agrum
Tuum sueris vnquam fieri, neque nati tui.
Ei rei argumentum dicam.*

Agri in-
fortunia.

Fam. Strada.

B b Prò

Primum omnium, olim terra cum proscinditur,

In quinto quoque sulco moriuntur boues.

ACHERVNTIS ostium in nostro est agro.

Tum vinum, priusquam coactum est, pendet putidum:

Post id, frumenti cum alibi messis maxima est,

Tribus tantis illic minus redit, quam obseueris.

Opportunè ac sapienter ad hæc senex:

Hem ISTO in agro oportet conseri mores malos,

Si in conserendo possint interciderè:

At alter nihilo minus pergit in malorum Iliade:

Neque unquam quisquam est, cuius ille ager fuit,

Quin pessumè ei res vorterit, cuius fuit.

Alij exulatum abierunt, alij emortui,

Alij se suspendere: audi cætera,

Nam fulguritæ sunt hic alternæ arbores,

Sues moriuntur angina hic acerrima,

Oves scabræ sunt, tam glabræ, quam est hac manus:

Hominum nemo extat, qui ibi sex menses vixerit,

Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

HOSPITIVM est calamitatis, quid verbis opus est?

Quancumque malam rem querens illic reperies.

Hic oblata rursus occasione senex appositè ac festiuè:

Iste est ager profectò, ut te audiui loqui,

Malos in quem omnes publicè mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

Quò cuncti, qui ætatem egerunt castè suam,

Conueniant; contra istuc detrudi maleficos

Æquum videtur. -----

Verùm

Mores
mali se-
rendi.

Mali quò
amādādi.

Verùm hæc verba tam scitè prolata transferunt iam me à personarum decoro ad alteram partem, in qua de PRÆCEPTIS, quæ Plautus ad vitam honestè traducendam suppeditat, dicturus sum. Sed audio, qui me hinc abeuntem reuocet reprehendátque, quasi in iis quæ hinc atque hinc ex Plauto legimus exemplis non tantùm insit quantum præ nobis ipsi tulimus momenti ad Plautini decori commendationem: vt enim nullus adeò malus est liber, quin complectatur aliquid boni; ita licèt laudandi sint quos sedulò conquisiimus loci, posse tamen ex eodem Poëta nonnullos excerpi reprehensione dignos. Scio malorum quoque scriptorum voluminibus commune hoc esse: ideòque non videri Plautum vbi-que vniuersèque propterea commendandum, scio à nonnullis hoc ipso violati interdum decori nomine illum perstringi. scio Velabrum, tres Viros, Tuscum vicum, Cloacinæ sacrum, aliáque Romana nomina Plautinis inserta Comœdiis, quæ Thebis aut Epidauri dabantur, negotij molestiæque plurimùm attulisse Latinis Aristarchis. Sed hæc ad calculos vocare, disceptarèque diligentius, an aliquo Plautus loco declinasse videatur à via, non est meum, qui (vt sæpe sum prolocutus) laudatoris suffragatorisque, non iudicis partes ago. Aggrediar igitur ad eã, quã proposui, reliquam disputationem. Quamquã perstringendo rē paucis, curabo vt vnius partis prolixitatem alterius breuitate compēssem. Aio Plautinas Comœdias abundare documentis ad rerum opportunitates & commoda vtiliter occupanda, vitãque in ciuili hominum consuetudine componendam:

Quid ob-
iiciatur
aduersus
Plautinũ
decorum.

Vitæ do-
cumenta
ex Plau-
tini fa-
bulis.

nendam : idque interdum in vniuersa Dramatis fabula doceri, quæ humanæ speculum vitæ refert in eam intuentibus : sæpe in singulis præceptionibus indicari, quæ traditæ in loco, mirum quantum mores instruunt, hominèmq; se ipso sapientiore sedulo reddunt. Age, quisquis sub Domino es, atque in Aula degis, disce ab Epidico Plautino, quid te potissimum deceat.

Præceptū
famulis
datum.

PLVS scire satius est, quam loqui seruum hominem:

Ea sapientia est. —————

Dissimulatio doctrinæ.

Sapienter ac propemodum ex oraculo. Dissimulare sapientiam in tempore, nulli profectò non vtile; at apud alium seruienti necessarium ornamentum est. Falluntur, qui se argutos disertòsque videri volunt apud Principem, à quo si consulantur, facundiam illicò perquam meditatè promunt omnem, quantumque præceptorum collegerint toto anno, semel effundunt. PRINCEPS non præceptorem, sed indicem cupit: amat discere, non doceri. Atque ego quidem si (quantum ad hoc attinet) Aulico prospicerem, qui adhiberi solet in consilium; amicè commonerem, ne multis ambitiosèque in noua sententia proponenda philosopharetur: neue eius rei, quam esse è re Principis existimet, author ipse magnificè videri vellet: atque hanc ob causam inter priuata etiam cum eo colloquia abstineret ab aperta ratiocinandi vi, & Inductionem libentiùs vsurparet, quòd per hanc minùs docere videamur, quam per illam. cùm enim Inductio interrogationis genus sit, in quo paulatim à primo quis progreditur ad postremum, dum assensio-

nem

Inductio
aptissimū
docendi
adiumen-
tum.

nem captat, & rem denique cōcludit euincitque; ita dissimulat victoriam, vt non tam ipse qui dicit, quàm is qui eum dicit, in veritatis cognitionem venisse videri possit. minùs autem existimat se victum, qui fateatur ipse per se, quàm si ab alio conclusus vrgeatur. Fingite me cum domino agere illiberali, intentoque cumulandis opibus, non autem adhibendis ad humanos vsus; propositumque mihi esse, eò illum deducere, vt fateatur, diuitem in vsu pecuniarum esse, non in earum tantummodo possessione. Principio (libet enim paucis proludere in hanc sententiam, potiùs artificij explicandi causâ, quàm exercendi: vt ex hac velitatione significem quid in pugna; sed cautiùs sit agendum) transferam ab eo, quem alloquor, orationem, atque instar Apologi, quid mihi acciderit cum honesto laudatoque viro, si vnâ in eius laudibus excipiam profundum auaritiam, explicabo. dicam; inter alia, quæ vtrò citròque sermocinando contulimus, vbi ad rem, quam volebam, penitus deuenimus, sciscitatum esse me: num ille statuam Marij appelleret. crederetque dominum Marianæ villæ, velletque aliquis huic marmoreo domino similis esse? negasse tunc illum, rogatumque causam, eam dixisse, quia vti fruique ea villa saxum nequeat. rursus me percontatum esse, num Tantulum, qui

Differendi modus cum avaro domino.

————— à labris suiens fugientia captat

Flumina, —————

Dominum putaret fluminis & pomorum? eandem ille ob causam negasse, ac memorem Senecæi chori, illa retulisse:

Hor. sat. I. lib. I.

B b

3

STAT

Stat lusus vacuo gutture Tantalus:

Impendet capiti plurima noxio

Phineis auibus præda fugacior;

Hinc illinc gravidis frondibus incubat,

Et curuata suis fœtibus ac tremens

Illudit patulis arbor hiatibus.

Hæc quamuis avidus, nec patiens moræ

Deceptus toties tangere negligit,

Obliquatque oculos, oraque comprimit,

Inclusisque famem dentibus alligat.

Sed tunc diuitias omne nemus suas

Demittit propius, pomaque desuper

Insultant foliis mitia languidis,

Accenduntque famem, quæ iubet irritas

Exercere manus: has ubi protulit

Et falli libuit, totus in arduum

Autumnus rapitur, sylvaque mobilis.

Denique interrogatum à me esse, an crumenam, aut arcam nummorum plenam, aut seruum thesauri custodem, censeret dominum pecuniarum? quod cum constanter ille pernegaret, eoque causam perpetuò referret, quòd seruus vti diuitiis nequeat arbitrato suo: tunc verò laudata, quam is in promptu habuerat, causa, ex eo petiisse, vt eiusdem causæ memor videret, quid responsurus sit, si interrogetur, an qui compositis nummis, cumulatâque magna opum vi, ob auiditatem noui quotidie lucri, non vitur, sed

———congestis undique saccis

Indormit inhians, & tanquam parcere sacris

Cogitur, aut pietis tanquam gaudere tabellis,

an hic inquam, qui in magna diuitiarum copia, tamen

Hor. sat. i.
lib. i.

QVA

QVÆRIT, & inuentis miser abstinet, & timet

vii,

Dominus sit appellandus, an custos? Atq; hac potissimum ratione, sed longè cautiùs & callidiùs pertractata, præsertim cùm res difficiliore incidunt, agendum existimo cum Principibus vitis, quibus ita subiicienda est veritas, vt ipsi eam inuenisse suopte ingenio, seq; ipsi correxisse videantur. Hactenus qua ratione aduersùm dominos se gerant famuli. Perge, discant etiam à Plauto, quid cum famulis agant domini, qui si certam expeditamque viam velint de seruitio domestico, deque familia benemerendi, efficiendique ne quid domi turbetur, auferatur, in patremfamilias coniuretur, Poenulum audiant id compendio monstrantem.

QVEM tu asservare rectè, ne aufugiat voles,

Esca atque portione vinciri decet,

Facile asservabis, dum eo vinclo vincies:

Ita istæ nimis lenta vincula sunt escaria,

Quàm magis intendas, tanto astringunt arctiùs.

Ita se res habet: hoc hamo capiuntur homines sæpiùs, quàm pisces. Rectè ille, elephantorum feritatem vsque in seruile obsequium demeretur cibus. sed quid ego elephantos loquor? homines vitantes aliena quadra, diuitumque arrosos, vt loquitur Seneca, atque arrosos, quàm obnoxij viuunt potentium imperiis? dùmque ad illorum arbitrium nutumque se totos fingunt, & accommodant, quàm dura, quàm indigna patiuntur? vt non necesse habeam è veterere Comœdia recordari parasitos, quibus imminuebatur identidem socco caput, atque Aulæ in faciem

Preceptum
dominici
datum.
Victus
beralitas.

Sen. de be
nef. lib. 10.

Ep. 26.
Parasiti.

frangebantur : cùm nulla sit hoc tempore hominum natio æquè patiens iniuriarum , atque ea quæ hisce vinculis escariis obligata est.

Iuuenal.
Sat. 5.

*Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, si quid tentaueris unquam
Hisce, tanquam habeas tria nomina.* —

TRIA inquam NOMINA : quid ad hæc hærentes vos aspicio, Rhetores, idque ex me more vestro sciscitari gestientes? At reuereri vos addecet tam multos, qui me honoris causâ circumstant, Præsules sapientia ac rerum administratione clarissimos : quorum in me audiendo humanitate non vsque adeò abutendum vobis est, vt etiam ad apinas & tricas vestras recognoscendas hodie compellatis. Quamquam vos, viri eruditissimi, horum cupiditati facilè, vt arbitror, ignoscetis: quòdque vobis prima addiscentibus gratum erat scire, nescire nunc vestri olim similes Rhetores meos pro vestra facilitate non permittetis. præsertim cùm in hoc soluendo trium nominum nodo, magni quoque litteratores operam ponere non indignum litteris, ac lectoribus suis arbitrati sint. Angelus Politianus, magno vir ingenio, triúmque linguarum peritia nobilis, existimat tribus nominibus Libertos indicari, qui cùm manumittebantur, ad nomen suum addebant nomina Patronorum. ita Eutychem libertate donatum à T. Cæcilio, T. Cæcilium Eutychem, & Dionysium à Pomponio manumissum, M. Pomponium Dionysium appellari M. Tullius Attico gratulatur. Sanè Tertullianus seruos ad libertatem vocatos, vestis albæ nitore, annuli aurci honore, & Patroni nomine, ac tribu, mensaque

Tria nomina quid apud Iuuenalem.

In Miscel.

lib. de Resur. carn. Manumissionis insignia.

ſaque honorari ſolitos dicit. quare hæc erit ſententia Iuuenalis. Adeò tecum ſuperbè aget conuiuij dominus, quaſi eius libertus ſis, ab eòque manu miſſus, ideòque perinde ac ſi in te magnam imperij partem adhuc obtineat, ſi quod verbum inter epulas excidet incauto tibi, iubebit ille te à conuiuij ſtatim auferri veluti hominem ſibi obnoxium, quem libertate ſuiſque nominibus donauerit. At Laurentius Valla perpetuus Cæſor litterarum, tribus nominibus mancipium ſignificari nequiſſimum, alludàque arbitratur ad vetus ænigma, TRIA cappa peſſima. ſiquidem apud Græcos, ſerui qui aut Cilices erant, aut Cretenſes, aut Cappadoces, mortalium verſutiſſimi habebantur; vt Iuuenali ſenſus ſit: Tecum actum iri crede in conuiuij, ac ſi ſeruus eſſes ex iis, quos Græci ſceleſtiſſimos exiſtimant, adeòque rapieris repente de menſa, non ſecus ac ſi in te tria illa nationum nomina confluerent. Verùm Io. Britannicus Poëtæ Iuuenalis interpres haud ignobilis, aliò rem ab alijs trahit, affirmatque, tribus nominibus nobiles deſcribi, qui prænomine, nomine, & cognomine vtebantur. quò illa ſpectant tum Auſonij in Gryp. ternarij numeri,

Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum:

tum Pauli Manutij huc transferentis Adagium, Homo trium litterarum, quo nobiles affirmat indicari, quorum tria nomina primis tantùm litteris ſcribebantur; quaſi Iuuenalis dicat. Si tu inter epulandum tentaueris vnquam hiſcere, ac ſermonem miſcere nobilium libertate tanquam tribus inſignitus nominibus; aſportaberis illicò è conclaui, nec vlla habebitur ratio nobilitatis.

Hominū
verſutiſſimi qui.

Nobilium
appellationes.

Edyll. 4.

In Adaag.

Homo
trium litterarum.

Homo
trium li-
terarum
aliter v-
surpatum.

Postremò non deest, qui hominem trium nomi-
num interpretetur furem, ut idem sit, quod apud
Plautum in Aulularia ludentem, homo trium
litterarum. Nam hunc, cui non licere super men-
sam quidquam loqui Iuuenalis hîc ait: paulo an-
tè dixit, obseruari magna seruorum suspitione
tanquam furem, ideòque ad bibendum phialam,
non poculum ex auro gemmîsque dari,

Vel si quando datur, custos affixus ibidem,

Qui numeret gemmas, unguêsque obseruet acutos.

Et hoc ipso loco cum furace illo pastore compa-
ratur, quem prædas abigentem Hercules è specu
magna arreptum vi pedibus abstraxit: quasi idem
periculum immineat huic conuiuæ, nempe ob
eandem culpam:

Duceris planta, velut iētus ab Hercule Cacus,

Et ponere foris, si quid tentaueris unquam

Hiscere, tanquam habeas tria nomina. —

Redeo ad Plautum. Vultis DOMINOS æquè, ac
SERVOS paucis litteris, vnòque versiculo ad om-
nem vitam persanctè ac sapiētèr informari? acci-
pite quid senex adolescenti filio de dictis melio-
ribus instillet.

BENEFACTA beneficiis aliis pertegito, ne per-
pluant.

Enimuerò siue ad virtutes, siue ad beneficia di-
ctum referas, nihil illo reperies humanæ vitæ
salutarius. Refer ad perpetuam, nec vnquam in-
terfistentem virtutum exercitationem, præce-
ptum habes ad sanctimonix palmam conten-
denti expeditissimum. Qui vnico virtutis facino-
re securum se arbitratur, errat, nisi aliarum quo-
que exercitatione virtutum stabiliat firmèque

Præceptū
dominis
ac seruis
datum.

Virtutum
exercita-
tio.

id, quod solum per se nutat ac ruit. VIRTUS virtutis eget fultura, ne cadat. non satis est iecisse fundamenta, parietes extulisse, mediana cubicula separasse; sine tecto accipiet domus inimicum imbrem, factoque vitio passim perpluet, atque ad terram corruet. Ita & tu te similem domui crede: si quid bene pudicęque semel feceris, idque esse diuturnum cupis, adde nouum facinus quo prius regas, atque hoc rursus alio facinore factum tectumque cura: alioqui, si benefacta benefactis continenter aliis non integes, breui perpluent. Refer hoc Plauti dictum ad beneficentiam, præceptum habes ex intima prudentia petitum. Quisquis in alium beneficus es, ne male operam ponas, neve corruptum videas beneficium tuum; nouo beneficio vetus protege, atque vt nouam istam liberalitatem ab accipientis obliuione veluti à tempestate pluuięque defendas, benefacta benefactis aliis pertegito, sic nunquam perpluent. QVI instat & onerat priora sequentibus, etiam è duro & immemori pectore gratiam extundet. BENEFICIIS illum tuis obside, vt quò se cumque vertat, memotiam tui fugiens ibi tete reperiat.

Beneficentia non intermittenda.

Sed hæc peculiaria singulęque, quibus humanę vitę comparari adiumentum, ornamentumque à Plautinis fabulis ostendimus, præcepta fuerint: libet iam ad disputationis calcem, manipulum congerere præceptorum; atque hunc postremum fabulę actum de Plauto concludere eo modo, quo Plautus ipse primum actum Comedię semel inchoauit. Ergo quicumque aut clam remotisque arbitris honesti quid agunt, aut flagitia
nullo

nullo teste securi committunt; ut sciant obseruari tacite omnia, ac suam quemque poenam præmiūque manere, audiant vocalibus è stellis vnā inter homines assidue versantem, explorantēque sedulo mortalium vitam, atque ad Iouem accuratè singula referentem.

*Qui gentes omnes, mariaque, & terras mouet,
Eius sum ciuis ciuitate calitum.*

*Ita sum ut videtis, splendens STELLA, candida,
Signum quod tempore semper exoritur suo,
Hic atque in celo nomen Arcturo est mihi:
Noctu sum in celo clarus, atque inter Deos,
Inter mortales ambulo interdus.*

Et alia signa de celo ad terram occidunt.

*Qui est Imperator Diuūm, atque hominū Iuppiter,
Is nos per gentes alium in alias disparat,
Hominum qui facta, mores, pietatem, ac fidem
Noscat: ut quemque adiuet opulencia.*

Qui falsas lites falsis testimoniis

Petunt, quique in iure abiurant pecuniam,

Eorum referimus nomina exscripta ad Iouem.

QUOTIDIE ille scit, quis hic querat malum.

Mali res falsas qui impetrant apud Iudicem,

Iterum ille eam rem iudicatam iudicat,

Maiore multa multat, quam litem auferunt.

Bonos in aliis tabulis exscriptos habet.

Atque hoc scelesti illi in animum inducunt suum,

Iouem se placare posse donis, hostiis,

Et operam & sumptum perdunt, ideo fit, quia

NIHIL ei acceptum est a periuris supplicij.

Facilius si qui pius est à Diis supplicans,

Quam qui scelestus est, inueniet veniam sibi:

Idcirco moneo vos ego hæc, qui estis boni,

Quique

Præcepta
omnibus
data.
Arcturus
explora-
tor rerum
humana-
rum.

Boni ma-
lique scri-
pti in Io-
uis tabu-
lis.

*Quique etatem agitis cum pietate, & cum fide,
Retinete hæc porro: post factum vt letemini.*

Quo equidem commento quid vsquam, oro vos, Auditores, non dicam ad ingenij specimen illustrius, ad orationis elegantiam concinnius, ad decori temperamentum accommodatius; sed ad morum disciplinam, sanctitatẽque vitæ salutaris excogitari ac fingi potuit? profectò nihil: nisi hæc salutaria vitæ monita. (permittite me hæc addere, Auditores, ne quem adolescentium in errorem ac fraudem inducat oratio mea) nisi hæc, inquam documenta impuris amoribus; obscœnãque imitatione Plautus corrupisset. Et enim AFFECTO semel animo aliqua turpitudinis labe (Affici autem, aut certè afflari à Plautinis fabulis necesse est) serò per admonitionum subsidia salus adornatur. M A L E per mediam Suburram itur ad sobrium vicum, aut ad Pudicitiaẽ sacellum. Quod etiam atque etiam admonere necesse habeo Rhetores meos, vt intelligant, Plauti Comœdias nõ esse accõmodatas eorum moribus qui saluã integrãque & vitæ, & linguæ castimoniam velint: sed eam apud cautiore interin candidiorẽsque scriptores tutò ac luculẽter addiscendam esse. Sed non id ago in præsentia: neque hisce, quæ laudavi, præceptis deleri posse illius in amore fordes vnquam putavi. Id autẽ ago, idque nunc molior, vt collectis iis, quæ Poëtam Comicum decent, virtutibus, simul obsequat ipse alienæ voluntati, simul si quid aliquando peccauit Plautus paulo licentiùs in eo conuentu Poëtarum, si quid aduersùs Ennium Statiũmque aliquantò petulantius, ac supra Comicam hilaritatem

Admonitio ad Rhetores.

Pudicitiaẽ præcauendum.

reim admisit; hisce tam multis ex aduerso documētis, dignus habeatur qui eluere iam labeculas illas, atque omnem à se culpā noxamque amoliri ac deprecari meritò possit. Id quod ego si à vestra facilitate impetrauero, Auditores, si in pristinam apud vos gratiam, & quod inde fiet, si in Senatum vestris suffragiis veterem festiuūque Poētā restituerò; satis ille gratulationis ac plausus datum à vobis fuisse fabulis suis mea opera existimabit.

PRÆLECTIO QUARTA.

Pistor Suburranus.

S I V E

Πρόβλημα, *Cur sternentes saluentur.*



EDEBAM paucis antè diebus in hemicyclo cum aliquot viris amore mihi ac studiorum similitudine coniunctissimis (Præsules & munere isto, & sapientia Illustrissimi) cum ecce se ad numerum amicus addit peritissimus omnium, quæ Romæ vsquam aut eueniunt, aut euenire homines rerum nouarum cupidissimi comminiscuntur. Hic inter cetera refert ostentum obuenisse Romæ ingens: PISTOREM Suburranum posteaquam ter ac vicies continenti spiritu sternuisset, vigesimo quarto sternutamento animam efflasse. Hic eorum, qui hæc mecum audiebant, vnus intempestiuè tunc quidem facetus; Bellè factum, respondit, vt qui vigesimam quartam iam pulsa

Occasio
prælect.

pulfauerat, ei noctefceret. quo ioculo ceterishaud
 perinde delectatis, ego rem aliò transferens; Mi-
 feram hominum conditionem, inquam, scilicet
 hoc etiam ad reliqua mortis genera addendum
 est, vt inter sternuendum quis occumbat. Scie-
 bam mille vias lethi: audieram casibus propè in-
 numeris mortalium vitam esse expositam: le-
 geram apud Lucianum acino vna suffocatum
 periisse Sophoclem. non me fugiebat Diodorus
 Dialecticæ magister, qui ludicra quæstiūcula su-
 per cœnam non protinus ad interrogationem
 Stilponis expedita, perstrictus ob id à Ptolomæo,
 præ pudore nimio pòst expirauit. Sed nihil eo
 admirabilius, quod contigisse Zeuxidi inter pi-
 ctōres sua ætate facile principi scribit Verrius.
 Hic VETVLAM coloribus expresserat in tabula
 edentulam ac vietam, annis ac viribus defectissi-
 mam: dùmque re absoluta, vti fit, ad opus agno-
 scendum redit, ridiculo illo aspectu delectatus,
 dum aniculam contemplatur suffarcinatam, bre-
 uiculam, aridam, exsuccam, exanguem, buccu-
 lentam, recedentibus oculis, pendentibus genis,
 extante deorsum mento, depresso introrsum ore,
 superstāte naso neque integro, neque sicco; enim-
 uerò suborto affatim risu, intercluso spiritu, ridi-
 culum sanè in modum seriò extinctus est. Hæc,
 aliáque compluria legeram, inaudiueram, no-
 ueram. iam verò etiam sternuentem mori de-
 plorandum est. Tunc ex ea virorum corona,
 qua concludebar, aliquis non malè litteratus in
 me intuens, mirari se dixit, cur in mentem mihi
 non venerit Gregoriani temporis, cùm grassan-
 te per Italiam lue, passim homines sternutamē-

Mortis ad
 mirandæ
 genera.

In Macro-
 biis.
 Laërt. l. 2.

Vetulae
 descriptio

to animam agebant: ex quo factum, ut sternuentibus, in magno quippe discrimine, salutem cæteri precarentur: qui mos exinde relictus hodiè que viget, ut honorem habeamus sternuenti, eumque saluere officiosè iubeamus. Cui ego, non id respondi tritum exploratumque perinde haberi apud omnes: sed, ut se cumque res haberet, certè quod de salute impertienda dicebatur, ducebaturque à Gregoriani temporis calamitate, satis vereri me, ne fabula non bonis authoribus emanasset in vulgus. Id autem, dum aliquo euincere testimonio antiquitatis aggredior, à primario viro (abs te, inquam, OCTAVI CORSINE Præsul Illustrissime) vocor repentè aliò, & cogor Senatum illum sapientium, conceptumque animo sermonem illicò relinquere: sed relicta semel ea cupiditas acriùs animum stimulauit meum, ut ea super re pluscula inuestigarem, atque apud vos, id quod ago in præsentia, de consuetudine sternutamenta salutandi non ingrata, ut arbitror oratione differerem: ac tibi præsertim, OCTAVI, hoc qualecumque demum est munus offerrem elucubraturum magnam partem inuitatu tuo; si fortè possem hac ratione persolvere aliquid ob eam, quæ abs te confertur in me, laudem, dum præstanti ingenio prudentiæque tuæ quantum homines tribuunt, tribuunt autem persanè multum, tantum propemodum tribuere & mihi, qui in te nescio quid olim posuerim, videntur. Age igitur, quamobrem sternutamenta honore prosequimur, sternuentique salutem dicere consueuimus, inquiramus.

Et Carolus quidem SIGONIVS, si virum
crudi

Sternuentem salutandi mos vnde.

li. i. Hist. de Reg. It.

eruditum in paucis audire volumus, quæstionem facile profligasse videri potest, dum annum exequitur quingentesimum nonagesimum, quo anno Christianæ Reipublicæ moderabatur GREGORIUS, re quàm cognomento maior. *In dies, inquit, magis pestilentia sauebat. ad ceteros autem casus, quibus homines fœdè passim absumebantur, hoc etiam mali accesserat, quòd multi cùm sternuerent, alij cùm oscitarent, repente spiritum emittabant. quod cùm sapiùs eueniret, consuetudo inducta est, quæ nunc etiam obseruatur, vt sternutantibus salutem precando, oscitantibus signum Crucis ori ad-mouendo presidium quærerent. Quibus rebus permotus Gregorius ad cetera celestis iræ piacula, postero anno religiosam in die Resurrectionis supplicationem instituit, atque solenni pompa sanctam Dei Genitricis imaginem extulit. Habetis iam, Rhetores, ab Historia causam, cur salus sternuentibus imploretur. sed, aut omnia me fallunt, aut Sigonius, & quotquot hunc morem deducunt à Gregoriana temporis pestilentia, strenuè allucinantur, minùsque animo vident, cùm non supra millesimum annum videant id, quod multis ante Gregorium seculis fuisse, compertum habeo. Non multis agam in re haud obscura. Aio consuetudinem sternutamenta venerandi antiquiorem esse, quàm vt à Gregoriana memoria emanasse putandum sit. L. APVLEIVS, qui trecentis non minùs annis ante Gregorium scripsit, dum in Metamorphosi facinus commemorat sternutamento detectum; ait, apud fallonis vxorem latuisse iuuenem marito infensum, sed superueniente fullone, mulierem metu exanimatam id*

Sternuentium oscitantiumque mortes.

An ex hoc cõsuetudo bene precandi.

Quantò antiquior Gregoriano auro mos hic fuerit. lib.9.

in re trepida cepisse consilij, quò iuuenem occultaret. Erat ibi viminea cauea è salicibus seu malleolis apta in apicem cumulumve contexta, qua super crate lintea ac vela mulier explicuerat, vt inalbescerent subiecto sulphuris fumo, ergo eo sub integumento iuuenem concludit occultatque, & mensæ, quæ erat apud hanc caueam, accumbit ipsa cum marito. *Interim* (verba recito Apulei) *acerrimo grauiq; odore sulphuris iuuenis inescatus atque obnubilatus, intercluso spiritu diffuebat, atque (vt est ingenium viuacis metalli) crebras ei sternutationes commouebat. Maritus è regione mulieris accipiebat sonum sternutationis, cùmque putaret ab ea sternutamentum proficisci, solito sermone salutem ei precabatur, sed cùm iteraretur rursus, ac frequenter sapius, rei nimietate commotus, qua res erat, tandem suspicatur, & impulsam mensam, remotamque caueam, producit hominem crebros anhelitus agrè efflantem. Animaduertitis, Auditores, solito sermone salutem sternuenti dictam? non ergo à Gregorij tempestate inducta hæc consuetudo. Omitto Athenæum Apulei æqualem, qui ostensurus sacrum fuisse veteribus humanum caput, affert indicij loco sternutamentum, quod homines venerari atque adorare soliti sunt. Sed ante utrumque PETRONIVS ARBITER (quem Tiberio Principe vixisse fama est) in Satyrico ludens non dissimili figmento describit remotum è rixa Gytona puerum, atque intra grabbatum & culcitræ occultatum: dumque omnes putant fugisse puerum inter turbam, nec quò abiisset, suspicari possunt, Gyton (ita Petronius loquitur) collectione spiritus iam plenus continuo ita sternutauit, vt grabbatum concu-*

Excitatum
sulphure
sternutamentum.

lib. 2. c. 15.

teret

teret : ad quem motum Eumolpus conuersus , saluere Gytona iubet. Videtis, Auditores, salutem sternuentibus imploratam quinque fermè seculis ante Gregorium. Perge , Tiberius Imperator tristissimus hominũ, vt ait Plinius, & qui religiosis hisce officiis minimè capiebatur, nõne dum vehabatur curru per urbem, sternuenti honorè habebat ipse, sibiq; ab aliis exigebat? vt refert hic, què laudo , PLINIUS in Historiis. Perge adhuc supra lib. 28. c. 2. Tiberij ætatem. ARISTOTELES (videte obsecro, Rhetores quãtũm vos ego à Gregorij tempestate remoueam , atque in vltima penè antiquitate reponam), dum naturæ causas in Problematum quæstionibus inuestigat, meritò ait homines venerari sternutamentum , ac bene sternuentibus augurari, eaq; super re populariter inquiri multa sapienterque definit. Sed illud iucũdum æquè ac antiquũ est, quod Græcus Poëta ludit in Proclum, hominẽ Therfite Homericò deformiorem, bene capitatũ, acutè auritum, proluxè ac liberaliter nasutum. atque (vt quod ad rẽ pertinet, solũ loquar) nasũ, nẽpe classicũ atque inter omnes antesignanum, tam ampla porrectũ mole describit, vt eũ emungere ac detergere totũ nequireret? quippe maior multo erat , quàm vt ad eũ manus posset pertinere. additque hinc etiam fieri, vt quando sternuebat Proclus, non imploraret sibi Decorum opem, neque diceret , Ζεũ σωσον, Iupiter ò adsis : nimirũ nasus satis amplè productus tam longè aberat ab aure , vt ad eam sternutamenti sonus non nisi aliquanto pòst tempore perueniret, cùm videlicet iam dudum sternuisset, nec iam iam amplius ope Iouis opus esset, sic ait:

Seç. 23.
Probl. 7.
& 9.

Locus in
nasum.

lib. 2. Floril.

Οὐ δύναται τῇ χειρὶ Πρόκλου τὴν ῥῖν' ἀπομύσσειν,
 Τῆς ῥινὸς γὰρ ἔχει τὴν χεῖρα μικροτέραν.
 Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, εἰὰν πλάσῃ. ἔ γὰρ ἀκούει
 Τῆς ῥινὸς, πολὺ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀπέχει.

aut, si manultis, idem Latinè à me audite.

*Non potis est Proclus digitis emungere nasum,
 Namque est pro nasi mole pusilla manus.*

*Nec vocat ille Iouem sternuans: quippe nec audit
 Sternutamentum, tam procul aure sonat.*

Maneat igitur, quod præfari voluimus, morem salutis implorandæ sternuentibus ex ea commorientium calamitate nõ emanasse, sed multò ante Gregorianum Imperium cõtra Sigonij placitum valuisse. Quæ cum ita res sit; quærenda adhuc est causa, cur sternuentes salutentur. Ac mihi quidem (nam à stirpe ducenda res est) quinque veniunt in mentem causæ, ad quas huiusmodi consuetudinem reuocare possim. Religiosa, Medicinalis, Faceta, Poëtica, Auguralis. Hæc dum in medium afferro, vos viri eruditissimi, quorum hîc ego florem tota vrbe delibatam video, singulorum momenta non tam pro sapientia vestra, quàm pro tenuitate interim mea penditote.

Quinque
 causæ, cur
 sternuen-
 tes salu-
 tentur.

Prima
 causa.

Principio, vt exordiar à RELIGIONE, ea salutatio, qua sternuentem impertimur, non est salutis imploratio (libet enim in præsentia ita rem interpretari) sed veneratio est, atque honoris significatio: sicut, cum obuios amicos salutare consueuimus, non eis quasi aliquid aduersi acciderit, præsentem opem ac salutem precamur, sed officij causâ honorem salutando habemus. Hinc sternuenti assurgimus, caput officiosè detegimus, reuerenter cum eo agimus: quæ omnia

nia

nia proculdubio venerationis argumenta sunt. Quo in genere nihil illustrius, quàm quod ferunt de MONOMOTAPÆO Imperatore apud Æthiops, à quibus more gentis Princeps adoratur hic cum sternuit, qui adsunt extèplò venerabundi cõcepta verba, quibus bene prosperèque precari cõsueuimus, tãto clamore proferunt, vt facilè qui agunt in Aula proximisque cubiculis exaudiant, ac faustas cõsalutationes elata & ipsi voce cõgeminent: quibus auditis sequuntur illicò in eundem modum qui versantur in foro ac domibus adiacentibus. quò fit, vt aliis ea ratione alios inuitantibus, & precationum verba præeuntibus, ingenti acclamantium veneratione, tota simul vrbe sternutamentum Principis celebretur. Veneramur igitur sternuentem. At quamobrem hæc ei religio venerationis præstatur? dicã. Sternutamētum è capite est, hoc est, è parte partiū humani corporis principe, imò & sacrosancta, vt veteribus habita est: siue quòd in capite omnium sensuum collocata sit sedes, siue quòd Pallas è Iouis nata cerebro diceretur, siue demum quòd officina sapientiæ appellaretur hominis caput. inde communicata videtur cum sternutamento sanctitas, creditumque olim etiam ipsum sacri aliquid habere. Video me in re dubia versari. Sed prouoco ad Aristotelem, qui in Animalium Historiis, sternutamentum ait esse augurale signum, vnumque ex spirituum omnium generibus sanctum, & sacrum. Et miremur, si ij, quibus sternutamentum sacrum habebatur, sternuentem veneratione prosequerentur? sed quid multis opus est? eundem in Problematis ita de causa disputantem audite.

Nicolaus
Godignus
in vita
Siluerij
lib. 2. c. II.

Sternuta-
mentum
Æthiopi-
ci Impe-
ratoris.

lib. 1.

Se&. 33.
Prob. 7.

Cur, inquit, sternutamentum pro Numine habetur, non tussis? An quia de capite membrorum maxime omnium diuino, ex quo prouenit cogitatio, suam ducit originem? Atque ex hac fortasse causa transmissam ad nos arbitror esse consuetudinem sternuentem capitis honore, officiosaque verborum appellatione venerandi.

Secunda
causa.

Altera causa est MEDICINA petenda est, si forte cuiusdam hæc plena religionis haud facit ad hanc rem satis. Sternutamentum esse cerebri

Quid sternu-
mentum.

Alb. Mag.
lib. 1. de
Animal.
c. 8.
lib. 7.
Aphor.
52.

motum expellentis superuacaneum humorem adiumento aeris per nares attracti, Philosophi sentiunt: & Hippocrates Medicorum Princeps scriptum reliquit, sternutamentum fieri cum aer inani capite contentus foras erumpit, eò autem sonum edere, quia per angustias ei exitus sit. Hæc porrò salutaris exspiratio est, ut merito sternutamentum appellet Aristoteles indicium valetudinis: cuius idem causam inuestigans, illo ait significari bene caput valere, & posse concoquere: cum enim capitis calor humorem spiritumque conuincit, tunc excitari sternutamentum solet.

Sternuta-
mentum
indicium
valetudi-
nis.

lib. 1. de
Animal.
cap. 8.

Quid, quòd etiam inter Medicorum arcana illud ab eodem Aristotele ponitur, ægros affectosque & graui morbo decumbentes excitandos esse ut sternutent; id nisi valent efficere, eorum salutis spem nullam superesse? adeò sternuere, ac valere sese excipiant, & consequuntur. cuius causam pluribus inuestigat Albertus Magnus rerum admirabilium solertissimus explorator. Imò sunt, qui apud Græcos scriptores obseruauerint, sternutamentum pro sensu accipi, idemque interdum esse sternuere, atque sentire. certè huc alludit

In Ranis.

Aristophanis iocus, in cuius Poëtæ Comœdia

Dio

Dionysius baculo pulsatus, ictum plagamque
 dissimulans, irridetur ad Æaco qui percusserat,
 diciturque, Ego te fuste pulsaui; cui respondet
 Dionysius: *Κάτα πῶς ἐκ ἑπταρον;* *At qua ratio-*
ne non sternui? hoc est, vt Græco videtur inter-
 preti; *Quaratione non sensi?* perinde ac si osten-
 deret, plaga se affectum non secus ac paleæ aut
 festucæ leuioris tactu affici nares consueuerunt:
 festiuè nimirum conferens fustem cum festuca,
 humeros cum naribus, sensum cum sternuta-
 mento; vt quemadmodum tactis palea naribus
 sternuimus, ita pulsatis fuste humeris sentiamus:
 quare nullius ait ictum fuisse pôderis, tantumque
 hausisse inde doloris sensum, quantum si festuca le-
 uiter percussus esset: ideoque mirari se, cur tactus
 ex re, qua euocari sternutamenta solent, ipse non
 sternuerit. Qua ille dissimulatione, & gloriosi ar-
 rogantiam percussoris elusit, & nobis interim in-
 dicauit, sternutamento tantum inesse boni, vt sen-
 su vigere, atque sternuere differant quidem voce,
 re sanè ipsa non differât. Quorsum igitur hæc de
 sternutamenti salubritate disputatio? vt intelliga-
 tis, eam urbanitatem, qua sternuentem salutamus,
 lætitiæ significationem esse, qua ei accidisse aliquid
 boni gaudemus, officiosèque gratulamur. Argu-
 mento sit, quòd alicubi non *Saluè* sternuentibus
 redditur, sed *Profit*. Addite, quòd apud veterem
 scriptorem legi, morè fuisse apud Græcos, nō sa-
 lutē exoptare sternuenti, sed Deum Sotera vene-
 rari, quasi ob rē, quæ bene ac salubriter euenisset,
 gratiā saluti haberēt; eaque veneratione referret.
 Verum, quamuis ex vna parte indicium valetu-
 dinis sit hoc respirationis genus; cum tamen ex

Cur, PRŌ-
 SIT, dici-
 tur ster-
 nuenti;

lib. 2. c. 15.

Poculum
Cruce si-
gnari so-
litum.
Et sternu-
tamentū.

altera, humoris adhuc plusculum capite conclu-
sum significet, adeò vt nec vulgus ignoret, effe-
ctum hunc esse bonum è mala causa; hinc ster-
nutamentum & indicium morbi habetur fermè
apud omnes, & apud aliquos planè morbus ap-
pellatur. imò Hebræis (quorum doctiores hæc te-
net opinio) *Ascerach*, morbum hūc vocari Casau-
bonus affirmat in Athenæum. Atque ego sanè nō
dubito, quin Hebræi, qui sternuentem hac preca-
tione cōpellant, PRO MEDICINA sit tibi; ad opem
iis quæ supersunt morbi reliquiis implorandā so-
lemni eo carmine vtantur. Quin etiam huc spe-
ctare crediderim morem illum, quem vigere apud
Mesopotamiæ populos enarrauit mihi qui vidit:
dum conuiuæ in symposiis sicut non antè bibūt,
quàm ab sacrorū Antistite diducta in Crucis for-
mam dextera poculū signetur; sic vbi sternuerint,
idem salutare Crucis signum super se figurari vo-
lunt. nempe vt morbus, qui residere adhuc capite
videtur inclusus, ea precatione, manúsque poten-
tis imperio dispellatur. Quæ cū ita sint, cū ea
respiratione, quæ dixi, duo significantur, meritò
nos sternuenti & gratulamur, quòd aliquid ei sa-
lubriter obuenerit, & salutem precamur, quòd sa-
lubritatis adhuc aliquid desit; vtrumque autem
coniūgimus, dum eum saluere humaniter officio-
sèque iubemus. Id verò Aristotelem vidisse, homi-
nem quantū est hominum acutissimum, facilè
ego quidem ex eius verbis interpretor, dum loco
quem sæpiùs laudo, ait homines perinde quasi
bonæ indicium valetudinis, partis optimæ atque
in primis sacræ sternutamentum colere, benèque
sternuentibus dicere, atque augurari.

Venio

Venio ad tertiam, quæ non vna est, causam, sed eam è multis FACETI homines conflauerunt. Rem in medio ponã, vos eorum, quæ narro, fidem aut originem ne quærite: si placuero, authorẽ videtis; si secus, reiiciam vos ad scriptorũ veterum fragmenta, quorum nomina Vaticano iam pridem incendio conflagrarunt. Spectabãt olim in Theatro Fabullus, Fannius, & Lemniscus festiua sanè capitula, & scurræ primarum partium; cùm fortè M. Tullio Consuli sonorè sternuenti vniuersum ferme Theatrum assurrexit, quique propè aderant Senatores, saluere Romanum Consulem iussere. Tunc ij, quos nominaui nugatores strenui, murmurantes soli secum, & Cõsulem clam ipsi quoque salutantes, Fannius quidem; Dentilegum te discupio, inquit, Romule Arpinas. Fabullus autè; Supremò sternuas, inquit, Nugypoliloquides. At Lemniscus, homo facie ac facetiis ridiculus; Aue, inquit, atque vale cymbalum mundi, alpha togatorum, somnium beatitatum, gloriarum thesaure, Ilias pomparum, verborum mercimonium, ventosum animal, lingua venditaria, præco vocalissime, crepitaculum Senatus & foritum conuersus ad socios; Numquam ego vidi hominem, inquit, cui opus esset crebrius sternuere, quàm Tullio. cùm illi causam sciscitarentur; Nempe, inquit, vt plenum illud vento caput, sternuendo exoneretur. Scitis enim, opinor, idcirco esse à natura concessa homini sternutamẽta, capitis vt spatia inani grauique aëre oppleta, ea respiratione laxentur. atque ego quidem non soleo sternuentes perinde omnes consalutare. si quem noui hoc capitis morbo laborare, ac sternuentem offendo, huic

Tertia causa eaque multiplex.

Scurrarũ colloquiũ

Gloriosi hominis appellationes.

Quibus crebro sternuendum sit.

Qui sternuentium saluandi.

ventosæ cucurbitæ libenter gratulor, quòd eo laxamento grauitatem tumorémque capitis imminuat; cæteroquin existimarem me iniuriam facere sano capiti, si cum eo hæc ridicula gratulationis officia communicarem. Cui FANNIVS; quasi verò tu hospes, inquit, ad eò sis, atque ignarus huiusce consuetudinis, vt nescias vnde hæc salutandi origo defluerit. paucis, aduerte, docebo. Prometheus, is qui (vt aiunt Poëtæ) hominum genus condidit, posteaquam è luto hominem finxit, aduocauit illuc animantes fermè omnes, vt particulam dissectam è singulis adiungeret principi limo. Nam timoris aliquid à lepore, nõ parùm calliditatis à vulpe, ambitionis plurimùm à pauone, à tigride satis ferociæ, nonnihil magnanimitatis à leone, ab asino stoliditatis quantum sufficit, aliæque ab aliis excerpfit, hominiquè opportunè inseruit, atque in loco, simulacrùmque hominis collatiuum absoluit. Vix luteus homo viuere primùm cœpit, cum ei statim nescio quæ sternutandi cupido animo incescit; credo, quia humoris aliquid è recenti luto cerebro infederat. Ergo bis terte capite minatus, sternuit denique tanto cum tonitru (illa enim prima omnia longè maiora fuère, quàm hæc nostra) vt animantes, quæ circum erant, eo fragore perterritas reique ignaras huc atq; illuc abegerit, ac longè latèque præcipites fugauerit. Tunc enim uerò Prometheus, vt erat acuto vir ingenio, intellexit in cæteras animantes imperium hominis, quippe qui vnus omnes nutu sonóque perculisset ac fugasset, statimque hominem Regem omnium salutauit. Ex quo deinde factum, vt quoties sternueret quis,

Promethei figmentum.

Homo quid ab animantibus habeat.

Vnde fluxit origo salutandi sternuentem.

quis,

quis, quasi ob instauratiuam memoriã eius sternutamenti, quo hominum primus imperium cepit, cum saluere gratulabundi iubeamus. Hæc ubi absoluit Fannius; Dicis tu quidem aliquid, inquit FABVLLVS, sed rei causã tentabundus potius petis, quã attingis. accipe à me medullam veri. Finxerat ex humo hominẽ Promotheus (nisi nos Poëtæ fallũt) cùm è vestigio impetrat à Minerua tutelari Numine, vt spatiari sibi paulisper liceat inter sydera. Habebat ille occultatam sub pallio ferulam, quam, ubi accessit ad Solẽ, illicò protulit, admouitque ad publicum ignem, atque accedit, statimque inde se proripuit cum accesa face, & multò, quã ascenderat, celerius descendit: aiũt enim eum, qui ex alto cadat, facere viæ compendium. Cùm terras attigit, rectã ad suum hominis figmentum: quod animæ plenum reperit, eique flagrantem igne ferulam in manũ tradit. ille, ubi facem accepit, calefacto, vt opinor, capite ab eo igne, qui vt erat Solis, ita sternutamẽta proritare solet, validè sternutauit, simulque inopinato illo afflatu, & aspersione facem extinxit. Nimirũ percussus tam repẽtino casu Prometheus, præ dolore atque ira, quòd videret ignem atque operam se perdidisse, parũ abfuit, quin sublatum è terra faxũ in hominis ignauissimi caput excuteret: fecissetque, nisi ille idẽ qui extinxerat, altero sternutamẽto (comitata hæc enim esse solent, quã itque sapienter Aristoteles, cur bis plerunq; sternuere solemus) semimortuã facẽ vehementi spiritũ fortè suscitasset, ac restituisset. Tunc verò Prometheus gratulatus est homini recuperatam lucem, & sternutamẽtum (recuperationis causam) veneratus

Prome-
thei fur-
tum.

Sect. 33.
Probl. 19.

Mos salu-
tandi ster-
nuentem
vnde.

ratus est ipse, & omnis ab illo posteritas imitata est. Sic ille. At LEMNISCVS; Nugæ ac folia, inquit, nisi hæc addatis: Prometheus hominem finxit, ex eiusque sternutamento originem salutandi in posteros propagavit. Vero veriora hæc dixistis: vna in re aberrastis ambo, ego in viam reuocabo. Sternuit is quidem ex argilla fictus homo, nõ tamen quia humesceret ei plusculum, aut incalesceret caput, sed aliã sanè ob causam, quam verbo expedio. Nondum opus planè absoluerat artifex, illudque veluti castigaturus ex intervallo contēplabatur, vti fit, à frõte, à tergo, à latere, cùm animaduertit nasum exsiccatam contractaque argilla paululum recessisse, aliquo aliquantò breuiorem, quàm sagacem hominem deceat, apparere. Quare in ampliorem formam redigendum censuit; dùmque figularem cretam retractat, ac nasum liberaliter producit, fortè venulam inter nares, per quã spiritus permeat, imprudens tetigit, ac sternutamentum continuo prouocauit. Verùm tanta ille vi sternuit, vt dentes (quia nondum firmiùs adhæserãt) ad vnum omnes excusserit, expueritque, videlicet exanimatus ea re Prometheus, illicò exclamat; TIBI Iupiter adsit. quam opem, quemadmodum tunc implorauit, ita in posterum eidem sternuenti ob metum, ne eadem calamitas rursus accideret, repetere consuevit, tradiditque nobis veluti per manus hunc morem, vt iisdem verbis, DII te adiuuent, sternuenti præstò simus. Quamobrem vides, opinor. Fanni, cur hesternadie auum tuum senem Acherunticum non salutauerim sternuentem: in quo in me inurbanum, aut seueri hominem supercilij pro tua humani

Promethei hominis instauratione.

Vnde ad nos peruenit mos salutandi sternuentem.

manitate interpretatus es. Quid enim Deos frustra fatigarem, cum nihil edentula iam seni timerem ab eo sternutamento, quod in homine quid ageret, quosve dentes excluderet, non habebat? Vix ea Lemniscus: cum emissæ in Theatrum feræ aliò repentè oculos mentésque omnium transtulêre. Et vos quoque, Auditores, à fabula & ioco transferte animum ad Poëticam, & Auguralem causas, quas vestræ in me audiendo liberalitati postremas hodierno die reseruavi.

Senes sternuentes cur non salutandi.

Quarta à P O E T I S petenda est causa. Etenim Homerus,

Quarta causa.

— — — à quo, ceu fonte perenni,

Ouid. de mor. Tib.

Vatum Pieris ora rigantur aquis,

existimavit, è sternutamento præensionem elici secundam & faustam, nimirum inimicorum insidias breui detegendas, ac retorquendas in earum authores. Id Poëta docuit in Odyssæa, cum Penelope post recensitas iniurias sibi à Procis illatas, hæc addit:

lib. 17.

Ei δ' Ὀδυσσεὺς ἔλθοι, καὶ ἴκοιτ' ἐς πατρίδα γαῖαν,
& cætera, quæ translatis è Græco verbis, ita se habent.

At si Dulichius, quo non usquam fuit alter,

Fortior in Danais, qualis bellator Ulysses,

Utilis & diras, & clades pellere tectis,

Iam venturus erit contingens dulcia rura,

Prole sua iunctus patriis fortissimus armis

Ulciscetur, ait. Cum sternutavit in arce

Telemachus clarè: risit Regina salutans

Omen Penelope, subitòque hæc verba subulco

Addit. Ades Pastor, celera, reuocetur ut hospes

Quamprimùm, anne vides ad singula dicta sonorè

Telemachi sternutamentum.

Ster

*Sternutasse mihi natum? ergo turba Procorum
Cæsa omnis, sed non incerta morte iacebit.*

Insidiarū
significa-
tio.

Ita Homerus, qui sicut disciplinas, artesque, ac ritus propemodū omnes edocuit antiquitatem, ut scribit in Homero Plutarchus; sic hisce versibus author fuit, ut vulgò existimaretur, sternutamento arcanam significationem inesse aduersus insidias ac dolos, credereturque, si inter loquendum de inimico, sternutamentum cuiquam excideret, eum omni fraude superiorem esse futurum. Cuius moris haud ignarus is, qui naturæ arcana avidissimè indagavit, Albertus Magnus scriptum reliquit, huiusmodi respirationes apud homines commentitia & vana mirantes duarum rerum signum esse alterum, argumentum afferre veritatemque cōciliare dicto, cui sternutamētum interueniat: alterum, eum qui sternuit (præsertim si sternutamētū repetat) breui liberandū esse ab iis, quibus premi videbatur, angustiis inimicorum metu. Atque hinc apud veteres consuetudo induci cœpta est, ut sternuenti propitios præsentēsque Deos implorarent; nempe ut si quid superesset periculi, quod eius capiti immineret ab hostili fraude, ea precatōne penitus auerteretur.

Quinta
causa.

Superest AVGVRALIS causa, quæ huic, qua de agimus, cū similitudine, tum loco proxima est. Et sternutamentum quidem inter Auguralia fuisse signa Aristoteles, ac Tullius, ille in animalium Historia, hic in Diuinatione authores sunt. Nec desunt qui affirmant, propterea dici interdum Græcis sternutamentum ὄρνις, qua voce & avis, qua concipitur augurium, & ipsa diuinitio significatur, quia non minùs sternutamentis, quàm

lib. 1.
lib. 2.

quàm auibus auguria sæpenumero captarentur. Hinc illa Veterum religio; si mane sternuissent, ominosum putabant, credebantque irritos fore conatus rei, quam eo incepissent die. cõtrà, si sternuissent à meridie, feliciter euentura omnia sperabant; cuius inuestigat causam in Problematum quæstionibus Aristoteles, præterea exaudire ad dexteram partem sternuentem quempiam, felix omen habebatur, triste ad læuam. Sic Eustathius obseruat Iliados septimo, sic animaduertit Interpres Theocriti in Edyllum, cui titulus Thalyfia. Sic THEMISTOCLI ante naualè pugnam in prætorio sacrificanti, *clara*, inquit Plutarchus, *ex hostiis flamma repentè fulsit, & bonum omen sternutamento à dextera parte datum est.* Imò qui non aliud fuisse aiunt celebrem illum, multorumque disputationibus nobilitatum Socratis GENIUM, quàm sternutamentum; opportunè rem nostram explicat. Legimus enim, Socrati quidpiam agere meditanti si dextrorsum aliquis fortè sternuisset, lætum ea re Socratem, solitum fuisse cõferre tunc se ad agendum: si sinistrorsum, Genio ita significante, restitisse atque cessasse. quin etiam ipsius sternutamentum Socratis si obuenisset ei aliquid acturo, cõfirmasse eius propositum: si agenti, inhibuisse. Nec alia legendum interpunctione Catullum puto de Acme atque Septimio, quàm vt ad approbationem dextram referatur, dum ait:

Hoc vt dixit amor, sinistra vt antè,

Dextra sternuit approbatione.

Sed præter hæc duo, tempus inquam, & locum in quo sternutamentum ederetur, video nihil certi in eo positum fuisse: imò animaduerto

Obserua-
tio tẽpo-
ris & loci
in ster-
nuendo.

Sect. 13.
Probl. 15

In vita

Car. 46.

Sternuta-
mentum
omen an-
ceps.
Oblervat-
iones ri-
diculæ.

lib. 1. de
doctr.
Christ.

Lib. 6.
Dens ster-
nutamen-
to excuf-
sus quid
significa-
uerit.

Front. lib.
I. c. II.

Quantum
ominis
olim in
sternuta-
mento.

sternutamentum apud Veteres omen ANCEPS ac medium habitum esse: neque ex augurali discipli-
na planè patuisse, prosperè ne aliquid, an improspe-
rè portenderet. Si quis conuiuiarum dum fercula
remouebātur, aut mēsa tollebatur, fortè sternuif-
set, inter dira habebant, atque ad exitium quod
portenderetur auertēdum, mensam iterum affer-
ri iubebant, atque epularum aliquid regustabant,
ne cōuiuium tam diro omine desitum videretur.
Quin etiam, vt D. Augustinus refert, Veteres ma-
ne surgentes è lecto, si dum calceum induebant,
sternutamentum obtigisset, confestim lectum re-
petebāt, vt auspiciatius surgerēt, infortuniūque
eo die fortè secuturum euitarent. Repetite animo,
Auditores, id quod Herodotus scribit in Erato, de
HIPPIA Pisistrati filio. Hic, dum milites suos in
hostilem terram egressos impigrè sapienterque
disponit, sternutamento solito vehemētiore den-
tem expuit, quem cū iussisset ex arena sustolli,
nec tamē vsquam diu multūque cōquisitus ap-
pateret; suspirās Hippias; Hęc terra, inquit, nostra
nō est, milites, nec eam nobis subiicere vlla armo-
rum vi poterimus, sed tantam in ea partem obti-
nebimus, quantam dēs modò excussus tegit. Quid
Gubernator Atheniensium classis? quæ in Corcy-
ræos dimicatura vix soluerat è portu, cū ille ster-
nuentem ex remigibus nescio quem fortuito au-
diuit, tantòque metu correptus est, vt tanquam si
inauspiciatò soluissent, receptui canere statim cœ-
perit: receperuntq; se in portū, nisi TIMOTHEVS
Imperator contempto fortiter augurio, augurem
meticulosum obiurgasset; *Miraris, inquiens, è tot
hominum millibus vnum esse, cui caput humidius sit?*
Non

Non ita in Græcorum concilio traducta res est: in quo dum XENOPHON verba faceret, sternuit ex aduerso militum vnus, statimque felix omen accepere omnes, ac ducem Xenophontem auspiciatò crearunt. Agnoscitis igitur, Auditores, sternutamentum medijs ancipitísque ominis fuisse, & modò secunda, modò aduersa præmonstrasse. Quare cùm ex Augurum disciplina non perpetuò constaret, quæ fausta, quæ ominosa sternutamenta forent; factum est vt Veteres plus nimio superstitionibus obnoxij, rem dubiã atque vtroque trahentẽ existimauerint bonis esse verbis adiuuandam, atque ad auertendã si qua immineret capiti cladem, Deorum auxilium sibi alijsque sternuentibus implorarent. Dicebat Xenophon apud milites suos, atque ambigebat, satiúsne foret, vt se vltro barbaris dederent, an potius iniurias ab iis acceptas præsentis animo vltum irent? cùmque in hanc partem Xenophon inclinaret, adderetque sperare ac polliceri sibi victoriam, si confirmatis paulùm viribus apertè bellum hostibus indicerent; statim nescio quis è concione sternutauit, quo omine audito cuncti milites ad terram abiecti Deum venerati sunt. tunc Xenophon intentus in occasionem dimicandi, *Quoniam, inquit, viri fortissimi, dum verba de salute facimus, nobis ab Ioue omen extitit, eodem Deo votum nuncupandum pro communi salute censeo: quare, cui videtur idem, manum tollat; ac manum quidem omnes sustulere, votoque nuncupato Pæana cuncti cum plausu citarunt.* Vsq̃ adeò vnius gregarij militis sternutamentum ad rem pertinere publicam arbitrata sunt Græcorum

In Cyro
min. lib. 6.

Sternuta-
menti iudicio bel-
lum sus-
ceptum.

In Cyro
min. lib. 7.

Sublatæ
manus iudicium.

rum copiam, atque ut omen illud feliciter caderet, precibus votisque à Deo poposcerunt. Hanc igitur Veterum consuetudinem ita excepere consecutæ tunc ætates, ut hanc ipsam ob causam ad sternutamenta subiungerent solemne precationis carmen. Certè suo ævo idcirco salutari solitos sternuentes indicat Plinius, eo quem initio laudavi loco, quòd vulgò crederetur, ea salutarium religione verborum omina fortunari. In Christianorum porrò mores immigrauit ea precatio, retentiæque est non augurij, sed officij causâ: & ut illi ad omen auerendum, sic nos omnium securi ad salutem implorandam officiosa hæc obsequia & salutationes sapientiùs sanctiùsque transtulimus.

Exposui hæctenus, Auditores, quæ mihi dicenda constitui de consuetudine sternutamenta salutandi: quæ si priuatim meos apud Rhetores solus cum solis voto dixissem meo; equidem nonnullam (quid enim dissimulem?) in re præsertim noua laudem expectassem. At verò in hac luce doctrinæ, in hoc flore nobilitatis, apud vos omnis eruditionis genere præstantes Viros, quos hîc intueor sanè plurimos, si veniam condonationemque pro vestra humanitate retulerero, ego quidem operam hodiernam haud malè posui.

de et Conde de Torre palmar

Finis Libri Tertij, & Vltimi.

INDEX



INDEX RERVM

ET VERBORVM, QVÆ

IN HIS PROLVSIONVM

Academicarum libris
continentur.

A



CADEMIÆ Romæ restitutæ. 277

Academicorum exercitatio. 278

eorundem factiones in veterum

Poëtarum iudicio. ibid.

Inuentum dirimendæ controuersiæ. 280

Pompa Poëtarum Academiam aduentium feriis

Bacchanaliorum. 281

secunda eorundem pompa. 299

Academici Furfurarij. 333

Acumina sententiarum. Vide *Sententia*.

Adolescentis pertæsi mores pristinos descriptio.

383. ad 385

Adriani moles. 320

eiusdem ludi missilium flammaram. 321

Adulatores Principum. 334

Æmulationis vis. 310

Ætatis nostræ fastus. 289

Vide *Tempus*.

Fam. Strada

E e

de

INDEX RERVM

de Affectionibus animi disputatio cui perneceffaria.	15.16
eorum descriptio.	180
Affectus an esse possint in sacris argumentis.	
145	
Agri descriptio.	110
Agri infortunia.	387.388
Agrippæ vituperatio.	49
Albertus Magnus.	408.416
Alchimia.	248
Alchimix mira effecta.	ibid.
Alexander Burgius.	276
Alexandri Magni laus.	164
Allegorias quas fugiant iuvenes.	84
Alphonfus Cartheiæ obsessæ Dux.	303
eiusdem facinus aduersus filium.	304
eiusdem præconium.	305
Alpium descriptio.	224
Amores duo apud Platonem.	145
commendatio cœlestis Amoris.	146
cur cœlestis Amor multis non sapit.	ibid.
quid agendum cum iis quibus cœlestis Amor minùs sapit.	ibid.
ex Amore sacro quantũ excitare possit homines Poësis.	151
vis Amoris cœlestis.	ibid.
qualis Amor cœlestis.	153
Amor in Patriam singularis pluuiæ similis.	305
Andreas Naugerius.	384
infensus Martiali.	383.384
infensus Statio.	278
carmina sua comburit.	279
	ibid.
	Animo

ET VERBORVM.

Animorum concitatio.	16.180
Apollonius Tyanæus.	60
Archipoëta.	291.292
eius pompa ad Academiam contendentis.	ibid.& 302
corona eiusdem & acclamatio.	292
subitarium ingenium.	320
stylus eiusdem.	ibid.
de Archipoëta iudicium.	321
Architecturæ leges.	116
Arcturi Ducis res gestæ.	197.ad 199
Arcturi stellæ exploratio.	398
Argumentorum tractatio postulat ingenij vim.	12
quantùm artificij sit in profanis Argumentis.	147
Argumentorum tractatio quanti facienda.	165
quid in tractatione Argumentorum cauendum.	166
Aristoteles balbutiens.	79
eiusdem de Homero iudicium.	118
Armamentarium Cæli.	140
Ars dicendi ciuitatum commodis utilis.	25
vitia cum bonis Artibus subcrefcentia.	26
Artium finis.	67
an Ars perniciofa hominũ bono Ars fit.	103
propter quid constituta.	104
Ars absque fructu quid.	105
Artis opera quæ.	106
iudicium doctorum virorum de Arte.	ibid.
quem finem habuere Artium inuentores.	104
à ciuium commodo an separari queat.	ibid.
Artis negligentia apud Tullium quæ.	169

INDEX RERUM

Artifex malus qui appellandus.	68
Auari descriptio.	376.377
Auari custodia ridicula.	381
differendi modus cum Auaro domino.	391.
ad 393.	
Auaritia.	312
Eius finis insania.	381
Augusti prudens monitum de non propagando	
Imperio.	55
Authoritatis venenum.	268
B	
Baiulus è saxo fabrefactus.	386.387
& Baiulorum descriptio.	ibid.
eorum salutationes.	ibid.
cuius rei similes.	ibid.
Balthasar Castilionius.	282.300
Barbarici concio ad milites.	228
eiusdem mors.	229
eiusdem præconium.	ibid.
Baronij Card. querela in Ludouicum Ariostum.	
154	
Bellatoris gloriosi descriptio.	375
Beneficentia non intermittenda.	397
Bibliotheca Parnassi.	333.334
ratio admittendorum in eam librorum.	ibid.
plura vide in <i>Libri</i> .	
Boni malique scripti in Iouis tabulis.	398
C	
Cæsaris laus.	222
Cum Calumniatoribus quid agendum.	265
Eorum	

ET VERBORVM.

eorum descriptio.	267
ratio agendi cum iis.	ibid.
Camillus Quernus, Vide <i>Archipoëta</i> .	
de Cantabri Comitis errore historia.	360
rustici dictum de eodem.	ibid.
Capitolini finis Tragicus.	267
Caput cur olim sacrum.	407
Certaminis singularis descriptio. 313. 314. Vide <i>Pralium</i> .	
Chrysomagnes.	311
Ciceronis laus.	164
quanti fecerit Cicero Latinam dictionem.	
165	
eius sermo gradarius, non præceps.	162
de orationis profluentia quid senserit.	166
sententiarum acumina apud illum. 170. ad	
174	
Plura in <i>Oratio, Orator, Historia, Stylus</i> .	
Circulator Agonalis.	175
Eius merces.	ibid.
eiusdem callida cogendæ concionis via.	176
Citharædi & Philomelæ descriptio. 308. ad 310.	
Ciues non boni inter historicos.	28
pars ciuitatis ciuis.	31
duplex ciuium consideratio.	32
qui malus ciuis.	38
Ciuitas hostilis quo tempore non inuadenda.	
258	
Eius inuadendæ occasio.	ibid.
res pristinae quatenus mutandæ in Ciuitate.	
261	
Claudiani descriptio.	282. 300
stylus eiusdem.	308

INDEX RERVM

de eo iudicium.	310
Clemens VIII.	273
Clypei triplicis poëtica molitio.	140
Comœdia cur inuenta.	115
Conciones quomodo historicis scribendæ.	226
Concio Barbarici ad milites.	228
Coniecturæ. Vide <i>Tacitus</i> .	
Conscientia.	365
Consilia media rarò salutaria.	269
in re ancipiti quæ Consilia sequenda.	ibid.
Cornelius Tacitus. Vide <i>Tacitus</i> .	
Crepitacula sulphurei pulueris.	320.329
Curia Poëtarum descriptio.	326.327
Curiositas aliquorum damnanda.	194
Cypriæ puellæ facinus memorabile triplici sty- lo narratum. Historicè.	236
Oratoriè.	238
Poëticè.	240
eiusdem puellæ præconium.	238.240.244
D	
Demosthenis calamus.	156
Desperatione instauratæ vires.	258
Disciplinæ discipulis noxiæ.	76
Discordias tollendi principium vnde capiendum.	264
Doctrinæ dissimulatio.	390
Dominatus vnus quid commodi habeat.	250
plurium quid commodi habeat.	ibid.
Domus & carminum molitio.	113
Domus descriptio.	ibid.
Ducis optimum consilium.	259
	Elocu

E.

E Locutio sola non facit Oratorem.	12
Latinæ elocutioni quantum tribuendum.	
165	
Eloquentiæ vis.	17
Eloquentia tripartita in Menelao, Nestore, atque Vlyffe.	160
Eloquentiæ decrementsa quando cœpère.	163
quæ via eius recuperandæ.	264
Plura vide in <i>Oratio, Orator, Rhetorica, Stylus.</i>	
Eloquentis opera quantum proffit ciuitatibus.	
19	
Epopœia quid.	114
Equi Platonici animas vehentes.	149. 150
Equus superbè incedens.	281
Equus gradarius.	282
Equulus agitato.	ibid.
Equus refractarius.	383
Equi triumphales.	ibid.
Euphrasiæ ingeniosum conseruandi pudoris in- uentum.	152
Euripides quare in iudicium vocatus.	87
cur reprehensus.	88
Exempla Principum.	87
quomodo Exempla fiant quæ esse facinora de- stiterunt.	95
Exempli vis.	228. 318
Exercitus contumacis descriptio.	255
Exercitus reconciliatio.	257
lasciuens Exercitus.	263

E e 4

INDEX RERUM

Exitus difficilis descriptio.	33
Expilatores veterum Poëtarum.	339
F	
Abula quid sit.	136
eius virtutes duæ.	ibid.
nouitas Fabulæ rara in profanis.	ibid.
vsurpatio veterum Fabularum non magni specimen ingenij.	ibid.
nodus in Fabula.	142
quomodo soluatur in rebus profanis.	ibid.
quomodo in rebus sacris.	143
Poëticæ fabulæ cur inuentæ.	112
ediçta de tabulis Fabulisque obscœnis.	124
Plura vide in <i>Poësis, Poëta, Imitatio.</i>	
Facultates Theoricæ & Practicæ.	67.68
Fati nomen.	366
Felicitas breuis.	365
Fictor cerarius.	333
mira eius in fingendo celeritas.	ibid.
cerarij & Poëtæ comparatio.	338
Fides in hominum societate necessaria.	32
quid adiumenti habeat Fides in aliquorum historiis.	ibid.
Fidei moneta.	34
Filij à parentum potestate discedentes.	384
Fontis descriptio.	214
Fortuna apud Superos quomodo appelletur.	138
in bonis distribuendis quæ eius ratio.	139
Fortunæ nomen.	366
Franciscus Bencius Dialogi persona.	183
eius laudes.	185
	Glo

G

G loriosi hominis appellationes.	375. 411
G regorius XIII.	173
Guinifiorum villa.	169

H.

H ercules Strozza.	282. 301
H eliodori Æthiopica.	123
Heros quid sit.	86
quid virtus Heroica.	114
Hesiodi pœnæ apud inferos.	119
Hieronymus Card. Alexander.	277
Hieronymus Alexander Iunior.	379
Hieronymi Amalthei laudes.	276
Hieronymus Magius.	353
Hierusalem vnde dicta.	47
Hippolyti castum dictum.	129
de Historia iudicium.	25
ab ea quid aliqui peruersè colligant.	26
Historia à quibus fiat mendosior.	27
lectores vates reddit.	34
veritas in Historia necessaria & qualis.	
40	
cur Historia dicta vitæ magistra.	38
cur dicta imago rerum.	84
vnde nomen accepit.	ibid.
discrimen inter eam & Poësim.	52
Cyri vita à Xenophonte composita an sit hi-	
storia.	53
Historiæ nonnullorum noxiæ per speciem	
tradendæ	

INDEX RERVM

tradendæ prudentiæ.	61
duplex errantium classis in historia.	190
eius definitio.	187
finis eius duplex.	ibid.
veritas eius virtus maxima.	189
comparatio regulæ cum Historia.	ibid.
discrimen inter Annales & Historias.	202
similitudo Philosophiæ moralis & historiæ.	
203	
eius initia quæ.	204
quæ species.	217
de ornatu Historiæ quid censeant aliqui.	
224	
eius munus.	247
quando ornari se patitur historia.	225
iudicium antiquorum de ea.	235
veteris Historiæ lex.	ibid.
Plura vide in <i>Historicus, Stylus, Tacitus.</i>	
Historicus quid mutuetur à Poëta, ab Oratore, &	
à Philosopho.	39
an qui coniecturales scribunt Historias boni	
sint historici.	38
an ij quidquam peccent in Historiæ legibus.	
39.	
Historici qua ratione fidem faciant.	40
quæ lex eis proposita.	49.86
politicorum Historicorum lectio quam pernici-	
ciem creet.	64
cur Historicis non licet fingere.	189
an omnia narranda.	190
an etiam turpia.	ibid.
quale seligendum argumentum.	191
an	

ET VERBORVM.

- an liceat eis euulgare aliorum flagitia occultata. *ibid.*
- bi turpia quando omittenda. 192
- quando euulganda. 193
- ius historici quale. 195
- comparatio eius cum pictore. 196
- figmenta aliquorum Historicorum. *ibid.*
- iudicia & coniecturas an adhibere debeat historicus. 199. ad 204
- præceptisne, an factis erudiant posteros. 202
- quid ab eis narrandum, quid lectori relinquendum. 205
- discrimen inter Poëtas, & Historicos. 206
- Historici oratio quæ. 220
- vitium aliquorum historicorum. 221
- incultum asperumque dicendi genus an eis aptum. 230. Plura vide in *Historia, Stylus, Tacitus.*
- Homeri laus. 83. 91. 415
- quid ei detur vitio. 83
- quàm cautè Heroas suos separauit ab omni obscœnitate. 87
- de Homero iudicium. 118
- reprehenditur à nonnullis. 119
- eius pœnæ apud inferos. *ibid.*
- quid amatorij in Homerica Poësi. 82
- an eius carmen vtrumque amatorie sit scriptum. 80. ad 82
- Homo cui rei similis. 383. 384
- Hominum versutissimi qui. 395
- Homo trium litterarum. 396
- Homo quid à singulis animantibus habeat. 412
- Homo

INDEX RERVM

- Homo multorum nominum. 358
 eiusdem descriptio. 359
 ingentis & minimæ staturæ. ibid.
 brevis hominum felicitas. 365
 Honos incitamentum rerum omnium. 265
 Horatius Flaccus quæsitior librorum in Parnasso.
 333
 Bibliothecæ in Parnasso custos. ibid.
 eius testimonium de ridiculo Plautino. 355.
 356
 Horatij Tursellini dictum. 157
 Horologij poëtica descriptio. 215
 Horologij solarij descriptio. 352
 Hortorum descriptio. 214
- I
- I**acobus Sadoletus. Vide *Sadoletus*.
Ianus Parrhasius. 283. 301. 303
 Ignes per urbem nocturni. 320
 Ignea missilia tubulique sulphurei pulueris. 321
 Ignis Persianus. 341
 Imitatio quælibet an sit finis Poëseos. 71
 Poëtica imitatio utilitate metienda. 73
 in veterum scriptis non omnia imitanda. 118
 peruersa nonnullorum imitatio cum Cha-
 mæleonte comparatur. 120
 Imitationis poëticæ formæ. Vide in *Poësis*, *Poë-
 ta*, *Obscæna*, *Fabula*.
 Imitatores vitiorum. 79. 120
 Incendium nauigiorum atque hominum hi-
 storicè descriptum. 236. 237
 Orato

- Oratoriè. 238
 Poëticè. 240.241
 Inductio aptissimum docendi instrumentum.
 390
 Infamia supplicium improborum. 122
 Ingenio & memoria præstantes. 8
 an memoria cum Ingenio constet. ibid.
 de Ingenio Oratoris quid sentiendum. 11
 argumentorum tractatio postulat Ingenij
 vim. 12
 inuentio rerum est opus Ingenij. 13
 munus Oratoris quod est delectare, an sit ab
 Ingenio. ibid.
 cur translationes sint Ingenij argumentum.
 14
 sententia an sit Ingenij signum. ibid.
 tertium Oratoris munus, quod est mouere,
 quantum requirat Ingenium. 15
 ab Ingenio quid iudicium differat. 18
 hominis Ingenium. 22
 Promethei fabula docet Ingenium hominum.
 12
 comparatio Ingenij cum generoso vino.
 26
 Ingenij vbi specimen. 148
 extemporale Ingenium pueri. 214.215
 Iniuriarum condonatio. 363
 Insignium leges postulantur. 345.356
 Insignium condendorum maxima exercita-
 tio. ibid.
 Instrumenti natura. 77
 Instrumentorum bellicorum descriptio.
 141
 Inuentio

INDEX RERVM

- Inuentio rerum est opus ingenij. 13
 Inventionis partes & munera. ibid.
 Locus in nasum. 405
 Locus Aristophanis. 409
 Loca & scommata. 338
 Iosephi Hebræi laudes. 47. 57. 58
 quando scripsit. 57
 eius scripta Bibliothecæ publicæ tradita. 47
- Iouianus Pontanus. 281. 300
 Iudæi vnde dicti. 47
 Iudæorum origo. ibid.
 Iudicium quid sit. 18
 ab ingenio quid differat. ibid.
 consultatio quatenus opus habet Iudicio. 19
 Iudicio Oratoris amplissimus campus. 22
 persuasio cur magno egeat Iudicio. 20
 Iuditha. 152
 Iulius Strozza. 347
 Iustus Lipsius. Vide *Tacitus*.

L

- L**abor hominis infanus. 110
 Laboris & quietis vices. 185
 Laurentius Cenamius. 167
 Legumlatores quare Poëtis vtantur. 76
 Leonis X. mors. 209. & 211
 eiusdem elogium. ibid.
 amor erga Poëtas Academicos. 277
 humanitas erga Poëtas. 298
 idem in specula recitantes Poëtas audit.

Libri & liberi parentibus similes.	97
quantum malorum vno in Libro.	127
finis nonnullorum Librorum.	332
de Libris in Parnassi Musæum non admittendis.	333
quò destinandi aliquorum Libri.	334
ex admissis Libris in Parnassi Bibliothecã deterrimus quomodo plectendus.	335
quomodo periculum faciendum de nõnnullorum furtis.	340.341
Plura vide in <i>Bibliotheca</i> .	
Littera longa apud Plautum quæ.	377
Litteræ sacræ, Vide <i>Sacræ</i> .	
Litterarum trium homo.	395
Liuij commendatio.	247
an posthabendus sit Tacito in ciuili doctrina.	
ibid.	
Liuij, & Sallustij comparatio.	225
Lucani descriptio.	301
eius stylus.	303
de eo iudicium.	305
Lucretij descriptio.	282.300
stylus eiusdem.	306
de eo iudicium.	307
Lyricorum initia apud quos.	115
qui finis eorum.	116

M.

M Affei laus & eiusdem nota.	223
M agnes.	306
cur ferrum aut aurum trahat.	312
Mali quò amandandi.	388
Mali scripti in Iouis tabulis.	398

Manu

INDEX RERUM

Manumissionis insignia.	394
Marius Tragicæ fabulæ argumentum.	366. ad
372	
mirum de Mario facinus.	368
Marij responsum.	369
Martialis malè acceptus à Naugerio.	278
de Mathematica iudicium.	26
Mediolanum captum.	208
Medicus an in conficiendo veneno & propinan-	
do bonus sit Medicus.	73
Memoriæ descriptio.	6
præconium eiusdem.	7
vis Memoriæ duplex	9
Memoria valet Orator.	6
an Memoria cum ingenio constet.	8
Memoria & ingenio præstantes.	ibid.
discrimen Memoriæ & reminiscentiæ.	10
ostensio Memoriæ.	ibid.
Myoparonis descriptio.	242
Momus in Poëtarum Senatum introductus.	239
Momi libelli.	330
Mores ætatis, fortunæ, & nationum.	22
ludionum & circulatorum Mores.	71
Mores peruersi ex impudica lectione.	95
Mores mali vbi serendi.	388
Morum varietas vnde.	311
cur aliqui durioribus Moribus.	ibid.
Mortis admirandæ genera.	401.402
Motus animorum acres & lenes. 163. Vide	
<i>Affectus.</i>	
Multitudinis iratæ voces aduersùs Principem.	
261	
Majestas inermis non exponenda multitudini	
insolenti	

insolenti.	ibid.
cum incitata quomodo agendum.	262
iratae aliquid permittendum.	263
distrahendae ratio.	ibid.
anceps eius iudicium.	322
Muretus Dialogi persona.	183
Musica huius temporis.	287

N.

N Asi magnitudo.	406
N augerij solemne facinus in Martialem.	
278	
idem infensus Statio.	279
Nauium prima.	344
Nodus in Catullo de prima naui.	345
Nauis & mulier.	364
Nicolaus Tuccius.	167
Nicosia capta.	336.337.338
Nili incrementa notari solita.	204
Nobilium appellationes.	395
Nomina tria quid apud Iuuenalem. 394. ad	396
Nuntiandi aliquid absentibus ratio absque litte- ris.	306

O.

O bscœnis in legendis adolescentium teme- ritas.	125
Obscœnus liber veneno nocentior.	127
cum Syrenibus Obscœni Poëtæ comparantur.	
120	
asylum impudica scribentium.	84
Obscœna qua cautione narranda.	88
quantum obsint Obscœna scribentes.	150
Plura in Poësis, Poëta, Imitatio.	

INDEX RERUM

Octavius Corfinus.	402
Officiosæ concertationis descriptio.	327.328
Orationis exaggeratæ vitia.	289
quæ apta ad faciendam fidem.	161
de Orationis profluentia quid sentiendum.	
165	
quid senserit Cicero.	ibid.
quæ Oratio omnium optima.	180
Oratio argumentis constans.	162
genus dicendi seuerum ac triste.	166
artificium Orationis suspectum.	221
comparatio Orationis compositæ cum vniuersis	
permistis.	ibid.
veteris ac ruinosi templi cum rudi Oratione	
comparatio.	231
picturæ & Orationis similitudo.	233
vestis & Orationis similitudo.	284
granditas & tumor Orationis.	288
Plura vide in <i>Orator</i> , <i>Eloquentia</i> , <i>Stylus</i> , <i>Rhetorica</i> .	
de Oratoribus nonnullorum assertio.	3
quid tribuant, quid adimant Oratoribus alii.	5
memoria valent.	6
de ingenio eorum quid sentiendum.	11
causidicus & Orator.	ibid.
triplex munus Oratoris.	ibid.
non est totum eius munus ornate & eleganter dicere.	12
sola elocutio non facit Oratorem.	ibid.
de affectibus animi disputatio pernecessaria	
Oratoribus.	15.16
de Oratoris iudicio quid sentiendum.	18
	præ

ET VERBORUM.

præ cæteris ad consultationem admittuntur.	20
industria qualis.	21
Oratoris cum Philosopho comparatio.	ibid.
amplissimus Oratoris iudicio campus.	22
maius prudentiæ specimē Orator quàm Phi- losophus ostendit.	21
omnium delectus, atque solertia decet Ora- torem.	22
eius maximè proprium decorum.	23
cum variis nationibus ei variè agendum.	ibid.
finis Oratoris, & duplex ad eum via.	161
contrariæ Oratorum classes duæ.	162
vetus inter Oratores dissidium.	163
Oratores aliqui circulatorum similes.	176
Oratoris dictio qualis.	179
iudicium perfecti Oratoris.	180
Oratori quare additus in foro Romano fistu- lator.	287
Plura vide in <i>Oratio, Eloquentia, Rhetorica,</i> <i>Stylus.</i>	
Ouidij descriptio.	282.301
stylus eiusdem.	311
de eo iudicium.	312
P	
P arasiti dictum.	358
descriptio eiusdem.	382.383
eiusdem mater.	ibid.
Parnassum refert Rupes in aquis se ipsa mobi- lis.	299.300
Parnassus cur sex rotis mobilis.	ibid.
quam Parnassi partem Poëtæ singuli obti- neant.	300.301
Paulus V.	171
Ff 2	Pax

INDEX RERUM

Pax difficilior bello.	251
Periodus historica.	220
Periurij vindices Dij.	87
Petrus Bembus.	282.301.305
Philomelæ, & Citharædi descriptio.	308. ad 310
Philosophi cum Oratore comparatio.	21
minus prudētia specimen Philosophus quàm	
Orator ostendit.	ibid.
Philosophiæ moralis similitudo, & historiæ.	203
Pistores quando Romæ cæperint.	351
Pistor Suburranus.	400
Pius V.	172
Platonis ingeniosum commentum.	148
eius explicatio.	150
de Homero iudicium.	118
Plautus Senatu motus.	329
eius scurriles lusus aduersus Ennium & Sta-	
tium.	ibid.
Plauti patria.	340
nomen Plauti.	ibid.
tempus quo floruit.	350
eiusdem vita & conditio.	ibid.
Plautus pistor.	ibid.
eiusdem mors.	351
Comædiarũ eiusdem numerus.	352.353.354
in pistrino aliquæ Comædiæ scriptæ.	354
iudicium de Plautinis fabulis.	ibid.
earum elegantia.	ibid.
ridiculum earundem.	354
an Plautus ridiculo nimis indulserit.	355
virtutes Plautinarum fabularum.	357
vis in Plautinis verbis.	ibid.
in iisdem varietas.	360
	ver

ET VERBORVM.

verberandi vox quot modis ab eo expolita.	
360.361	
Italorum oratio Plautinæ similis.	362
cautio in vſu Plautinarum vocum.	ibid.
ſententiæ Plautinæ.	363. ad 366
ſententiæ & ſales eiufdem.	374
decorum in iifdem.	375
diſputatio de Plautina littera longa.	377. ad 381
Poculum Cruce ſignari ſolitum in menſa.	410
Poëſis quo differat ab hiſtoria.	52
quid Poëſi obiiciant aliqui.	65
Poëſeos finis.	67
Poëſis quomodo Politicæ ſubiecta.	68
pieturæ germana.	70
Dei afflatu cur egere dicitur.	71
finis intrinſecus qui, & qui remotus.	73
politicæ facultatis inſtrumentum.	76
impura an apta ciuium felicitati.	78
utilitas poëticarum commentationum.	88
impudicè poëſim tractare haud difficile.	97
utilitas, an voluptas ſit finis Poëſeos.	108. ad 110
quæ mala ab impura Poëſi importentur.	114
an formæ quatuor Poëſeos abſque utilitate fingi poſſint.	ibid.
quæ poëſis maximè à turpitudine immunis ſeruanda ſit.	115
impura Poëſis an officiat morum honeſtati.	117
cur vitæ ſpeculum.	ibid.

INDEX RERUM

virtutes vitiis longè plures in antiquis Poë-
matibus. 119. 120

quæ Poësis impudica innocens sit. 122

aurium iudicium in Poësi magnificandum.
286

comparatio Musicæ cum Poësi. 288. Plura vi-
de in *Poëta, Imitatio, Obscœna, Fabula.*

Poëtæ cum annulis comparantur à magnete tra-
ctis. 72

Poëta medius inter Deum & homines. ibid.

architecti & Poëtæ par ratio. 73

quid impudici Poëtæ de imitatione sentiant.

70

aliquorum execratio Poëtarum. 83. 84

præcipui quique veterum Poëtarum pudicè
scripserunt. 84

dedecus aliquorum. ibid.

infectatio turpium. 88

quomodo tractassent aliqui nostrorum Poë-
tarum locos aliquot Homerici carminis.

89

nugæ sordésque impudicorum. 90. 147

cur vitandi obscœni. 97

de obscœnis iudicium. 98

ad obscœnorum fugam adhortatio. 99

cum insaniente quodam sene comparatur

Poëta qui voluptatem tantummodo in car-
minibus sequatur. 110

Poëtæ laudes. 111

magna Poëtarum capita falli etiam possunt.

118

circulatorum similes Poëtæ obscœna narran-
tes. 124

è sacris

ET VERBORVM.

- de sacris litteris quàm multa desumpserint ve-
 teres Poëtæ. 133
 Poëtarum munus. 136
 querela de obscœnis. 143
 pœna Poëtæ sacra ad obscœna transferentis.
 154
 in obscœnos obiurgatio. 158
 impuri aliis perniciem creant. ibid.
 Poëtæ de re, non de metro solliciti. 186
 de metro magis quàm de sententia laboran-
 tes. 288
 quibus similes Poëtæ. 294
 turpium carminum conditores cum idolorum
 fictoribus comparantur. 307
 Poëtæ tum veteres, tum noui, tum inter utro-
 que. 327
 pœna impudici Poëtæ. 328
 furacium calliditas. 328
 Poëtæ & Cerarij comparatio. 335
 furta Poëtarum. 339
 Poëtarum curia in Parnasso. 326. 327
 discrimen inter imitatores & furaces Poëtas.
 340
 quid decretum in Parnasso cōtra furaces Poë-
 tas. ibid.
 Poëtis scabiosis medicina. 341
 inuentum ad Poëtarum furta deprehendenda
 & castiganda. ibid.
 Plura vide in *Poësis*, *Imitatio*, *Obscœna*, *Fa-
 bula*.
 Politicum agere quid sit. 341
 Politici nomen olim laudabile, nunc odio-
 sum. ibid.

INDEX RERVM

qui Politici nomen odiosum fecerunt.	ibid.
Politicorum Historiæ quæ ferant inala multitudi- tadini & urbibus.	38
an profint ciuitatibus qui se ciuiles scriptores vocant.	31
Politica præcepta.	ibid.
Politica fraus.	ibid.
artium Regina Politica.	ibid.
Politicæ imperium in cæteras artes.	ibid.
finis Politicæ cognatus Rhetoricæ.	76
Politica monita. 249. <i>vsque ad finem Prolusionis.</i>	
Pompei Magni laus.	363
Pomponius secundus.	297
Populus optimus rerum æstimator.	280
Populi iudicium cur magni factum.	296
Præcones edicta proclamantes.	147
Prælia potissimum & conciones quomodo histo- rico scribenda.	225
naualis Prælij descriptio.	ibid.
<i>Vide Certamen.</i>	
Principes optimi potius augeant dignitatem quam imperium.	56
Principum exempla.	87
Principum facta dictæve cum horologio com- parantur.	216
varietas, an excellentia Principum plus con- ferat ciuitati.	170
exempla Regum Romanorum pro eadem va- rietate.	171
Romanorum etiam Pontificum.	172. 173
Princeps in nouo principatu qui se gerat.	260
Probitatis gradus.	365
Prodigi & nepotes.	ibid.
	Pro

ET VERBORVM.

Promethei figmentum.	412
furtum eiusdem.	413
Promethei hominis instauratio.	414
Prudentia quibus in rebus sit.	20
Prudentiæ maius specimen Orator quam Philo- sophus ostendit.	24
Prudentiæ causæ memoria & vsus.	24
Prurigo scribendi.	331
Pudicitia præconium.	399
Vide <i>Virginitas</i> .	
Puluinaris descriptio.	344
Q.	
Q uinti Curtij laus.	122
eiusdem nota.	ibid.
Quintilianus quid sentiat de memoria & inge- nio.	8
quid de sententiarum acuminibus.	178
R.	
R eceptaculi sulphurei pulueris descriptio.	242
Recitatores.	281.297
Recitantium prosopopœia.	290
Recitantibus quid acclamari solitum.	310
	315.321.
Regni comparatio cum corio.	102
Religio instrumentum regendorum populorum.	37
absque ea quo se modo gerat cum Principe multitudo.	ibid.
quanti facienda ad rem militarem.	254
Religionis contemptores ignari militiæ.	253
Religionis cura Romanis ante pugnam, &	

INDEX RERVM

- in pugna. 254
 post victoriam. ibid.
 Religionis & modestiæ pulcherrimum argu-
 mentum. 255
 Reminiscencia quid sit. 10
 discrimen memoriæ & Reminiscentiæ. ibid.
 Rhetores olim ciuiles Magistri appellati. 19
 Politici nuncupati. 69
 Rhetorica cum omni hominum genere aliquid
 habet commercij. 2
 vsus eiusdem in ciuitate. 69
 Politicæ soboles. 75
 eiusdem instrumentum. ibid.
 Rhetorica trilinguis. 157
 Plura vide in *Orator, Oratoria, Eloquētia, Syllus.*
 Romani & Pœni à pluuiâ distracti. 143
 cur Populus Romanus foris, quàm domi feli-
 cior. 252
 Romulus quid in re Romana fundanda pecca-
 uerit. ibid.
- S.
- S**acris è litteris quàm multa desumpserint
 veteres Poëtæ. 133
 Sacris è rebus fabulæ nouitas quanta. 137
 exempla tum inueniendæ fabulæ è rebus sa-
 cris: tum nodi soluendi ex eisdem rebus poë-
 ticè conficta. 143
 Sacra suffurantes ad obscœna scribenda. 154
 Sadoletus Academiæ Princeps. 279
 Saltatoris peccata exhibilari solita. 160
 Sallustij laus. 222
 eiusdem nota. ibid.
 Sallustij & Liuij comparatio. 224
 S2

Satyræ aliquorum.	325
Seditionis ac torrentis comparatio.	262
quid remedij aduersus crescentem populi se- ditionem.	ibid.
Seditionibus nobiles.	265
Senecæ argutum dictum.	287
Senis descriptio.	375
Sententia an sit ingenij signum.	14.15
de Sententiis dictorumq; acuminibus disputatio.	167
quàm multæ huius generis Sententiæ repe- riantur apud Ciceronem.	169.ad 172
icunculæ Belgicæ cum sententiarum acumi- nibus comparatæ.	172.174
iudicium de iis.	ibid.
an sint ingenij argumentum.	ibid.
duplex in earum vsurpatione cautio.	175.178
fatietas ex nimio earum vsu.	177
Quintiliani iudiciũ super hisce Sententiis.	178
Ciceronis testimonium de iisdem.	ibid.
an Sententiarum acumina recens inuentum dicenda sint.	169. acumina sententiarum
secretiora an probanda in historia.	235
de iisdem in Poësi.	287
Sericum quanti olim erat.	289
Serui descriptio. 376.385. Seruilius morum de- scriptio.	ibid. Seruorum salutationes.
ibid.	ibid.
Seruius Tullus in Regum censu à Virgilio reli- ctus.	344
Seueritate milites regendi.	255. qui apti ad hanc
Seueritatem exercendam.	ibid.
Seueritas sine aliis virtutibus nulla.	256
Siluius Antonianus Dialogi persona.	183
eius extemporale carmen.	185
	idem

INDEX RERUM

idem fidicen super mensam.	214
vaticinatio futuri Principatus.	215
Soccus ante officinam pensilis.	291
Somni descriptio.	317
Spectaculis dum interest fœmina à dæmone corripitur.	128
Statij descriptio. 282. 300. stylus eiusdem.	313
de eo iudicium.	316
à Plauto delusus.	329
ei Naugerius infensus.	279
Sternutamento mortuus.	400
Sternuentem salutandi mos vnde.	402
Sternuentium oscitantiùmque mortes.	403
an ex hoc consuetudo bene precandi.	ibid.
quanto antiquior Gregoriano ævo mos hic fuerit.	403. ad 406
excitatum sulphure sternutamentum.	403
quinque causæ cur sternuentes saluentur.	406
Sternutamentum Æthiopici Imperatoris.	407
quid Sternutamentum.	409
Sternutamentum indicium valetudinis.	408
eius causa.	ibid.
vnde Sternutamenti sonus.	ibid.
Sternutamentum cur adorari solitum.	407.
408	
cur prolic dicitur Sternuenti.	410
Sternuentes Cruce signari soliti.	ibid.
Scurrarum colloquium de causis Sternutamenta salutandi.	411
quibus crebrò Sternuendum sit.	ibid.
qui Sternuentium salutandi sint.	ibid.
Promethei hominis primum Sternutamentum.	412.

senes

senes Sternuentes cur non salutandi.	415
Sternutamento insidias detegi olim credi- tum.	ibid.
Telemachi Sternutamentum.	ibid.
obseruatio temporis, & loci in Sternuendo.	
417	
Sternutamentum ad dexteram, & ad læuam.	
ibid.	
Socratis genium pro Sternutamento.	ibid.
Sternutamentum omen anceps.	418
obseruationes ridiculæ de eo.	ibid.
dens Sternutamento excussus quid significa- uerit.	ibid.
quantum ominis olim in Sternutamento.	ibi.
Sternutamenti indicio bellũ susceptum.	419.
Strozziæ gentis laus.	313
Stylum cur facilè permiscerent scriptores.	159
libera Styli permissio coërcenda.	160
Styli modum historicis præscribere cur diffi- cile.	182
libertas aliquorum in Historiæ Stylo.	183
Stylus historicus à poëtico, & oratorio sepa- randus.	217
Sadoleti disputatio de Stylo poëtico.	284
quid Stylo conferat tempus.	287
controuerfia Poëtarum de Stylo poëtico.	297.
298. Plura in <i>Oratoria, Orator, Historia, Histo- ricus, Poësis, Poëta, Eloquentia, Rhetorica.</i>	
Suetonius Tacito æqualis.	54
post Tacitum scripsit eúmque interdum ta- citè redarguit.	ibid.
Suetonij nota.	143
laus eiusdem.	222
	Taci

T acitus an quid obsit Religioni.	28
Iusti Lipsij de eo iudicium.	30
Annibalis Scotti.	ibid.
varia fraudum argumenta apud eum.	33
eius interpretationes plerúmque in deterio- rem partem immeritò prolatae.	34.35
an eius coniecturæ opem ferant Principi in rerum administratione publicarum.	36.37
eiusdem Historia quantum habeat volupta- tis.	39
an verax.	41
de eius veritate iudicium.	ibid.
errata.	42.ad 46
quæ vix excusanda.	ibid.
cur Historiam scripserit.	48
in eius coniecturis quantum insit mométi.	49
expenduntur aliquæ.	49.ad 59
redarguitur à Suetonio Tacitus.	52
eius ingenium.	55.58 61
adulationis arguitur.	59.60
dignitas familiæ Taciti à quo inchoata.	61
verisimilitudinem spectatam nõ veritatem.	53
eiusdem coniecturæ.	202
stylus eiusdem.	231
exempla dictionis poëticæ.	232.233
quid in illo commendandum.	ibid.
iudicium de eiusdem stylo.	234
Politicus præceptor.	247
Taciti stylo conformata narratio.	209.ad 212
Templum super cælestes orbes Poëticè fabrica- tum.	137
Temporis index catena poëticè fusa.	139
	belli

ET VERBORUM.

belli pacisque tempora legibus munienda.	251
Temporis vitium augentis omnia.	289
Terroris figuratio.	141
Theutillæ puellæ facinus & præconium.	317
Tiberij laus.	50.57
cur ei mos raro Præsides mutare.	56
de hac re eiusdem responsio & Apologus.	57
Titus Liuius. Vide <i>Linus</i> .	
Tragœdia cur inuenta.	115
in Tragœdos obscœnos querela.	95
Translationes cur sint ingenij argumentum.	142
audaces & inuerecundæ. Vide <i>Oratio</i> .	293
Tormenta bellica.	320
Torquati Tassi casus.	333
Tubulorum fortuita conflagratio.	320
Typographorum querela.	331.332
quid pro Typographis decretum.	ibid.

V.

V eneris templum cur extra urbem.	129
Veneres duæ.	145
Ventorum varia vis.	114
Vento concipientes.	395
Verborum officina.	217
quomodo inde extrahenda.	218
comparatio typorum verborumque.	ibid.
ex fine delectus verborum præfinitur scriptori-	
bus.	ibid.
quæ verba ad Oratoris finem apta.	219
quæ verba apta ad finem poëtæ, quæ ad Hi-	
storici.	ibid.
verba vasorum instar.	289
portenta verborum.	148
	de

INDEX RERVM ET VERB.

de Vespasiano Imperatore mira.	59.60
Vestium genera.	384
Vestis variè confarcinata.	340
Verulæ descriptio.	401
Victus liberalitas.	393
Vini reprehensio.	364.365
Virgilij descriptio.	283.301
stylus eiusdem.	317
de eo iudicium.	319
Virginitatis conseruandæ inuentum.	152
pro ea mirum facinus.	237.239.241.ad 245.
pro ea non admittenda conatus.	317
Vide <i>Pudicitia</i> .	
Virginus Cæsarinus.	323
Virginus Ursinus.	168
Virginum par amantium.	152
Viri grauis honestique descriptio.	387
Virtutum exercitatio.	396
Vitia cum bonis artibus subcrefcentia.	26
Vlyffis facinus eloquentia patratum.	16
Voluptas Helenæ similis.	98
an Poëtæ finis.	108
Vrnæ descriptio in Poëtarum Senatu.	330
descriptio Zodiaci in Vrna.	331

X.

X Enophon an historicè scripserit.	52
X Xystus V.	273

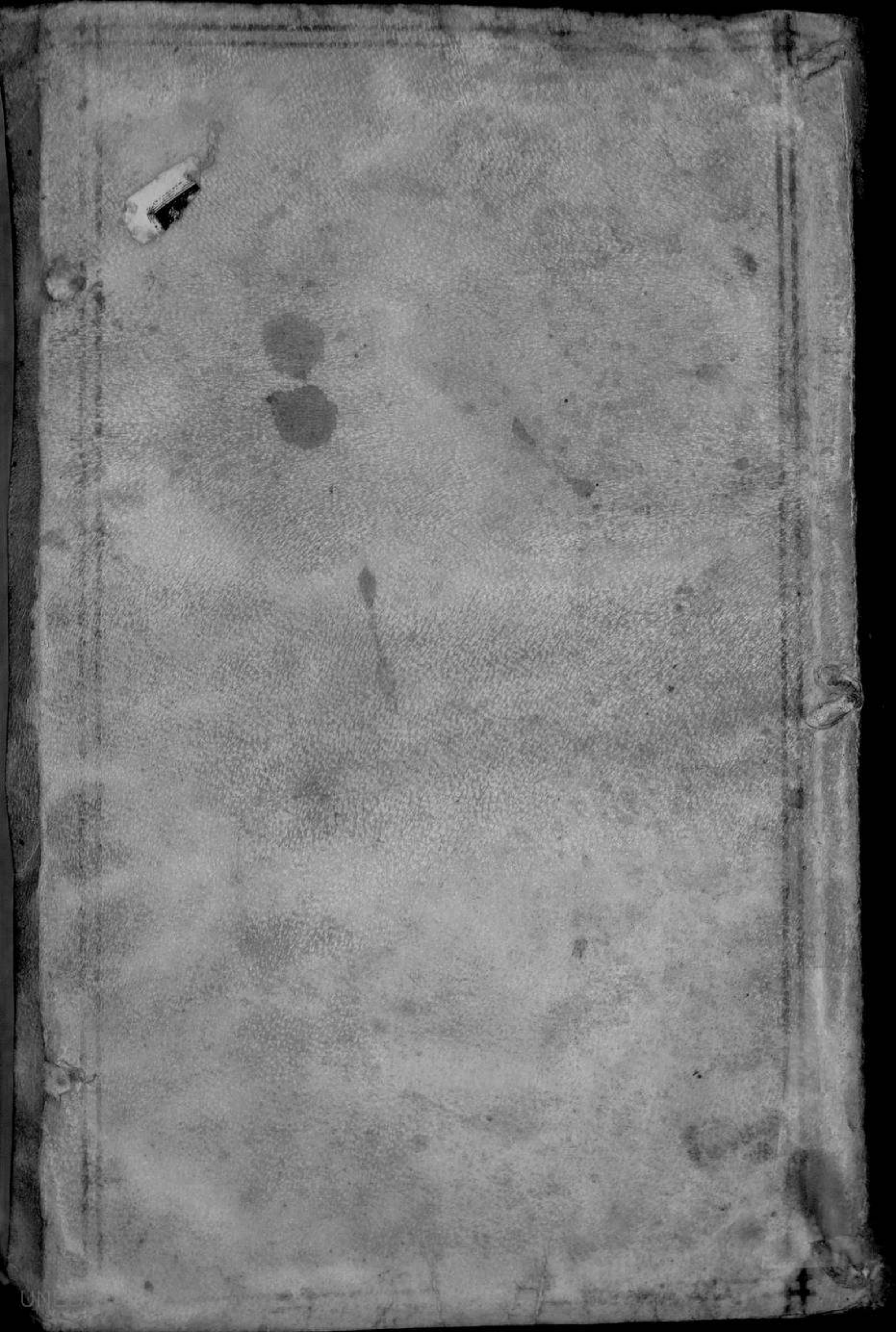
F I N I S.



Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.









STRADA

Prohusioni

Academica

F. A.

149